

DZIEŁO WYDANE DZIĘKI DOTACJI:

RADY OCHRONY PAMIĘCI WALK I MĘCZEŃSTWA

Wpływy z rozpowszechniania dzieła składane
na koncie Polskiej Fundacji Katyńskiej
przeznaczone są na budowę polskich cmentarzy wojskowych
w Katyniu, Charkowie i Miednoje

Nr konta: Polska Fundacja Katyńska
PKO BP XV O/W-wa
1658-5988-132-3

ZBRODNIA NIE UKARANA

KATYŃ – TWER – CHARKÓW

NIEZALEŻNY KOMITET HISTORYCZNY BADANIA ZBRODNI KATYŃSKIEJ
POLSKA FUNDACJA KATYŃSKA

WARSZAWA 1996

ZESZYTY KATYŃSKIE nr 6

Pod redakcją Marka Tarczyńskiego
Redaktor: Janina Snitko-Rzeszut
Projekt okładki: Krystyna Tarkowska

© Copyright by Zeszyty Katyńskie

ISSN 1426-4064
ISBN 83-905877-0-X

Skład, druk i oprawa:
Drukarnia WN ALFA-WERO Sp. z o.o.
Zam. 2265/96

WSTĘP

Oddajemy do rąk czytelników kolejny numer „Zeszytów Katyńskich”, poświęcony głównie wynikom prac nad upamiętnieniem ofiar zbrodni katyńskiej. Staraliśmy się w nim pokazać wysiłek i efekty pracy organizacji, instytucji i pojedynczych osób w dziedzinie badań nad zbrodnią katyńską i upamiętniania jej ofiar.

Zeszyt ten ukazuje się w okresie, gdy opinię społeczną bulwersują doniesienia o oficjalnym kolportowaniu w Dumie Federacji Rosyjskiej prymitywnej, a zarazem ponurej broszury Jurija Muchina, zatytułowanej *Katyńska powieść kryminalna*. Broszura ta nie jest w Rosji ewenementem; w podobny sposób jak Muchin pojmują przeszłość całe kręgi polityków, odgrywające w życiu politycznym państwa niemałą rolę.

Wbrew faktom historycznym ujawnionym dzięki źródłom archiwalnym, wbrew dowodom rzeczowym wydobytym z dołów śmierci w Katyniu, Miednoje i Charkowie — oszukańcza wersja mówiąca, że sprawcami zbrodni są Niemcy, a nie ZSRR, spreparowana przez Komisję Specjalną pod przewodnictwem Nikołaja Burdenki, ma w Rosji bardzo wielu zwolenników. Lżą oni w sposób brutalny uczonych i badaczy rosyjskich, którzy ujawnili prawdę katyńską, obrażają godność i honor ofiar zbrodni i ich rodzin. Przypomnijmy słowa Wiaczesława Bragina: „Temat Katynia wciąż pozostaje [w Rosji] przedmiotem ostrej walki politycznej i jest wykorzystywany w populistycznych celach”. Jest to możliwe przede wszystkim dlatego, że zbrodnia katyńska, jako jedyna spośród ujawnionych zbrodni ludobójstwa popełnionych w czasie II wojny światowej, nie została do dziś osądzona i ukarana.

ZDZISŁAW JAGODZIŃSKI

PAMIĘĆ TRWAĆ MUSI

Ponad pół wieku minęło od ludobójczej zbrodni katyńskiej, a jest ona wciąż boleśnie żywa. Przez większość tego czasu jedynie emigracja niepodległościowa głosiła o niej prawdę przed zobojętniałym światem i milczącym Krajem. Przełamywała obojętność i milczenie, piętnowała obłudę i zakłamanie, poruszała sumienia i kołatała o sprawiedliwość, pielęgnowała pamięć ofiar sowieckiego najeźdźcy. O zbrodni tej nieustannie przypominały we wszystkich wolnych krajach osiedlenia polskiej diaspory – pomniki i tablice pamiątkowe, książki i publikacje w prasie wielojęzycznej, żałobne modły, obchody i akademie. Dzięki temu prawdy nie udało się ukryć, chociaż próbowali ją zafałszować sowieccy oprawcy przy czynnym współudziale swoich reżimowych popleczników i zawstydzającym umywaniu rąk przez tak wielu możnych Piłatów zachodniego świata.

Rzecz ważniejsza może, iż prawda ta przetrwała w ukryciu w samej Polsce do chwili, gdy już mogły zmienić się role. Od kilku lat na Kraju spoczęło zadanie dochodzenia całej prawdy o zagładzie polskich jeńców w Sowietach, ujawnienia jej bez względu na jakiegokolwiek opory, obawy i obstrukcje i zapewnienia godnego upamiętnienia ofiar skrytobójczego masowego mordu pogrzebanych w lasach Katynia, Miednoje, Charkowa i innych miejscach kaźni. Bo chociaż przez długi czas tylko Katyń znany był całemu światu jako słowo-symbol, do którego teraz dołączyły dwa dalsze ujawnione miejsca zbrodni stalinowskiej, trzeba pamiętać o innych, nie wykrytych jeszcze, zbiorowych grobach jenieckiej martyrologii.

Gdy w roku 1985 na Międzynarodowym Kongresie Sowieologicznym w Harrogate podniosłem w związku z kwestią katyńską sprawę nieskrępowanego dla wszystkich badaczy dostępu do archiwów sowieckich, trudno było przewidzieć, że chwila ta nastąpi tak szybko. Rozpad Związku Sowieckiego i upadek rządów partii satelickich pozwolił odsłonić niezbite dowody popełnionych zbrodni i ich sprawców. Jeszcze pięć lat temu Kreml zwodził, zwłóczył i zaprzeczał. Ale w końcu tama zakłamania pękła. Przemiany na politycznej scenie wschodnioeuropejskiej przerzuciły ciężar i możliwości działania na Kraj: posypała się tu lawina publikacji, przyczynków, opracowań. Proporcje się odwróciły: liczba krajowych pozycji prasowych i książkowych wyraźnie wzrosła, podczas gdy ukazujących się na emigracji ogromnie zmalała.

Oslabienie postawy i mocniejszych wypowiedzi emigracji wynika po części z rezygnacji – pod wpływem jej dzisiejszych przywódców – z niezależnego głosu politycznego. Ale też i zmieniona sytuacja na wschodzie Europy pozwoliła naszemu Krajowi przejąć inicjatywę i odpowiedzialność za dalsze ukierunkowanie sprawy katyńskiej. Mogłoby się wydawać, że po tak wielkim rozgłosie, jaki uzyskała ona na świecie, już nic nie zdoła jej wyciszyć. Tymczasem rządowe koła III Rzeczypospolitej coraz mniej o niej wspominają, rządowi zaś spadkobiercy nowej Rosji woleliby o niej w ogóle zapomnieć. Polska scena polityczna, zajęta urzędową turystyką i pustymi rozgrywkami na wysokich szczeblach, też już niewiele uwagi poświęca sprawie nie tyle zyskowej i złotodajnej, co krępującej i kosztownej – ale wbrew wszystkiemu zobowiązującej i koniecznej.

Dlatego też pamięci o masowym mordzie bezbronnych jeńców polskich wyrzec się nie wolno ani pozwolić na pomniejszenie wymiaru ich ofiary i wielkości narodowej straty. Nie może być ta pamięć kaleka, krótkotrwała, koniunkturalna. Nikt nie ma prawa podporządkowywać jej błędnym wyobrażeniom rzeckomej racji stanu, przedwczesnego pojednania, rezygnacji z rozliczania zbrodniczych poczynań. Już lata całe ciągną się i przeciągają rozmowy międzypaństwowe – to frustracyjne, to znów obiecujące. Miejmy nadzieję, że przy zachowaniu uporczywości i stanowczości faktem dokonany staną się ekshumacje, pomniki nagrobne i cmentarze na miejscach zbrodni. Ale nad ty-

siącami tych grobów nie może zapadać coraz większa cisza. Nie można o nich choćby chwilowo zapomnieć, trzeba ludobójstwo wypominać otwarcie, należy aż do skutku dopominać się należnego zadośćuczynienia. Pamięć o Katyniu, Miednoje, Charkowie musi trwać stale. Powinny o niej nadal przypominać wydawnictwa i prasa, muzea i wystawy, naukowe opracowania i sympozja. Aby nie zastygły sumienia, nie wyblakła pamięć, nie zniekształciła się prawda o wojennej przeszłości. Jest więc wciąż nieskończona rola i ciągle potrzebne działanie wszystkich służących szczerze tej idei i temu celowi.

Życzyć tylko wypada wszystkim: Rodzinom Katyńskim, Instytutowi Katyńskiemu, katyńskim stowarzyszeniom i środowiskom, Niezależnemu Komitetowi Historycznemu Badania Zbrodni Katyńskiej, poświęcającym swą myśl sprawie Katynia autorom i redaktorom, pisarzom, dziennikarzom, naukowcom, historykom, organizatorom konferencji i sympozjów, uczestnikom pielgrzymek i modlitewnych spotkań, inicjatorom akcji społecznej, negocjatorom z decydentami obcymi i każdej osobie czynnej na tym polu, aby ich postannictwo, dążenia i starania zostały w końcu jak najpełniej urzeczywistnione.

STANISŁAW BRONIEWSKI-ORSZA

UPAMIĘTNIE NIE OFIAR ZBRODNI KATYŃSKIEJ W PROGRAMIE DZIAŁANIA ROPWiM

Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w lutym 1990 roku, a więc niezwłocznie po zmianie jej kierownictwa w związku z odzyskaniem przez Polskę suwerenności, zajęła się tzw. sprawą katyńską. Przez tę sprawę rozumie się wymordowanie w kwietniu i maju 1940 roku polskich jeńców wojennych przetrzymywanych w obozach w Kozielsku, Ostaszkowie i Starobielsku – morderstwa zostały dokonane w Katyniu, Twerze i Charkowie, a szczątki ukryte w dołach Katynia, Miednoje i Charkowa. Podjęcie tej sprawy przez Radę wynikało z jej ustawowych obowiązków, a w szczególności z tego, że:

1 morderstwo było skutkiem uderzenia Armii Czerwonej na tyły armii polskiej bohatersko walczącej z najazdem Niemiec hitlerowskich;

2 w ręce przyszłych morderców dostały się w wyniku tego uderzenia tysiące żołnierzy WP, ludzi, którzy ochotniczo gromadzili się na wschodzie Polski, by stworzyć tam ostatnią linię oporu i dotrzeć w ten sposób do odciążającego uderzenia na Niemcy przez sojuszników z Zachodu (Anglia i Francja);

3 wzięci w ten sposób do niewoli, a następnie wymordowani jeńcy stanowili kwiat inteligencji polskiej (oficerowie, duchowni, prawnicy, inżynierowie i nauczyciele);

4 z punktu widzenia prawa międzynarodowego było to niespotykane już w XX wieku brutalne złamanie statusu jeńców wojennych;

5 wymordowanie jeńców miało charakter ludobójstwa wynikającego z imperialistycznych celów Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, a ponieważ dokonano go na jeń-

cach armii polskiej, która zagroziła w 1920 roku drogę do rozszerzenia rewolucji w zachodniej Europie, nosiło więc dodatkowo cechy zemsty;

6 ludobójstwo to było scentralizowanym planowym działaniem państwowym ZSRR;

7 wynik tego planowego morderstwa wykorzystał ZSRR dla zniewolenia części terenów Rzeczypospolitej Polskiej i osadzenia na terenie Polski posłusznego sobie rządu;

8 przez następne 50 lat zarówno w wystąpieniach oficjalnych, jak i w akcji propagandowej posługiwano się kłamstwem przetrzucającym odpowiedzialność za dokonaną zbrodnię na Rzeszę Niemiecką;

9 po przyznaniu się wreszcie do dokonanej zbrodni trwa ciągle utrudnianie działań zmierzających do upamiętnienia ofiar;

10 ujawnione w toku przeprowadzonych ekshumacji resztki i okrucieństwa wskazywały zarówno na stosowane okrucieństwo, jak i na zmierzające do zatarcia śladów świętokradcze działanie, m.in. mechaniczne przemieszanie szczątków.

Wszystko to leżało u podstaw nie tylko natychmiastowego zajęcia się sprawą przez Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, lecz także ponoszenia w tej sprawie nakładów przez całe następne sześćdziesiąt lat w stosunkowo większym wymiarze niż na pozostałe działania, obejmujące tereny na całym świecie.

Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, konsultując sprawę z najwyższymi władzami Rzeczypospolitej oraz z Rodzinami Katyńskimi, powzięła decyzję dokonania pełnej ekshumacji szczątków pomordowanych. Ma to na celu możliwie największe przybliżenie się do prawdy oraz godne pogrzebanie wydobytych szczątków. Jednocześnie Rada czuwa nad tym, by śledztwo w sprawie dokonanej zbrodni trwało dalej. Mimo utrudnień obecnych władz na terenach dokonanych zbrodni oraz mimo różnych koncepcji działania wysuwanych przez środowisko polskie, Rada z uporem i konsekwencją zmierza do wykonania postawionych zadań.

Głównym etapem tego działania ma być budowa trzech cmentarzy: w Katyniu, Miednoje i Charkowie. Cmentarze te mają mieć charakter polskich cmentarzy wojennych. Mają one, mimo nieukrywania tragicznej prawdy, że szczątki są przemie-

szane i w rezultacie będą pogrzebane we wspólnych mogiłach, wielkością powierzchni odpowiadać liczbie pomordowanych. Mają ponadto uszeregowaniem mogił z inskrypcjami wszystkich spoczywających na tym cmentarzu zarysowywać indywidualne miejsca, w których dokonywane będzie uczczenie. Mają wreszcie cegiełkami (najlepiej w murach otaczających cmentarze) wiązać uczuciowo – zarówno osoby indywidualne, jak i instytucje, szczególnie miasta, oddziały wojskowe, szkoły, drużyny harcerskie – naród z tymi tragicznymi miejscami.

Projekt cmentarza ma być wybrany drogą konkursu. Głównym założeniem tego konkursu jest, że każdy autor projektuje jednocześnie wszystkie trzy cmentarze, aby jednakowo wyrazić historyczną prawdę, wprowadzając jedynie mutacje w związku ze zróżnicowaniem terenów oraz grup pomordowanych (wojsko, policja, inne grupy). Konkurs taki został już przeprowadzony i wyłonił trzy szczególnie cenne prace, które w bieżącym roku będą dopracowane po zapoznaniu się autorów projektów z warunkami terenowymi miejsc przyszłych cmentarzy. Z uwagi na wielowyznaniowość ludności, a więc i armii II Rzeczypospolitej cmentarze mają mieć charakter ekumeniczny i prezentować na godnym miejscu symbole wyznań zamordowanych osób.

Aby cmentarze mogły objąć wszystkie miejsca, w których znaleziono szczątki, ekshumacje musiały być poprzedzone pracami sondażowo-geodezyjnymi, w których piękną rolę odegrała służba topograficzna Wojska Polskiego. Niektóre z tych prac, z uwagi na odrębność sytuacji politycznych i organizacyjnych (Charków), trwają nadal.

Po zakończeniu budowy cmentarzy i uroczystych pochówkach szczątków nadejdzie czas publikacji wydawnictw i otwierania wystaw przybliżających sprawę katyńską Polakom i światu.

ANDRZEJ PRZEWOŹNIK

CMENTARZE W KATYNIU, MIEDNOJE I CHARKOWIE – STAN I ZAAWANSOWANIE PRAC, PERSPEKTYWY

Ostatnie lata przyniosły toczącą się z różnym nasileniem dyskusję społeczną – środowisk katyńskich przede wszystkim – na temat sposobu upamiętnienia ofiar zbrodni katyńskiej. Na początku lat dziewięćdziesiątych, kiedy do niej przystępowano, wiedza o miejscach ukrycia zwłok ponad 15000 oficerów Wojska Polskiego i policjantów zamordowanych na mocy decyzji Biura Politycznego KC WKP(b) z 5 marca 1940 roku wciąż nie pozwalała na jasne sprecyzowanie zamierzeń co do sposobu upamiętnienia zamordowanych. Ujawnienie w 1991 roku dwóch nowych miejsc ukrycia zwłok – w Miednoje (jeńcy z Ostaszkowa) i w Charkowie (jeńcy ze Starobielska) – określiło ramy toczonej dyskusji i w efekcie zarysowało ostateczny cel starań o upamiętnienie ofiar zbrodni. Wszyscy byli zgodni, iż w miejscach ukrycia zwłok, tj. w Katyniu, Miednoje i w Charkowie, powinny możliwie szybko powstać polskie cmentarze wojenne, zgodne z wizją i oczekiwaniami osób najbardziej zainteresowanych ich powstaniem – rodzin ofiar zbrodni skupionych w Federacji Rodzin Katyńskich.

Już w momencie podjęcia tego trudnego zadania wiadomo było, iż droga do budowy cmentarzy nie będzie łatwa, wręcz przeciwnie, długa i wyboista. Należy ją jednak do końca pokonać.

Działający przy Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa Zespół ds. Katyńskich przyjął – ze wszech miar słuszne – założenie, iż właściwą budowę cmentarzy winny poprzedzić prace o charakterze pomiarowym, sondażowym i wreszcie ekshumacyjnym. Prace, które pozwoliłyby odpowiedzieć na kilka

podstawowych kwestii, rozstrzygnąć i zweryfikować wiele przyjętych dotychczas tez i hipotez, a ponadto stwierdzić w sposób nie budzący wątpliwości, że w miejscach, które mają stać się w przyszłości polskimi cmentarzami wojennymi, w istocie znajdują się szczątki ofiar zbrodni, i że są to wszystkie szczątki. Prace ekshumacyjne – prowadzone w możliwie szerokim zakresie – miały potwierdzić lub wykluczyć istniejące wątpliwości, a ponadto zapewnić godny pochówek wszystkich ofiar zbrodni. Z kolei sondaże i pomiary topograficzne miały umożliwić przygotowanie precyzyjnych map terenów znajdujących się w orbicie naszych zainteresowań. Bez tych elementów trudno byłoby bowiem w sposób choćby przybliżony wyznaczyć tereny przyszłych cmentarzy wojennych.

Podpisanie międzynarodowej umowy o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji z Federacją Rosyjską i Ukrainą umożliwiło realizację przyjętego wcześniej programu prac poprzedzających moment rozpoczęcia budowy cmentarzy.

Prace sondażowo-ekshumacyjne przeprowadzone w latach 1994–1995 przyniosły, szczególnie w przypadku Katynia i Miednoje, dane pozwalające na opracowanie skomplikowanych warunków konkursu na koncepcję ukształtowania przestronnego terenu przyszłych polskich cmentarzy wojennych w Katyniu, Miednoje i Charkowie. Punktem wyjściowym i zarazem podstawą stał się przygotowany w styczniu 1993 roku przez Federację Rodzin Katyńskich wspólnie z Radą Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa dokument pn. „Założenia ideowe do budowy tzw. cmentarzy katyńskich”. Opracowanie tego dokumentu poprzedziła prowadzona w początkach lat dziewięćdziesiątych w Rodzinach Katyńskich szeroka dyskusja na temat sposobu upamiętnienia ofiar zbrodni katyńskiej. Rozpisana wówczas ankieta i zebrane opinie środowisk katyńskich potwierdziły m.in. potrzebę przeprowadzenia wcześniejszych prac o charakterze sondażowo-ekshumacyjnym, określiły charakter cmentarzy – polskie cmentarze wojenne, które winny powstać na terenie pierwotnego miejsca pochówku zamordowanych, oraz zadecydowały, że projekt cmentarzy zostanie wyłoniony na drodze konkursu. Podkreślano przy tym, że ze względu na fakt, iż wszyscy spoczywający w Katyniu, Miednoje i w Charkowie zostali zamordowani przez tych samych oprawców, na

mocy tej samej decyzji i w tym samym czasie, cmentarze powinny mieć jednakowy charakter i wygląd z uwzględnieniem specyfiki i konfiguracji terenowej danego miejsca.

Rozpisanie konkursu, który przyniósłby projekty koncepcyjne cmentarzy, stało się możliwe – po wielu długich i trudnych pracach przygotowawczych – dopiero w 1995 roku. W marcu tego roku, w wyniku prowadzonych w Moskwie, Smoleńsku i Twerze rozmów z Pełnomocnikiem Rządu FR ds. Upamiętnienia Ofiar Totalitaryzmu w Katyniu i Miednoje min. W.I. Braginem oraz przedstawicielami władz obwodowych w Smoleńsku i Twerze, podpisano protokół, w którym strona rosyjska przyjęła zaproponowany przez delegację polską kształt granic przyszłych cmentarzy wojennych. Przebieg granic cmentarzy wyrysowany na mapach terenu został przyjęty jako załącznik do protokołu. Rozmówcy przyjęli ponadto, że przebieg granic zostanie uściślony po zakończeniu prac sondażowo-ekshumacyjnych (we wrześniu 1995 roku), natomiast administracje obwodowe w Smoleńsku i Twerze dopełnią wówczas wszelkich formalności prawnych związanych z ustanowieniem w obu wspomnianych miejscach polskich cmentarzy wojennych.

17 lipca 1995 roku Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa ogłosiła konkurs, celem którego było uzyskanie jak najlepszej koncepcji przestrzennej, mającej stać się podstawą do opracowania projektu realizacyjnego polskich cmentarzy wojennych w Katyniu, Miednoje i Charkowie. Konkurs skierowany był do wszystkich zainteresowanych problematyką cmentarzy katyńskich, a zwłaszcza do polskich środowisk twórczych w kraju i za granicą.

Do uczestnictwa w konkursie organizator zaprosił ponadto pięć zespołów autorskich (Jacka Damięckiego, Jerzego Kaliny, Witolda Mieszkowskiego, Zdzisława Pidka i Macieja Szańkowskiego), które wyraziły zgodę na uczestnictwo w ramach warunków konkursowych obowiązujących wszystkich uczestników.

Zadaniem konkursowym sprecyzowanym przez Radę w porozumieniu z Federacją Rodzin Katyńskich miało być znalezienie i opracowanie koncepcyjne idei przestrzennej Cmentarzy – Sanktuariów w Katyniu, Miednoje i Charkowie, na których, ze

względu na niemożność indywidualnej identyfikacji ekshumowanych szczątków, powstaną zbiorowe mogiły. Określić zatem należało obszar, rozmieszczenie i kształt mogił oraz zaprojektować formę i rozmieszczenie indywidualnych tabliczek epitafijnych. Przyjęto, że indywidualne epitafium powinno składać się z następujących elementów: a) symbolu religijnego, b) stopnia wojskowego lub policyjnego, c) imienia i nazwiska, daty i miejsca urodzenia, stanowiska i przydziału służbowego (razem około 75 znaków). Każdy cmentarz powinien mieć również epitafium ogólne i tablice z nazwą fundatorów. W projekcie należało przewidzieć miejsca uroczystości państwowych i religijnych, oficjalnych, prywatnych, grupowych i rodzinnych oraz sposób obsługi i konserwacji cmentarza. Podkreślono, że powaga tych miejsc wymaga, aby dążyć do uzyskania jak najwyższych wartości artystycznych.

Rada oczekiwała, że przedstawione koncepcje będą uwzględniały dążenie do prawdy, także artystycznej, oraz do uzyskania wartości artystycznych, w tym również trwałości odpowiadającej do miejsca i przeznaczenia. Wyraźnie podkreśliła potrzebę starannego przeanalizowania stanu istniejącego – pod względem zachowania jego elementów, wzięcia pod uwagę ponad 50-letnich drzew przesiąkniętych krwią ofiar, świadków popełnionej tu zbrodni.

Koncepcja powinna ukazać, że Cmentarze Katyńskie mają charakter ekumeniczny, uwzględniający symbole religijne, narodowe i państwowe ze szczególnym podkreśleniem symbolu Krzyża Kampanii Wrześniowej oraz Krzyża Virtuti Militari, którym wszyscy jeńcy z obozów w Kozielsku, Ostaszkowie i Starobielsku zostali pośmiertnie odznaczeni przez Rząd RP na Uchodźstwie.

Należało zatem za podstawę przyjąć postanowienie konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 roku, których stosowny artykuł brzmi: „Strony w konflikcie będą ponadto czuwać nad tym, aby zmarli byli grzebani z czcią i w miarę możliwości z obrządkami religii, którą wyznawali, aby ich groby były szanowane, zgrupowane, o ile możliwości, według narodowości zmarłych, należycie utrzymywane i tak oznaczone, aby mogły być zawsze odszukane”.

Przyjęto, że nekropolie będą polskimi cmentarzami wojen-

nymi; miejscami pochówku 15131 żołnierzy Wojska Polskiego i policjantów, którzy oddali swe życie w służbie Ojczyzny i za Ojczyznę, zamordowani wiosną 1940 roku przez NKWD. Miejsc śmierci i pochowania na terenie Zachodniej Białorusi i Zachodniej Ukrainy pozostałych 7305 jeńców i więźniów zabitych na podstawie tej samej decyzji BP WKP(b) z 5 marca 1940 roku dotąd nie ustalono. Jednakże i te miejsca winny zostać w podobny sposób upamiętnione.

Zbrodnia katyńska, którym to mianem określano egzekucje przeprowadzone na oficerach z Kozielska w Katyniu, ze Starobielska w Charkowie i z Ostaszkowa w Kalininie, stanowi dla Polaków symbol otoczonego murem kłamstwa i przemilczeń oraz popełnionego z pogwałceniem wszelkich praw boskich i ludzkich okrutnego mordy na bezbronnych jeńcach wojennych, symbol prowadzonej przez lat ponad 50 walki o ujawnienie prawdy i odszukanie miejsc spoczynku ofiar, o przywrócenie godności zarówno pomordowanym, jak i ich żyjącym rodzinom, na których egzystencję w powojennej Polsce rzucały cień owe bezimienne „doły śmierci”.

Uczestnicy konkursu w swych pracach zobowiązani byli przyjąć, iż Cmentarze Katyńskie są jedynymi na świecie terenami spoczynku ofiar zbrodni popełnionej na taką skalę, na tak wyselekcjonowanych pod względem wartości dla Ojczyzny jej obywatelach, stanowiących najbardziej świadomą i patriotyczną warstwę swego narodu, dlatego też powinny stanowić godne miejsce spoczynku ofiar oraz godne ich upamiętnienie z podkreśleniem polskości, służby w szeregach Wojska Polskiego lub Policji Państwowej. Powinny przypominać o zbrodni ludobójstwa. Mają wyrażać również przestrożę dla przyszłych pokoleń.

Od samego początku konkurs cieszył się sporym zainteresowaniem pomimo – co zgodnie podkreślano – trudności tematu. W ciągu kilku miesięcy od chwili ogłoszenia na konkurs wpłynęły 32 prace z kraju i zagranicy, m.in. z Francji, Niemiec i Norwegii. Sąd Konkursowy, w skład którego wchodził wybitni twórcy: m.in. architekci, rzeźbiarze i plastycy, przedstawiciele środowisk katyńskich, w tym Federacji Rodzin Katyńskich, Stowarzyszenia „Rodzina Policyjna 1939”, Niezależnego Komitetu Historycznego Badania Zbrodni Katyńskiej i Pryma-

sa Polski (ks. inżynier dr Zdzisław Król), pracował pod przewodnictwem prof. dr. inż. arch. Macieja Gintowta z Politechniki Warszawskiej. Sąd zgodnie ocenił poziom prac jako bardzo wysoki, stwierdzając jednocześnie w ogłoszonym w dniu 1 grudnia 1995 roku rozstrzygnięciu, że „trudność tematu, wielość różnorodnych rozwiązań symbolicznych i artystycznych spowodowały, że wśród nadesłanych prac Sąd Konkursowy ... nie znalazł projektu, który mógłby otrzymać pierwszą nagrodę”. W tej sytuacji zostały przyznane trzy równorzędne wyróżnienia do dalszego opracowania, po czym wyłonione zostaną prace przeznaczone do realizacji. Wśród nagrodzonych znaleźli się: zespół oznaczony numerem 7 w składzie – Jan Mazur i Maria Dąbrowska-Mazur, zespół oznaczony numerem 27 w składzie – Zdzisław Pidek, Andrzej Sołga, Wiesław Synakiewicz, Jacek Synakiewicz, oraz zespół z Francji oznaczony numerem 32 w składzie – Radu Molnar, Pascal Piccinato i Barbara Szyszko.

W roku 1996 wszystkie trzy zespoły będą kontynuowały prace nad przygotowaniem ostatecznych projektów cmentarzy. W trosce o możliwie pełne uwzględnienie w pracach projektowych stanu miejsc, w kwietniu br. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa zorganizuje m.in. wyjazd członków zespołów przygotowujących projekty do miejsc, w których powstaną cmentarze. Te i inne przedsięwzięcia posłużą do udziału w drugim etapie rywalizacji, która powinna wyłonić jeden zespół twórców realizujący swój projekt we wszystkich wskazanych miejscach pochówków.

Rozpoczęcie realizacji projektów, a więc budowa polskich cmentarzy wojennych w Katyniu, Miednoje i w Charkowie musi zostać poprzedzona pracami dokumentacyjnymi i stosownymi uzgodnieniami ze stroną rosyjską. Czynności te powinny być zrealizowane w najbliższych miesiącach, tak aby – jeżeli stanie się to możliwe – w roku bieżącym rozpocząć prace budowlane na terenie Rosji.

Wydaje się niemożliwe natomiast rozpoczęcie takich samych prac w Charkowie na Ukrainie. Stopień zaawansowania prac ekshumacyjnych i brak odpowiedzi na podstawowe kwestie, które powinny być rozstrzygnięte przed rozpoczęciem budowy, już dziś przesądza o tym, że prace ekshumacyjne mu-

szą być kontynuowane. Dopiero w ich wyniku będziemy mogli wyznaczyć granice cmentarza i jego charakter. Czynności przygotowawcze do planowanych w roku bieżącym prac zostały podjęte przez Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

W chwili obecnej możemy, po spełnieniu wspomnianych wyżej warunków, przystąpić do ostatniej fazy upamiętnienia ofiar zbrodni katyńskiej – budowy cmentarzy w Katyniu i Miednoje, a wkrótce również w Charkowie. Sądząc po dotychczasowych efektach prac, realizacja tego trudnego przedsięwzięcia może potrwać 2–3 lata i wymagać będzie wysiłku nie tylko władz RP, ale również całego społeczeństwa.

MARIAN GŁOSEK

WSTĘPNE WYNIKI BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH PRZEPROWADZONYCH W LESIE KATYŃSKIM W 1995 ROKU

W 1995 roku badania terenowe w Lesie Katyńskim rozpoczęły się 6 czerwca i zakończyły 8 września¹. Miały one charakter sondażowo-ekshumacyjny. Naszym zadaniem było: 1) odnalezienie bratniej mogiły nr 1 na tzw. cmentarzu PCK; 2) odnalezienie mogił generałów Mieczysława Smorawińskiego i Bronisława Bohaterewicza; 3) odnalezienie, ustalenie położenia i identyfikacja dołów śmierci 1-7; 4) wyeksplorowanie do końca dołu śmierci 8; 5) sprawdzenie za pomocą świdrów terenu na południowy wschód od dołu śmierci 8. Takie zadania były uzgodnione ze stroną rosyjską, która miała zabezpieczyć nasz pobyt, dostarczyć siłę roboczą (40 żołnierzy) oraz zapewnić pomoc techniczną. Inicjatorem, koordynatorem badań i partnerem w rozmowach z Rosjanami ze strony polskiej był sekre-

¹ W badaniach udział wzięli: prof. nadzw. dr hab. Marian Głosek – kierownik ekipy (archeolog); dr hab. Maria Magdalena Blombergowa – zastępca kierownika (archeolog); dr Dominik Abłamowicz (archeolog); mgr Wojciech Śmigielski (archeolog); mgr Mirosław Pietrzak (archeolog); mgr Piotr Świątkiewicz (archeolog); mgr Błażej Muzolf (archeolog); dr Erazm Baran (medyk sądowy); dr Bogdan Łuczak (antropolog); mgr Wiesław Lorkiewicz (antropolog); dr Marek Dutkiewicz (mundurolog i falerysta); mgr Gabriel Rycel (dokumentalista – fotograf). W trakcie badań wyjechał mgr M. Pietrzak, a przybyli dr Jan Grześkowiak (archeolog), mgr Justyn Skowron (archeolog) oraz mec. mgr Stanisław Mikke. Wymieniali się pracownicy PCK – mgr Andrzej Karski, Andrzej Szuwarski, mgr Stefan Pedrycz oraz mgr Eugeniusz Taradajko. W badaniach udział wzięli, wymieniając się co miesiąc, studenci archeologii – Ewa Poturska, Olgierd Ławrynowicz, Mariusz Ziółkowski, Karol Tomczyk, Piotr Kittel i Mariusz Jagiełło.

tarz generalny Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa (ROPWiM) mgr Andrzej Przewoźnik.

Prace w Lesie Katyńskim rozpoczęliśmy 3 czerwca od wyznaczenia obszaru Polskiego Cmentarza Wojennego, którego zasięg ustalono w ROPWiM w Warszawie, a strona rosyjska wstępnie wyraziła na niego zgodę. Ponieważ nie otrzymaliśmy obiecanej siły roboczej, zaczęliśmy pracować sami. Widząc trudności w realizacji umowy, a co za tym idzie w dostarczeniu sprzętu mechanicznego (chodziło głównie o spychacz i koparkę), położyliśmy główny nacisk we wstępnej fazie na rozpoznanie stratygrafii stanowiska za pomocą ręcznego świdra geologicznego w obrębie Polskiego Cmentarza Wojennego. Głównym zadaniem było odnalezienie dołów śmierci 1-7. W rejonie tym wykonano 946 odwiertów. Odległość między nimi wynosiła 2 m. W wielu przypadkach, gdy było to konieczne, odwierty zagęszczano. Dzięki takiemu postępowaniu, a także odkryciom z 1994 roku zlokalizowano ogólny zarys wszystkich dołów śmierci, stwierdzono też jakoby połączenie między dołami śmierci nr 4, 6 i 7, co już należało wyjaśnić za pomocą wykopów. Jednocześnie rozpoczęto prace w rejonie tzw. cmentarza PCK, gdzie odnaleziono za pomocą świdra mogiłę 1. Już w czasie wykonywania odwiertów stwierdzono, że nie jest ona położona na osi mogił 2 i 3 – jak to rekonstruuje publikacje opierające się na niemieckiej dokumentacji fotograficznej. Odstąpiono od dokładnego lokalizowania tej mogiły za pomocą odwiertów, ponieważ zaplanowano wykonanie tu wykopu szerokopłaszczyznowego.

W rejonie tzw. cmentarza PCK wytyczono pięć wykopów, z czego trzy (nr 5A, 10 i 11) w obrębie mogił 6, 1 i 4 (rys. 1). Zdawano sobie sprawę, że bezpośrednio przy wschodniej krawędzi mogiły 1 powinny znajdować się dwa groby generałów – Smorawińskiego i Bohaterewicza. Dlatego nie zagęszczano tu wierceń świdrem w celu ich odnalezienia i szczęśliwie je ominięto. Dalsze dwa wykopy (nr 9 i 13) w rejonie tzw. cmentarza PCK miały wyjaśnić układ stratygraficzny warstw między mogiłami.

Mogiła 1 znajduje się na zachód od mogiły 2, już poza Memoriałem, w terenie, z którego musieliśmy usunąć chwasty, krzewy, wypalone lampki i resztki wieńców. Jak się okazało,

przez środek tej mogiły przebiegało ogrodzenie NKWD, postawione tu po oddaniu do użytku obecnie istniejącego Memoriału. Po ogrodzeniu usunęliśmy cztery betonowe fundamenty słupków. W tym miejscu założono wykop nr 10 o wymiarach 10×10 m, który w zależności od późniejszych potrzeb, był poszerzany we wszystkie strony. W trakcie poszerzania na zachód od rysującej się jamy grobowej, na głębokości około 20 cm, odsłonięto kilka cegieł ułożonych w jodełkę, nie związanych zaprawą wapienną. Ze względu na brak czasu nie poszerzono wykopu w celu stwierdzenia dalszego ciągu cegieł. Podczas odsłaniania narożnika południowego mogiły w poszerzeniu wykopu natrafiono w przekroju na ślad po odarniowaniu boków nasypu ziemnego nad jamą grobową z 1943 roku.

W trakcie eksploracji nawarstwień w północnej części wykopu, na głębokości 60 cm, odsłonięto pierwsze, luźno leżące kości ludzkie, a także fragmenty umundurowania i oporządzenia należącego do polskich oficerów. Między butami znaleziono dobrze zachowaną puszkę po konserwie mięsnej, na dnie której odczytano cyfry i litery (pisane cyrylicą) RG19M4 w górnym rzędzie i 513 MW (lub 8) w dolnym. Stan zachowania puszki wskazywał, że nie mogła ona pochodzić sprzed 50 lat, lecz była znacznie późniejsza. Na północ od luźno leżących szczątków odsłonięto jeszcze jedno takie skupisko kości, fragmentów umundurowania i oporządzenia należącego do polskich oficerów. Po ich zdjęciu na całej powierzchni wykopu stwierdzono warstwę zwłok polskich oficerów. Wymiary mogiły na tym poziomie wynosiły 9,2 × 7,3 m. Zwłoki ułożone były głową w kierunku zachodnim z lekkim odchyleniem ku południowemu zachodowi w porządku anatomicznym, ale tylko w rzędzie zachodnim; w reszcie wykopu zwłoki wykazywały silnie naruszony układ – były niekompletne, czasami bez czaszek. Z układu zwłok wynika, że komisja Burdenki w 1944 roku nie odsłoniła całej powierzchni mogiły, pozostawiając nie tknięty zachodni rząd zwłok.

Po zdjęciu zwłok układu „burdenkowskiego” następna warstwa charakteryzowała się już nie zakłóconym układem anatomicznym. Wyróżniono w niej cztery rzędy zwłok ułożonych na osi SE-NW z głową od strony zachodniej. Zarówno w tej warstwie, jak i w poprzedniej niemal wszystkie czaszki miały otwór

wlotowy od pocisku w tylnej części i wylotowy w przedniej. Jedna z czaszek miała aż pięć otworów wlotowych w tylną i cztery w przedniej części czaszki. Jeden pocisk pistoletowy znaleziono w środku tej czaszki. Niektóre z czaszek miały odciętą kalotę, co świadczy o przeprowadzonej sekcji zwłok.

W trakcie badań znaleziono w tym wykopie około 40 znaczków identyfikacyjnych, przytwierdzanych do zwłok w czasie ekshumacji w 1943 roku. Wyjątkowo w tej mogile były one wykonane z kolorowego metalu i lepiej zachowane od znaczków żelaznych, z których często pozostaje tylko grudka rdzy. Dwa z tych znaczków miały numery 32 i 90. Po sprawdzeniu numerów w opracowaniu niemieckim okazało się, że nie ma ich w spisie – są pominięte². Na liście PCK przy tych numerach jest adnotacja „nierozpoznany”. Na szczególną uwagę zasługuje znaleziona w tej mogile złota obrączka z napisem „Elżunia 1939”. W środkowej części mogiły zauważono wyjątkowo dobrze zachowany mundur marynarza. Na rękawach munduru odnaleziono dystynkcje komandora. Ponieważ z list zamordowanych polskich oficerów wiadomo, że w Katyniu zginął tylko jeden komandor, można z dużym prawdopodobieństwem powiedzieć, że są to zwłoki komandora Leona Moszczeńskiego, którego czapkę znaleziono w 1994 roku w dole śmierci nr 4. Stwierdzone w kieszeniach munduru rzeczy osobiste nie pozwalają na identyfikację i potwierdzenie naszych spostrzeżeń. Północny skraj tej mogiły ekshumowano aż do dna. Uzyskano w ten sposób przekrój przez całą mogiłę. W wyniku tego stwierdzono, że w dwóch środkowych rzędach zwłoki ułożone są w czterech warstwach, a w skrajnym zachodnim w trzech. Można przypuszczać, że skrajny wschodni rząd jest również złożony z trzech warstw.

Poszerzając wykop w kierunku wschodnim, odsłonięto w odległości około 40 cm drewnianą trumnę, a 1,5 m dalej następną. Pierwsza z nich miała mocno załamane wieko, tak że widoczna była czaszka. Druga trumna miała wieko całe. Stratygrafia warstw nie wykazywała naruszenia trumien od momentu ich złożenia w 1943 roku. Po zdjęciu wiek stwierdzono, że w każdej były zwłoki mężczyzny. W trumnie położonej bliżej

² *Amliches Material zum Massenmord von Katyn*, Berlin 1943, s. 167–168.

bratniej mogiły znajdowały się zwłoki gen. Smorawińskiego. Znalaziono w niej znaczek identyfikacyjny z numerem 1, a także rzeczy osobiste: złoty wisiołek, złotą monetę rosyjską 5-rublową z 1899 r. cara Mikołaja II i złoty dukat arcybiskupstwa w Salzburgu z 1726 r. wybity przez Franciszka Antoniego Harracha³ oraz jeden orzełek generalski z kołnierzyka, zbitkę gazet polskich, spinki do koszuli i polskie guziki wojskowe. Nie znaleziono generalskich naramienników. Nie stwierdzono śladów przeprowadzania sekcji zwłok. W następnej trumnie spoczywały zwłoki gen. Bohaterewicza. Nie znaleziono tu znaczka identyfikacyjnego, a także rzeczy osobistych. Zachował się, w bardzo złym stanie, jeden naramiennik ze stopniem generała brygady. Stwierdzo, że w tym przypadku przeprowadzono sekcję zwłok (przecięte żebra łącznie z kręgami, a także główka lewej kości ramieniowej).

Na terenie mogiły nr 4 tak wytyczono wykop, aby natrafić na jej południowo-zachodni narożnik. Chodziło o ustalenie zasięgu mogiły w tym kierunku. Wykop odsłonił ten narożnik i potwierdził, że zachodnia krawędź mogiły kończy się na wysokości zachodniego murka obwodowego obecnego Memoriału. Jednocześnie w odległości około 1 m od południowej krawędzi jamy grobowej odsłonięto na głębokości około 15 cm pod powierzchnią rząd cegieł, które były ułożone w jodełkę, nie związane żadną zaprawą i biegły równoległe do mogiły. Po zarysowaniu się jamy grobowej stwierdzono, że w piasku przemieszanym z niewielką ilością próchnicy występują przedmioty należące do polskich oficerów. Znalaziono też rosyjską monetę wybitą w 1962 roku; jej obecność trzeba łączyć z okresem budowy Memoriału. Na głębokości około 55 cm wystąpiła jednolita warstwa złok. Ułożone były rzędami, w porządku anatomicznym i nie nosiły śladów późniejszej ingerencji, choć czasami czaszki były oddzielone od korpusów, a odpiłowane kaloty świadczyły o przeprowadzonej sekcji zwłok. W rzędzie skrajnym – zachodnim, ze względu na pochyłe krawędzie jamy grobowej, zwłoki ułożone były w pozycji półleżącej. W następnych rzędach, ułożonych podobnie jak w pierwszym rzędzie na

³ Za określenie tej monety bardzo dziękuję panu mgr. Jerzemu Pinińskiemu.

osi południe-północ z głową od strony zachodniej, zwłoki leżały już poziomo. W tej mogile wyekshumowano do dna jamy grobowej skraj południowy, uzyskując w ten sposób przekrój przez całą mogiłę, a także zarys wykopu jamy grobowej od strony południowej. Stwierdzono również, że w drugim rzędzie można doliczyć się aż ośmiu poziomów zwłok, a w trzecim sześciu.

Mogiłę nr 6 uchwyciliśmy już w czasie badań w 1994 roku, lecz nie mieliśmy wtedy jasnego obrazu co do jej lokalizacji. Szczególne obawy budziło jej położenie tuż przy mogile 4. Dlatego odsłonięto jej całą południową część. Na głębokości około 30 cm od powierzchni, w odległości około 1 m na południe od jamy grobowej, odkopano rząd cegieł ułożonych w jodełkę i nie związanych zaprawą, biegnących równoległe do mogiły na osi wschód-zachód, podobnie jak to było przy mogile 4. Sądzić należy, że cegły te wyznaczały tzw. cmentarz PCK i nie można wykluczyć, że ułożono je w momencie postawienia w tym miejscu pierwszego pomnika, tzn. w drugiej połowie lat czterdziestych, poświęconego zamordowanemu tu polskim oficerom.

Na głębokości około 103 cm od powierzchni odsłonięto jednolitą warstwę zwłok o naruszonym układzie anatomicznym. Niektóre z nich leżały plecami do góry, ogólnie z głową od strony zachodniej, ale były również zwłoki położone inaczej. Stwierdzono również ciała niekompletne, niejednokrotnie bez czaszek, a czasami także tylko połowy szkieletów. W warstwie tej znaleziono kilka znaczków identyfikacyjnych. Po zdjęciu tej warstwy zwłok i warstwy piasku przemieszanego z niewielką ilością próchnicy odkryto kolejny poziom zwłok, które wykazywały znaczne przemieszanie, lecz inne niż w układzie „burdenkowskim”. Wystąpiły one grupowo, nie tworzyły na całej powierzchni jednolitej warstwy, która była dość znacznej miąższości. Sądzić należy, że jest to warstwa z resztkami zwłok ekshumowanych z różnych dołów śmierci w 1943 roku lub też zwłoki z dołu śmierci 8 przetransportowane przez Rosjan w czasie działalności komisji Burdenki lub po jej zakończeniu.

W celu otrzymania pełnego przekroju mogiły wyekshumowano do dna jej południowy skraj. Na podstawie uzyskanego przekroju można powiedzieć, że w mogile tej są trzy warstwy zwłok. Odkryto tu również wiele przedmiotów osobistych pol-

skich oficerów, ale nie pozwalają one na identyfikację zwłok. Guziki przy mundurach, podobnie jak i w wyżej opisanych mogiłach, były różnych wzorów, poczynając od 1919 roku. Wszystkie znalezione monety były wybite przed 1939 rokiem, w tym dwie monety złote 5-rublowe – jedna z 1901 roku, druga z 1898. Napotkano tu także kilkanaście łusek pistoletowych firmy Geco, typu Browning, kal. 7,65, pociski, w tym również w środku czaszek, jedną łuskę do amunicji karabinowej oraz manierkę ze stemplem producenta – „Światowit, Myszków 1939” i kilka żelaznych znaczków, najprawdopodobniej identyfikacyjnych.

Mogiła 6 ma długość 13 m, szerokość boku północnego od 7 do 7,5 m, południowego zaś 6,5 m. Położenie tej mogiły nie jest równoległe do mogiły 4, której południowo-wschodni narożnik jest oddalony od mogiły 6 mniej więcej 20 cm, a narożnik północno-wschodni około 3,5 m.

Badania w tym rejonie dołów śmierci rozpoczęto od wierceń świdrem (rys. 2). Właśnie dzięki tym odwiertom natrafiono na doły śmierci 3, 6 i 7, a także sprecyzowano i zidentyfikowano doły śmierci 1, 2 i 4, które były uchwycone w czasie badań w 1994 roku. Praktycznie odwierty wyjaśniły nam pełny układ wszystkich dołów śmierci. Założone wykopy sprecyzowały tę lokalizację, a także pozwoliły na uzyskanie informacji o ich zawartości.

Dół śmierci 1, w kształcie litery L, zaczyna się w odległości około 4 m na południe od mogił 4 i 6 tzw. cmentarza PCK. Jego długość wynosi 26 m, długość podstawy litery L ma 16 m, szerokość dłuższego ramienia w części północno-wschodniej do 6,5 m, a w południowo-zachodniej około 8 m, szerokość krótszego ramienia do 6 m. Linia brzegowa dołu śmierci jest falista. Wykonane przekroje pozwoliły na stwierdzenie, że w północnej części miał on głębokość sięgającą 320 cm od obecnej powierzchni ziemi, w południowej zaś około 250 cm. Na dnie była wyraźnie dostrzegalna warstwa piasku nasączona wodą koloru niebieskoszarego, zawierająca dużo szczątków organicznych, w tym fragmentów polskich mundurów wojskowych, kości ludzkich, resztek skóry z obuwia i oporządzenia. W trakcie badań zidentyfikowano również dwa wejścia-wyjścia do tego dołu. Jedno znajdowało się w północno-zachodnim szczycie

zakończenia dołu, a drugie przy wschodniej krawędzi, w jego południowej części. Wejścia służyły do wynoszenia zwłok w czasie ekshumacji w 1943 roku. Północną część dołu przecinają wykopy pod ogrodzenie posesji NKWD oraz przewody elektryczne, a także nasze wykopy z 1994 roku. Ten dół wyeksplorowano zaledwie do głębokości 60 cm w części południowej i do 150 cm w części północnej, znajdując wiele polskich i kilka rosyjskich monet, wszystkie emisji sprzed 1939 roku. Natknięto się na polskie guziki wojskowe z orłem w koronie, a także kości ludzkie, szczególnie rąk i nóg. Do interesujących znalezisk trzeba zaliczyć znak tożsamości tzw. nieśmiertelnik z napisem po jednej stronie „Dionizy Bojarunas EW”, po drugiej „Warszawa 3” i pod spodem „1908”.

Dół śmierci 2 zlokalizowano w odległości 12 m w kierunku południowo-wschodnim od dołu 1. Na oba te doły natrafiono w wykopach sondażowych w 1994 roku, lecz nie potrafiliśmy ich zidentyfikować⁴. Cały plan dołu śmierci odkryliśmy już na głębokości około 30 cm. Jego długość wynosi 20 m, szerokość około 6 m. Podobnie jak w dole śmierci 1, stwierdzono tu dwa wejścia-wyjścia wykonane w czasie ekshumacji w 1943 roku. Jedno z nich znajduje się w szczycie południowego zakończenia dołu, drugie przy zachodniej krawędzi w północnej części. Przekroje tego dołu śmierci wykazały, że jego głębokość waha się między 220 a 290 cm i tylko w środkowej części sięga 350 cm. W trakcie eksploracji natrafiono na wiele fragmentów polskich mundurów wojskowych i guzików różnych wzorów, polskie monety pochodzące sprzed 1939 roku, pociski i łuski od amunicji kal. 7,65 typu Browning firmy Geco, duże fragmenty czapki rogatywki młodszego oficera – najprawdopodobniej służby zdrowia, a także fragmenty czapki wz. 36 młodszego oficera lotnictwa. Na uwagę zasługują pojedyncze kości ludzkie, szczególnie śródstopia i dłoni.

Dół śmierci 3 zlokalizowano w odległości 6 m na zachód od południowego skraju dołu 2. Po zdjęciu warstwy około 50 cm ukazał się cały jego zarys: długość 9,7 m na osi wschód – za-

⁴ M. Głosek, *Prace sondażowe i badania archeologiczne w Katyniu, wrzesień 1994, w: II półwiecze zbrodni. Katyń-Twer-Charków*, red. M. Tarczyński, Warszawa 1995, s. 123.

chód, szerokość 4 m, głębokość około 3 m. Podobnie jak dwa poprzednie, ma on także dwa wejścia-wyjścia, zlokalizowane w szczytach dołu – jedno od zachodu, drugie od wschodu. Interesujące jest odkrycie tu dwóch skupisk rzeczy, które po przeszkaniu zwłok w 1943 roku jako przedmioty niepotrzebne wrzucono właśnie do tego dołu. W sumie wydobyto tu ponad 1500 przedmiotów i kilkaset monet, głównie polskich, lecz także rosyjskich, niemieckich, a nawet norweskich. Trzeba wspomnieć także o znalezionym Orderze Virtutu Militari i Krzyżu Walecznych, o dwóch szminkach do ust i damskim lusterku, drukowanym napisie w języku hebrajskim, książkach w językach polskim, rosyjskim, niemieckim i francuskim, o wielu inicjałach metalowych z portmonetek i portfeli oraz o znaczku identyfikacyjnym z kolorowego metalu, najprawdopodobniej z numerem 65. W cytowanym „*Amtliches...*” numer ten został pominięty, a na liście PCK opatrzony adnotacją „nierozpoznany”. Zwracają uwagę liczne przedmioty związane z wykonywaniem zawodu lekarza, a więc fragmenty stetoskopów, buteleczki po lekarstwach, igły do strzykawek, kawałki bandażu.

Dół śmierci 4 zaczynał się w odległości około 2,5 m na południowy zachód od dołu 3. Ponieważ niemal w całości był on odkryty w 1994 roku (wykop 4), dlatego teraz ograniczymy się tylko do podania jego wymiarów. Długość całkowita 11,2 m, szerokość w części wschodniej 2,7 m, w części zachodniej do 3,5 m⁵, głębokość w części zachodniej około 180 cm. Calec stanowiła zwałowa glina.

Dół śmierci 5 w znacznej części był przebadany w 1994 roku, a także podczas dochodzenia w 1991 roku Naczelnej Prokuratury Wojskowej ZSRR z udziałem strony polskiej⁶. Ponieważ budził on najwięcej obaw, że może jeszcze kryć zwłoki polskich oficerów, wobec tego postanowiono wyeksplorować go w całości. Jest on położony w odległości do 2 m na południowy zachód od dołu śmierci 4. Jego wymiary wynoszą: długość

⁵ W czasie badań w 1994 roku do szerokości tego dołu śmierci mylnie włączono również korytarzyk łączący ten dół z sąsiednim.

⁶ P. Łojek, *Wykopy sondażowe i badania terenowe w Lesie Katyńskim, listopad 1991–kwiecień 1992 r.*, w: *Zbrodnia katyńska. Droga do prawdy*, red. M. Tarczyński, Warszawa 1992, s. 151–163.

około 8,5 m, szerokość do 4 m, głębokość do 170 cm. W trakcie eksploracji napotkano pojedyncze kości ludzkie i fragmenty umundurowania, podobnie jak w innych dołach śmierci.

Dół śmierci 6 zlokalizowano na południowy wschód od dołu 4 w odległości 3,8 m. Leżą one równolegle do siebie i były połączone korytarzem, który wykonano podczas ekshumacji w 1943 roku. Długość dołu wynosi 12,7 m, szerokość 4,6 m, głębokość 2,5 m, miejscami do 2,6 m. We wschodniej części tego dołu wydobyto czaszkę zalegającą na głębokości 210 cm. W zachodniej części, na głębokości 228 cm, też znaleziono czaszkę, a następnie odsłonięto zwłoki czterech polskich oficerów, nie ruszanych od momentu ich rozstrzelania w 1940 roku. Zwłoki leżały plecami do góry z rękoma na plecach w pozycji wskazującej, że były one skrępowane. Również ułożenie nóg dwóch osobników świadczyło o tym, że były one związane. Nie znaleziono żadnych śladów sznurka. Na zwłokach zachował się (w bardzo złym stanie) polski mundur wojskowy z guzikami wyprodukowanymi niewątpliwie przed 1939 rokiem. Z rzeczy osobistych w trakcie eksploracji nie znaleziono przedmiotów umożliwiających identyfikację. Przy jednych zwłokach natrafiono na ryngrafik z Matką Boską Częstochowską z napisem „Pamiętka ślubowania nauczycielstwa polskiego na Jasnej Górze 21.VI.1937”. Zwłoki spoczywały bezpośrednio na calcu, na poziomie wody gruntowej. We wszystkich czaszkach stwierdzono pojedyncze otwory wlotowe pocisku w tylnej części i wylotowe w przedniej. Zwłoki ekshumowano i przeniesiono do mogiły 1 na tzw. cmentarzu PCK. W spągu tego dołu dostrzeżono warstwę o miąższości około 30 cm, którą stanowił piasek o barwie szaroniebieskiej z dużą ilością części organicznych, a także fragmentów mundurów, szczególnie czapek wojskowych, butów, pasów i kości ludzkich oraz łusek i pocisków kal. 7,65 firmy Geco typu Browning. Z warstwy tej wyjęto zwłoki podczas ekshumacji w 1943 roku, nie wyrzucając piasku nasyconego kawałkami umundurowania i oporządzenia.

Dół śmierci 7 znajduje się w odległości 3,5 m na południowy wschód od dołu 6. Doły te były połączone korytarzem, który wykonano podczas ekshumacji w 1943 roku. Długość dołu śmierci 7 wynosiła 9,3 m, maksymalna szerokość 4,6 m, głębokość w części wschodniej dochodziła do 1,8 m, a w części

zachodniej do 2,2 m. W dole tym, podobnie jak i w innych, dostrzeżono w spągu warstwę przesyconą resztkami umundurowania i oporządzenia pozostałego po polskich oficerach.

Między dołem śmierci 2 a drogą asfaltową poszukiwano drewnianego domu, który postawiono tu podczas prac ekshumacyjnych w 1943 roku. Niestety, żadnych śladów po tym budynku nie znaleziono.

Sprawdzono również informacje, jakie uzyskała prokuratura w Smoleńsku w 1991 roku (w czasie przesłuchania byłego oficera NKWD I.I. Titkova) o ewentualnych mogiłach Rosjan rozstrzelanych i pochowanych w rejonie Polskiego Cmentarza Wojennego. Jedna z mogił miała znajdować się w obrębie tego cmentarza, a dwie inne w najbliższym sąsiedztwie. Jak wykazały badania dwóch wskazanych miejsc, ziemia przemieszana była do głębokości około 2,5 m, lecz nie znaleziono w niej żadnych śladów umożliwiających interpretację celowości wykopania tych dołów. Trzecie miejsce wskazane przez Titkova zbadaliśmy już tylko odwiertami. Nie zauważyliśmy tam żadnych śladów wskazujących na mogiłę, choć podobnie jak i w dwóch poprzednich miejscach, przemieszany piasek stwierdzono do głębokości około 2,5 m. Należy zaznaczyć, że po zlokalizowaniu tych miejsc, we wszystkich trzech przypadkach w terenie czytelne były ślady po wykopach. Titkow wskazał w Lesie Katyńskim ponad 20 mogił obywateli byłego ZSRR rozstrzelanych w latach trzydziestych.

W części południowo-wschodniej Polskiego Cmentarza Wojennego, na zachód od asfaltowej drogi, na niemieckich zdjęciach lotniczych z okresu wojny dostrzegalne są w tym rejonie charakterystyczne wyblyszczczenia, które informują, że na powierzchni znajduje się żółty piasek, nie porośnięty runem leśnym. Wykonany tu wykop (nr 17 – rys. 3) nie wykazał żadnych śladów, że była to mogiła ludzka. Bardzo nieliczny materiał odkryty, którym zasypano wcześniej istniejące tu doły, zawierający m.in. fragmenty cegieł sylikatowych, wskazuje, że pochodzi on najwcześniej z drugiej połowy lat pięćdziesiątych.

Zgodnie z zadaniem, jakie wyznaczono ekipie, dokończyliśmy również eksplorację dołu śmierci 8 na stanowisku 2, choć wiedzieliśmy, że zwłok polskich oficerów tam nie ma. Ponieważ teren ten nie wejdzie w obręb Polskiego Cmentarza Wojennego,

należało wydobyć stamtąd wszystko, co pozostało po polskich oficerach – zarówno kości, jak i fragmenty umundurowania, oporządzenia i rzeczy osobiste. Szczególnie interesująca była zachodnia część dołu, gdzie w dolnych partiach uchwycono warstwę przemieszanego piasku z dużą ilością części organicznych o miąższości około 10 cm; warstwy tej nie wyrzucono podczas ekshumacji przeprowadzonej przez Rosjan najprawdopodobniej w 1944 roku, wyjęto z niej tylko zwłoki polskich oficerów. Na warstwie tej znaleziono wojskową czapkę polową, która niewątpliwie nie jest czapką typu polskiego. Zarówno ją, jak i znaleziony obok niej kapeluszek należy wiązać z ekshumacją polskich oficerów z tego dołu śmierci, o której możemy tylko domniemywać, że wykonano ją w 1944 roku. Po wyeksplorowaniu tej warstwy, już w calcu, dostrzeżono ślady pozostałe po kopaniu szpadlem tego dołu w 1940 roku.

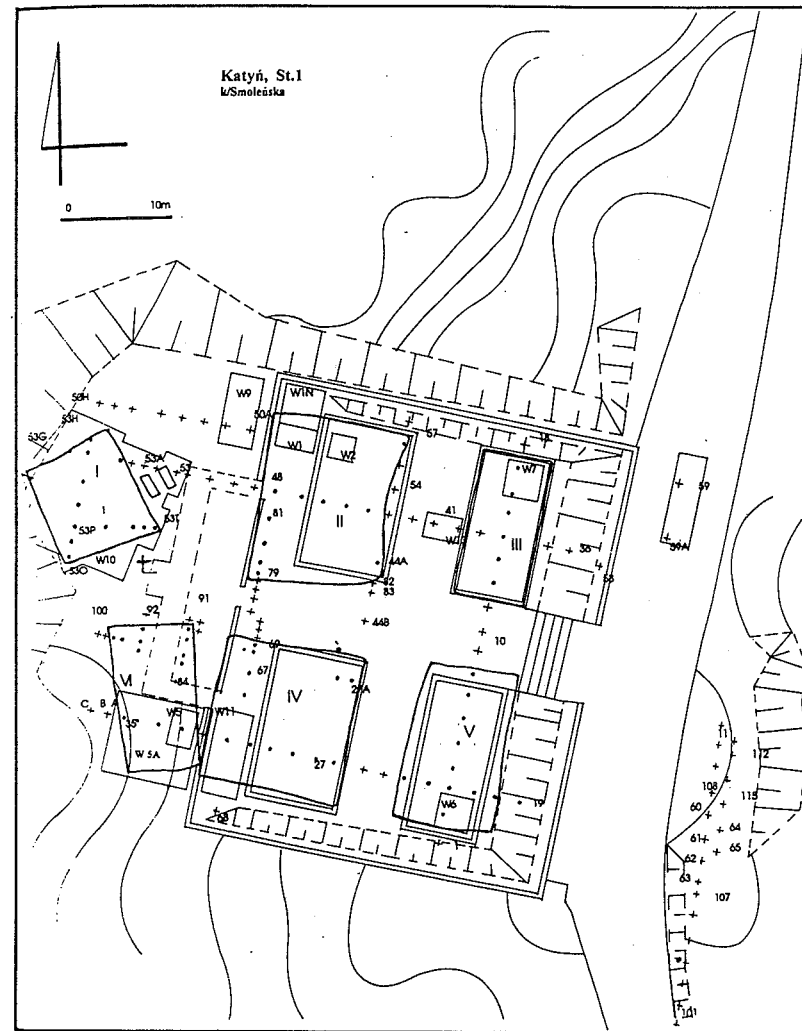
W południowo-wschodnim narożniku wykopu, który obejmował dół śmierci 8, natrafiono na następną mogiłę, w której jak się okazało, znajdowali się Rosjanie. Zbadaliśmy tylko pierwszą warstwę zwłok, zajmującą niewielki fragment mogiły wystającej ze ściany wykopu. Zawierała ona, ułożone w porządku anatomicznym, szczątki ośmiu osobników rozstrzelanych tu po 1937 roku. Wykonane na stanowisku dwa wiercenia doprowadziły do lokalizacji w bieżącym roku 39 mogił Rosjan (rys. 4). Ze względu na wątpliwości w dwóch przypadkach wykonano niewielkie wykopy sondażowe. Potwierdziły one, że są to Rosjanie rozstrzelani między rokiem 1938 a 1941. W jednym przypadku na niewielkim naczyniu stwierdzono wydrapane ręcznie cyrylicą litery D S, a na podeszwie buta również ręcznie wydrapane cyrylicą nazwisko i imię właściciela, niestety, nie całkiem czytelne – Tintie...? Alfre...? Na jednej tenisówce był wybity znak firmowy – Krasnyj Tryugolnik Leningrad i data 1937, a na kaloszu do walonek taki sam znak firmowy i data 7.XII.1937. W innej mogile znaleziono ubrania, płaszcze i kurtki wykonane z bardzo dobrej skóry, a także buty z długą cholewką okrywającą kolana, co świadczyło o tym, że leżą tu zamordowani o wyjątkowo wysokim statusie majątkowym. Jeden z płaszczy był sznyelem noszonym przez oficerów Armii Czerwonej, lecz niestety nie zachowały się dystynkcje, które regularnie zrywano przed rozstrzelaniem. W odkrytej tu tyl-

ko jednej czaszce zawiniętej w płaszcz (dalej badań nie prowadzono zgodnie z porozumieniem z władzami Smoleńska) stwierdzono otwór wlotowy pocisku w tylnej części i wylotowy w przedniej. W uzębieniu były 24 złote korony.

Na wschód po Polskiego Cmentarza Wojennego, w odległości około 40 m, zwróciło naszą uwagę niewielkie zagłębienie. Wykonano tu odwiert i z głębokości około 180 cm wyciągnięto kawałek podeszwy kalosza z napisem w języku rosyjskim „Burawiestnik”. Jest to najprawdopodobniej jedna z czterech mogił Rosjan, na którą natrafiono już podczas ekshumacji w 1943 roku⁷.

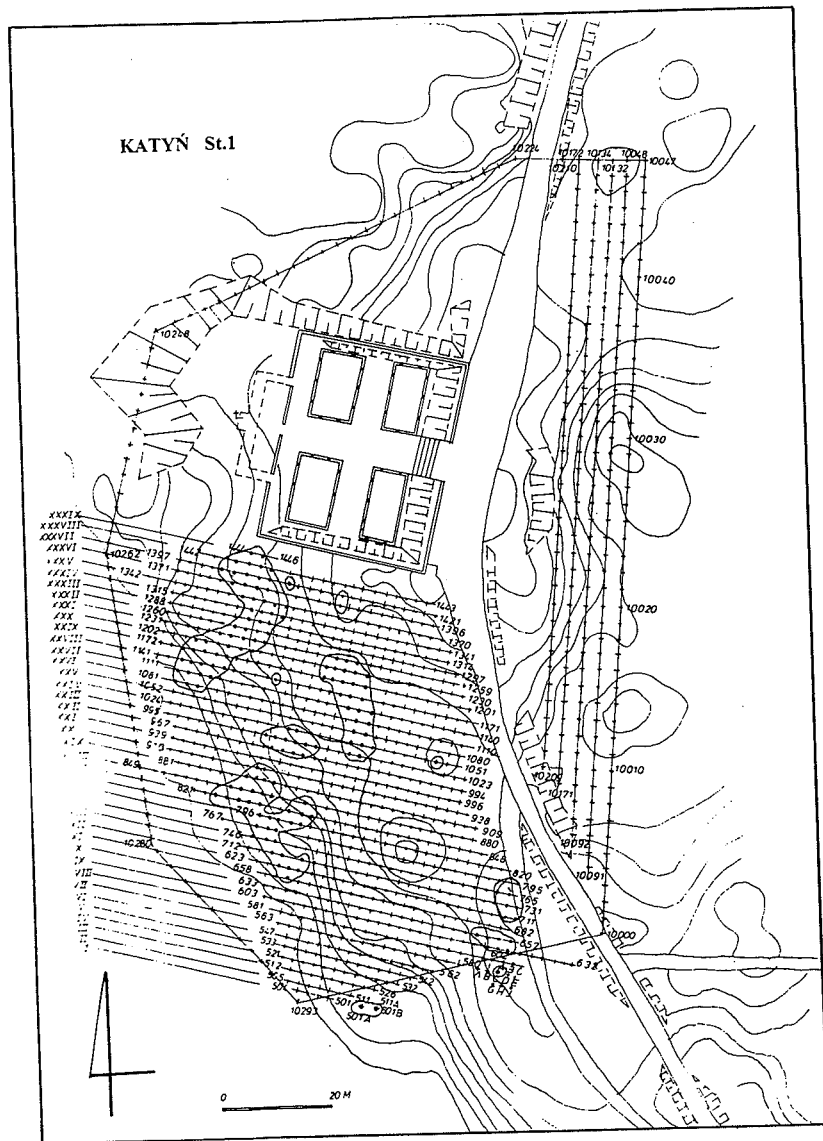
Reasumując można stwierdzić: pomimo ciężkich warunków całkowicie wypełniliśmy nasze zadania dzięki ogromnemu zaangażowaniu całej ekipy, a także dzięki zastosowaniu trafnych metod badawczych. W efekcie udało się nadgonić stracony czas, choć niewątpliwie zrobić można było znacznie więcej.

⁷ *Amtliches...*, s. 274 (nr 8). W terenie zlokalizowano również mogiłę nr 11.

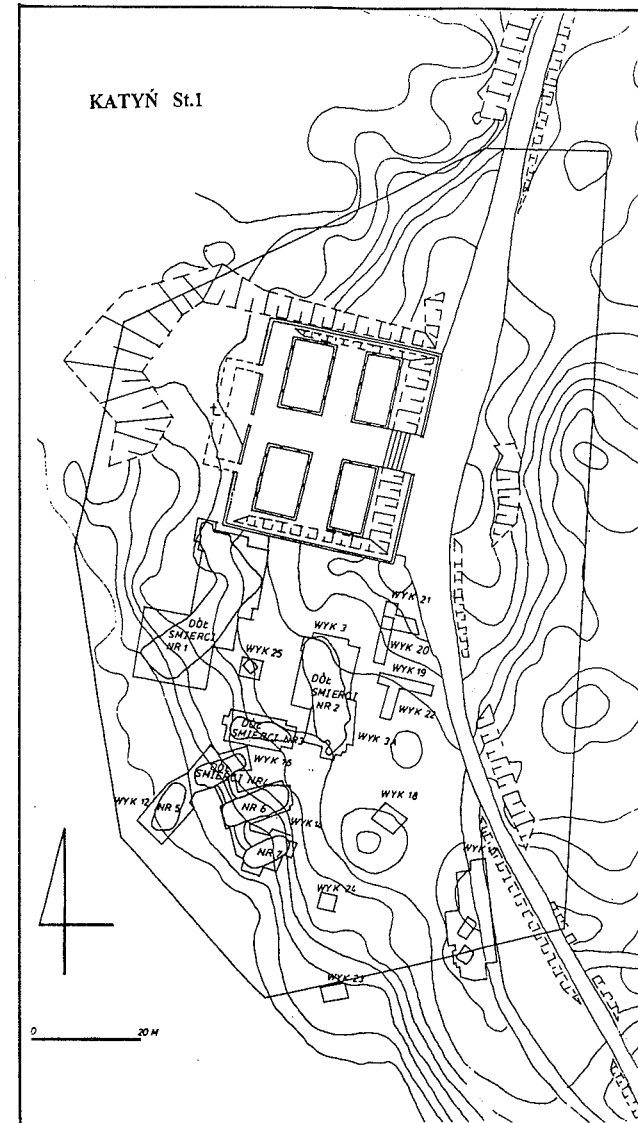

Rys. 1.
Plan mogił PCK (I-VI), wykopów (W1; W 1N; W2...) i wiercień z 1994 i 1995 roku (1-115) w rejonie tzw. cmentarza PCK

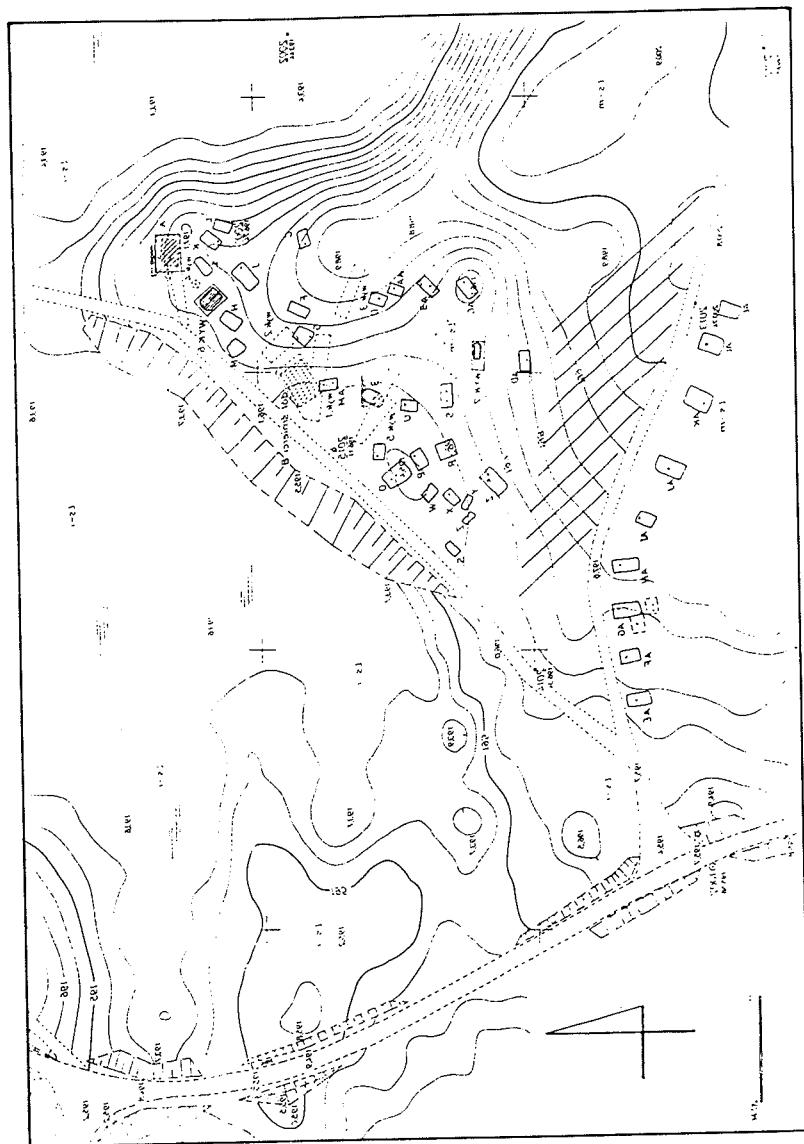

Rys. 2.
Odwierty w rejonie Polskiego Cmentarza Wojennego
poza tzw. cmentarzem PCK

Rys. 3.
Doły śmierci 1-7 z 1940 roku i wykopy badawcze
oraz proponowana granica Polskiego Cmentarza Wojennego

Rys. 4.

Dół śmierci 8, wykopy poszukiwawcze z 1994 i 1995 roku oraz mogiły obywateli byłego ZSRR z lat 1938-1941. Obszar zakreskowany to rejon występowania dalszych mogił

MAREK DUTKIEWICZ

BADANIA NAD MOBILIAMI ODNALEZIONYMI PRZY SZCZĄTKACH POLSKICH OFICERÓW W KATYNIU

Na polecenie Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa grupa specjalistów pod kierownictwem prof. Mariana Głoska prowadziła we wrześniu 1994 roku na terenie Lasu Katyńskiego prace sondażowe, a w następnym roku od czerwca do połowy września prace ekshumacyjno-sondażowe.

W obydwu grupach zajmowałem się rozpoznawaniem, opisywaniem, gromadzeniem, zabezpieczaniem i dokumentowaniem wszelkich mobiliów odnalezionych podczas prac. W pierwszym roku głównym zadaniem, jakie postawiono przed ekipą, było udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy na terenie Lasu Katyńskiego znajdują się szczątki polskich oficerów, a jeśli tak, to w którym miejscu. W drugim roku należało dokonać pełnej i dokładnej lokalizacji zarówno tzw. dołów śmierci, jak i mogił bratnich oraz wyznaczyć teren przyszłego cmentarza wojennego. Wydobywanie zabytków następowało tylko w trakcie realizacji podstawowych celów, nigdy zaś nie stanowiło głównego zadania.

Specyfika prac w Katyniu w odniesieniu do zabytków ruchomych polegała na uwzględnieniu w identyfikacji, opisywaniu i interpretacji wcześniejszej penetracji grobów, a nawet możliwego preparowania zabytków. Działania takie miałyby świadczyć o innych sprawcach mordu i czasie jego wykonania. Brano tu pod uwagę prace, jakie były prowadzone w 1944 roku przez komisję Burdenki oraz późniejsze podobne działania, czego nie można było wykluczyć.

Przed rozpoczęciem prac ustalono kryteria doboru zabytków pod kątem przewiezienia ich do Polski. Po pierwsze –

miały to być takie przedmioty, które mogły być wykorzystane jako dowody w toczącym się śledztwie. Po drugie – takie, które mają indywidualne cechy, pozwalające na ewentualną identyfikację właściciela. Po trzecie – takie, które mogły dostarczyć nowych informacji, np. o życiu więźniów w ostatnim okresie życia. Po czwarte – takie, co do których można było mniemać, że w warunkach laboratoryjnych będzie można na ich podstawie uzyskać dodatkowe informacje. Po piąte – takie, których stan zachowania oraz wartość emocjonalna predestynuje do eksponowania na ewentualnych wystawach. Podejmowanie ostatecznych decyzji miało następować na miejscu.

Zabytki wydobywane były dwiema metodami – za pomocą prac odkrywkowych albo odwiertów. Ze względu na to, że świder niszczył napotkany obiekt, starano się ograniczyć jego użycie do niezbędnego minimum. Stosowano go jedynie do wstępnego ustalania położenia poszukiwanych obiektów lub do weryfikacji negatywnej, czyli potwierdzania braku ich obecności. Należy zaznaczyć, że w początkowym okresie prac w 1994 roku miejscowe władze zabroniły wykonywania wykopów, pozwalając jedynie na prace świdrem.

W wyniku prac prowadzonych na terenie Lasu Katyńskiego w pełni udało się zrealizować postawione zadania. Zgromadzona dokumentacja pozwala na podjęcie dalszych szczegółowych badań. W trakcie prac odnaleziono wiele cennych zabytków. W związku z warunkami pracy oraz koniecznością decydowania na miejscu, które przedmioty zostaną zabrane do Polski, przyjęto uproszczoną zasadę archeologiczną wydobywania zabytków z ziemi. Po odnalezieniu przedmiotu i wstępnych oględzinach oczyszczano go, wykonywano dokumentację fotograficzną i dopiero wydobywano na powierzchnię, gdzie dokonywano dokładniejszych badań. W tej fazie ostatecznie decydowano bądź o włączeniu w skład zbioru, bądź o pozostawieniu w ziemi w tym samym wykopie. W trakcie bardzo intensywnych prac prowadzonych w wielu wykopach ujawniano często równocześnie mnogie zabytki. Ta sytuacja zmuszała do prowadzenia skrupulatnego, ale z konieczności uproszczonego opisu. Również wszelkie zabiegi konserwacyjne ograniczano do niezbędnego minimum, dbając jednakże o takie zabezpieczenie zabytków, by nie uległy zniszczeniu. W wielu wypadkach ce-

lowo ograniczano zakres oczyszczania przedmiotów, np. skrodzonych blaszek rozpoznawanych jako znaki identyfikacyjne, po to, by zdobywanie informacji nie doprowadziło do zniszczenia przedmiotu. Gruntowne oczyszczenie i pełna konserwacja miały nastąpić dopiero w warunkach laboratoryjnych.

Inwentarz przedmiotów wydobytych w 1994 roku obejmuje ponad 250 pozycji. Nie odzwierciedla to jednak liczby obiektów, gdyż pod jedną pozycją zapisywano wielokrotnie całe skupiska odnajdowanych przedmiotów. Pierwszych kilkadziesiąt pozycji to skrawki lub drobne fragmenty przedmiotów. Wydobywano je w pierwszej fazie prac, gdy wykonywane były odwierty, a okoliczności towarzyszące nie gwarantowały, że prowadzone będą inne sposoby odnajdywania zabytków.

Pełny inwentarz opublikowany zostanie w oddzielnym opracowaniu. W tym miejscu przedstawimy opis jedynie niektórych, najbardziej charakterystycznych znalezisk. Najliczniejszą grupę stanowią zabytki związane z elementami umundurowania Wojska Polskiego. Odnajdywane były bądź w łączności ze zwłokami, bądź też oddzielnie. Stan zachowania był różny, na co wpływały warunki glebowe oraz materiał, z jakiego były wykonane. Wśród tej grupy na uwagę zasługują nakrycia głowy lub ich fragmenty. Najczęściej odnajdywane były sukienne polowe rogatywki oraz furażerki, ale również rogatywki garnizonowe. W odosobnionym przypadku natrafiono na czapki garnizonowe lotnicze oraz czapkę komandora Marynarki Wojennej (ustalono, że należała do dr. Leona Moszczeńskiego). Większości nakryć głowy towarzyszyły orły różnych wymiarów. Odnajdywano i wydobywano wiele takich elementów munduru, jak naramienniki czy patki z haftem wykonanym z bajorku. W dwóch wypadkach natknięto się na fragmenty kurtek skórzanych noszonych m.in. w jednostkach pancernych. Znalezione wiele pasów głównych zarówno noszonych przez oficerów, jak i szeregowych. Napotkano również skórzane rękawiczki. Zwłokom towarzyszyło różnego typu obuwie – buty długie typu oficerskiego, trzewiki. Niektóre nosiły ślady reperowania różnymi materiałami, np. kawałkami opon. Odnaleziono również fragmenty tzw. apelówek – drewnianych podeszew zakładanych na obuwie, co częściowo przeciwdziało oziębieniu stopy. W jednym z wykopów napotkano fragment rzemieńnej

plecionki, który stanowił element sukiennej peleryny. Na jednej z polowych rogatywek oprócz orła wojskowego umocowana była oznaka noszona przez funkcjonariuszy Policji Państwowej na Śląsku. Elementom mundurów towarzyszyły guziki. Rozpoznano różne typy różniące się wielkością, materiałem, sposobem wykonania; niektóre pochodziły z lat dwudziestych. Spośród przedmiotów wyposażenia wojskowego odnaleziono cztery manierki, w tym trzy aluminiowe. Na jednej z nich wydrapane były inicjały „H D”. W jednym z wykopów odkryto cienki, długi, pleciony ze skóry sznur, tzw. smycz od pistoletu. Znaleziono kilka skorodowanych płytek metalowych o kształcie zbliżonym do prostokąta lub koła. Rozpoznane zostały jako znaczki identyfikacyjne przytwierdzone do zwłok w trakcie ekshumacji w 1943 roku. W jednym wypadku udało się odnaleźć znak tożsamości, tzw. nieśmiertelnik, należący do Bolesława Wolskiego. Poza przedmiotami wiążącymi się z wyposażeniem wojskowym odnaleziono dużą liczbę innych mobiliiów. Wśród nich m.in. fragmenty odzieży typu cywilnego (szaliki, koszule, swetry), duże ilości przedmiotów osobistych codziennego użytku, jak okulary, ołówki, klucze, przybory toaletowe, lusterka, grzebienie, nożyczki, agrafki, przybory i naczynia do jedzenia. Odnaleziono również miesięczny bilet tramwajowy oraz kilka portfeli i portmonetek. W tych ostatnich najczęściej znajdowały się monety polskie i radzieckie oraz skrawki papieru. W większości przypadków nie podejmowano głębszej penetracji portfeli, pozostawiając je do badań laboratoryjnych. Dwukrotnie odnaleziono przedmioty kultu religijnego – srebrny krzyżyk i medalik. W paru wykopach odkryto kilka pocisków oraz kilkanaście łusek i jeden nabój pistoletowy 7,65 mm × 17 SR Browning. Na dnach niektórych łusek można odczytać napis: „Geco; D D; 7,65”. Wszystkie przedmioty wydobyte w 1994 roku przekazano protokolarnie 4 października w Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie na ręce Jędrzeja Tucholskiego, pracownika Muzeum Katyńskiego.

Prace na terenie Lasu Katyńskiego w 1995 roku zainaugurowało uroczyste wmurowanie aktu erekcyjnego Polskiego Cmentarza Wojennego. Odbyło się to 4 czerwca w obecności przedstawicieli Rodzin Katyńskich oraz najwyższych polskich władz państwowych i kościelnych. Prace trwały 100 dni, w cią-

gu których wykonano wszystkie postawione zadania: powstała olbrzymia dokumentacja, która będzie podstawą szczegółowych opracowań.

Specyfika prac w 1995 roku polegała na jednoczesnym prowadzeniu intensywnych badań w kilku, a czasami nawet kilkunastu odległych od siebie miejscach. Metodyka wydobywania i opracowywania zabytków była identyczna jak w 1994 roku. W kilku wypadkach nastąpiło spiętrzenie wydobywanych przedmiotów. Taka sytuacja powstała m.in. w czasie prac w wykopie 15, w którym odkryto skupisko przedmiotów zsypanych po zakończeniu rewizji zwłok w 1943 roku. Przy poszukiwaniach zastosowano przyrząd do wykrywania metali, co w znacznym stopniu ułatwiło odnajdywanie nawet małych metalowych przedmiotów. Charakteryzując zabytki znalezione podczas prac w 1995 roku, można stwierdzić, że zasadniczo nie odbiegały one od tego, co wydobyto w roku poprzednim. Jedynie w kilku przypadkach można mówić o ich odmienności. W stosunku do poprzedniego roku ograniczano liczbę wydobywanych rzeczy poprzez ściślejszą ich selekcję. W sumie w trakcie prac odnaleziono i włączono do zbioru kilka tysięcy zabytków. Inwentarz liczy prawie 1100 pozycji, lecz wiele z nich obejmuje nawet po kilkadziesiąt sztuk przedmiotów, np. monet. Udokumentowano fotograficznie prawie wszystkie wydobyte eksponaty. Należy podkreślić, że atmosfera oraz znacznie dłuższy okres, w którym realizowano prace, bardziej niż w 1994 roku sprzyjały badaniom.

Opis przedmiotów znalezionych w 1995 roku rozpoczynają elementy umundurowania wojskowego. Odnaleziono kilkadziesiąt nakryć głowy o różnym stopniu zachowania i po selekcji wydobyto jedynie część z nich. Najczęściej spotykano czapki polowe wojsk lądowych wz. 1937 (12 szt.), rogatywki garnizony (9 szt.), czapki oficerów lotnictwa wz. 1936 (2 szt.), jedna czapka marynarza i jedna czapka oficera Marynarki Wojennej, dwie furazerki, dwa czarne berety. Przy nakryciach głowy najczęściej odnajdywano orzełki – metalowe różnych typów i wymiarów oraz haftowane. W kilku wypadkach, na podstawie zachowanych charakterystycznych elementów, np. skrawków otoka, podkładek pod galonem na daszku, udało się ustalić dodatkowe informacje. Z innych elementów umundurowania

napotkano: guziki różnych rodzajów, wielkości i wykonania, rękawiczki skórzane, kilka kołnierzy od kurtek z patkami oraz kilkanaście naramienników. Wśród tych ostatnich był m.in. naramiennik Straży Pożarnej (emblemat nakryty był nasuwką z wyhaftowaną pojedynczą gwiazdką). Z elementów wyposażenia odnaleziono m.in. skórzany mapnik oficerski, fragment ostrogi, kilkanaście sztuk manierek – kilku wzorów, metalowe pojemniki na maskę pgaz. typu RSC oraz fragment pokrowca lnianego od maski pgaz. WSR wz. 1932, kompletne menażki wz. 1923/31 oraz ich elementy, kociołki, kubki – niektóre wykonane z puszek od konserw, garnki, miski, tzw. niezbędniki, pojedyncze sztucze.

Dużą grupę, znacznie większą niż w 1994 roku, stanowiły przedmioty osobiste. Odnaleziono wiele scyzoryków, brzytwy, maszynki do golenia, żyłki, pędzle do golenia, lusterka (m.in. z fotosem Hanki Ordonówny, napisami reklamowymi różnych firm), szczotki do zębów, ubrania i obuwia, opakowania metalowe od pasty do butów, specjalne pudełka do pasty do butów (prod. radzieckiej) wykonane z podgumowanej tkaniny, okulary różnych typów i etui na nie, trzy zegarki, cążki, nożyczki, grzebienie. Inną grupą przedmiotów o charakterze osobistym były szachy wykonane w obozie. Odnaleziono kilkanaście figurek, wśród których udało się rozpoznać co najmniej cztery zestawy. W trakcie prac wydobyto także klocek do domino, figurkę słonia ze szkła oraz glinianą figurkę – świstawkę w kształcie konika z jeźdźcem. Wydobyto kilkadziesiąt z wielu portmonetek różnych kształtów i wielkości. Decyzje o tym podejmowano na podstawie cech indywidualnych albo zawartości, np. zwitki papieru, które zabezpieczano do dalszych badań. Pozostałe przeszukano natykając się najczęściej jedynie na monety. Odnaleziono również kilkanaście pustych portfeli. Najczęściej w łączności ze zwłokami napotymano spinki do mankietów koszul oraz wiele elementów ubioru cywilnego – kapelusze, krawat wzorzysty, fragment dzianin, m.in. rękawiczki, szaliki, skarpety, swetry.

Dużą grupę znalezisk stanowiły przybory do palenia tytoniu. Odnaleziono fajki i ich części, tzw. cygarniczki, drewniane i metalowe pudełka na tytoń, papierosnice, bibułki i skrawki papieru oraz przyrządy do zwijania papierosów, zapalniczki.

Niektóre z tych przedmiotów wykonane były przez jeńców w obozie. Czasami pokrywały je zdobienia oraz napisy, np. „Kozielsk 1940”. W kilku wypadkach zachował się tytoń i zapalniczki. Oddzielną grupę znalezisk stanowiły przybory do pisania. Napotkano wieczne pióra, ołówki, kredki, stalówki, ołówki automatyczne.

W trakcie badań w 1995 roku odnaleziono kilkanaście przedmiotów związanych z medycyną. Były to fragmenty strzykawki i dwie igły, elementy kilku stetoskopów i fonendoskopów, termometr, wiele fiolek, buteleczek i innych opakowań od lekarstw. Natrafiono na bandaż i rolkę przylepca. Występowanie tych przedmiotów wiąże się między innymi z tym, że wśród zamordowanych znaczną grupę stanowili lekarze i przedstawiciele innych zawodów medycznych. Inną grupę znalezisk stanowią fragmenty przyrządów optycznych. Odnaleziono fragmenty okularu mikroskopu, obiektywu aparatu fotograficznego, soczewki od jakiegoś urządzenia.

Dużą grupę przedmiotów stanowiły monety. Stan zachowania nie zawsze pozwalał na natychmiastowe i pełne ich rozpoznanie. Najczęściej były to monety polskie, ale napotkano również radzieckie. W kilku wypadkach znaleziono pojedyncze monety węgierskie, niemieckie, austriackie, a nawet zabytkowe XVII-wieczne polskie. W tej grupie zabytków należy wymienić żeton z żołnierskiej spółdzielni z Kamionki Strumiłowej oraz żeton komunikacji miejskiej. Podobnie jak w 1994 roku, odnaleziono kilkadziesiąt skorodowanych płytek, które rozpoznano jako identyfikatory PCK umocowane do zwłok w 1943 roku. W kilku wypadkach widoczne były numery, jednak dokładniejsze badania pozostawiono dla laboratorium. W jednym wypadku wydobyto znak tożsamości należący do Dionizego Bojarunasa oraz drugi znak nie posiadający żadnych napisów.

Dwukrotnie odnaleziono odznaki orderów polskich. W wykopie na stanowisku 2 natrafiono na bardzo skorodowaną odznakę Krzyża Srebrnego (?) Virtuti Militari. W jednej z portmonetek w wykopie 15 odkryto odznakę Krzyża Srebrnego Virtuti Militari oraz Krzyża Walecznych. Na żadnej z odznak nie udało się odnaleźć numerów pozwalających na zidentyfikowanie kawalerów tych odznaczeń. Z innych zabytków tego typu, na jakie natrafiono w trakcie badań, należy wymienić

dwie odznaki Polskiego Związku Narciarskiego umieszczone na pasku, tzw. szelce od pasa oficerskiego, miniaturkę Powszechnej Odznaki Sportowej i jedną emaliowaną, nierozpoznaną oznakę.

Na oddzielne omówienie zasługują przedmioty o charakterze religijnym. Odnaleziono dwa fragmenty różańców, kilkanaście medalików i kilka fragmentów łańcuszków oraz dwa ryngrafy. W wykopie 15 odkryto srebrną koszulkę od ikony z wyobrażeniem Matki Boskiej Smoleńskiej. Bardzo osobisty charakter ma złota obrączka z wygrawerowanym na wewnętrznej powierzchni napisem „Elżunia 1939”.

W trakcie badań znaleziono wiele przedmiotów, które prawdopodobnie należy łączyć z jedyną kobietą zamordowaną w Katyniu – Janiną z Dowbor-Muśnickich Lewandowską. W grupie tych znalezisk jest lustro na długiej drucianej ręczce, dwie szminki do ust (jedna z dobrze zachowanym napisem „Miraculum 6”), wieczko puderniczki z lustrem, flakon z resztką żółtawego płynu (prawdopodobnie perfum) oraz fragmenty metalowego ozdobnego pudełka (?).

Podczas prac odkryto kilkadziesiąt różnorodnych brył, które po wstępnym oczyszczeniu okazały się drukami. Na podstawie widocznych na zewnątrz fragmentów tekstu ustalono, iż większość tych zabytków to fragmenty różnych druków, najczęściej książek w języku polskim, natrafiono również na kilka w języku rosyjskim, niemieckim i hebrajskim. W warunkach polowych nie prowadzono dalszych bardziej szczegółowych penetracji, pozostawiając to do badań laboratoryjnych. Zwracano baczność uwagę, czy wśród znajdowanych przedmiotów nie ma dokumentów osobistych, listów, zapisków. W trakcie prac w wykopie 14 natrafiono na zwłoki czterech oficerów. Przy jednym z nich odnaleziono dwa dokumenty osobiste. Po zabezpieczeniu zostały wysłane natychmiast do Polski, do badań laboratoryjnych. W innym miejscu odnaleziono jedynie okładkę. Innych przedmiotów tego typu nie odnaleziono.

Podobnie jak w 1994 roku, w wielu miejscach natrafiono na łuski amunicji. Ujawniono ich kilkaset. Zdecydowana większość to łuski naboju 7,65 mm × 17 SR Browning. Część z nich była tak skorodowana, że nie można było odczytać żadnych cech wytwórcy. Na lepiej zachowanych w zdecydowanej więk-

szości ujawniono napis „Geco; D D; 7,65”, w kilku wypadkach „D W M; K K; 479 A”. Odnaleziono także łuskę 7,62 mm naboju Tokariewa, dwie łuski karabinowe – naboju 7,62 mm × 54 R Mosin oraz naboju 7,92 mm × 57 Mauser.

Porównując wyniki badań w Katyniu z rezultatami osiągniętymi w Miednoje i Charkowie, zauważamy zarówno podobieństwa, jak i różnice. Do pierwszych należą generalnie rodzaje zachowanych zabytków, do drugich – brak większej liczby dużych gabarytowo elementów wyposażenia, jak np. plecaki, torby, walizki, menażki. Mimo poszukiwań nie natrafiono ani w rejonie dołów śmierci, ani mogli bratnich na miejsce, gdzie mogłyby zostać ukryte. Prawdopodobnie zostały wywiezione z tego terenu w 1940 roku. Na taką wersję wydarzeń wskazują także niektóre relacje miejscowej ludności. Podczas prac nie odnajdywano również dokumentów osobistych, korespondencji, druków – zaświadczeń imiennych, znaków tożsamości, odznaczeń, banknotów. Wszystkie te przedmioty zostały wydobyte w 1943 roku, a nieliczne, jakie napotkano teraz, są jedynie świadectwem przeoczenia, co jest zrozumiałe ze względu na olbrzymi zakres prac i pośpiech. Innymi śladami działań z tamtego czasu były rozcięcia pasów czy portmonetek. Wszystkie przedmioty, po przeprowadzeniu niezbędnych zabiegów konserwatorskich przez wyspecjalizowaną pracownię w Toruniu, zostaną przekazane do Muzeum Katyńskiego.

OPINIA MEDYKA SĄDOWEGO O EKSHUMOWANYCH SZCZĄTKACH GENERALÓW BRONISŁAWA BOHATEREWICZA I MIECZYŚŁAWA SMORAWIŃSKIEGO

W dniu 19 lipca 1995 roku ekipa prowadząca badania son-dażowo-ekshumacyjne w Lesie Katyńskim, w czasie prac w wykopie nr 10 na stanowisku 1, odkryła dwie blisko siebie leżące mogiły z trumnami. Zgodnie z istniejącymi przekazami historycznymi przyjęto, iż natrafiono na mogiły generałów Bronisława Bohaterewicza i Mieczysława Smorawińskiego¹. Miesiąc później, 19 sierpnia, przystąpiono do badania mogił. Pracami kierowali: prof. dr hab. Marian Głosek (kierownik ekipy) i Wojciech Śmigielski (prowadzący wykop nr 10). Prace przy mogile, którą oznaczono numerem 1 (szkielet z tej trumny oznaczono numerem 01), prowadzili archeolodzy: doc. dr hab. Magdalena Blombergowa, mgr Błażej Muzolf, antropolog mgr Wiesław Lorkiewicz oraz student III roku archeologii UŁ Piotr Kittel. Przy mogile, którą oznaczono numerem 2 (szkielet z tej trumny oznaczono numerem 02), pracowali archeolodzy: dr Dominik Abłamowicz, mgr Piotr Świątkiewicz, antropolog dr Bogdan Łuczak oraz student III roku archeologii UŁ Mariusz Jagiełło. Dokumentację przedmiotów znalezionych w trumnach prowadził dr Marek Dutkiewicz. Dokumentację fotograficzną i wideo sporządzał mgr Gabriel Rycel.

W tej fazie badań archeologicznych dokonano odsłonięcia znajdujących się w trumnach szkieletów poprzez usunięcie za-legającego w nich piasku (zwłaszcza w trumnie nr 1, której wieko zapadło się do wnętrza), powierzchniowego oczyszczenia

¹ Wykop nr 10 na stanowisku 1 prowadzony był na tym terenie, na którym pierwotnie, w 1943 roku, została założona mogiła nr 1 cmentarza PCK.

kości i inwentaryzacji przedmiotów, które znajdowały się w trumnach. Istotnymi znaleziskami były: w trumnie nr 1 – okrągła metalowa blaszka z dającą się bez trudu odczytać cyfrą „1” oraz metalowy orzełek generalski, a w trumnie nr 2 – naramiennik z zachowanym wężykiem generalskim i jedną gwiazdką. Pomimo bardzo dokładnych poszukiwań w trumnie nr 2 nie odnaleziono metalowego znaczka identyfikacyjnego.

17 sierpnia 1995 roku przystąpiono do szczegółowych badań, które prowadzili mgr Wiesław Lorkiewicz (antropolog) i dr med. Erazm Baran (medyk sądowy). W trakcie tych badań dokonano:

- opisu ułożenia szkieletów w trumnach łącznie z pomiarami ich długości (zdj. 1, 2, 3, 4);
- opisu ogólnego stanu zachowania kości;
- opisu kości czaszki łącznie z typowymi pomiarami;
- opisu stanu uzębienia;
- opisu szkieletu postkranialnego (tułowia i kończyn) ze szczególnym zwróceniem uwagi na zmiany o charakterze chorobowym, zmiany związane z uprzednio dokonanymi działaniami sekcijnymi. Dokonano pomiarów kości długich. W kości ramiennej prawej szkieletu nr 01 dokonano przekroju głowy kości ramiennej wraz z trzonem; w kości ramiennej lewej szkieletu nr 02 stwierdzono ślad działań sekcyjnych sprzed lat, co świadczy o tym, że przekrój taki był już dokonany (zdj. 5 i 6);
- opisu obrażeń na kościach.

Zgodnie z moją sugestią, zaakceptowaną przez kierownika ekipy prof. Głoska, opinie po przeprowadzonych badaniach opracowali oddzielnie medyk sądowy (E. Baran) i oddzielnie antropolog (B. Łuczak oraz W. Lorkiewicz). Moja opinia została sformułowana na podstawie klasycznych reguł opinio-wania w sprawach sądowo-lekarskich. Brzmiała ona następująco²:

² Opinia ta została sformułowana dla Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa (powstała ona w nocy z 22 na 23 sierpnia 1995 roku w Smoleńsku) na podstawie przeprowadzonych badań mogił generalskich w Lesie Katyńskim w dniach 16–19 sierpnia 1995 roku.

I. Badane kości oznaczone numerem 01 (trumna nr 1) oraz numerem 02 (trumna nr 2), jak na to wskazują cechy ich budowy anatomicznej, są szkieletami ludzkimi należącymi do dwóch osobników.

II. Oba szkielety leżały w trumnach zgodnie z porządkiem anatomicznym, charakterystycznym dla szkieletów ludzkich. Daje to pełną podstawę do przyjęcia, iż od momentu złożenia zwłok do trumien nie były one poruszane. W przeciwnym razie, biorąc pod uwagę, że już przy pierwszej ekshumacji w 1943 roku zwłoki te były dotknięte przemianami pośmiertnymi (gnicie), ewentualne ich późniejsze wyjęcie z trumien (np. w styczniu 1944 roku, kiedy to miała być przeprowadzana „ekshumacja i badania sądowo-lekarskie” pod kierownictwem N. Burdenki) i ponowne ułożenie w tak idealnym porządku anatomicznym byłoby wykluczone. Kontynuując to wnioskowanie, należy przyjąć, że podczas ekshumacji przeprowadzonej przez stronę radziecką w 1944 roku na groby obu generałów nie natrafiono lub, co jest mniej prawdopodobne, ale nie wykluczone, że po odnalezieniu trumien w mogiłach generalskich co najwyżej otwarto wieka, jednakże nie podejmowano żadnych działań związanych z wyjmowaniem zwłok. Brak stuprocentowej pewności w tej mierze wynika z faktu, że przy szkielecie nr 02 nie odnaleziono „okrągłej małej blaszki z wystemplowanym numerem rozpoznawczym”³, a przy szkielecie nr 01 nie stwierdzono naramiennika.

III. Długość szkieletu nr 01 mierzona w trumnie wynosiła 168 cm, a szkieletu nr 02 – 162 cm. Na podstawie pomiarów kości długich szkieletów, w oparciu o dane zawarte w tabelach Naynesa, obliczono, iż wzrost osobników, do których należały badane szkielety, wynosił: szkieletu nr 01 – 169,7 cm, szkieletu nr 02 – 164,5 cm.

IV. Cechy budowy morfologicznej w zakresie kości czaszki i miednicy wskazują niewątpliwie, iż osobnicy, do których należały szkielety nr 01 i 02, byli mężczyznami. Zaznaczyć należy,

³ Sprawozdanie prof. dr. G. Buhtza, w: *Zbrodnia katyńska w świetle dokumentów*, Wyd. „Krzyża Nowohuckiego”, Kraków 1981, s. 182.

iż szkielet osobnika nr 02 był znacznie masywniejszej budowy niż szkielet oznaczony numerem 01 (kości tego szkieletu były delikatniejszej budowy).

V. Przy ocenie wieku brano pod uwagę stan uzębienia, stan obliteracji (zrośnięcia) szwów czaszkowych, ocenę przekrojów głów i trzonów kości ramiennej, obecność zmian o charakterze patologicznym (chorobowym).

Zarejestrowane w czasie badań cechy nie dają jednak podstaw do stanowczych rozstrzygnięć, który szkielet należał do osobnika młodszego, a który do starszego wiekiem. Wiadomo, że gen. Smorawiński, urodzony 25 grudnia 1893 roku, miał w kwietniu/maju 1940 roku ponad 46 lat, natomiast Bohaterewicz, urodzony 24 lutego 1870 roku – przeszło 70 lat.

Przystępując do szczegółowej analizy zarejestrowanych cech, stwierdzić należy:

- w zakresie uzębienia w szkielecie nr 01 wartościowe do oceny były zaledwie dwa zęby, a zatem liczba ta nie była wystarczająca do przeprowadzenia rzetelnego porównania ze stanem uzębienia szkieletu nr 02;
- ocena obliteracji szwów czaszkowych wykazała, że zakresy wiekowe w obu badanych czaszkach pokrywają się w granicach 50–70 lat;
- przekroje głowy i trzonu kości ramiennej mogły wykazywać, że szkielet nr 02 należał do osobnika młodszego w porównaniu ze szkieletem oznaczonym numerem 01;
- zmiany patologiczne o charakterze zwyrodnieniowym w zakresie kręgosłupa szyjno-piersiowo-lędźwiowego mogłyby wskazywać, że szkielet osobnika nr 02 należał do osoby starszej wiekiem. Trzeba zwrócić uwagę, że materiał, jaki porównywano, był zubożony, gdyż w szkielecie oznaczonym numerem 01 kościec klatki piersiowej, w szczególności kręgow, uległ znacznej destrukcji w czasie przebywania zwłok w ziemnej mogile;
- należy podkreślić, że w zakresie omawianych cech mogą występować indywidualne zmienności, zawyżające lub zaniżające ocenę wieku.

Reasumując ponownie należy stwierdzić, że stanowcze rozrozstrzygnięcie na podstawie badań medycznych wieku osobników, do których należały badane szkielety, nie jest możliwe.

Sięgając zatem do argumentów wykraczających poza wyżej wymienione, należy zwrócić uwagę na jedną, ale bardzo istotną obserwację (natury medyczno-sądowej), zarejestrowaną w czasie ubiegłorocznych badań szkieletów. Otóż w szkielecie nr 02 mamy bezpośrednio i pewne dowody wskazujące, że u osoby tej zostały przeprowadzone badania pośmiertne – sekcja zwłok. Dowodzą tego przecięcia stwierdzone na kilku żebrach (obustronne), ich końcach mostkowych (końce te o brzegach i powierzchniach równych) oraz wyraźny ślad przecięcia w górnej części mostka. Te pierwsze (przecięcia na żebrach) są typowymi cięciami sekcyjnymi, wykonywanymi zarówno w sekcjach sądowo-lekarskich, jak i anatomopatologicznych dla otwarcia klatki piersiowej (zdj. 7). Cięcie na mostku mogło być wynikiem złego prowadzenia noża sekcyjnego, zwłaszcza gdy dokonywała tego osoba mniej wprawna, a mogło być skutkiem dotknięcia zwłok przemianami pośmiertnymi, utrudniającymi prowadzenie prawidłowego cięcia (nie jest to typowe cięcie sekcyjne; w typowym cięciu nie prowadzi się przez mostek). Dowodem na przeprowadzoną sekcję zwłok w szkielecie nr 02 jest również stwierdzenie w czasie ubiegłorocznych badań przekroju głowy i trzonu kości ramiennej. Takie przekroje w sekcjach sądowo-lekarskich wykonuje się z reguły dla oceny wieku badanych zwłok (np. włoki NN). Dla pełności obrazu należy dodać, że na czaszce szkieletu nr 02 nie stwierdzono śladów działań sekcyjnych w obrębie głowy w postaci odpiłowania sklepienia kości czaszki.

Dr Marian Wodziński, asystent krakowskiej Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej, napisał w swoim sprawozdaniu po badaniach przeprowadzonych w czasie ekshumacji w 1943 roku (zapis z 29 kwietnia 1943 roku): „Dopiero w godzinach popołudniowych odgrzebano raz jeszcze włoki gen. Smorawińskiego i przeprowadzono w obecności jego brata ich oględziny, przy czym p. Smorawiński zidentyfikował je na podstawie znanych mu części odzieży, uzębienia itp. Sekcji zwłok generała

Smorawińskiego ze względu na sprzeciw jego brata nie przeprowadzono...”⁴.

Na tej podstawie należy przyjąć, że szkielet oznaczony numerem 01 pochodzi ze zwłok gen. Smorawińskiego (jeszcze raz należy podkreślić, iż na szkielecie tym nie znaleziono żadnych śladów, które mogłyby wskazywać na sekcję zwłok), natomiast szkielet oznaczony numerem 02 pochodzi ze zwłok gen. Bohaterewicza.

Dowodem pozabiologicznym pomocnym przy identyfikacji zwłok jest znaleziona w trumnie przy szkielecie nr 01 okrągła blaszka metalowa, na której została odczytana cyfra „1”. W trumnie szkieletu oznaczonego numerem 02 nie udało się odnaleźć tego rodzaju znaku identyfikacyjnego, mimo że podczas oczyszczania szkieletu zwracano baczną uwagę, by go ewentualnie nie przeoczyć. Jest bardzo mało prawdopodobne, aby ten znaczek identyfikacyjny uległ całkowitemu zniszczeniu w następstwie jego przebywania w trumnie, zwłaszcza że warunki, jakie panowały w grobie, w którym spoczywała trumna ze szkieletem nr 02, były znacznie korzystniejsze, o czym świadczy lepszy stan zachowania szkieletu nr 02 w porównaniu ze szkieletem nr 01. Zwracam również uwagę na brak naramiennika generalskiego przy szkielecie oznaczonym numerem 01. Być może jakieś inne materiały (na razie niedostępne) pozwolą na wyjaśnienie tych dwóch spraw.

VI. Na czaszce szkieletu nr 01 stwierdzono obecność cechy rany postrzałowej. Włot pocisku znajdował się na tyłogłowie w obrębie łuski potylicznej nieco w lewo od guzowatości potylicznej zewnętrznej. Wylot pocisku znajdował się w kości czołowej po stronie prawej (zdj. 8 i 9).

Na czaszce szkieletu nr 02 stwierdzono również podobny układ otworu wlotowego i wylotowego. Otwór wlotowy znajdował się w łusce kości potylicznej w linii środkowej, 1 cm powyżej guzowatości potylicznej zewnętrznej, otwór wylotowy – w kości czołowej po lewej stronie. Nadto w badanej czaszce szkieletu nr 02 stwierdzono drugi otwór wlotowy, zlokalizowany w dolno-tyłnej części łuski kości ciemieniowej prawej (bocz-

⁴ *Zbrodnia katyńska w świetle dokumentów*, j.w., s. 160.

na powierzchnia czaszki). Analizując możliwości przebiegu kanału postrzałowego (przy użyciu sondy), za najbardziej prawdopodobne wydaje się przyjęcie, że kanał postrzałowy od tego otworu wlotowego kierował się na kości podstawy czaszki (zdj. 10, 11 i 12).

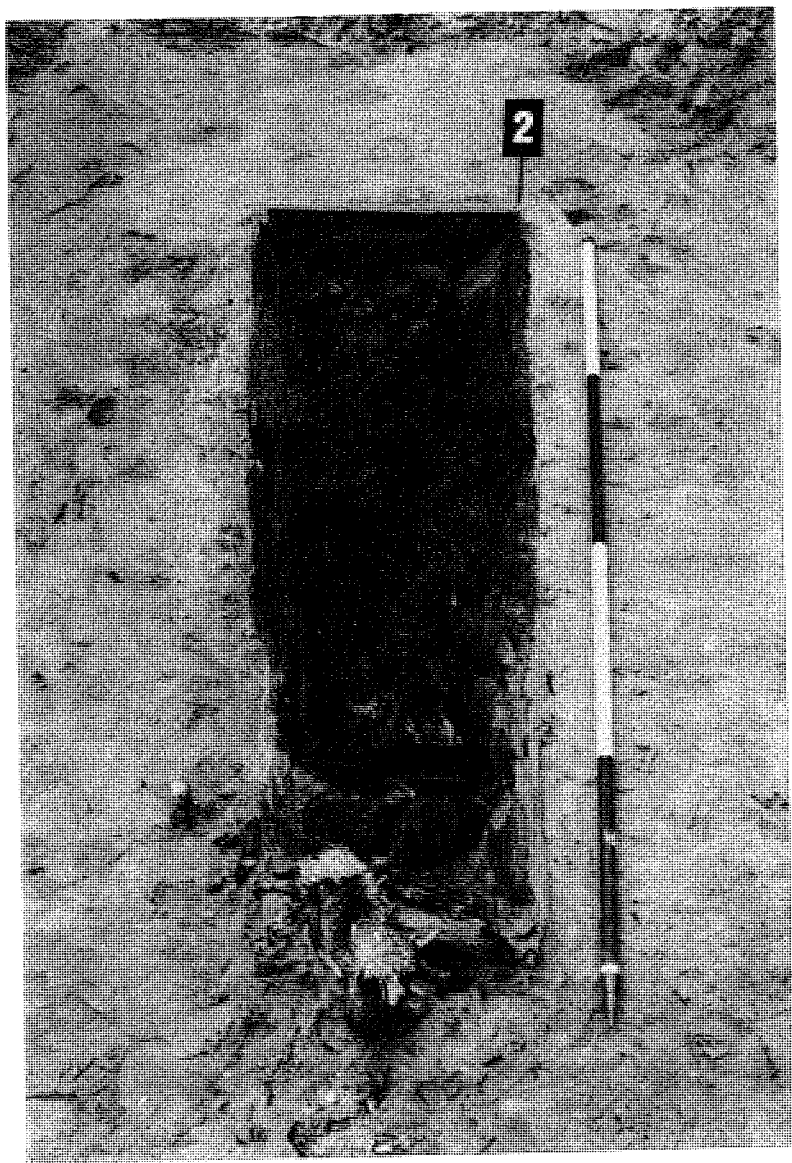
VII. Na pozostałym szkielecie postkranialnym (kości tułowia i kończyn) tak w szkielecie oznaczonym numerem 01, jak i numerem 02 nie stwierdzono żadnych uszkodzeń mechanicznych czy postrzałowych.

VIII. Uwzględniając wyniki przeprowadzonych badań, należy przyjąć, że przyczyną zgonu osobnika, do którego należał szkielet oznaczony numerem 01, jak i osobnika, do którego należał szkielet oznaczony numerem 02, były postrzały głowy.

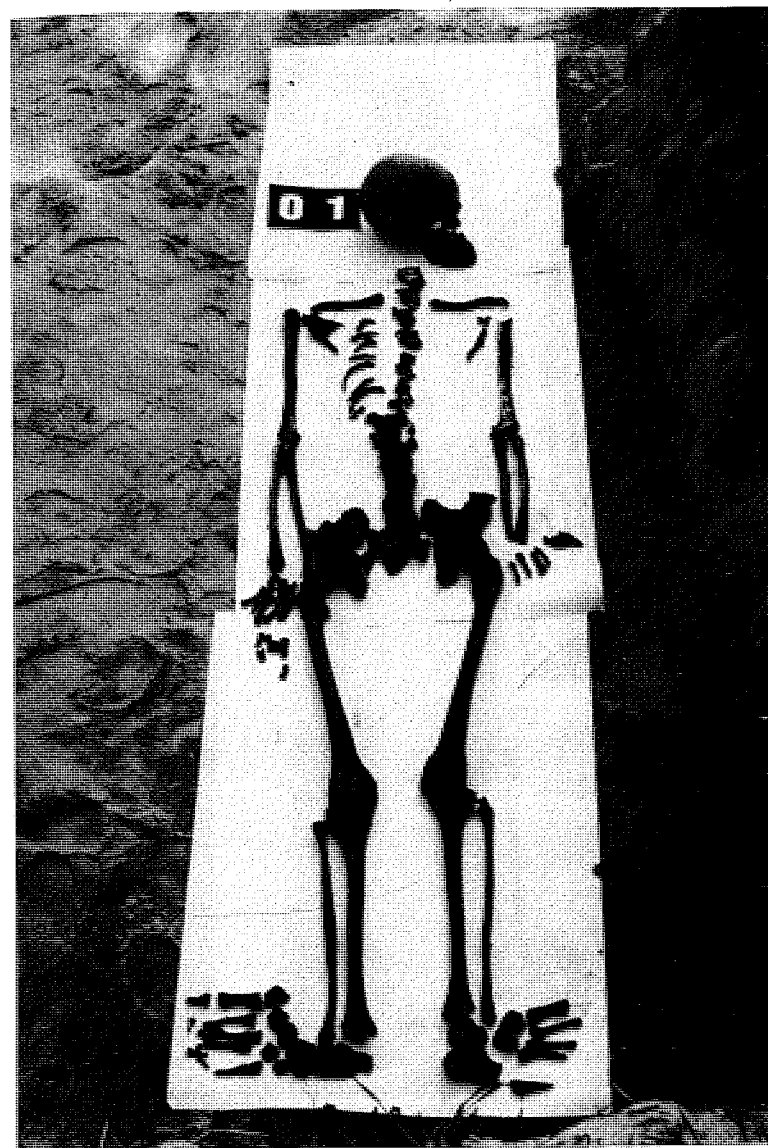
IX. Kończąc powyższe rozważania, należy stwierdzić, że w czasie przeprowadzonych badań został zgromadzony pewien zasób danych, które mogłyby być wykorzystane do jeszcze bliższej (biologicznej) identyfikacji szkieletów nr 01 i nr 02 pod warunkiem zebrania informacji (jeśli jest to możliwe, w każdym razie należy taką próbę podjąć), dotyczących m.in. wzrostu obu generałów, stanu ich uzębienia oraz stanu zdrowia (dane dotyczące przewlekłych schorzeń, głównie układu kostnego). W związku z planowaną próbą wykonania superprojekcji należy zgromadzić jak największą liczbę fotografii generałów (chodzi głównie o zdjęcia bez nakrycia głowy z informacją, ile lat mieli generałowie wtedy, gdy były wykonane te fotografie).

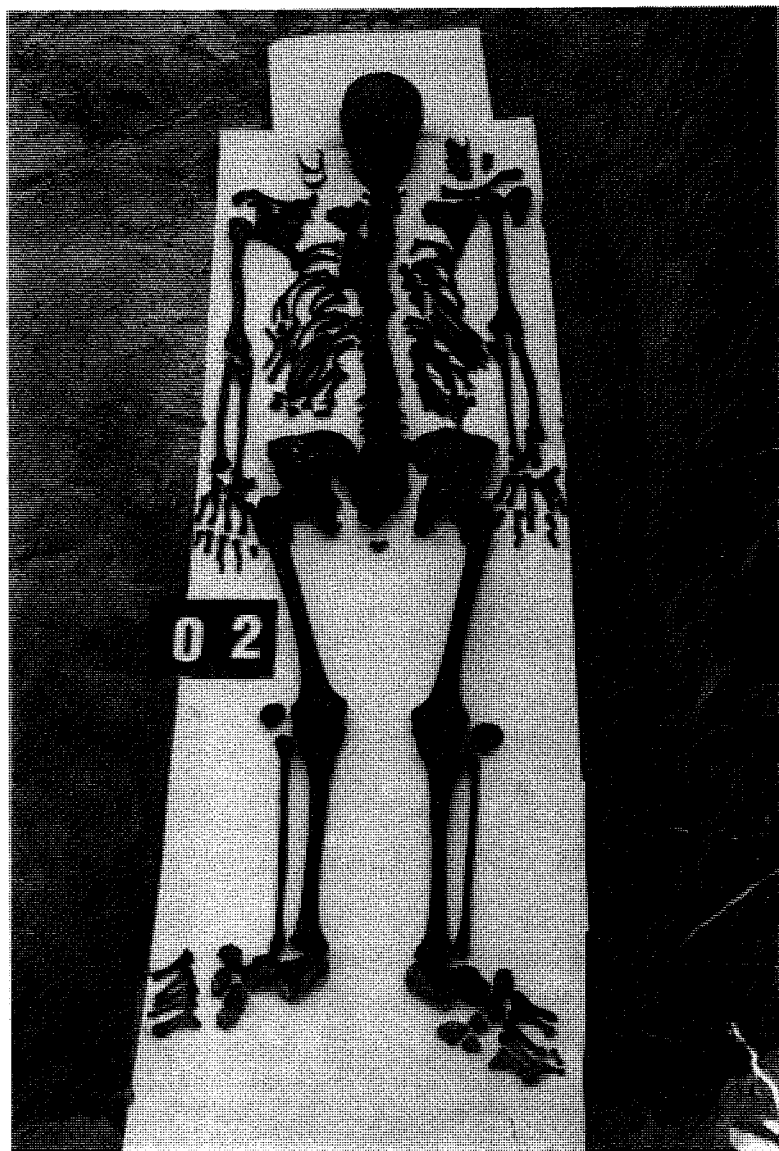
Zdj. 1.
Ułożenie szkieletu w trumnie nr 1

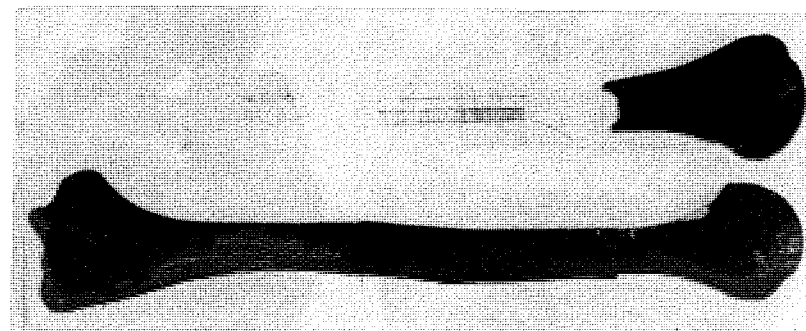
Zdj. 2.
Ułożenie szkieletu w trumnie nr 2

Zdj. 3.
Szkielet nr 01 po odczyszczeniu (w ułożeniu anatomicznym)

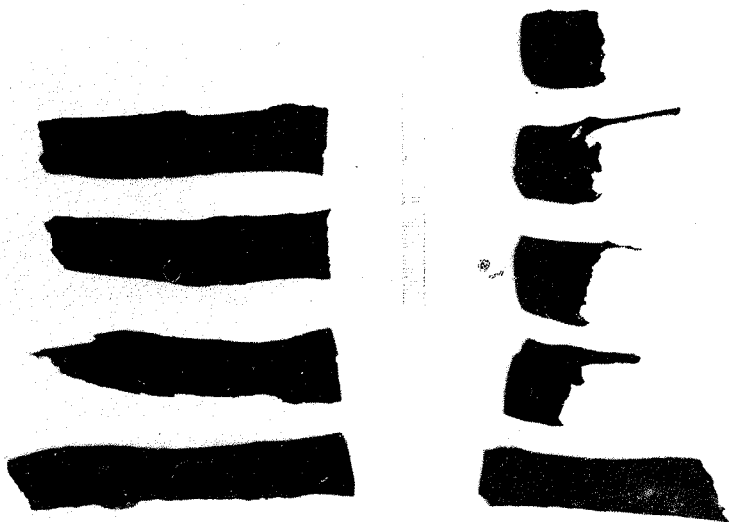
Zdj. 4.
Szkielet nr 02 po odczyszczeniu (w ułożeniu anatomicznym)

Zdj. 5.
Przekrój głowy i trzonu kości ramiennej w szkielecie nr 02
(przekrój dokonany w czasie ekshumacji w 1943 roku)

Zdj. 6.
Przekrój głowy i trzonu
kości ramiennej: lewa
strona – kość ramienia
ze szkieletu nr 01
(przekrój dokonany
w sierpniu 1995 roku);
prawa strona – kość
ramienna ze szkieletu nr 02
(przekrój dokonany
w marcu 1943 roku)

Zdj. 7.

Przecięcia żeber szkieletu nr 02 dokonane w czasie sekcji w marcu 1943 roku

Zdj. 8.

Otwór wlotowy w czaszce nr 01

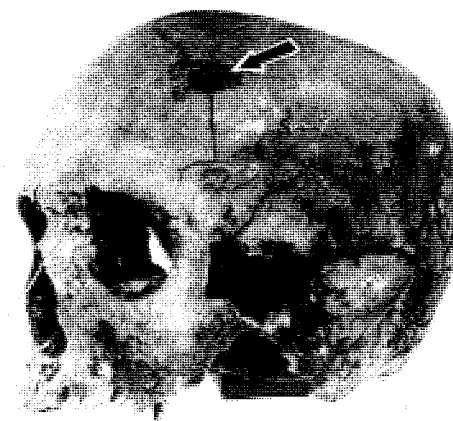
Zdj. 9.

Otwór wylotowy w czaszce nr 01

Zdj. 10.

Otwory wlotowe w czaszce nr 02

Zdj. 11.

Otwór wylotowy w czaszce nr 02

Zdj. 12.

Destrukcja (zniszczenie) kości podstawy
w czaszce nr 02

ANDRZEJ KOLA

WSTĘPNE WYNIKI PRAC SONDAŻOWO-EKSHUMACYJNYCH PRZEPROWADZONYCH W 1995 ROKU W CHARKOWIE

W 1991 roku, w wyniku dwutygodniowych poszukiwań podjętych przez wojskową prokuraturę radziecką z udziałem specjalistów polskich, natrafiono w VI kwartale Parku Leśnego w Charkowie na dwa masowe groby oficerów polskich więzionych w Starobielsku¹. Zapoczątkowało to starania strony polskiej o umożliwienie przeprowadzenia w miejscu tego odkrycia badań archeologicznych dla lokalizacji wszystkich znajdujących się tam grobów naszych żołnierzy, jak i dokonanie ich ekshumacji w celu wyjaśnienia wszelkich okoliczności popełnionych na nich zbrodni. W związku ze zmianami politycznymi u naszych wschodnich sąsiadów (rozpad Związku Radzieckiego i powstanie państwa ukraińskiego) prace takie można było podjąć dopiero w 1994 roku w następstwie podpisanego pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a rządem Ukrainy porozumienia o wzajemnej ochronie miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych².

¹ Rezultaty prac specjalistów polskich w Charkowie w 1991 roku (a także w Miednoje pod Twerem, gdzie odkryto groby Polaków więzionych w Ostaszkowie) zostały szczegółowo omówione w książce *Zbrodnia katyńska, Droga do prawdy*, red. Marek Tarczyński, Warszawa 1992, s. 177-379.

² Porozumienie między rządem Rzeczypospolitej Polskiej a rządem Ukrainy o ochronie miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych zostało podpisane w Warszawie 21 marca 1994 roku. Por. tekst porozumienia w: *II półwiecze zbrodni. Katyń-Twer-Charków*, Warszawa 1995, s. 178-183. Podpisana nieco wcześniej analogiczna umowa z Rosją umożliwiła podjęcie w 1994 roku podobnych badań w Katyniu i Miednoje.

Do zakresu prac przeprowadzonych we wrześniu 1994 roku w ramach 3-tygodniowego pobytu polskiej ekspedycji geodetów wojskowych i archeologów wchodziły pomiary geodezyjno-kartograficzne dla wykonania mapy badanego obszaru, nieodzownej do prac archeologicznych i projektowych cmentarza, jak również badania poszukiwawcze grobów, realizowane metodą archeologicznych sondaży wiertniczych i sondaży wąskoprze-strzennych.

Pomiarami geodezyjnymi objęto wówczas obszar o powierzchni około 16 ha, natomiast prace archeologiczne przeprowadzono głównie na terenie o powierzchni około 1,3 ha, wydzielonym z istniejącego tu parku sanatoryjnego, który należy do miejscowej służby bezpieczeństwa (wcześniej NKWD i KGB). Na tym obszarze wykonano 440 sondaży wiertniczych, uzyskując obraz naturalnej struktury uwarstwienia cmentarza, zakłócony wkopami grobowymi. Ogółem przy pomocy tej metody zlokalizowano tu co najmniej 11 grobów zbiorowych, w tym 5 grobów polskich oficerów. Identyfikacja narodowościowa osób pochowanych w pozostałych grobach będzie możliwa po przeprowadzeniu dalszych badań w ramach wykopów wąskoprze-strzennych.

Rozmiary zlokalizowanych w 1994 roku grobów były zróżnicowane. Przeważały groby małe w rzucie poziomym, osiągające rozmiary około 2×4 m. Obok jednak nich natrafiono też na groby większe o rozmiarach około 5×8 m i 4×12 m. Szczątki ofiar zalegały w grobach na zróżnicowanych głębokościach od 170 do 280 cm. Jednocześnie stwierdzono, iż w zlokalizowanych grobach zalegają szczątki ludzkie zarówno w stanie już zeszkieleconym, jak i w stanie przemiany woskowo-tłuszczowej, jeśli zwłoki zalegają w mokrym środowisku wody podskórnej. Innym osiągnięciem prac ekspedycji z 1994 roku było zlokalizowanie na terenie cmentarza tzw. czarnej drogi, o istnieniu której poinformował w toku śledztwa prowadzonego w 1991 roku jedyny żyjący jeszcze wówczas świadek i uczestnik tejże zbrodni, dozorca NKWD w Charkowie, Mitrofan W. Syromiatnikow³.

³ Wstępne informacje o wynikach prac archeologicznych i geodezyjno-kartograficznych prowadzonych w 1994 roku w Charkowie prezentowano

Badania rozpoczęte w 1994 roku na cmentarzu oficerów polskich w Charkowie kontynuowano w 1995 roku, i to w znacznie większym zakresie. Ich celem, podobnie jak i w roku poprzednim, było uzyskanie pełnej lokalizacji grobów, określenie ich rozmiarów, głębokości zalegania i miąższości występujących w nich szczątków ludzkich, a także określenie przynależności narodowościowej osób pogrzebanych w poszczególnych grobach, i ostatecznie, wydzielenie grobów polskich oficerów ze Starobielska. W poszukiwaniach tych należało też zwracać bacznie uwagę na możliwość natrafienia tu na mogiły Polaków zamordowanych w ramach tej samej decyzji najwyższych władz radzieckich, przetrzymywanych w więzieniach Zachodniej Ukrainy; ich lista została ostatnio przekazana władzom polskim⁴. Istotne w tych badaniach było również podjęcie próby określenia zasięgu pierwotnego cmentarza, nieregularny bowiem kształt obszaru wydzielonego przez KGB nakazywał powątpiewać, czy odpowiadał on obszarowi cmentarza z początku lat czterdziestych. Szczegółowa identyfikacja i lokalizacja grobów polskich oficerów była nieodzowna dla zaplanowanej do realizacji w tym sezonie badawczym ich ekshumacji.

---

dotąd w kilku komunikatach. Por. A Kola, *Komunikat o badaniach archeologicznych prowadzonych na cmentarzu oficerów polskich zamordowanych w Charkowie w 1940 roku*, „Przegląd Regionalny”, R. I. 1995, nr 1, s. 176–178; tenże, *Prace sondażowe i badania archeologiczne w Charkowie – wrzesień 1994*, w: *II półwiecze zbrodni...*, s. 124–135; tenże, *Archeologiczne badania sondażowe na cmentarzu oficerów polskich w Charkowie w 1994 roku*, w: *Zbrodnia katyńska, historia, rzeczywistość, prawda. Materiały Ogólnopolskiej Sesji Naukowej w 55 rocznicę zbrodni katyńskiej*, Gdańsk-Gdynia 1995, s. 31–37; M. Góra, *Odkrycie kolejnych śladów zbrodni NKWD w Charkowie*, „Niedziela” 1995, nr 19 z 7 V 1995 roku. W druku pełne opracowanie wyników prac w Charkowie w 1994 roku (a także wyników prac ekspedycji polskich działających w tym roku w Katyniu i Miednoje) w książce *Ziemia oskarża. Z prac badawczych i ekshumacyjnych przeprowadzonych w 1994 roku na cmentarzach oficerów polskich zamordowanych na wschodnie* (red. A. Kola, A. Przewoźnik).

⁴ Por. *Listy katyńskiej ciąg dalszy. Straceni na Ukrainie. Lista obywateli polskich zamordowanych na Ukrainie na podstawie decyzji Biura Politycznego WKP (b) i naczelnych władz państwowych ZSRR z 5 marca 1940 roku*, Warszawa 1994, s. 114, oraz *Ukraiński ślad Katynia*, Warszawa 1995, s. 272 i ilustracje.

Powołana do wykonania tych zadań przez Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa ekspedycja specjalistów polskich przebywała w Charkowie w 1995 roku prawie cztery miesiące, od początku czerwca do końca września. Kierownictwo ekspedycji, podobnie jak i w roku poprzednim, powierzono autorowi niniejszego sprawozdania, a w skład ekspedycji w ramach zmieniających się miesięcznych turnusów wchodziłi archeolodzy, antropolog, konserwatorzy zabytków, pracownicy inżynierjno-techniczni (dokumentacja pomiarowa i fotograficzna), lekarz medycyny, przedstawiciel PCK oraz kilkunastu studentów archeologii z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Do prac fizycznych dodatkowo zatrudniano miejscowych pracowników, których liczba zmieniała się w zależności od potrzeb i wynosiła od kilku do kilkunastu.

W okresie od 3 czerwca do końca lipca 1995 roku ekspedycja archeologiczno-ekshumacyjna „Charków 95”, zgodnie z planem, kontynuowała sondaże wiertnicze w celu zlokalizowania grobów, w drugiej zaś fazie, od początku sierpnia podjęła prace ekshumacyjne wybranych grobów.

Efektom działań ekspedycji było opracowanie następującej dokumentacji opisowej, pomiarowej i inwentarzy w postaci:

- a) dziennika prac;
- b) inwentarza odwiertów na cmentarzu oficerów polskich w Charkowie (3637 odwiertów);
- c) inwentarza znalezisk na cmentarzu polskich jeńców wojennych w Charkowie (1869 pozycji inwentarzowych);
- d) wstępnego opracowania antropologicznego szczątków ludzkich z cmentarza polskich jeńców wojennych w Charkowie;
- e) sprawozdania z prac;
- f) dokumentacji rysunkowej rezultatów odwiertów wraz z ich graficznym opracowaniem;
- g) dokumentacji pomiarowo-rysunkowej wykopów badawczych (groby i inne wykopy archeologiczne);
- h) dokumentacji fotograficznej badań (łącznie 30 tomów zdjęć);
- i) dokumentacji TV (3 komplety taśm).

Rezultatem prac ekshumacyjnych było też pozyskanie z eksplorowanych grobów polskich ponad 2500 przedmiotów

zarejestrowanych w inwentarzu znalezisk, przywiezionych do Polski i przekazanych do konserwacji.

Sondaże wiertnicze realizowano zgodnie z przyjętym w dotychczasowych badaniach modułem na węzłach siatki dwumetryjowej jako kontynuację prac rozpoczętych w ubiegłym roku. Do 22 września 1995 roku osiągnięto pełne rozpoznanie w tym zakresie na obszarze całego cmentarza wydzielonego przez KGB na powierzchni około 1,3 ha. W bieżącym roku wykonano tu 3637 odwiertów, co z 440 odwiertami z roku ubiegłego daje liczbę 4077 sondaży wiertniczych. Podobnie jak poprzednio, odwierty te wykonywano piórem wiertła geologicznego o średnicy 2,5 cala, co gwarantowało prawidłowy odczyt dla dokonania analizy nawarstwień gruntu cmentarza i wydzielenia struktur grobowych. Wśród tych odwiertów część stanowią odwierty wykonywane w ramach zagęszczania sondaży przy zlokalizowanych grobach dla uszczegółowienia ich granic. Łącznie z tym, co wykonano w ubiegłym roku, zlokalizowano 64 groby, z których uszczegółowiono zasięgi w 26 przypadkach. Analiza planigraficzna grobów wykazuje, że pierwotny kształt cmentarza miał formę prostokąta o rozmiarach jedynie 50×100 m, a groby zlokalizowane były wzdłuż pierwotnego płotu oraz po wewnętrznej stronie odkrytej w 1994 roku tzw. czarnej drogi. Te ostatnie są powierzchniowo zdecydowanie większe od tych, które odkryto wzdłuż ogrodzenia. Przeciętne wielkości grobów w rzucie poziomym wahają się od 2×3 m do 3×4 m w partiach położonych przy płocie oraz do 17×3,5 m w partii leżącej w głębi cmentarza.

Wśród grobów o uszczegółowionym zasięgu przestrzennym od początku sierpnia wytypowano do ekshumacji zlokalizowane w trakcie prac sondażowo-wiertniczych mogiły (numeracja zgodna z wykonanym w trakcie prac planem lokalizacji grobów), których ogólna charakterystyka przedstawia się następująco.

Grób 2/94

Wykop: I/95
Położenie: ha XI, ar 95; ha XIX, ar 5
Wymiary grobu: 2,8×3 m (strop), 2,5×2,8×2–2,2 m (spąg)

Wymiary wykopu: 3,75×4 m
Rodzaj grobu: suchy
Przynależność narodowościowa: grób polski (oficerski)
Liczba osobników: 35

Eksploatacja: 0–60 cm – warstwami mechanicznymi o miąższości około 20 cm na powierzchni całego wykopu; 60–90 cm – warstwami mechanicznymi o miąższości 10 i 20 cm w obrębie jamy grobowej; 90–200/220 cm – warstwami szkieletów.

Wypełnisko: 0–60 cm – humus i ziemia przemieszana z humusem; 60–80/90 cm – czytelna jama grobowa na głębokości około 60–70 cm, ziemia w stropie jw. oraz nieliczne przedmioty i fragmenty kości ludzkich; 90–140 cm – w NE części jamy grobowej bryła betonu; 90–200/220 cm – szczątki 35 osobników (bezpośrednio wydobyto 24, resztę wydzielono na podstawie badań antropologicznych) z wyposażeniem, na czaszkach lub kręgach widoczne ślady postrzałów (na czaszce szkieletu 7/2/95 ślad po uderzeniu przedmiotem o ostrych krawędziach; 200/220 cm – calec (jasny less z wytrąceniami węgla wapnia).

Wyposażenie: mundury, oprzyrządowanie i przedmioty osobistego użytku.

Uwagi: być może grób częściowo obrabowany.

Grób 25/95

Wykop: X/95
Położenie: ha XI, ar 66
Wymiary grobu: 2×2,1 m (strop), 1,6×1,8 m (spąg)
Wymiary wykopu: 2,5×2,5 m
Rodzaj grobu: suchy
Przynależność narodowościowa: nieokreślony (polski oficerski?)
Liczba osobników: 31

Eksploatacja: 0–55 cm – warstwami mechanicznymi o miąższości 15–20 cm na powierzchni całego wykopu; 55–150 cm – warstwami mechanicznymi o miąższości 15–20 cm w obrębie jamy grobowej; 150–170 cm – warstwami szkieletów.

Wypełnisko: 0–55 cm – humus i ziemia przemieszana z humusem; 55 cm – czytelny zarys jamy grobowej; 55–150 cm – przemieszany less z różnych warstw z niewielką ilością materiału zabytkowego (na głębokości 135–150 cm pojawiają się pierwsze czaszki); 150–170 cm – zeszkieletowane szczątki 31 osobników ze śladami wyraźnych przemieszczeń w centrum jamy grobowej, przy profilu układ anatomiczny zachowany, ciała w układzie bezładnym, czaszki ze śladami postrzałów; 170–185 cm – w jamie grobowej trzy centralnie umiejscowione ślady po świdrach o średnicy 63–65 cm, które wywołały wyżej opisane zaburzenia; 185 cm – calej.

Wyposażenie: w pierwszych warstwach wykopu nieliczne fragmenty gumy, ceramiki, kości ludzkich; w stropie jamy grobowej fragmenty kości ludzkich i bardzo nieliczne fragmenty wyposażenia, w tym polski guzik wojskowy, w warstwie 70–135 cm różne przedmioty wyposażenia osobistego, a ponadto moneta (15 kopiejek) z 1935 roku, kalendarze i książki w językach rosyjskim i ukraińskim z 1937 roku; głębiej nieliczne książki w językach polskim, niemieckim i włoskim, dalej buty oficerskie, oprzyrządowanie i przedmioty osobistego użytku (kubki, szczoteczki do zębów, itp.).

Uwagi: grób ze śladami ingerencji w postaci wierceń mechanicznym świdrem o średnicy 60 cm (ślady w calcu), mającej na celu zatarcie śladów popełnionej zbrodni.

Grób 26/95

Wykop: II/95
Położenie: ha XI, ar 56 i 66
Wymiary grobu: 2,4×4,4 m (strop), 2,8×4×2,4 m (spąg)
Wymiary wykopu: 3,7×5,3 m
Rodzaj grobu: suchy
Przynależność narodowościowa: grób polski (oficerski)
Liczba osobników: 130

Eksploracja: 0–60 cm – warstwami mechanicznymi o miąższości około 20 cm na powierzchni całego wykopu; 60–70 cm – warstwa mechaniczna o miąższości 10 cm w obrębie jamy grobowej; 70–200 cm – warstwami szkieletów; 200–240 cm – war-

stwami mechanicznymi w obrębie jamy grobowej o miąższości około 10 cm.

Wypełnisko: 0–60 cm – humus i less przemieszany z humusem, nieliczne fragmenty kości ludzkich i materiał zabytkowy; 60–70 cm – czytelna jama grobowa, pierwsze 3 szkielety w narożniku W jamy grobowej na głębokości około 70 cm; 70–200 cm – szczątki 130 osobników z wyposażeniem, częściowo przepalone, w partii centralnej silnie przemieszane, a w pobliżu ścian jamy grobowej szkielety zalegały bezładnie w porządku anatomicznym; na czaszkach lub kręgach widoczne ślady postrzałów, ciała były z reguły ułożone na brzuchu z rękami związanymi z tyłu (szkielet 6/26/95 nosił ślady uderzenia na łusce kości czołowej); przy SW ścianie jamy 3 skupiska zabytków, częściowo powyżej poziomu szkieletów; 200–240 cm – warstwa ogromnej liczby przedmiotów (wyposażenia osobistego, oporządzenia); 240 cm – calej.

Wyposażenie: mundury, oporządzenie i przedmioty osobistego użytku (ogółem kilkaset pozycji inwentarzowych), w tym dużo manierek, menażek, butelek, naczyń, środków higieny, identyfikatory, ponadto łuski i naboje karabinowe oraz pistoletowe i inne zabytki; część znajdowała się bezpośrednio przy szczątkach, część w postaci zgromadzonego stosu; na dnie, luzem, leżał naramiennik generalski.

Uwagi: grób ze śladami celowego niszczenia i palenia szczątków; ponadto obrabowany dwukrotnie podczas eksploatacji (rabusie wrywali złote zęby z czaszek).

Grób 40/95

Wykop: VII/95
Położenie: ha XI, ar 54 i 64
Wymiary grobu: 2,6×2,7 m (strop), 2×3×2,5 m (spąg)
Wymiary wykopu: 3,7×3,7 m
Rodzaj grobu: wilgotny
Przynależność narodowościowa: grób polski (oficerski)
Liczba osobników: 70

Eksploracja: 0–70 cm – warstwami mechanicznymi o miąższości 20–25 cm na powierzchni całego wykopu; 70–175 cm –

warstwami mechanicznymi o miąższości około 20 cm tylko w obrębie jamy grobowej; 175–200 cm – warstwami szkieletów; 200–250 cm – metodą wydobywania poszczególnych szkieletów czy ciał ludzkich lub ich fragmentów.

Wypełnisko: 0–70 cm – humus, ziemia przemieszana z humusem; 70 cm – czytelna jama grobowa; 70–100 cm – ziemia przemieszana, nieliczne zabytki; 100–135 cm – ziemia przemieszana, bardzo liczne zabytki pochodzenia polskiego; 135–160/175 cm – wypełnisko silnie przemieszane z bardzo licznymi zabytkami; 175–230/250 cm – ciała ludzkie w mazi błotnej, częściowo zeszkieletowane, częściowo w stanie przemiany woskowo-tłuszczowej; 230/250 cm – całec.

Wyposażenie: umundurowanie, oporządzenie, przedmioty osobiste (dokumenty, środki higieny, portfele, monety, pamiątki), przeważnie dobrze zachowane ze względu na wilgotny charakter wypełniska grobu (kilkaset pozycji inwentarzowych).

Grób 44/95

Wykop: IX/95
Położenie: ha XI, ar 43
Wymiary grobu: 2,2×3,2 m (strop), 2×3×1,6 m (spąg)
Wymiary wykopu: 3×3 m
Rodzaj grobu: suchy
Przynależność narodowościowa: grób nieokreślony (polski?)
Liczba osobników: 49

Eksploracja: 0–60 cm – warstwami mechanicznymi o miąższości 30 cm na powierzchni całego wykopu; 60–80 cm – warstwami mechanicznymi o miąższości 10 cm na powierzchni całego wykopu; 80–140 cm – warstwami mechanicznymi o miąższości 25 cm w obrębie jamy grobowej; 140–160 cm – warstwami szkieletów.

Wypełnisko: 0–70 cm – humus, ziemia przemieszana z humusem, nieliczny materiał zabytkowy i fragmenty kości ludzkich; 70/80 cm – zarys jamy grobowej; 80–105/110 cm – w obrębie jamy grobowej przemieszana ziemia z licznymi zabytkami; 105/110–140 cm – nieliczne zeszkieletowane szczątki

ludzkie w przemieszanej ziemi, fragmenty umundurowania i wyposażenia; 140–160 cm – liczne szkielety z wyposażeniem, bardzo przemieszane, nie występujące w układach anatomicznych, kości często połamane, przy N ścianie grobu częściowo przepalone; wylamywane zęby, żadna z wyeksplorowanych 29 czaszek nie została wydobyta w całości (tylko 2 szkielety pod N profilem w miarę kompletne), ślady po postrzałach trudno czytelne, liczbę zmarłych obliczono wg kości długich; 160 cm – całec.

Wyposażenie: w warstwach nad grobem i w warstwach stropowych jamy grobowej niewielka liczba zabytków, np. fragmenty butów skórzanych i gumowych, łuski pistoletowe, guziki bieliźniane i przedmioty osobiste; z warstwy szkieletów wydobyto przeważnie fragmenty butów i nieliczne przedmioty osobistego użytku, ceramikę rosyjską i inne przedmioty.

Uwagi: grób prawdopodobnie obrabowany.

Grób 51/95

Wykop: IV/95
Położenie: ha XIX, ar 42
Wymiary grobu: 0,9×2,3×1,7 m
Wymiary wykopu: 2,8×3,4 m
Rodzaj grobu: suchy
Przynależność narodowościowa: grób nieokreślony
Liczba osobników: 15

Eksploracja: 0–60/70 cm – warstwami mechanicznymi o miąższości 20–25 cm na powierzchni całego wykopu; 70–120 cm – warstwami mechanicznymi o miąższości 25 cm w obrębie jamy grobowej; 120–150/160 cm – warstwami mechanicznymi i warstwami szkieletów w miarę możliwości.

Wypełnisko: 0–70 cm – humus i ziemia przemieszana z humusem; 70–90 cm – przemieszana sucha ziemia z nielicznymi zabytkami; 90–120 cm – przemieszane szczątki ludzkie, nieliczne zabytki w suchej ziemi; 120–160 cm – szkielety z wyposażeniem w suchej ziemi, szczątki ludzkie ułożone naprzemiennie w porządku anatomicznym, ręce nie związane (!), leżące wzdłuż

boków, czaszki ze śladami postrzałów, czasem brak czytelnych oznak przyczyny śmierci; 160 cm – calec.

Wyposażenie: w warstwach powierzchniowych wykopu i stropowych jamy grobowej bardzo nieliczne zabytki (łuska karabinowa, fragmenty butów, guziki); wyposażenie pomordowanych ubogie – guziki z masy plastycznej, fragmenty butów, guziki cywilne, jeden guzik wojskowy (?) radziecki, resztki odstrzelonej amunicji.

Uwagi: grób obrabowany (?); w tym samym wykopie IV/95 znajdował się grób 58/95. W sporządzonym wcześniej planie lokalizacyjnym mogił grób 55/95 ma większą powierzchnię. W trakcie eksploracji okazało się, iż mamy tu do czynienia z dwoma bezpośrednio sąsiadującymi ze sobą grobami. Drugi z nich oznaczono więc numerem 58/95.

Grób 52/95

Wykop: VI/95
Położenie: ha XIX, ar 42
Wymiary grobu: 2,0×2,6×2,2 m
Wymiary wykopu: 3×4,5 m
Rodzaj grobu: suchy
Przynależność narodowościowa: grób polski (oficerski)
Liczba osobników: 48

Eksploracja: 0–100 cm – warstwami mechanicznymi o miąższości 10–20 cm na powierzchni całego wykopu; 100–165 cm – warstwami mechanicznymi o miąższości 10–20 cm w obrębie jamy grobowej; 165–220 cm – warstwami szkieletów i warstwami umundurowania w obrębie jamy grobowej; 220/230 cm – calec.

Wypełnisko: 0–100 cm – humus, ziemia przemieszana z humusem i nielicznym materiałem zabytkowym; 100–165 cm – ziemia przemieszana z materiałem zabytkowym; 165–220/230 cm – ludzkie szczątki, zeszkieletowane, zalegające bezładnie w porządku anatomicznym, poprzekładane miejscami warstwami umundurowania i poprzesypane lessem calcowym, na czaszkach typowe ślady postrzałowe, ręce związane z tyłu.

Wyposażenie: w warstwach przypowierzchniowych wykopu i stropowych jamy grobowej nieliczne fragmenty kości ludzkich i artefakty (guziki wojskowe i cywilne, łuski karabinowe i pistoletowe); w partiach spągowych dobrze zachowane resztki umundurowania i oporządzenia wojskowego, identyfikatory, przedmioty osobistego użytku i kultu religijnego, np. różaniec, dokumenty, wiele naboji i odstrzelonych łusek karabinowych i pistoletowych.

Grób 55/95

Wykop: VIII/95
Położenie: ha XVIII, ar 39
Wymiary grobu: 0,9×2×1,7/1,8 m
Wymiary wykopu: 3×3 m
Rodzaj grobu: suchy
Przynależność narodowościowa: grób nieokreślony
Liczba osobników: 16

Eksploracja: 0–80 cm – warstwami mechanicznymi o miąższości 20–25 cm na powierzchni całego wykopu; 80–180 cm – warstwami szkieletów w miarę możliwości.

Wypełnisko: 0–80 cm – humus i przemieszana ziemia; 80 cm – trudno czytelny w planie płaskim zarys jamy grobowej; 80–180 cm – sucha, przemieszana ziemia, szkielety być może ułożone naprzemiennie, często nienaturalnie powykręcane z powodu ciasnej jamy, lecz w układzie anatomicznym, twarzą w dół, czaszki z typowymi śladami postrzałów, czasem ze śladami dobijania (2–3 strzały).

Wyposażenie: u stropu moneta (2 kopiejki) z 1956 roku, głownia kindżału, pistolet Browning kal. 7,65, nabój do niego, nieliczne inne przedmioty; w obrębie jamy grobowej wśród uboższego materiału zabytkowego (fragmenty butów, łuski karabinowe i pistoletowe), znaleziono m.in. nóż z polskim napisem (Sanatorium w Izdebniej) oraz występujące grupowo nie wystrzelone naboje (nawet zawinięte w papier paczki).

Uwagi: grób cywilny (?)

Grób 56/95

Wykop: IV/95
Położenie: ha XIX, ar 42
Wymiary grobu: 1,2×2,3×1,7 m
Wymiary wykopu: 2,8×3,4 m
Rodzaj grobu: suchy
Przynależność narodowościowa: grób nieokreślony
Liczba osobników: 9

Eksploracja: 0–130/140 cm – warstwami mechanicznymi na powierzchni całego wykopu; 130/140–160 cm – warstwa mechaniczna w obrębie jamy grobowej; 160–170 cm – warstwa szkieletów.

Wypełnisko: 0–60/70 cm – humus oraz przemieszany, suchy less; 70–130/140 cm – przemieszany less z nielicznymi fragmentami kości i ubogim wyposażeniem; 140–160 cm – przemieszane w stropie jamy kości ludzkie w suchym lessie; 160–170 cm – bezładnie, lecz w porządku anatomicznym leżące szkielety; 170 cm – calec.

Wyposażenie: ubogie, zarówno w górnych partiach, jak i przy samych szkieletach: łuski karabinowe i pistoletowe, kubki, guziki, środki higieny.

Uwagi: w calcu znaleziono 10 kul od Nagana, wystrzelonych pod kątem ostrym; w tym samym wykopie grób 51/95.

Grób 58/95

Wykop: VIII/95
Położenie: ha XVIII, ar 39
Wymiary grobu: 1×2,3×1,7 m
Wymiary wykopu: 3×3 m
Rodzaj grobu: suchy
Przynależność narodowościowa: grób nieokreślony
Liczba osobników: 16

Eksploracja: 0–80 cm – warstwami mechanicznymi o miąższości 20–25 cm na powierzchni całego wykopu; 80–170 cm – warstwami szkieletów w miarę możliwości.

Wypełnisko: 0–80 cm – humus i sucha, przemieszana ziemia; 80 cm – jama grobowa; 80–170 cm – warstwy szkieletów w suchym, przemieszanym lessie, ułożonych naprzemiennie, ręce z tyłu, ślady postrzałów na czaszkach lub kręgach szyjnych; 170 cm – calec.

Wyposażenie: w warstwach przypowierzchniowych wykopu bardzo skromne – nieliczne artefakty i fragmenty kości, w obrębie jamy grobowej szkielety z ubogim wyposażeniem w postaci fragmentów butów i guzików cywilnych.

Uwagi: w wielu wypadkach stwierdzono bardzo młody wiek pomordowanych (20–30 lat).

Wykop V

Położenie: ha XI, ar 73
Wymiary: 2×2×1,05 m

Eksploracja: 0–40 cm – 2 warstwy mechaniczne o miąższości 20 cm; 40–50 cm – warstwa mechaniczna o miąższości 10 cm; w NE części wykopu, poniżej głębokości 50 cm, eksploracja warstwami naturalnymi do głębokości 105 cm.

Wypełnisko: 0–50 cm – humus i humus przemieszany z ziemią – lessem; 50–105 cm – przemieszany less z humusem w wypełnisku słupka narożnikowego i płotu.

Do 22 września 1995 roku wyekshumowano szczątki 419 osobników, w tym 363 z grobów z polskim wyposażeniem. Ogólna liczba przedmiotów znalezionych w grobach polskich w trakcie ekshumacji wynosi ponad 2500 sztuk, które zainwentaryzowano w 1869 pozycjach inwentarzowych. Są to głównie przedmioty z wyposażenia osobistego i wojskowego. Większość z nich już w Charkowie została poddana profilaktyce konserwatorskiej i po sfotografowaniu oraz zadokumentowaniu w inwentarzu opisowym i fotograficznym przywieziona do Polski, gdzie będą poddane dalszym zabiegom konserwatorskim i opracowaniom naukowym. Materiał kostny natomiast został poddany analizie naukowej już na etapie ekshumacji. Wykazano, że wszystkie szczątki kostne, zarówno z grobów ustalonych jako polskie, jak i nieokreślonych, należą do osob-

ników męskich. Tok prac był na bieżąco rejestrowany w prowadzonym dzienniku badań. Wszystkie te zabiegi realizowane były za pomocą trzech komputerów.

Wśród przedmiotów wydobytych z polskich grobów znajdują się identyfikatory nazwisk, m.in. 7 wojskowych znaków tożsamości oraz kilka zegarków z wygrawerowanymi nazwiskami, papierośnica z dedykacją oraz kilka pierścionków z monogramami. Na tej podstawie udało się zidentyfikować następujące nazwiska:

Nr inw. 256/95 – znak tożsamości – nieśmiertelnik, grób 26/95

Podporucznik Karol Dokuczyc, EWG
Toruń, rok urodzenia nieczytelny

W opracowaniu Jędrzeja Tucholskiego *Mord w Katyniu* (Warszawa 1991, s. 932) figuruje w spisie na liście starobielskiej w wersji rosyjskiej pod numerem 1053 jako Dokuczyn Karol Teodorowicz, ur. 1911. W wersji polskiej brak nazwiska.

Nr inw. 378/95 – znak tożsamości – nieśmiertelnik, grób 26/95

Stanisław Zwierzchowski, Kat. ppor.
1907

U Tucholskiego (*op. cit.*, s. 519) figuruje jako ppor.; w suplementie (*op. cit.*, s. 572) autor dodał: ur. 23.4.1907, syn Franciszka i Julii, ppor. sap. rez., pracownik Zarządu Drogowego w Brześciu nad Bugiem, zam. tamże.

Nr inw. 548/95 – znak tożsamości – nieśmiertelnik, grób 26/95

Kapitan Michał Łukomski (Ignacy)
kat., rok urodzenia 1901, Szamotuły

U Tucholskiego (*op. cit.*, s. 448) figuruje jako kpt. piech. sł. st. 4 baon 40 pp, ur. 14.9.1901, syn Maksymiliana i Marii; na liście rosyjskiej (*op. cit.*, s. 948) figuruje pod numerem 1990 jako Łukomskij Michał Ignatiewicz, ur. 1901.

Nr inw. 844/95 – złoty zegarek, grób 52/95

Wygrawerowany napis „Kochanemu
dowódcy ppor. Stanisławowi Sitkowi
w dniu imienin wdzięczni [słowo wy-
drapane] Bobrujsk, 8.V.1920.”

U Tucholskiego (*op. cit.*, s. 349) figuruje jako ppłk żand. wojsk. sł. st., szef żand. SGO „Polesie”, ur. 17.11.1890; na liście rosyjskiej (*op. cit.*, s. 732) jako Sitek Stanisław Walentynowicz, ur. 1890.

Nr inw. 1262/95 – znak tożsamości – nieśmiertelnik, grób 26/95

Berent (?) i WA

U Tucholskiego (*op. cit.*, s. 385) figuruje na liście starobielskiej jako Berent Zygmunt, ppor. piech. rez., mob.: 77 pp, ur. 25.11.1909, pracownik drukarni państwowej w Warszawie; na liście rosyjskiej (*op. cit.*, s. 919) figuruje pod numerem 169 jako Berent Zigmund Francewicz, ur. 1907.

Nr inw. 1263/95 – znak tożsamości – nieśmiertelnik, grób 26/95

Choroty (Choroży) Ludwik

U Tucholskiego (*op. cit.*, s. 393–394) figuruje jako Chorąży Ludwik, por. sap. w st. sp., oficerska kadra OK V, mob.: Skoczów, ur. 13.7.1892, s. Alojzego i Marcjanny, technik maszynowy; na liście rosyjskiej (*op. cit.*, s. 978) figuruje pod numerem 3559 jako Choronzij Liudwig Alojzowicz, ur. 1892.

Nr inw. 1264/95 – odznaka pamiątkowa, grób 26/95

Wygrawerowany numer 1390 i napis:
por. Jesipowicz (Josipowicz) Teodor

U Tucholskiego (*op. cit.*, s. 423) figuruje jako Jesipowicz Wiktor, kpt. piech. rez., 84 pp, ur. 15.4.1892; na liście rosyjskiej (*op. cit.*, s. 932) figuruje pod numerem 1084 jako Jesipowicz Wiktor Stiepanowicz, ur. w 1892; możliwe też, że powyższą odznakę można przypisać figurującemu na liście rosyjskiej (*op. cit.*, s. 932) pod numerem 1074 Jesinowiczowi Teodorowi Michajłowiczowi, ur. 1896.

Nr inw. 1389/95 – znak tożsamości – nieśmiertelnik, grób 26/95

Rushar Józef, Kat., Nowy Targ 1898

U Tucholskiego (*op. cit.*, s. 481) figuruje jako Ruszar Józef Antoni, kpt. piech. sł. st., dowódca III baonu 3 pp Grodzieńskiego, ur. 18.3.1898, s. Fryderyka i Julii; na liście rosyjskiej (*op.*

cit., s. 964) figuruje pod numerem 2824 jako Ruszar Józef Friedrichowicz, ur. 1898.

Nr inw. 1537/95 – papierośnica, grób 40/95
Wewnątrz wygrawerowana dedykacja:
W dniu imienin Panu por. Albertowi
Holandowi małż. F. M. Ruczyńscy
17 XI 34; na zewnątrz inicjały AH

U Tucholskiego (*op. cit.*, s. 417) figuruje jako Holan Albert Teodor, kpt. piech. śl. st., oficer poligonowy w CWPiech., ur. 28.3.1898, s. Jakuba i Elżbiety; na liście rosyjskiej (*op. cit.*, s. 928) figuruje pod numerem 775 jako Golan Albert Jakubowicz, ur. 1898.

Nr inw. 1740/95 – znak tożsamości – nieśmiertelnik, grób 40/95
Bogusław M. Trondowki, Kat., of.
piech. 14.8.1906

U Tucholskiego (*op. cit.*, s. 504) figuruje jako Trondowski Bogusław Maksymilian, ppor. piech. rez., 39 pp, ur. 14.8.1906, s. Mariana i Marii.

Nr inw. 1758/95 – znak tożsamości – nieśmiertelnik, grób 40/95

Petc Walerian, Kat. 217, Lublin 1904

U Tucholskiego (*op. cit.*, s. 468) figuruje jako Petc Walerian, kpt. piech. śl. st., dowódca komp. w 206 pp, ur. 16.12.1904 r., s. Piotra i Weroniki; na liście rosyjskiej (*op. cit.*, s. 961) figuruje pod numerem 2689 jako Petc Walerian Potrowicz (błąd maszynisty?), ur. 1904.

Nr inw. 1772/95 – znak tożsamości – nieśmiertelnik, grób 40/95

Ppor. Jureko Władysław, Lida, R. 1913

U Tucholskiego (*op. cit.*, s. 424) figuruje jako Jurako..., ppor.; na liście rosyjskiej (*op. cit.*, s. 984) widnieje pod numerem 3888 jako Jurek Władysław Janowicz, ur. 1913.

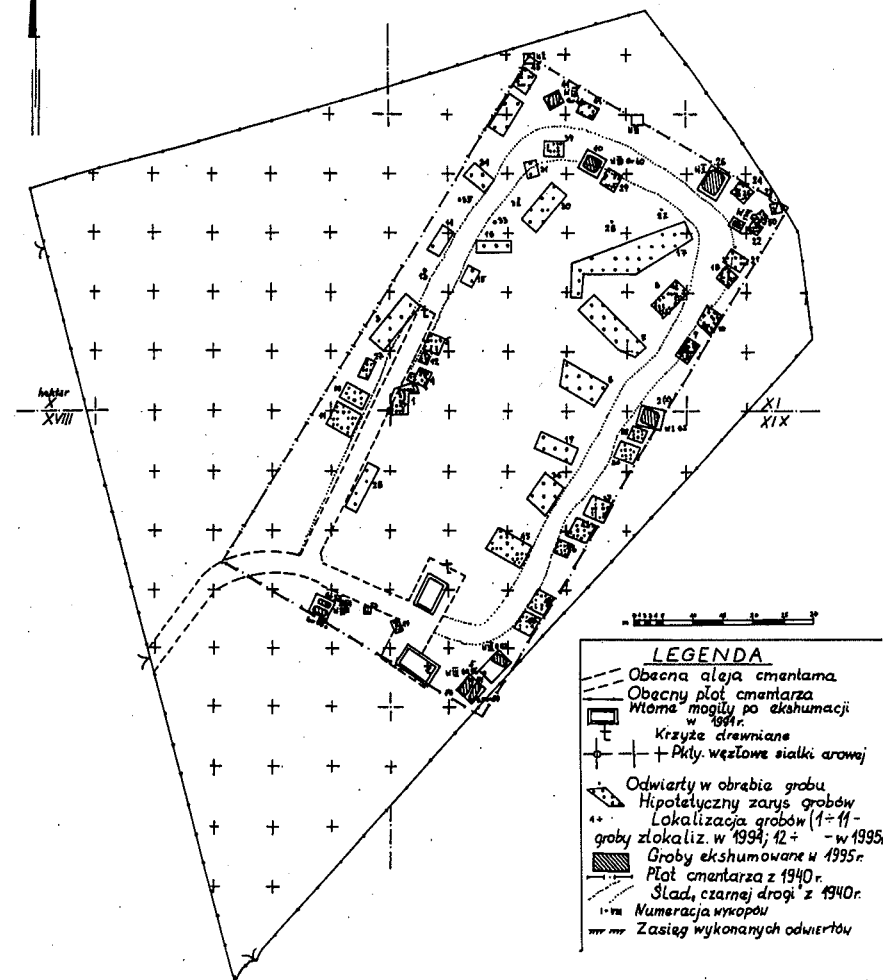
Nr inw. 1848/95 – znak tożsamości – nieśmiertelnik, grób 26/95

Por. Starkowski Kazimierz, Kat., ur.
21.1.1895

U Tucholskiego (*op. cit.*, s. 492), syn Józefa i Marii, por. łącz. rez., 7 baon telegr.; powstaniec wielkopolski. Mgr prawa, adwokat z Poznania; na liście rosyjskiej (*op. cit.*, s. 968) figuruje pod numerem 3044 jako Starkowski Kazimierz Józefowicz, ur. 1895.

CHARKÓW – CMENTARZ

WSTĘPNA LOKALIZACJA GROBÓW
Stan na dzień 1995.09.19.

ANNA DRAŻKOWSKA
MAŁGORZATA GRUPA

UWAGI O KONSERWACJI PRZEDMIOTÓW ZNALEZIONYCH W GROBACH OFICERÓW POLSKICH W KATYNIU I CHARKOWIE

Do pracowni konserwacji w Toruniu trafiły przedmioty z Katynia i z Charkowa wydobyte z grobów pomordowanych żołnierzy polskich. Są to przede wszystkim przedmioty osobiste: fragmenty odzieży (mundury, czapki, buty, skarpety), przybory toaletowe (grzebienie, pędzle i maszynki do golenia, szczoteczki do zębów, mydelniczki) oraz cały szereg drobnych monet, drewnianych pudełek, szpilek do nici, szachów i warcabów. Występują też przedmioty jednostkowe, jak np.: papierośnice z dedykacjami lub z monogramami, łańcuszki, medaliki, obrączki. Zabezpieczane zabytki wykonane były z różnych materiałów: z drewna, skóry, tkaniny, metali, szkła, gumy oraz plastiku. Szczególnie skomplikowana była konserwacja przedmiotów wykonanych z niejednorodnych materiałów, np. drewna łączonego z metalem, skóry łączonej z metalem, tkaniny łączonej z metalem.

Przed przystąpieniem do właściwych prac konserwatorskich cały materiał zabytkowy podzielono, wyodrębniając grupy obiektów, które w pierwszej kolejności wymagały zabezpieczenia. Chodziło głównie o zahamowanie destrukcji przedmiotów wykonanych z materiałów pochodzenia organicznego: drewna, tkaniny, skóry. Po określeniu stanu zachowania opracowano ogólny schemat zadań konserwatorskich, wyznaczając dwa kierunki prac: konserwacja zabytków mokrych i konserwacja zabytków przesuszonych.

Profilaktyka postępowania z substancją zabytkową

Archeolog nie ma wpływu na warunki zalegania (właściwości gleby, działanie wody, czynniki chemiczne, fizyczne, biologiczne), które mają podstawowe znaczenie dla stanu zachowania substancji zabytkowej. Z chwilą jednak wydobywania obiektu staje się on za niego odpowiedzialny i powinien działać tak, aby nie dopuścić do dalszego niszczenia. Niestety, niejednokrotnie wydobywanie obiektu ruchomego na powierzchnię jest dla wielu zabytków momentem krytycznym. Od tej chwili zaczyna się ich nieodwracalna dewastacja. Najbardziej narażone na bezmyślne traktowanie są przedmioty pochodzenia organicznego (drewno, skóra, tkanina). Zabytki archeologiczne są przesączone wodą, dzięki której komórki drewna zachowują swój pierwotny kształt, natomiast skóra i tkanina giętkość. Dla tych materiałów najbardziej niebezpieczne są promienie słoneczne, powietrze i wiatr. Swobodna migracja wody (odparowanie) powoduje nieodwracalne zniszczenia, np. przestrzenie międzykomórkowe w drewnie zapadają się i skleją, w wyniku czego przedmioty pękają, skręcają się wokół osi i tracą pierwotny wygląd.

Takim wypadkom można zapobiec zabierając na ekspedycję archeologiczną konserwatora zabytków archeologicznych. Jeśli jednak jest to niemożliwe, należy członków wyprawy zapoznać z podstawowymi metodami zabezpieczania zabytków bezpośrednio na stanowisku.

Jedyną sprawdzoną metodą zabezpieczania obiektów pochodzenia organicznego jest przechowywanie ich w workach polietylenowych utrzymujących wilgoć. Do tak zabezpieczonych przedmiotów należy następnie dodać biocydu i całość przechowywać w obniżonej temperaturze (4–6°C)¹. Jeśli substancja zabytkowa bardzo ściśle przylega do podłoża, należy wydobyć ją wraz z ziemią w postaci bryły. Takie postępowanie pozwoli na uniknięcie mechanicznego uszkodzenia przedmiotu lub zagubieniu poszczególnych jego części. Wszystkie znalezione przedmioty powinny jak najszybciej znaleźć się w pracowni

¹ J. Jackman, *Leather Conservation Current Survey, The Leather Conservation Center, London 1982, s. 10–20.*

konserwacji, nawet te, które po wstępnej obserwacji wydają się być w bardzo dobrym stanie. Takie rozważne zachowanie zwiększa szanse na uratowanie substancji zabytkowej, przyspiesza konserwację, ułatwia przeprowadzanie rekonstrukcji, a przede wszystkim zapobiega dalszej dewastacji.

Konserwacja przedmiotów skórzanych

Przedmioty skórzane stanowią duży procent substancji zabytkowej przywiezionej do pracowni konserwacji w Toruniu. Ze skóry wykonane były buty (wysokie oficerki, niskie wojskowe trzewiki), portfele, futerały na okulary, pasy wojskowe, elementy służące do zaczepiania manierek i inne.

Zabytki skórzane, ze względu na stan zachowania, można podzielić na: przesuszone, łamliwe, kruche zabytki z Katynia oraz skóry mokre z Charkowa, bardziej elastyczne i miękkie.

Bezpośredni wpływ na rodzaj i zasięg zniszczeń mają: czynniki chemiczne, fizyczne i biologiczne (rodzaj gleby i działanie wody). Wszystkie substancje, którymi skóry archeologiczne zostały nasycone w procesie garbowania, a są rozpuszczalne w wodzie (garbniki, tłuszcze), przez długoletnie zaleganie w ziemi zostały całkowicie wypłukane. Wpłynęło to m.in. na kruchość i łamliwość tkanki. Zniszczenia pogłębiają również kompleksy taninowo-żelazowe ($\text{Fe}(\text{OH})_2$, FeO , FeS), powodujące głównie ściemnienie i stwardnienie skóry².

Destrukcyjne działanie związków taninowych jest szczególnie widoczne na przedmiotach wykonanych ze skóry łączonej z metalem, np. pasach z metalowymi klamrami, podszewkach butów podbitych ówiekami. Dodatkowym zagrożeniem obiektów są mikroorganizmy niszczące strukturę skóry. Na niektórych zabytkach z Charkowa i z Katynia znajdują się wyraźne ślady po nadpaleniu, które m.in. doprowadziło do spękania lica i rozwarstwienia skóry. Zabezpieczone obuwie nosi ślady uszkodzeń mechanicznych, np. odcięte fragmenty cholew.

² D. Tilbrooke, *Removal of Iron Contaminants from Wet Leather Using Complexing Agents in Dipolar Aprotic Solvents*, ICOM Committee for Conservation 5th Triennial Meeting, Zagreb 1978, s. 1-9.

Bardzo istotny wpływ na stan zachowania przedmiotów ma również sposób, w jaki przechowywano je w czasie od wydobycia do dostarczenia ich do pracowni konserwacji.

W pierwszej kolejności mokre skóry poddano mechanicznemu oczyszczeniu na mokro oraz dezynfekcji.

Skóry suche były tak kruche, że łamały się pod dotknięciem, dlatego też przed przystąpieniem do czyszczenia, w celu zmiękczenia tkanki, obiekty skórzane zanurzano na kilka dni w wodzie z biocydem. Zdejmowanie nawarstwień brudu trwało bardzo długo (4 miesiące). Był to najbardziej czasochłonny etap prac. Zabrudzenia ściągano skalpelami, igłami, szczoteczkami, nieustannie obmywając przedmioty pod strumieniem bieżącej wody. Zabiegi wykonywane za pomocą ostrych narzędzi przeprowadzano bardzo delikatnie, tak aby nie uszkodzić ich powierzchni.

Najbardziej skomplikowane było oczyszczanie obuwia, gdyż zachowało się ono w całości i zwarta konstrukcja utrudniała dojście do zaschniętego i wciśniętego brudu. Zabrudzenia gromadziły się w warstwach między podszewką, pod podszewką, uszczelką i wyściółką oraz od wewnątrz buta, od strony mizdry. Wyprowadzanie związków taninowych ze skór przebiegało bardzo powoli z użyciem roztworów słabych kwasów (cytrynowy, ortofosforowy). Po wielokrotnych kąpielach skóry stawały się elastyczne i uzyskiwały nieco jaśniejszą barwę.

Największym problemem, znacznie opóźniającym prace, było pojawianie się grzybów na oczyszczonych już zabytkach. Zmuszały one każdorazowo do powtórzenia zabiegów: obiekty ponownie czyszczono, opłukiwano pod bieżącą wodą, zwiększając jednocześnie stężenie odkażalnika. Kolejnym etapem prac było dogarbowywanie skór ałunem i garbnikami roślinnymi. Następnie, w celu polepszenia cech fizycznych zabezpieczanych obiektów, nasączano je natłustką: kompozycją impregnującą utworzoną na bazie lanoliny i wosku pszczelego. W razie potrzeby działania te powtarzano. Tak przygotowane przedmioty pakowano w worki polietylenowe, a następnie, aby ułatwić i przyspieszyć penetrację impregnatu, wkładano do cieplarki, gdzie przez trzy dni przebywały w podwyższonej temperaturze. Nie wyjmując z worków, pozostawiono przed-

mioty do powolnego, kontrolowanego wysychania. Po tych zabiegach udało się zahamować dalszą destrukcję substancji zabytkowej oraz częściowo przywrócić pierwotne fizyczne właściwości skóry.

Konserwacja przedmiotów drewnianych

Z drewna wykonane były m.in. szczotki do czyszczenia mundurów i obuwia, przybory kreślarskie (ołówki, linijki), fajki oraz tzw. pieski do zdejmowania butów. Wydobyto również wiele przedmiotów, które wykonali sami żołnierze w czasie przebywania w obozach. Są to figurki do gry w szachy i warcaby, pudełka do przechowywania igieł i nici, papierośnice oraz kubki.

Podobnie jak w przypadku zabytków skórzanych, obiekty drewniane, ze względu na stan zachowania, podzielono na dwie grupy: przedmioty mokre i przedmioty przesuszone. Podział ten narzuciły dwie różne metody przechowywania substancji zabytkowej. Obiekty mokre po wydobywaniu zostały umieszczone w workach polietylenowych, które hamowały proces parowania, przesuszone zaś odłożono do papierowych kopert, przyczyniając się do nieumyślnej dewastacji przedmiotów. Wielkość zniszczeń widoczna była już przy pierwszych, pobieżnych oględzinach. Na skutek skurczu wywołanego gwałtownym parowaniem powierzchnia zabytków pokryła się licznymi spękaniem. Przestrzenie międzykomórkowe pozapadały się i posklejały, powodując zmniejszenie objętości masy z jednoczesnym skręceniem przedmiotów wokół osi. Najbardziej narażone na efekty parowania są obiekty wykonane z tzw. drewna miękkiego. Szczególnie dotyczy to gatunków liściastych beztwardzieliowych³. Niektóre zabytki drewniane (podobnie jak przedmioty wykonane z innych materiałów) były nadpalone, co spowodowało zmniejszenie ich wytrzymałości na czynniki fizyczne. Powierzchnia ich była ciemna, wrażliwa na dotyk i krucha. W czasie długotrwałego zalegania w ziemi, w wyniku działania wody, z obiektów drewnianych zostają wypłukane wszystkie substancje rozpuszczalne w wodzie. Ich zawartość w drewnie

³ S. Prosiński, *Chemia drewna*, Warszawa 1969, s. 84–85.

w zależności od gatunku wynosi około 4 procent. Są to garbniki, cukry, barwniki oraz wolne kwasy⁴. Pod wpływem podwyższonej temperatury i z udziałem dużej ilości wody rozkładowi ulega m.in. również lignina, następnie także celuloza. Drewno uchodzi za materiał odporny na działanie kwasów i alkaliów, jednakże w małych stężeniach kwasy organiczne i nieorganiczne łatwo przenikają w głąb i na skutek długotrwałego przebywania w drewnie pogłębiają jego rozkład, przyczyniając się do nadmiernego spęcznienia⁵. Działanie soli zależy od jej odczynu i wpływa na drewno podobnie jak kwasy i zasady. W sytuacji gdy stężenie soli jest bardzo duże, może nastąpić proces osadzania się na ściankach drewna kryształków soli⁶. Znaczny jest także rozkład drewna, spowodowany czynnikiem biologicznym, czyli grzybami. Strzępki grzybni przenikają do ścian komórek i rozpuszczają błony komórkowe, drażnią w nich otwory. Destrukcyjne działanie grzybów jest ogromne; atakują one zarówno celulozę, jak i ligninę, a w sprzyjających warunkach mogą doprowadzić do całkowitej degradacji substancji drzewnej.

Konserwacja zabytków drewnianych, podobnie jak przedmiotów skórzanych, przebiegała w dwóch kierunkach: zabezpieczanie obiektów mokrych oraz zabezpieczanie obiektów przesuszonych. Pierwszym wstępnym zabiegiem było mechaniczne oczyszczanie powierzchni drewna z zabrudzeń i nawarstwień. Czynność tę wykonywano za pomocą skalpela, igły oraz szczoteczki. Drewno suche po zdezynfekowaniu zabezpieczono Paraloidem B 72 i włożono do worków z folii polietylenowej w celu powolnego wysuszenia.

Konserwacja drewna mokrego polegała natomiast na zastąpieniu wody, która wypełniała przestrzenie międzykomórkowe, impregnatem (PEG 4000). Miał on za zadanie wzmocnić komórki i jednocześnie zapobiec ich zapadaniu się i sklejanemu. Impregnacja to zabieg długotrwały. W zależności od wielkości obiektu może trwać od kilku do kilkunastu miesięcy. Wzmac-

⁴ *Tamże.*

⁵ *Tamże.*

⁶ F. Krzysik, *Nauka o drewnie*, Warszawa 1957, s. 218–224.

niany przedmiot zanurza się początkowo w roztworze 10–20 procent, a następnie stopniowo podwyższa się jego stężenie tak długo, aż cała woda zostanie zastąpiona impregnatem. Nasyca- nie przeprowadza się w warunkach termoregulacji⁷. Jest to me- toda dość powszechnie stosowana, dająca zadowalające efekty. Wymaga jednak ogromnej cierpliwości, zwłaszcza w końcowym etapie, gdy substancję zabytkową wyciąga się z impregnatu i zapakowaną w worki foliowe pozostawia do wyschnięcia. Aby zapobiec kolejnej deformacji, suszenie musi przebiegać bardzo powoli pod stałą kontrolą.

Konserwacja tkanin

Zespół tkanin stanowiły części mundurów, płaszczy, czapek, naramienników, a nawet skarpet.

Tkaniny są mało odporne na czynniki zewnętrzne. Ulegają zniszczeniu w wyniku działania mikroorganizmów i substancji chemicznych. Tkaniny pochodzenia roślinnego rozpuszczają się w środowisku kwaśnym, a pochodzenia zwierzęcego w alkalicznym. Dla substancji zabytkowej bardzo duże zagrożenie stanowią owady, grzyby i bakterie. Owady atakują przede wszystkim wielocząsteczkowe proteiny występujące we włóknach pochodzenia zwierzęcego (wełna, jedwab). Zagrożenie dla kreaty- ny stanowią również bakterie. Włókna pochodzenia roślinnego zawierające celulozę (bawełna, len, konopie) są rozkładane głównie przez grzyby i bakterie. Tkaniny z Katynia i Charkowa są bardzo zniszczone. Zaleganie w ziemi i styczność z rozkładają- cymi się ciałami ludzkimi doprowadziły do nieodwracalnych zmian w strukturze tkanin. Do konserwacji nadawały się tylko tkaniny z odzieży wierzchniej, tzn. te, które nie dotykały bez- pośrednio ciała. Ta część odzieży, na której leżały zwłoki, uleg- ła całkowitemu zniszczeniu. Zabytki nosiły ślady po niszczącej działalności grzybów i bakterii, objawiającej się m.in. występo-

⁷ B.B. Christensen, *Developments in the treatment of Waterlogged Wood in the National Museum of Denmark during the Years 1962–69 Conservation of Stone and Wooden Objects*, New York 1970, s. 43.

waniem barwnych plam⁸. Na tkaninach z Katynia i Charkowa odnotowano wyraźne ślady zniszczeń mechanicznych. Obiekty zachowane są jedynie we fragmentach. Mają liczne rozdarcia i pęknięcia oraz dziury powstałe w trakcie użytkowania. Tkaniny są bardzo brudne. Ziarna piasku ściśle oblepiają włók- na, tworząc jednolitą, zwartą masę. Między włókna powcisnęły się również fragmenty innych substancji, z których były wy- konane drobne części odzieży i wyposażenia: metal (produkty korozji zespolone z włóknem); skóry (fragmenty portfeli skle- jone z tkaniną, z której wykonane były kieszenie, wyściółka butów zespolona ze skarpetą); drewno (ołówki, pudełka przy- klejone do kieszeni).

Procesy korozyjne wyżej wymienionych substancji dodat- kowo osłabiają tkaninę, utrudniając jej oczyszczenie. Do roz- kładu obiektów przyczyniły się również korzenie roślin, które poprzerastały tkaninę, wplatając się w jej włókna i rozsadzając tym samym jej strukturę. Do nieodwracalnych zmian w struk- turze tkanin prowadzą zmienne warunki środowiska, nasią- kanie wodą i gwałtowne wysychanie. Podczas tych wahań zmieniają się wymiary włókien. Zjawisko to prowadzi do na- prężeń i tarć między nimi. Materiał zabytkowy z Katynia jest bardzo przesuszony, mocno pozagniatany i bardzo kruchy. Niektóre obiekty rozsypują się pod własnym ciężarem lub w wyniku delikatnych dotknięć. Na wielu obiektach zauważo- no działanie wysokiej temperatury i ognia, co w dużej mierze przyczyniło się do osłabienia elastyczności i wytrzymałości mechanicznej tkaniny.

Czynnością, którą podjęto w pierwszej kolejności, było oszacowanie stanu zachowania obiektów. Po wstępnej analizie odstąpiono od czyszczenia tkanin przesuszonych „na sucho”. Metoda ta zalecana jest przy bardzo zniszczonych włóknach. Uznano jednak, że zabytki z Katynia są zbyt pozaginane i po- gniecione, aby bez uelastycznienia włókien i spulchnienia za- brudzeń zabieg oczyszczania dał zadowalające rezultaty. Tka- niny stopniowo nawilżano, a następnie zanurzano w letniej ką- pieli, do której dodawano substancji powierzchniowo czynnej. Zabieg ten miał na celu zmiękczenie zabrudzeń. Kąpiele w roz-

⁸ W. Ślesiński, *Rzemiosło artystyczne*, t. III, Warszawa 1995, s. 56.

tworze wodnym PEG-u 2000 przede wszystkim nadawały elastyczności włóknom, a dodatkowo spulchniały warstwy brudu. Czynności te powtarzano wielokrotnie, gdyż jednorazowo ściągano zaledwie niewielki procent zabrudzeń. Do oczyszczania używano podświetlanych lup, igieł preparacyjnych i skalpeli oraz, o ile stan zachowania obiektu pozwalał, miękkich szczoteczek i pędzli. Tkaniny bardzo zniszczone czyszczono na szybko, aby nie pogłębiać zniszczeń mechanicznych. Każdorazowo po kąpeli oczyszczającej objekty poddawano dezynfekcji. Po dokładnym wypłukaniu zanurzano je w acetonie w celu wyprowadzenia z nich wody. Następnie pozostawiano tkaniny przez dwa tygodnie w oparach PCMC. Środek ten wybrano do zabezpieczenia przed szkodnikami biologicznymi. Aby zwiększyć wytrzymałość włókien na zginanie i zrywanie, tkaninę nasączono impregnatem. Kompozycję opartą na PEG-u 300 i na Paraloidzie B 72 наносzono na objekty pędzlem, a następnie poddawano je bardzo powolnemu, kontrolowanemu suszeniu. Ostatnim etapem konserwacji tkanin jest podszywanie, cerowanie i dublowanie. Działania te mają na celu wzmocnienie włókien i w miarę możliwości naprawienie zniszczeń mechanicznych (rozdarć, pęknięć). Dublowanie jest czynnością bardzo skomplikowaną, wymagającą wprawy i dużego doświadczenia. Polega ono na połączeniu (podszycie, podklejenie) materiału dublującego z osłabioną tkaniną tak jednak, aby oryginał nie zmieniał barwy, elastyczności i wyglądu. Głównym zadaniem dublażu jest przejęcie na siebie funkcji nośnych. Opierając się na zasadach dublowania, można przeprowadzać rekonstrukcję obiektów zachowanych we fragmentach. Temu zabiegowi zostają poddane tylko objekty o szczególnej wartości historycznej i ekspozycyjnej.

Konserwacja metali

Duży procent substancji zabytkowej stanowiły przedmioty wykonane z następujących metali: z aluminium, miedzi, brązu, żelaza, srebra i złota. Menażki i manierki z aluminium są właściwie destrukcjami. Przedmioty aluminiowe należy traktować z dużą ostrożnością. Wszystkie produkty korozji usuwano w kąpeli w ciepłej wodzie z dodatkiem słabego detergentu,

używając bardzo miękkich pędzli i szczotek, potem płukano w wodzie destylowanej, następnie nakładano lakier ochronny, który ma zabezpieczyć powierzchnię przed utlenianiem. Korozja aluminiowych przedmiotów wydobytych w Charkowie ma charakter katastrofalny. Całe przedmioty od wewnątrz i z zewnątrz są przez nią zaatakowane. Powierzchnia kruszy się i osypuje, powstają trwałe ubytki w formie głębokich wżerów i dziur. W końcowym etapie odpadają warstwy metalu z produktami korozji. Objekty srebrne pokryte były białym, brązowym lub brunatnoczarnym nalotem. Są to produkty korozji, które tworzą na powierzchni warstewki chlorku srebra⁹. Głównym sprawcą są wszechobecne w glebie rozpuszczalne chlorki, które niszczą srebro poprzez niewielkie wżery aż do całkowitego skorodowania przedmiotu. Papierośnice i monety w różnym stopniu były zaatakowane przez korozję, niektóre z nich, w wyniku postępujących procesów korozyjnych, mają nieczytelne detale występujące na powierzchni.

W początkowej fazie próbowano usunąć produkty korozji mechanicznie oraz przez kąpiele w wodzie z dodatkiem środków powierzchniowo czynnych (rezultaty tych zabiegów były właściwie niewidoczne na powierzchni zabytków). Kolejnym krokiem były kąpiele w 5- i 10-procentowym roztworze winianu sodowo-potasowego oraz w 10- i 15-procentowym roztworze triosiarczanu amonu. Rozmiękczone produkty korozji usuwano miękkimi szczoteczkami, a następnie dokładnie płukano i zubożniano powierzchnię. W końcowej fazie objekty suszono w podwyższonej temperaturze, polerowano i pokrywano warstwą ochronną.

Monety z miedzi były dużo bardziej zniszczone niż srebrne. Powierzchnię miedziaków tworzyły przede wszystkim warstwy chlorków i węglanów. Proces korozyjny przyspieszała obecność innych metali i materiałów organicznych. Miedziaki w większości mają głębokie wżery lub dziury na wylot, powierzchnia zazwyczaj jest nieczytelna, rdzeń metalowy w dużym stopniu zmniejszony. Luźne produkty korozji usunięto mechanicznie, a następnie użyto roztworu winianu sodowo-potasowego. Po

⁹ Tamże, s. 95.

dokładnym oczyszczeniu, wypłukaniu, wysuszeniu i wypolerowaniu powierzchni zabezpieczono przed działaniem czynników atmosferycznych powłoką ochronną. Obiekty wykonane z brązu poddano takim samym zabiegom konserwatorskim jak miedziane. Zabytki wykonane z żelaza uległy całkowitej destrukcji.

Konserwacja przedmiotów plastikowych i szklanych

Przedmioty wykonane z plastiku to etui na szczoteczki, mydelniczki, rączki od pędzli do golenia, oprawki okularów i różnego rodzaju pudełeczka. Obiekty te nosiły ślady zniszczeń mechanicznych: pęknięcia, zgniecenia, różnego rodzaju deformacje i odkształcenia spowodowane działaniem wysokiej temperatury i ognia. Powierzchnia ich była pokryta białym nalotem, który usuwano w kąpielach z detergentami za pomocą skalpeli i szczotek. Po dokładnym wypłukaniu i osuszeniu zostały pokryte warstwą ochronną.

Kolekcja zabytków szklanych to szkła do okularów, flakoniki do perfum, lekarstw, pojemniki na przyprawy, strzykawki, lusterka i inne. Szkło jest szczególnie wrażliwe na wszelkiego rodzaju działania mechaniczne, stąd duża liczba przedmiotów spękanych, nadłusczonych i zarysowanych. Szkła z Charkowa w większości leżały w środowisku wilgotnym, w wyniku czego następowało wypłukiwanie z jego powierzchni związków metali alkalicznych. Rezultatem tych działań jest tworzenie się środowiska zasadowego, które powoduje powstanie żelu kwasu krzemowego. W momencie zmian wilgotności żel przesycając kurczy się, rozwarstwia i pęka, zwiększa się jego porowatość. Substancje z gleby penetrują i wypełniają każdą porę i szczelinę. Powyższe działania wywołują zabielenia, utratę przezroczystości, kruchość, pęknięcia i osypywanie się warstw korozyjnych. Tęcze refleksy na szkle iryzacja powierzchni, która jest pierwszą widoczną oznaką choroby szkła¹⁰. Iryzacji uległy przede wszystkim szkła od okularów.

¹⁰ Tamże, s. 175.

Pozostałe materiały szklane były bardzo zabrudzone, a oblepiające je produkty w większości zmineralizowane. Powierzchnie wewnętrzne i zewnętrzne naczyń oczyszczono w kąpielach acetonowych i alkoholowych, następnie zabezpieczono powłokami ochronnymi.

Zalecenia konserwatorskie

1. Zabytki poddane zabiegom konserwatorskim wymagają stałej kontroli specjalisty.
2. Wszystkie działania muzealników powinny być skierowane na stworzenie substancji zabytkowej optymalnych warunków przechowywania i ekspozycji.
3. Bezpieczne przechowywanie zabytków zależy od czystości pomieszczeń, stałej wilgotności i temperatury, zabezpieczenia przed bezpośrednim działaniem światła (promienie ultrafioletowe).
4. Każdy obiekt musi być odizolowany od wpływu czynników atmosferycznych przez umieszczenie go w szczelnym worku polietylenowym.
5. Tkaniny należy przechowywać w pozycji leżącej lub zrolowane na wałkach.
6. Należy do minimum ograniczyć kontakt substancji zabytkowej ze środowiskiem zewnętrznym, wyjmując zabytki tylko wtedy, gdy to jest konieczne.
7. Kontaktujący się z obiektem powinien mieć na rękach jednorazowe rękawiczki, aby zmniejszyć kontakt z florą bakteryjną.
8. Zabytki powinny być ekspozycjonowane w szczelnych gablotach, które stanowią osłonę przed kurzem i innymi zabrudzeniami.

Opracowanie to nie stanowi pełnego omówienia przyczyn i mechanizmów zniszczeń poszczególnych kategorii zabytków. Charakterystyka tych zjawisk wymaga jeszcze wielu badań technologicznych i analizy literatury fachowej. Zostały przedstawione tylko niektóre zagadnienia związane z profilaktyką działań ochronnych i konserwatorskich. Pominięto natomiast całkowicie problematykę konserwacji przedmiotów wykonanych z różnych materiałów.

Omówienie poszczególnych kategorii zabytków wydobytych w Katyniu i Charkowie nastąpi po zakończeniu prac konserwatorskich.

MARIAN MAREK DROZDOWSKI

POLSKA PODZIEMNA I RZĄD POLSKI WOBEC ZBRODNI KATYŃSKIEJ

Polskie Państwo Podziemne w pierwszych miesiącach 1943 roku, przed poinformowaniem przez Goebbelsa o zbrodni katyńskiej, żyło przede wszystkim atmosferą rosnącego terroru hitlerowskiego, procesem scalania Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich, Narodowej Organizacji Wojskowej, dywersyjną działalnością Narodowych Sił Zbrojnych i samobroną Zamojszczyzny przed niemiecką akcją kolonizacyjną. W tym czasie w getcie warszawskim trwały intensywne prace przygotowawcze do powstania. Metropolita Andrzej Szeptycki i przedstawiciele banderowców w marcu 1943 roku zaproponowali na platformie państwowości polskiej przygotowanie statutu ziem narodowomieszanych. „OUN niepodległościowa – pisał w radiogramie z 8 marca 1943 roku gen. Stefan Grot-Rowecki – odsuwa na później rozgraniczenie Polski, Ukrainy, doraźnie chce antyniemieckiej i antysowieckiej współpracy polskiej wojskowej i propagandowej”¹.

W tym czasie, korzystając z radiostacji „Kościuszek”, wzmogła dywersję propagandową PPR, która szukała kontaktu z Delegaturą Rządu i KG AK. Gen. Rowecki uzależnił prowadzenie rozmów od złożenia następującej deklaracji: „...że PPR nie jest obcą agenturą, a jest niezależną całkowicie od Kominternu polską partią komunistyczną, że PPR staje do walki o wolną i niepodległą Polskę w granicach co najmniej z 1939 r.,

¹ *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945 (dalej AK)*, t. II, czerwiec 1941 – kwiecień 1943, Londyn 1973, s. 474.

w tym granice nasze wschodnie – jak przed 1 IX 1939 r., że PPR uznaje jako właściwy i legalny Rząd Polski w Londynie i jego przedstawiciele cywilnych i wojskowych w kraju i że dyrektywom oraz zarządzeniom tych organów podporządkuje się całkowicie, że odnośnie punktu 1–3 deklaruje oraz da wyraz temu w swojej prasie². Władysław Gomułka odmówił złożenia żądanej przez Roweckiego deklaracji.

W pierwszych miesiącach 1943 roku zarysowały się także możliwości zbliżenia polsko-litewskiego, gdyż Litwini coraz boleśniej odczuwali ciężar okupacji niemieckiej i rosnącą groźbę bolszewizacji swego kraju. „Zewnętrzny stosunek Litwinów do Polaków – meldował w radiogramie z 17 marca 1943 roku Rowecki Sikorskiemu – pod wpływem wiadomości z Londynu, zmienił się na korzyść, ale próby rozmów polsko-litewskich rozbiły się o kategoryczne żądanie Litwinów uprzedniego zręczenia się Wileńszczyzny. ...Możliwości porozumienia polsko-litewskiego będą wzrastały w miarę przekonywania się o słabości ich pozycji w opinii anglosaskiej³”.

Polityczny Komitet Porozumiewawczy (PKP) 18 marca 1943 roku całkowicie solidaryzował się ze stanowiskiem rządu RP z 25 lutego. „Naród Polski gotów jest pozostawać z Sowietami w dobrych stosunkach sąsiedzkich pod warunkiem, że Sowiety uznają bez zastrzeżeń wschodnie granice Polski sprzed 1939 roku określone traktatem ryskim oraz nie będą mieszały się do spraw wewnętrznych Polski. Cały Naród Polski stoi niezłomnie i jednomyślnie na stanowisku nienaruszalności granic wschodnich Polski sprzed września 1939 roku⁴”. Gen. Sikorski na tę deklarację PKP odpowiadał realistycznie gen. Roweckiemu 25 marca 1943 roku. „W związku z możliwym pogorszeniem się naszych stosunków z Sowietami zastrzegam sobie decyzję uruchomienia częściowego powstania na Kresach Wschodnich. Gdyby bowiem stosunek Sowietów do nas okazał się wyraźnie wrogi, wówczas wskazane byłoby ujawnić tylko administrację cywilną, a siły Armii Krajowej wycofać w głąb kraju, by uchronić je przed zniszczeniem przez Rosjan. W tym

² *Tamże*, s. 477.

³ *Tamże*, s. 483.

⁴ *Tamże*, s. 484.

kierunku polecam zmodyfikować swoje przewidywania i wydać odpowiednie instrukcje⁵”.

Znacznym wzmocnieniem struktur Podziemnego Państwa Polskiego w tym czasie był powrót PPS–WRN do Politycznego Komitetu Porozumiewawczego, z którego wyszli Polscy Socjaliści, ewoluujący ku współpracy z PPR.

3 kwietnia nowy Delegat Rządu Jan Stanisław Jankowski meldował Sikorskiemu: „Dywersja sowiecka na Kresach rzuciła ostatnio maskę współpracy z elementem polskim. Obecnie główna akcja partyzantów sowieckich na Wileńszczyźnie skierowana jest nie przeciw Niemcom, lecz przeciw ludności polskiej. Dywersanci mordują Polaków i niszczą majątki i placówki przemysłowo-gospodarcze. Kontrakcja niemiecka jest znikoma⁶”.

W takiej sytuacji 14 kwietnia gen. Rowecki wysłał do Naczelnego Wodza radiogram: „Pod Smoleńskiem Niemcy odkryli masowy grób kilku tysięcy naszych oficerów z obozu w Kozielsku, wymordowanych w marcu i kwietniu 1940 roku. W oględzinach grobu wzięło udział kilku Polaków z Warszawy i Krakowa specjalnie tam zawiezionych. Ich relacje nie pozwalają wątpić w autentyczność tego masowego mordu. Opinia jest wzburzona, zaczęły zameldować w najbliższych dniach⁷”.

Oświadczenie rządu RP w tej sprawie opracowano 17 kwietnia. Czytamy w nim m.in.: „Nie ma Polaka, który by nie był wstrząśnięty do głębi wiadomością, szerzoną przez propagandę niemiecką z największym rozgłosem, o odkryciu pod Smoleńskiem w grobie wspólnym zmasakrowanych zwłok zaginionych w ZSRR oficerów polskich i o kaźni, której padli ofiarą. Rząd Polski polecił 15 kwietnia br. swemu przedstawicielowi w Szwajcarii zwrócić się do Międzynarodowego Czerwonego Krzyża w Genewie z prośbą o wysłanie delegacji, która by zbadała na miejscu istotny stan rzeczy. Pragnąc należy, by nastąpiło bez najmniejszej zwłoki orzeczenie tej instytucji opiekuńczej, której przypadnie w udziale wyświetlenie sprawy i ustalenie odpowiedzialności. Zarazem jednak Rząd Polski,

⁵ *Tamże*, s. 486.

⁶ *Tamże*, s. 485.

⁷ *Tamże*, s. 492.

w imieniu Narodu Polskiego, zaprzecza Niemcom prawa do czerpania ze zbrodni, którą zarzucają innym – argumentów w obronie własnej. Pełne hipokryzji oburzenie propagandy niemieckiej nie zakryje przed światem okrutnych, ponawianych i trwających wciąż zbrodni, dokonywanych na Narodzie Polskim. ...Nie po to składa Polska niezmierne ofiary, walczy i znosi nadludzkie cierpienia, aby Niemcy wysuwali bezczelne pretensje do występowania w obronie chrześcijaństwa i europejskiej kultury”⁸.

Zgodnie z tą dyrektywą postępowali ciesząc się autorytetem społecznym rodacy w kraju. Duchowieństwo katolickie kategorycznie odmówiło wykonania żądania władz okupacyjnych ogłoszenia listów pasterskich wzywających do walki z bolszewizmem i do pomocy Niemcom podczas branki na roboty. Gdy 6 kwietnia szef dystryktu warszawskiego Ludwig Fischer na konferencji wezwał biskupa Antoniego Szlagowskiego, Juliana Kulskiego – burmistrza komisarycznego, Stanisława Wachowiaka – wiceprezesa RGO, Kazimierza Putzera – dyrektora Elektronicznej Spółki Akcyjnej i Jakuba Marka – przedstawiciela rzemiosła warszawskiego, do współpracy w walce z bolszewizmem, wszyscy wymienieni odmówili⁹.

Na komunikat o zbrodni katyńskiej, który 13 kwietnia Goebbels podał przez radio berlińskie, natychmiast zareagował rząd sowiecki. Radiostacja „Kościuszko” nadała dla Polaków w kraju komunikat wspomnianego rządu, w którym podkreślono: „Ci zbójcecy niemiecko-faszystowscy mordercy, których ręce są splamione krwią setek tysięcy ofiar, którzy metodycznie wytępiają ludność krajów, które opanowali, nie szczędząc dzieci i kobiet i starców, którzy w samej Polsce wytępiłi setki tysięcy obywateli polskich, nikogo nie zwiodą swymi podłymi kłamstwami i kalumniami. Mordercy hitlerowscy nie unikną słusznego, sprawiedliwego odwetu za swe krwawe zbrodnie”¹⁰.

15 kwietnia, po rozmowach z zainteresowanymi ministrami, a także z Raczyńskim na Downing Street, premier Wielkiej Bry-

⁸ *Tamże*, s. 492–494.

⁹ *Tamże*, s. 495.

¹⁰ *M. Kukiel, Generał Sikorski. Żołnierz i mąż stanu Polski Walczącej*, wyd. 2, Londyn 1980, s. 224.

tanii przestrzegał przed publicznymi informacjami, nie mając wątpliwości, że zbrodnia katyńska jest dziełem NKWD. Przyjął on jednak do wiadomości, że rząd polski zareaguje publicznie na sprawę katyńską. Komunikat polskiego rządu przedstawiony w niniejszym artykule wyprzedził notę do ambasadora sowieckiego, doręczoną z powodu weekendu z opóźnieniem.

Nota ministra Edwarda Raczyńskiego do ambasadora Aleksandra J. Bogomołowa została nadana dopiero 20 kwietnia. Przypomniała ona bezowocne wysiłki rządu polskiego zmierzające do wyjaśnienia losów polskich jeńców zatrzymanych w obozach sowieckich. Kończyła się stwierdzeniem: „Tylko fakty niezbite stanowić mogą w słusznie poruszanej do głębi opinii polskiej i świata przeciwwagę tak obfitych i szczegółowych twierdzeń niemieckich o odnalezieniu wielu tysięcy zwłok oficerów polskich, pomordowanych pod Smoleńskiem wiosną 1940 roku”¹¹.

W tym czasie podziemne organizacje litewskie podjęły ostrą kampanię antypolską. W Kownie miejskie władze litewskie i żandarmeria niemiecka zarządziły wysiedlenie Polaków. Rozmowy polsko-litewskie stały się niemożliwe. W cieniu wielkiego kryzysu stosunków polsko-sowieckich 19 kwietnia Niemcy rozpoczęły akcję likwidacji getta centralnego w Warszawie, na którą Żydowska Organizacja Bojowa i Żydowski Związek Wojskowy odpowiedziały powstaniem zbrojnym¹².

Wcześniej, 10 kwietnia, nastąpił odlot do Smoleńska delegacji zorganizowanej przez Niemców z udziałem dyrektora głównego RGO Edmunda Seyfrieda, dyrektora RGO Edwarda Grodzkiego, pisarzy Ferdynanda Goetla i Emila Skińskiego, dyrektora szpitalnictwa miejskiego Konrada Orzechowskiego, dziennikarza prasy gadzinowej Władysława Kaweckiego, fotoreportera Kazimierza Didura i robotnika Franciszka Prochowiaka¹³. Delegacja ta, szczególnie Ferdynand Goetel, przekazywała informacje o swoich pracach gen. Roweckiemu, który informował polski Londyn o jej spostrzeżeniach. W radiogramie z 21 kwietnia gen. Rowecki informował: „Na miejsce kaźni

¹¹ *AK*, t. II, s. 498.

¹² *Tamże*, s. 500.

¹³ *Tamże*, s. 501.

przybywają obecnie liczne ekspedycje korespondentów niemieckich i neutralni. Delegacja polska wróciła do Warszawy 11 kwietnia wieczorem. Pierwszy komunikat prasowy ukazał się 14 kwietnia. Obecnie w drodze znajduje się druga delegacja polska, wśród niej ukryty nasz człowiek (Kazimierz Skarżyński)¹⁴.

23 kwietnia ambasador Bogomołow przekazał Churchillowi długą osobistą radiodepeszę Stalina, oskarżającą gabinet gen. Sikorskiego o „rozbijanie jedności Aliantów i wysługiwanie się propagandzie Hitlera i hitleryzmowi, podczas gdy w Polsce gestapo wyrzyna naród polski i stopy trupów wciąż tam rosną”. Stalin zapowiadał zerwanie stosunków z Polską, „o ile Sikorski nie wycofa publicznie apelu rządu polskiego do Czerwonego Krzyża i nie złoży publicznej deklaracji stwierdzającej, że sprawa katyńska jest wymysłem niemieckiej propagandy”¹⁵.

Tego samego dnia komunikat Zarządu Międzynarodowego Czerwonego Krzyża w Genewie podał do publicznej wiadomości, że „Międzynarodowy Czerwony Krzyż ...jest gotów do udzielenia swej pomocy przy doborze ekspertów neutralnych (na żądanie niemieckiego rządu i polskiego rządu w Londynie – p.m.) pod warunkiem jednak, że odpowiednie wezwania zostaną do nich skierowane przez wszystkie strony w tej sprawie zainteresowane...”¹⁶.

24 kwietnia w Foreign Office doszło do ostrej wymiany zdań między Edenem, zastępującym nieobecnego Churchilla, i Sikorskim. Eden oświadczył, że nie wierzy Niemcom, nie może sobie zrażać tak potężnego sojusznika jak Rosja Sowiecka. Domagał się on od Sikorskiego, by „dał satysfakcję obydwu postulatam Stalina, gdyż wymaga tego dobro wspólnej sprawy”¹⁷. Sikorski odmówił spełnienia żądań sowieckich i brytyjskich. Tłumaczył, „jak wstrząsające wrażenie w kraju robi postępująca identyfikacja ofiar. Mówił o świadczeniach, którzy przeżyli likwidację obozów jeńców i którzy wiedzą, kiedy nastąpiła i w jakich kierunkach wywożono. A jednym z nich jest obecny polski minister sprawiedliwości prof. Komornicki”¹⁸. Podkreś-

¹⁴ Tamże, s. 503.

¹⁵ M. Kukiel, *op. cit.*, s. 227.

¹⁶ AK, t. II, s. 503.

¹⁷ M. Kukiel, *op. cit.*, s. 227.

łał, że „wszelka słabość okazana Rosjanom obecnie jedynie ich rozzuchwali i spotęguje końcowe trudności”¹⁹. Na zarzut Edena, że rząd polski znalazł się w ślepych zaułku i że musi z Rosją dojść do zgody w swoim własnym interesie, Sikorski odpowiedział: „Rząd sowiecki *de facto* dawno zerwał stosunki z rządem polskim, korzystając z milczenia w sprawie zbrodni katyńskiej Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych”. Sikorski zgodził się nie naciskać na Międzynarodowy Czerwony Krzyż pod warunkiem, „że niezwłocznie będzie podjęta interwencja anglo-amerykańska w Moskwie dla wydostania z Rosji dzieci osieroconych obywateli polskich »bezsparnie«, członków rodzin żołnierzy i rekrutów oraz żołnierzy polskich jeszcze tam przetrzymywanych. Przekroczy to 100 000 głów – bo samych dzieci jest ponad sto tysięcy. Prosi ponadto o umożliwienie nam dalszej opieki. To ostatnie żądanie uznał Eden z góry za nie do przyjęcia dla Sowietów”²⁰.

Po rozmowie telefonicznej Churchill oświadczył, że rozumie stanowisko Sikorskiego i jego tragizm, obiecał interweniować u Stalina, ale prosił premiera RP o zmianę dyrektyw dla poselstwa polskiego w Bernie i zmianę tonu prasy polskiej wokół „sprawy katyńskiej”.

W odpowiedzi na depeszę Stalina Churchill zapewnił go, że „Sikorski nie jest proniemiecki ani w zмовie z Niemcami, że jest atakowany przez swoich rodaków, bo rzekomo nie dość broni swego narodu przeciw Sowietom, że jego ustąpienie wywołałoby zmianę na górze”²¹. Churchill wzywał Stalina, by zaniechał zerwania stosunków dyplomatycznych z rządem RP, upomniał się także o zwolnienie rodzin żołnierzy polskich do Iranu, co wpłynąć miało dodatnio na opinię publiczną. W podobnym duchu depeszował do Stalina Roosevelt w kwietniu 1943 roku. Dyktator Związku Sowieckiego zbagatelizował tę prośbę i Mołotow już 25 kwietnia wysłał do Tadeusza Romera, ambasadora RP przy rządzie sowieckim, notę, w której zaznaczył: „Rząd Sowiecki zdaje sobie sprawę, że ta wroga kampania

¹⁸ Tamże, s. 228.

¹⁹ J.w.

²⁰ Tamże, s. 229.

²¹ Tamże, s. 230.

przeciwko Związkowi Sowieckiemu została przedsięwzięta przez Rząd Polski, aby wyrzucić nacisk na Rząd Sowiecki przy użyciu hitlerowskiego oszczerczego fałszu celem wydarcia odeń terytorialnych koncesji kosztem interesów sowieckiej Ukrainy, sowieckiej Białorusi i sowieckiej Litwy. Wszystkie te okoliczności zmuszają rząd sowiecki do uznania, że obecny Rząd Polski ześlizgujący się na drogę porozumienia z rządem Hitlera, przestał utrzymywać stosunki przymierza z ZSRR i przyjął wrogą postawę wobec Związku Sowieckiego. W związku z tym wszystkim Rząd Sowiecki postanowił zerwać stosunki z Rządem Polskim²².

Po konsultacji z Churchillem rząd polski odpowiedział na wspomnianą notę 28 kwietnia 1943 roku, przypominając swoje wysiłki zmierzające do poprawy stosunków polsko-sowieckich. „Naród i Rząd Polski – czytamy we wspomnianej nocie – patrząc w przyszłość, apeluje w imię jedności Sprzymierzonych oraz w imię elementarnych zasad ludzkości o wypuszczenie z ZSRR tysięcy rodzin żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych, którzy biją się lub przygotowują się w Wielkiej Brytanii i na Środkowym Wschodzie, by wziąć udział w walce; dziesiątków tysięcy dzieci i sierot polskich, za wychowanie których przyjąłby pełną odpowiedzialność, a które wobec masowych mordów niemieckich są szczególnie drogie dla Narodu Polskiego. ...Zastrzeżę on sobie prawo do występowania w sprawie tych wszystkich przed światem. Rząd Polski apeluje wreszcie o kontynuowanie opieki nad rzeszą obywateli polskich, którzy pozostają w Rosji²³”.

Kierownictwo Polski Podziemnej wnikliwie analizowało informacje przywiezione przez polskie zespoły odwiedzające Katyń. W drugim zespole, który odleciał 14 kwietnia, był przedstawiciel metropolity Adama Sapiehy – ks. Stanisław Jasiński, dr Adam Szabest, dr Tadeusz Susz – Pragłowski i dr Stanisław Klapert – wszyscy z PCK, oraz redaktor Marian Martens. Zespół ten powiększył Kazimierz Jerzy Skarżyński, kpt. Ludwik Rojkiewicz, Marian Wodziński, Hieronim Barto-

²² AK, t. II, s. 506.

²³ Tamże, s. 509.

szewski, Roman Banach, Stefan Kołodziejcki, Zygmunt Pokorski. Głównie na podstawie informacji Skarżyńskiego szef Komitetu Walki Cywilnej Stefan Korboński informował 19 kwietnia rząd Sikorskiego o dokonanej zbrodni NKWD²⁴.

Wiele kontrowersji polskiego podziemia wywołało w tym czasie sprawozdanie Józefa Mackiewicza ogłoszone w wileńskiej gazecie „Goniec Codzienny”, które bez ogródek piętnowało mord popełniony na jeńcach polskich przez NKWD.

Jak wspomina Korboński, „Wiadomość o odkryciu w Katyńiu rozeszła się błyskawicznie po całym kraju, budząc powszechną grozę i rozpacz. W dodatku prasa gazdinowa zaczęła drukować nazwiska pomordowanych w miarę tego, jak postępowała identyfikacja zwłok. Coraz to nowa rodzina dowiadywała się o śmierci bliskiej osoby, a rodzin tych były tysiące. Poza tym zrodziło się pytanie, co się stało z ok. 20 000 oficerów z obozów w Starobielsku i Ostaszkowie, nie dających o sobie znaku życia. Odpowiedź narzucała się sama — zostali w podobny sposób zamordowani, jedynie groby ich nie zostały dotychczas wykryte. Powszechna żałoba ogarnęła cały kraj, przybierając charakter narodowy. Dawała jej wyraz także prasa podziemna. Tytuły ze słowem »Katyń« ukazywały się w czarnych obwódkach²⁵”.

Wiadomość o zerwaniu stosunków dyplomatycznych przez rząd sowiecki była interpretowana jednoznacznie: Stalin pragnie uzyskać wolną rękę w kształtowaniu losów polskich, posługując się takimi instrumentami, jak PPR, radiostacja „Kościuszko” i zespół Wandy Wasilewskiej.

Jak zareagowała na zbrodnię katyńską prasa podziemna? Organ KG AK „Biuletyn Informacyjny” w artykule *Zbrodnia pod Smoleńskiem* zaznaczał: „Zbrodnia smoleńska demaskuje przed całym światem, jak żadna inna, prawdziwe oblicze Rosji. Świat prawdziwej kultury, świat zwłaszcza anglosaski, znajdzie w niej tylko słowa potępienia i pogardy i odrazy. Nie może być innej reakcji, bo rzeczywistość rosyjska dziś zbyt brutalnie wdzierą się do jego świadomości. Inaczej sprawa przedstawia

²⁴ S. Korboński, *Polskie Państwo Podziemne. Przewodnik po Podziemiu z lat 1939–1945*, Paryż 1975, s. 150.

²⁵ Tamże, s. 151–152.

się z nami: my znamy Rosję nie od dziś, my wiemy i wiedzieliśmy, czego po niej się można spodziewać. Wiemy, że państwo rosyjskie nie ma i nie miało nigdy nic wspólnego z Europą i jej kulturą. Wiemy, wiedzieliśmy, że jakiegokolwiek współżycie z Rosją jest możliwe tylko pod warunkiem ścisłego odcięcia się naszego Państwa od Rosji wyraźną granicą, która jest nie tylko linią graniczną dwu państw, ale przede wszystkim granicą dwu kultur, dwu światów. Cała nasza historia pełna jest przykładów zaborczych usiłowań Rosji. Jeśli się kto co do tego w Polsce łudził, to za pomyłkę swą płacił najwyższą cenę²⁶.

Po nocie Mołotowa zrywającej stosunki dyplomatyczne z rządem RP „Biuletyn Informacyjny” w artykule *Wokół zerwania przez Sowiety stosunków z Polską* pisał: „...chodziło o to, aby tupetem, bezczelnością, wyciągnąć Sowiety z roli oskarżonego do roli skarżącego. Żeby przeprowadzić szantaż moralny, polityczny wobec Anglosasów. ... Dzisiejsza rzeczywistość polityczna zmusza świat i nas do odroczenia spraw ofiary smoleńskiej na inny czas. Albowiem nie jesteśmy ślepcami i nie jesteśmy wariatami – wtedy, gdy nasz pierwszy i główny wróg – Niemcy – wciąż jeszcze trzyma się silnie i gdy cały wysiłek wkłada w rozbicie przymierza przeciwko niemu zawiązanego – w tej sytuacji nie wolno nam dać przewagi uczuciom nad rozumem. Przymierze przeciwgermańskie w dzisiejszym swym składzie musi być zachowane. Jest to podstawowy warunek zwycięstwa. ...Obowiązkiem wszystkich świadomych sytuacji Polaków jest przeciwdziałanie propagandzie niemieckiej wszędzie tam, gdzie bodaj najdrobniejsze widać jej kiełkowanie. Naczelną zasadą naszej walki jest: nie lekceważyć wroga²⁷”.

Czołowy organ Delegatury Rządu na Kraj „Rzeczpospolita Polska” w oświadczeniu opublikowanym 6 maja 1943 roku przypominał zbrodnie niemieckie związane z likwidacją resztek warszawskiego getta. Delegat podkreślał: „Społeczeństwo polskie słusznie czyni, żywiąc dla ściganych i prześladowanych Żydów uczucia litości i okazując im pomoc. Pomoc tę winno okazywać w dalszym ciągu. Piętnując obłudę Niemców, którzy

²⁶ „Biuletyn Informacyjny” z 20 IV 1943 r., s. 1.

²⁷ *Tamże*, z 1 V 1943 r., s. 1.

popęlniają sami nieustannie potworne zbrodnie, a przy pomocy przewrotnej propagandy starają się przedstawić siebie jako obrońców cywilizacji i chrześcijaństwa oraz pozyskać dla swych celów społeczeństwo polskie – wzywam wszystkich zdających sobie sprawę z istoty i celów niemieckich machinacji politycznych do demaskowania ich i bezwzględного zwalczania²⁸”.

W tym samym numerze „Rzeczypospolitej Polskiej” opublikowano artykuł *Nakaz chwili*, w którym podano wiele przykładów niemieckich dywersji informacyjnych, skrytykowano wystąpienie dotychczasowych autorytetów na łamach prasy gazdzinowej. W artykule eksponowano następujące postulaty: „1) Ci wszyscy, co mają dostęp do polskich informacji radiowych i prasowych, powinni umiejętnie i ostrożnie, ale możliwie jak najszerzej rozpowszechniać wiadomości prawdziwe, 2) ci wszyscy, co świadomi są przewrotności propagandy niemieckiej, winni ustawicznie, wytrwale tłumaczyć i przypominać najszerszym warstwom społeczeństwa, iż gadzinówki niemieckie na czele z tzw. »Nowym Kurierem Warszawskim«, uliczne »szczekaczki« stale operują świadomie kłamstwami i z gruntu fałszywym oświeceniem sytuacji, toteż nie należy dawać im wiary ani przejmować się tym, co głoszą²⁹”.

Zbrodnia katyńska została ponownie przypomniana przez „Rzeczpospolitą Polską” w artykule *Choć burza huczy wkoła nas*, w którym anonimowy autor pisał m.in.: „...wróg stosuje od szeregu miesięcy i pogłębia w każdym tygodniu nową metodę walki: rozpętał przeciwko nam wojnę nerwów, stara się przy pomocy swej przewrotnej propagandy rozluźnić zwartość wewnętrzzną Narodu Polskiego i osłabić jego zawzięte, niezłomne stanowisko antyniemieckie. Straszą nas Niemcy w tym celu niebezpieczeństwem bolszewickim, przedstawiają groźbę życia pod sowieckim panowaniem, propagandowo używają potworność mordu katyńskiego. Z pogardą, odrazą, patrzy społeczeństwo polskie na te nowe polityczne manewry niemieckie. I nie wiadomo, co w tych manewrach bardziej podziwiać: bezczelność Niemców, czy też ich tępą wiarę, iż nie jest rzeczą trudną oszukać i zmamić społeczeństwo, które tyle potwornych, co my

²⁸ „Rzeczpospolita Polska” z 6 V 1943 r., s. 1.

²⁹ *Tamże*.

od nich, doznało krzywd. ...Choć huczy wokół nas burza przeciwności i zahuczy, odbudujemy wielką, silną, idącą w szczęśliwą przyszłość Polskę³⁰.

23 maja „Rzeczpospolita Polska” wysunęła hipotezę, że tzw. akcja katyńska III Rzeszy odzwierciedla rysy w jednolitej dotychczas antypolskiej polityce Niemiec. „...W miarę tego, jak Niemcy słabną, jak widmo kłęski z bliska poczyna zaglądać im w oczy, nawet w tej dziedzinie szukać zaczynają nowych dróg taktycznych. Stąd te pewne w sprawach polskich wahania i odchylenia w działaniu, stąd pewne przejawy niemieckiej polityki w Polsce, określone przez jedno z pism polskich mianem »umizgów kata«³¹.

W artykule *Nowe zbrodnicze barbarzyństwo sowieckie* „Rzeczpospolita” potępiła atak lotnictwa sowieckiego na Warszawę w nocy z 12 na 13 maja 1943 roku pisząc: „Topografia ataku wskazuje, iż lotnicy sowieccy, jakoby świadomie mijali pewne, aż nadto wyraźne i widoczne, wyodrębnione obiekty niemieckie oraz omijali niemiecką dzielnicę mieszkalną, a ze szczególną zawziętością zrzucali swe bomby na gęsto zabudowane skupienia mieszkalne, wyłącznie polskich domów. Obiekty wojskowe i siedziby Niemców poniosły szkody minimalne. Natomiast tysiące pomordowanych i rannych Polaków i olbrzymie szkody materialne ludności polskiej – oto główny rezultat ostatniego sowieckiego ataku lotniczego na Warszawę, oto nowy krwawy wkład Sowietów do wojennej tragedii i niedoli Narodu Polskiego³². W czasie tego ataku, skoncentrowanego na dzielnice zamieszkiwane przez najbiedniejszą ludność okupacyjnej Warszawy, zrzucano ulotki, że Stalin pragnie widzieć Polskę jako państwo „silne i niepodległe³³”.

Organ Stronnictwa Ludowego „Roch”, będącego obok PPS-WRN i SN czołową siłą państwa podziemnego – „Przez Walkę do Zwycięstwa” koncentrował się na publikacji oficjalnych oświadczeń Delegata Rządu w sprawie zbrodni katyńskiej³⁴.

³⁰ „Rzeczpospolita Polska” z 23 V 1943 r., s. 1.

³¹ *Tamże*.

³² *Tamże*, s. 3.

³³ *J.w.*

³⁴ „Przez Walkę do Zwycięstwa” z 20 V 1943 r., s. 1

Pismo to podało zestawienie oświadczeń polskich i sowieckich w sprawie Katynia pod tytułem „Słowo i czyny”, zmuszając czytelnika do wyrobienia sobie własnego sądu na temat odpowiedzialnych za zbrodnię³⁵. Wybitny działacz ruchu ludowego Stefan Korboński nie miał żadnych złudzeń co do odpowiedzialności NKWD za zbrodnię katyńską. Socjaliści związani z PPS-WRN bardzo realistycznie oceniali istotę polityki sowieckiej wobec Polski. Jak wspomina jeden z przywódców PPS-WRN Zygmunt Zaremba, „odcinając się od propagandy niemieckiej, społeczeństwo i rząd polski nie mogli zbagatelizować odkrytej zbrodni i przejść nad nią w milczeniu. Tysiące rodzin żyło od lat w śmiertelnym niepokoju o swych ojców, synów, braci, którzy zaginęli tajemniczo gdzieś w Rosji sowieckiej. Teraz odkryto zbiorowe mogiły, gdzie zapewne spoczywają ich kości. Opisy pomordowanych publikowane przez Niemców i listy znalezione przy trupach były autentyczne i tragicznie wymowne. Ale działo się to już po zwycięstwie Rosji pod Stalingradem. Rząd sowiecki zamiast wyjaśnić, szukać winnych zbrodni, nie mogąc snąć odseparować się od morderców, zwyczajnie zaprzeczył, udał obrazę i zerwał stosunki z rządem polskim. Decyzja Kremla urzędzenia Polski bez krępowania się wolą społeczeństwa polskiego i jego organów państwowych zapadła ostatecznie³⁶”.

Socjaliści obawiali się, by hitlerowska propaganda nie osłabiła jednolitej woli oporu zmęczonego wojną społeczeństwa. Rozumiejąc te nastroje, Centralny Komitet Ruchu Mas Pracujących wystosował w marcu 1943 roku do Labour Party list, w którym domagał się „przyspieszenia działań wojennych i, co najistotniejsze, zastosowania wobec Niemców represji specjalnych za planowanie wyniszczenia narodu polskiego³⁷”. Przywódca Labour Party Attlee odpowiedział na wspomniany list ogólnikowymi frazesami. Natomiast na łamach „WRN”, czołowego organu partii, Zaremba opublikował artykuł pt. *Cyniczna demonstracja*, w którym pisał: „O mogiłach smoleńskich nie zapomnimy. Ale próba niemieckiej propagandy zastąpienia ty-

³⁵ *Tamże*.

³⁶ Z. Zaremba, *Wojna i konspiracja*, Kraków 1991, s. 263.

³⁷ *Tamże*, s. 264.

mi mogiłami obrazu zbrodni niemieckich nie uda się. Każdy Polak wie, że pan Fischer mógł przecież zorganizować bliższą, łatwiejszą wycieczkę do Oświęcimia, Majdanka czy Palmir oraz setek innych miejsc kaźni, gdzie Niemcy dokonują masowego wyniszczenia narodu polskiego dziesiątkami sposobów wyrafinowanego morderstwa. Niegodnym też jest imienia Polaków uczestniczenie Polaków w tego rodzaju przedsięwzięciach propagandy niemieckiej. Musimy jak najostrzej napiętnować całą kampanię Trzeciaków, Skiwskich, Goetłów, która pod opieką niemieckiej policji brała udział w tej cynicznej scenie propagandowej, w której jeden kat roni obłudne łzy nad ofiarami drugiego kata. Tych polskich statystów niemieckiej propagandy musi spotkać potępienie całego społeczeństwa i kara³⁸.

Inny organ PPS-WRN „Wolność” w artykule *Polityka zagraniczna ZSRR* w biurokracji sowieckiej widział kontynuatorkę starej carskiej biurokracji rosyjskiej. Biurokracja ta w imię imperialnych celów szermuje hasłami „potęgi narodu sowieckiego”, kultem Kutuzowa i Suworowa oraz hasłem „niezwyciężonej Armii Czerwonej”. Tendencje zaborcze tej biurokracji ujawniły się w pakcie przyjaźni z III Rzeszą, w agresji na Polskę i Finlandię. Biurokracja ta tępi bezwzględnie narodo-wo-państwowe aspiracje Białorusinów i Ukraińców. Triumf imperializmu sowieckiego oznaczał dla autora cytowanego artykułu „wyniszczenie narodów ujarzmionych, zacofanie gospodarcze i kulturalne Europy, nad całą zaś przyszłością zawisłaby groza nowych wojen i wstrząsów³⁹”. Lojalnym partnerem dla sąsiadów – podkreślano w „Wolności” – może być jedynie demokratyczna Rosja.

Organ młodej lewicy demokratycznej „Orka” w retrospektywnym przeglądzie zdarzeń pt. *Nasi w Kraju i za granicą* dostrzegał różne aspekty tzw. sprawy katyńskiej, pisząc: „Niemcy ukuli z tego wielki oręż propagandowy, a chcą przy tym upiec kilka pieczeni, z jednej strony chodzi im o wywołanie poróżnienia Aliantów z Rosją, z drugiej zaś spekulują na pozyskanie sobie choćby części społeczeństwa polskiego, a ponad to chcą ex post usprawiedliwić swoje własne postępowanie wobec

³⁸ „WRN” z 16 IV 1943 r., s. 1.

³⁹ „Wolność” nr 5 z 1943 r., s. 1.

Żydów, gdyż propaganda ich twierdzi, że bezpośrednimi sprawcami tej zbrodni byli bolszewicy Żydzi. Naród nasz z wielkim przygnębieniem śledzi akcję odkopywania i identyfikowania zwłok, z drugiej zaś strony zdaje sobie sprawę, że nie należy przedwcześnie wyciągać wniosków, tak jakby tego chcieli Niemcy. Nie ulega wątpliwości, że zbrodnia pod Smoleńskiem pociągnie za sobą ogromne konsekwencje na terenie międzynarodowym, które będą korzystne nie dla Niemców, których już nic nie uratuje od klęski, lecz dla naszej sprawy. W tym sensie można powiedzieć, że śmierć męczeńska naszych ludzi – bezbronnych jeńców – nie była daremna⁴⁰.

Czołowy organ Stronnictwa Narodowego „Walka” 12 maja 1943 roku zamieścił artykuł *W obronie całości i integralności Rzeczypospolitej*, w którym zwrócono uwagę, że modernizacja techniczna nie zmieniła duszy rosyjskiej. Stąd obowiązkiem Polaków jest bronić legalizmu prezydenta i rządu polskiego w Londynie. Katyń uzmysławia ciernistą drogę obrony całości i integralności Rzeczypospolitej. „Do tej obrony należy mobilizować wszystkie dziedziny naszego życia zbiorowego. Do tej obrony muszą się jeszcze lepiej przysposobić nasze kierownicze czynniki w kraju i na emigracji⁴¹”.

Organ Narodowych Sił Zbrojnych „Szaniec”, ostro krytykujący liberalizm Delegatury Rządu i Biura Informacji i Propagandy, podkreślał, że ratowanie 1,5 miliona Polaków w Rosji jest ważniejsze od godności narodowej stale upokarzanej przez Stalina. Rozumiejąc naciski Anglosasów na Sikorskiego w sprawie wyciszenia tzw. sprawy katyńskiej, autor artykułu *ZZZZ (zabory, zbrodnia, zerwanie, złudzenia)* podkreśla: „W tak zwykłe bystrych oczach anglosaskich mężów stanu głośkanie spleątanych kudłów niedźwiedzia sowieckiego rzekomo najskuteczniej izoluje go od niemieckiej świni, do której inklinacje czuł on zawsze. Z głośkania tego uczyniono wprost kanon polityki, mającej chronić Anglię przed grożącą jej rzekomo każdej chwili zgodą Moskwy z Berlinem i likwidacją zbawczego frontu na wschodzie⁴²”.

⁴⁰ „Orka” nr 4 z 1943 r., s. 1.

⁴¹ „Walka” z 12 V 1943 r.

⁴² „Szaniec” z 3 V 1943 r., s. 1.

Organ Stronnictwa Pracy „Reforma”, nie mając żadnych wątpliwości, kto jest sprawcą tragicznej śmierci polskich jeńców Kozielska, Ostaszkowa i Starobielska, wyciągał następujące wnioski: „My tutaj w Kraju zapamiętamy sobie oczywiście sprawę katyńską. Nie możemy wprawdzie w chwili obecnej wyciągnąć w tej sprawie pełnych, stuprocentowych konsekwencji w stosunku do Rosji Sowieckiej, możemy poczekać na odpowiedni moment historyczny, który prędzej czy później nadejdzie. Możemy natomiast i musimy już obecnie ustosunkować się w sposób należyty do PPR, spadochroniarzy sowieckich i innych funkcjonariuszy bolszewickich, którzy przebywają obecnie na naszym terytorium z zamiarem przygotowania i zorganizowania okupacji bolszewickiej w Polsce. ...W swoim zakresie potrafimy dać odczuć agentom Kominternu znajdującym się na naszym terytorium, że Naród Polski w sumieniu swoim wydał wyrok na morderców Polskiego Korpusu Oficerskiego”⁴³.

Miesięcznik „Prawda”, redagowane przez Zofię Kossak-Szczucką pismo katolików świeckich, zamieścił w kwietniu 1943 roku artykuł pt. *Goetel w Smoleńsku*, w którym czytamy m.in.: „Nie negujemy, że bolszewizm jest nam wrogi. Nie negujemy faktu pomordowania oficerów polskich, potwierdzamy słowa ks. biskupa Gawliny o losie wieluset tysięcy Polaków w Rosji. Te fakty są nam znane bez niemieckiej propagandy. ...Swoich poległych bohaterów grzebać będziemy z konieczności na koszt państwa, bez udziału mieszanych polsko-niemieckich komitetów”⁴⁴.

W przeciwieństwie do wszystkich partii i organizacji społeczno-politycznych Polskiego Państwa Podziemnego – PPR w swej prasie pisała o zbrodni katyńskiej w kontekście hitlerowsko-emigracyjnej prowokacji antysowieckiej. Popularyzowała ona sowiecką interpretację wydarzeń. Skoncentrowała się na szerokim omówieniu komunikatu (z 24 stycznia 1944 roku) komisji Nikołaja Burdenki i Aleksego Tołstoja do zbadania zbrodni katyńskiej. Komisja obarczyła tą zbrod-

nią, rzekomo dokonaną jesienią 1941 roku, hitlerowski aparat terroru⁴⁵.

Władysław Gomułka w drugim tomie swych pamiętników pisze, że Stalin już w styczniu 1943 roku porучzył Wandzie Wasilewskiej zadanie utworzenia Związku Patriotów Polskich, przygotowując zerwanie stosunków dyplomatycznych z rządem polskim. „Zwrócenie się rządu Sikorskiego do Międzynarodowego Czerwonego Krzyża o zbadanie sprawy wymordowania oficerów polskich w Katyniu stanowiło dla rządu radzieckiego doskonały pretekst do zerwania stosunków z rządem polskim. ...Posunięcie rządu Sikorskiego w sprawie zbadania zbrodni katyńskiej było dla Stalina prawdziwym darem niebios. Ułatwiło mu bowiem niezmiernie usprawiedliwienie przed światem aktu zerwania stosunków z tym rządem, a następnie zamknął on w ten sposób rządowi polskiemu możliwość podejmowania jakichkolwiek prób uzyskania od władz radzieckich wyjaśnień co do liczby nazwisk wpadłych rzekomo w ręce Niemców oficerów polskich w rejonie Smoleńska, wskazanie miejsca ich zatrudnienia, rodzaju robót, wyjaśnienia przyczyn, dla których nie mogli oni podjąć ucieczki przed zbliżającymi się wojskami niemieckimi oraz innych okoliczności. Na to kłopotliwe dla strony radzieckiej pytanie nie byłaby ona w stanie udzielić przekonujących odpowiedzi, musiałaby dalej pograżać się w kłamstwie”⁴⁶.

Stanowisko PPR, przyznaje Gomułka, przedstawione w „Trybunie Wolności” z 23 kwietnia 1943 roku oraz w specjalnej odezwie KC PPR do społeczeństwa, było zgodne ze stanowiskiem sowieckim i radiostacji moskiewskiej⁴⁷. A więc było propagandą kłamstwa.

⁴⁵ Zob. *Polski ruch robotniczy w okresie wojny i okupacji hitlerowskiej. Wrzesień 1939 – styczeń 1945. Zarys historii*, Warszawa 1964, s. 283.

⁴⁶ W. Gomułka, *Pamiętniki*, t. II, Warszawa 1994, s. 287.

⁴⁷ *Tamże*, s. 288.

⁴³ „Reforma” z 10 V 1943 r., s. 1.

⁴⁴ „Prawda” nr 4 z 1943 r., s. 1.

NATALIA LEBIEDIEWA

**„OPERACYJNO-CZEKISTOWSKA OBSŁUGA”
JEŃCÓW WOJENNYCH
(WRZESIEŃ 1939 - MAJ 1940)***

Organa WCzK-OGPU-NKWD ZSRR w ciągu prawie ćwierćwiecza swego istnienia nagromadziły bogate doświadczenia „operacyjno-czekistowskiej obsługi” więzień, łagrów, obozów specjalnych itp. Działyły one zgodnie z uchwałami KC WKP(b) i Rady Komisarzy Ludowych z 8 maja 1933 roku, 17 czerwca 1935 roku i 3 marca 1937 roku. We wszystkich tych dokumentach szczególną uwagę zwracano na konieczność organizowania pracy agenturalnej. To podkreślano w specjalnej uchwale Rady Komisarzy Ludowych ZSRR i KC WKP(b) z 17 listopada 1938 roku w sprawie aresztowań, nadzoru prokuratorskiego i prowadzenia śledztwa. Uchwała ta położyła kres erze N.I. Jeżowa i zapoczątkowała jeszcze bardziej złowieszczą erę Ł.P. Berii. W uchwale zarzucano, że pracownicy NKWD zupełnie zaniedbali pracę agenturalno-informacyjną, dając pierwszeństwo działaniu prostszymi metodami w drodze stosowania masowych aresztowań. Spostrzeżono, że liczni pracownicy resortu spraw wewnętrznych stracili chęć do działania metodami agenturalnymi, „odgrywającymi w pracy czekistów szczególnie ważną rolę”¹.

Wskazania te w pełnej mierze uwzględniono podczas rozbudowy obozów NKWD dla jeńców wojennych zgodnie z decyzją Biura Politycznego KC WKP(b) z 18 września 1939 roku. Już 19 września ludowy komisarz spraw wewnętrznych ZSRR Beria podpisał rozkaz, na mocy którego utworzono specjal-

* Z rosyjskiego przełożył prof. dr hab. Fryderyk Zbiniewicz.

¹ Kres kariery Jeżowa, „Istoriczeskij archiw” 1992, nr 1, s. 125-126.

ny zarząd do spraw jeńców wojennych oraz sieć obozów: w Ostaszkowie, Juchnowie, Kozielsku, Putywlu, Kozielszczanach, Starobielsku, Jeżach i Orańsku. Ich „operacyjno-czekistowską obsługę” zlecono Oddziałowi Specjalnemu Głównego Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego NKWD ZSRR. Szef tego oddziału – starszy major bezpieczeństwa państwowego W.M. Boczkow, i jego organa lokalne tworzyły wydziały specjalne zarządów NKWD, zgodne z podziałem terytorialnym (zarządy Ludowego Komisariatu Spraw Wewnętrznych). Szefowie tych zarządów byli jednocześnie zwierzchnikami oddziałów specjalnych okręgów wojskowych². Zgodnie z etatami tworzono w nich wydziały specjalne, w obozach zaś specjalne działy, podległe Berii. Do rozkazu z 19 września dołączono instrukcję nr 1 specjalnego działu (naczelnik – starszy major bezpieczeństwa Ł.F. Basztakow) oraz wydziału specjalnego NKWD ZSRR do spraw operacyjnej ewidencji jeńców wojennych³. W instrukcji szczegółowo omówiono wszystkie rodzaje ewidencji operacyjnej. Po raz pierwszy zadania pracowników wydziałów specjalnych dokładnie określono w rozkazach Berii z 3 października, wydanych zgodnie z rozwiniętą decyzją Biura Politycznego KC WKP(b), a także Rady Komisarzy Ludowych ZSRR (też z 3 października). W rozkazach tych nakazano zwolnić do domów szeregowych i podoficerów – mieszkańców zachodnich obwodów Ukrainy i Białorusi, natomiast skoncentrować oficerów w obozie starobielskim, szeregowych i podoficerów – mieszkańców centralnych rejonów Polski w obozach kozielskim oraz putywlskim, a policjantów, żandarmerię i żołnierzy KOP – w obozie ostaszkowskim.

Specjalny oddział w obozie starobielskim miał wykrywać pracowników organów rozpoznawczych i członków organizacji antyradzieckich. Za pomocą werbowania agentów, kontroli korespondencji, stosowania tajnych sposobów przekazywania informacji zmierzano do ujawnienia nastrojów jeńców.

W obozie ostaszkowskim nakazywano systematyczne

² Gosudarstwiennyj archiw Rossijskoj Fiedieracyi (GARF). F.9401. Op.I.532. Ll.432-437.

³ Centr chranienija istoriko-dokumentalnych kolekcij (CChIDK). F.I/p. Op.I.DI. Ll.10-13.

sprawdzanie danych osobowych każdego jeńca, jego uprzedniej działalności, wykrywanie osób, które pracowały w organach rozpoznawczych na terenach graniczących z terytorium ZSRR, walczyły przeciwko Związkowi Radzieckiemu, w tym szpiegów, dywersantów, członków POW. III wydział zarządu NKWD obwodu kalinińskiego miał werbować agentów wśród jeńców wojennych i pobliskiej ludności, a także wśród personelu obozu.

W obozach kozielskim i pustywlskim miano ujawniać ukrywających się wśród jeńców wojennych oficerów, policjantów, urzędników państwowych, agentów organów wywiadowczych⁴.

Celem zorganizowania pracy operacyjnej do obozu w Starobielsku skierowano szefa 3 wydziału GUŁAG-u, kapitana bezpieczeństwa państwowego B.P. Trofimowa, do Ostaszkowa – kapitana bezpieczeństwa państwowego, pracownika centralnego aparatu NKWD ZSRR Kogielmana oraz lejtnanta bezpieczeństwa państwowego Biełowa. Do obozu w Putywlu został odkomenderowany zastępca szefa wydziału politycznego UPW [Uprawienie Pogranicznych Wojsk – Zarząd Wojsk Pogranicznych] N.A. Worobjow, do obozu w Kozielsku – starszy inspektor UPW N.A. Karielin⁵.

8 października do obozu przysłano rozkaz ludowego komisarza o zadaniach „w zakresie operacyjno-czekistowskiej obsługi jeńców wojennych”. Główny nacisk położono w nim na utworzenie agenturalno-informacyjnej sieci do wykrywania „organizacji kontrrewolucyjnych i ujawniania nastrojów jeńców wojennych”. Proponowano utworzenie dwóch rodzajów agentury. Jednej, która pozostając oficjalnie na pozycjach kontynuacji walki o odbudowę Polski, przeniknie do wszystkich powstających wśród jeńców wojennych organizacji antyradzieckich, ze szczególnym uwzględnieniem członków partii politycznych, kadry oficerskiej i wyższych urzędników. Zadaniem drugiego rodzaju agentury było badanie nastrojów politycznych jeńców wojennych – żołnierzy z tego samego pułku oraz

⁴ Tamże. Op.Ia. D.I. Ll. 98–103.

⁵ Tamże. F. 451. Op. I. D.I. Ll. 22–27; „Wojenno-istoriczeskij żurnał”, 1990, nr 6, s. 50–51.

z tego samego regionu. Agenturalno-informacyjna sieć winna była zmierzać do ujawnienia wśród jeńców wojennych organizacji kontrrewolucyjnych, służących organom wywiadowczym i kontrwywiadowczym, Sztabowi Generalnemu, policji, więziennictwu, KOP-owi, organizacjom militarnym, partiom politycznym, a następnie meldować o nastrojach grup i pojedynczych osób. Zakładano, że z pomocą agentury zostaną ujawnione kontakty obozowe, ogólnozwiązkowe i międzynarodowe „rozpracowywanych” osób, co pozwoli na wyselekcjonowanie tych, którzy mogliby być wykorzystani do zrzutów za granicę.

Już na początku października we wszystkich obozach kazało sporządzić listy wyższych oficerów i ważniejszych urzędników, a także osób władających obcymi językami. W dyrektywie z 8 października podkreślano, że agenci, których zamierzano wykorzystać do zrzutów za granicę, mogli być werbowani jedynie za zgodą specjalnego wydziału NKWD ZSRR, a zrzuty – za zgodą samego Berii.

Agentów i rezydentów werbowano nie tylko spośród jeńców wojennych, ale także mieszkańców osiedli otaczających obozy i personelu obsługi obozów. Najwidoczniej czyniono to w celu zapobiegania nawiązywaniu kontaktów jeńców z osobami z zewnątrz, które – przekupione – mogłyby pomóc w organizowaniu ucieczek itp. O tym, że takie próby podejmowano, świadczą dokumenty UPW dotyczące usiłowania ucieczki W. Hejberta, K. Błońskiego, W. Markowskiego, F. Kowtun-Cywińskiego oraz T. Kozłowskiego. Skłonili oni dyżurnego elektryka, aby 16 marca wyłączył elektryczność w obozie kozielskim. Ucieczka nie powiodła się, ponieważ w grupie znalazł się zdrajca, który doniósł do administracji obozowej o przygotowaniach do ucieczki⁶.

Oddziały specjalne w obozach otrzymały polecenie informowania o swej działalności szefa obozu, lecz były one podporządkowane Zarządowi NKWD oraz specjalnym wydziałom okręgów wojskowych. Stosunki oddziałów specjalnych z dowództwem obozów były na ogół złe. Szef obozu w Ostaszkowie

⁶ CChIDK. F. 3. Op.I. D.2.L.63; 0.2.D.5. Ll. 34–37.

mjr P.F. Borisowiec w sprawozdaniu pisał: „Jak żyli jeńcy, co ich interesowało, jakie były braki w jednostkach pełniących służbę wartowniczą (wewnętrzną i zewnętrzną) – takimi danymi nie dysponowałem. Całą pracę zarówno z jeńcami, jak i ze stanem osobowym musiało się budować po omacku”⁷.

W centralnym aparacie NKWD oprócz Wydziału Specjalnego Bezpieczeństwa Państwowego oraz UPW prace operacyjną oddziałów specjalnych w obozach nadzorowały 2 i 3 wydział Głównego Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego i 1 Wydział Specjalny NKWD ZSRR. 14 października Oddział Specjalny Głównego Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego i 1 Oddział Specjalny NKWD ZSRR skierowały do obozów dyrektywy w sprawie sporządzenia ewidencji. Na każdego jeńca oprócz teczki ewidencyjnej zakładano akta śledcze. Do nich wkładano wszystkie doniesienia agenturalne dotyczące danego jeńca, jego kwestionariusze ankietowe, protokoły przesłuchań i inne dokumenty operacyjne. Rejestrację jeńców wykorzystywano do typowania kandydatów na agentów⁸.

Jak wiadomo, w pierwszych dniach listopada ostatecznie zostały sformowane obozy; starobielski i kozielski stały się obozami dla oficerów, w ostaszkowskim skoncentrowano policjantów, żandarmów, kadre personelu więziennego i KOP; obozy – rówieński, krzyworoski, jeleno-karakubski i zaporoski – stały się obozami pracy. 31 października do obozu w Starobielsku, Kozielsku i Ostaszkowie przysłano odpowiedzialnych pracowników centralnego aparatu NKWD do kierowania pracą śledczą⁹. Jak zwykle, przybyli z nimi liczni oficerowie śledczy. Do Kozielska został skierowany pracownik 5 (rozpoznawczego) Zarządu Głównego Bezpieczeństwa Państwowego, major bezpieczeństwa państwowego W.M. Zarubin. Znał on kilka języków obcych i sprawiał dobre wrażenie na jeńcach wojennych – oficerach armii polskiej. On i jego współpracownicy, a także pracownicy wydziału specjalnego obozu brali udział w sporządzaniu ewidencji jeńców i werbowaniu agentów, na których typowano osoby mogące zainteresować kierownictwo

⁷ Tamże. F.I/p. Op. Iw. D.5. L.52–53.

⁸ Tamże. F.I/p. Op. Ie. D.I. Ll. 10–13; Op. Iw. D.5. Ll. 55–58.

⁹ Tamże. Op. 2e. D.9. L.3; D.II. L.47; D.10. L.4.

w Moskwie, odsyłano ich tam, nie informując o tym nawet Zarządu Wojsk Pogranicznych. Zarubin i jego pomocnik kapitan bezpieczeństwa państwowego Aleksandrowicz utworzyli w Kozielsku sieć agentów, liczącą nie mniej niż 20 osób, a także ujawnili osoby wyrażające zgodę na współpracę w tworzeniu polskich jednostek w ZSRR (znalazły się one później w „willi szczęścia” w Małachówce).

Dostarczany przez agentów materiał notowano w specjalnych teczkach agenturalnych. Oprócz tego sporządzano teczki-formularze dla każdego, kto stał się obiektem uwagi agenta. Do tych teczek wkładano specjalne kartki z napisem „element antysowiecki”, ich kopie kierowano do 1 Wydziału Specjalnego NKWD ZSRR celem odnotowania w ewidencji. Agentom i informatorom zakładano teczki osobowe. Co miesiąc wydział operacyjny składał sprawozdanie do Wydziału Specjalnego NKWD ZSRR, a kopię do 1 Wydziału Specjalnego. W sprawozdaniach wykazywano liczbę jeńców wojennych: oficerów, żandarmów, policjantów, wywiadowców i kontrwywiadowców, liczbę założonych teczek-formularzy, opracowań agenturalnych, zwerbowanych agentów, informatorów, aresztowanych. Wobec ostatnich wskazywano powody aresztowania i przewinienia, do których się przyznawali. Podczas likwidacji Wydziału Specjalnego wszystkie prowadzone przez niego sprawy powinny być przekazane do 1 Wydziału Specjalnego NKWD (Zarządu NKWD) według podziału terytorialnego.

Przed przystąpieniem do werbowania pracownik operacyjny powinien był pisemnie zameldować szefowi wydziału operacyjnego obozu o poczynionych przygotowaniach do tego przedsięwzięcia i dopiero po otrzymaniu pisemnej zgody tegoż szefa przystąpić do wykonywania swego zadania. Agent lub informator musiał dostarczyć pisemne zobowiązanie do współpracy, po czym otrzymywał pseudonim, pod którym potem nadchodziły jego doniesienia. Z agentami i informatorami pracownicy wydziału specjalnego z reguły spotykali się w konspiracyjnych pomieszczeniach (nie związanych z wydziałem operacyjnym), tj. w punktach medycznych, bibliotekach, klubach, stołówkach i innych pomieszczeniach gospodarczych. Spośród pracowników tych komórek werbowano rezydentów, z którymi agenci i informatorzy w dalszej pracy utrzymywali kontakt.

Jednakże w praktyce nie zawsze tak postępowano. Czasem agentów i informatorów przyjmowano bezpośrednio w pomieszczeniach wydziału operacyjnego, co powodowało ich dekonspirację.

Agentów i informatorów werbowano najczęściej spośród oficerów niższych stopni, oficerów rezerwy, policji, lekarzy, przedstawicieli mniejszości narodowych (Żydów, Niemców, Litwinów itp.). Informatorzy z reguły składali doniesienia o ogólnych nastrojach w obozie, a nie o działalności konkretnych osób lub grup. O nastrojach panujących wśród wyższych polskich oficerów wydziały operacyjne otrzymywały niedostateczne informacje. Kontakty pracowników operacyjnych z agentami były nieregularne, udzielane przez nich instruktaże powierzchowne, ponadto było za mało agentów i informatorów. Wszystko to wywoływało niezadowolenie władz naczelnych. W wyniku działań Zarubina i jego współpracowników wiele z tych „braków” udało się usunąć i znacznie zaktywizować współpracę z agentami. W rezultacie tego meldowali oni o życiu obozu, o osobach, które przejawiały aktywność religijną, prowadziły działalność oświatową, wspierały patriotyczne nastroje swoich kolegów. O jeńcach urodzonych w województwach wschodnich zbierano informacje w miejscach ich zamieszkania. W rezultacie podczas przesłuchań oficerowie śledczy byli znakomicie poinformowani o faktach z życia przesłuchiwanym i ich kontaktach. Pracownicy oddziału specjalnego obozu w Kozielsku, kierowanego przez lejtnanta (od marca 1940 roku st. lejtnanta) bezpieczeństwa państwowego Hansa Eilmana z pomocą swej agentury wykryli, że w obozie kółporotowano nielegalne gazety „Merkuriusz” (do końca stycznia opublikowano 4 numery), „Monitor” (15 numerów), przygotowywano codziennie „żywe gazety”, działała biblioteka, wyposażona we własne książki jeńców. W swoich doniesieniach pracownicy oddziału specjalnego i politrucy komunikowali o wzroście nastrojów antyradzieckich wśród jeńców oraz ich zamiarach ucieczki z obozu wiosną¹⁰.

Intensywnie prowadzono śledztwo w obozie starobielskim. Rozpoczął je na początku października B.P. Trofimow, a kon-

¹⁰ Tamże. F.3. Op.2. D.5. L.28-29.

tynuował przybyły do obozu 1 listopada kapitan bezpieczeństwa państwowego Jefimow. Do 20 listopada Trofimow, Jefimow i Jegorow na podstawie doniesień agentów ujawnili w obozie „antysowiecką organizację oficerów-jeńców wojennych”. Wykryli także działalność „oficerskiego podziemia”, które tworzone pod szyldem kółek kulturalno-oświatowych. Ujawnili z pomocą agenta oraz aresztowali jednego z twórców i liderów „Ozonu”, Wiktora Krzewskiego, który opracował program obozu, ogłoszony przez Adama Koca 21 listopada 1937 roku. Kontrrewolucyjna działalność członków tej partii polegała na tworzeniu kasy wzajemnej pomocy i wygłaszaniu odczytów typu „Ekonomika hodowli pszczół”, „Psychologia niewoli” i innych¹¹. Pracownicy wydziału specjalnego szczególnie interesowali się wypowiedziami jeńców na temat honoru Polski i jej rządu, sympatii do Francji i Anglii, a także przejawami uczuć religijnych i zbiorowym odprawianiem nabożeństw.

W końcu 1939 roku w obozie starobielskim zwerbowano 70 tajnych informatorów, w tym 41 jeńców wojennych. Moskiewskie kierownictwo nie było jednak usatysfakcjonowane wynikami tej pracy, gdyż agenturą nie objęto oficerów kadrowych, zwłaszcza starszych (od kapitanów do generałów), a utworzona sieć nie była nacelowana na „rozpracowanie” konkretnych osób i organizacji kontrrewolucyjnych. Zarzucano też niedostateczne ujawnianie więzi jeńców z miejscową ludnością, przez którą dość często wysyłano listy i otrzymywano żywność w zamian za rzeczy osobiste (zegarki itp.). Jak wykazała kontrola przeprowadzona w styczniu [1940 roku], wśród zwerbowanych byli agenci polskich służb wywiadowczych, prowokatorzy i inni.

Przy pomocy agentów założono 150 akt – formularzy na jeńców wojennych, a także zorganizowano grupę agenturalną „Korozja”. W wyniku działań „Korozji” rozpracowywano grupę 9 majorów i poruczników, którzy prowadzili „aktywną kontrrewolucyjną działalność wśród jeńców wojennych, polegającą na rozpowszechnianiu oszczerstw pod adresem ZSRR”. W grupie tej najaktywniejszymi oficerami byli mjr Dembiński

¹¹ Tamże. F.3. Op.I. D.I. Ll. 22-23.

i por. Żółkowski, rzekomo skupiający wokół siebie jeńców wrogo nastawionych do Związku Radzieckiego¹².

Bardzo aktywnie działał również wydział specjalny w obozie ostaszkowskim pod kierunkiem mł. lejtnanta bezpieczeństwa państwowego G.W. Korytowa. Starał się on wykryć w obozie „organizacje kontrewolucyjne”, które jakoby zorganizowały zewnętrzną obserwację z wystawianiem posterunków celem zbadania metod pracy i służb obozu. Po pewnym czasie, z pomocą informatorów, ujawnił je, przeprowadził aresztowania i w ten sposób odizolował aktywistów.

31 października wyjechał do Ostaszkowa kapitan bezpieczeństwa państwowego Antonow, a 4 grudnia do obozu skierowano nową, licznieszą grupę z Moskwy z lejtnantem bezpieczeństwa państwowego S.E. Biełolipieckim na czele. Wszyscy oni otrzymali następujące zadanie: przygotować do końca stycznia akta śledcze na wszystkich jeńców wojennych celem przedstawienia ich na Naradzie Specjalnej NKWD ZSRR¹³. Do 30 grudnia grupa sporządziła akta na 2000 jeńców wojennych, z czego 500 wysłano do rozpatrzenia na Naradzie. Zachowały się akta śledcze S. Olejnika z wnioskiem oskarżającym. Wynika z niego, że policjanci byli oskarżeni na mocy art. 54–13 kodeksu postępowania karnego – walka przeciwko międzynarodowemu ruchowi komunistycznemu. Według art. 54–13 UK USRR, analogicznego do artykułu 58–13 UK RSFSR, został oskarżony i osadzony w obozie ostaszkowskim E. Adamczuk¹⁴.

31 grudnia Beria wydał rozkazy w sprawie odkomenderowania do trzech obozów specjalnych i obozu Narkomczermeta [obóz produkujący czarne metale] nowych, jeszcze solidniejszych grup. Szefowi UPW Piotrowi Soprunience oraz wielu oficerom śledczym i specjalistom w zakresie werbowania agentów zaproponowano wyjazd do Ostaszkowa i zapoznanie się z pracą oficerów śledczych z grupy Biełolipieckiego „celem przygotowania akt na jeńców wojennych – policjantów byłej Polski

¹² Tamże. Op.2. D.6. L1. 17–25.

¹³ Tamże. F.I/p. Op. Ia. D.I. L1. 220–223.

¹⁴ Tamże. Op. 2e. D.II. L.186–187 ob; Op. 4e. D.I. L. 163.

i przedstawienia ich na Naradzie Specjalnej NKWD ZSRR”. Mieli oni podjąć działania w celu zreorganizowania pracy tak, aby „do końca stycznia zakończyć porządkowanie akt śledczych wszystkich więźniów, jeńców wojennych, policjantów, wyodrębnić akta osób mających wartość operacyjną i przeprowadzić według tych akt dokładne śledztwo, by ujawnić wszystkie ich kontakty — zarówno w ZSRR, jak i za granicą, oraz znanych im agentów byłego polskiego wywiadu, przysłanych w swoim czasie do ZSRR”.

Razem z Soprunienką do obozu wyjechali starsi pełnomocnicy operacyjni 2 wydziału Głównego Zarządu Ekonomicznego (GZE) NKWD ZSRR, lejtnanci bezpieczeństwa państwowego Choliczew i Łogunkow. Mieli oni sprawdzić stan agentury oraz informatorów w obozie, a także udzielić pomocy w usprawnieniu pracy. Proponowano zwrócić uwagę na poziom informacji o nastrojach wśród wszystkich kategorii jeńców wojennych. Soprunienko miał skontrolować pracę oddziału specjalnego w obozie i ujawnić pozaobozowe kontakty i więzi Polaków. Ponownie wskazywano na konieczność objęcia działaniem agenturalnym nie tylko jeńców wojennych, ale i aparatu obozu, a także miejscowej ludności.

Zastępca Soprunienki I.M. Połuchin i naczelnik wydziału 1 Oddziału GZE J.A. Jorsz z rozkazu ludowego komisarza wyjechali do obozu w Kozielsku. Razem z nimi pojechali pracownicy GZE — Filczenko i Ruzin. Im również zlecono zapoznanie się ze stanem prac agenturalno-informacyjnych i sprawdzenie sieci agenturalnej i informacyjnej ze zwróceniem szczególnej uwagi na wiadomości o nastrojach wśród jeńców wojennych.

W tym samym dniu do obozu w Starobielsku skierowano komisarza Zarządu Wojsk Pogranicznych S.W. Niechoroszewa oraz pracownika Głównego Zarządu Ekonomicznego Rodionowa. Mieli oni wykonać te same zadania, co grupa Połuchina. Jednocześnie do obozów Narkomczermeta wyjechali naczelnik 1 wydziału UPW A.W. Tiszkow oraz odpowiedzialny pracownik GZE lejtnant bezpieczeństwa państwowego Agajanc. Ich zadaniem było ujawnienie i aresztowanie inicjatorów odmowy podjęcia pracy, zbadanie wszystkich ucieczek i ujęcie uciekinie-

rów, zapoznanie się ze stanem pracy agenturalno-informacyjnej i udzielenie pomocy w jej ulepszeniu¹⁵.

Przez cały styczeń w obozie ostaszowskim porządkowano akta śledztwa jeńców wojennych celem przedstawienia ich na Naradzie Specjalnej, ujawniając członków partii politycznych. 1 lutego Soprunienko i Biełolipiecki skierowali do Berii szyfrogram następującej treści: „Śledztwo w sprawach byłych polskich policjantów znajdujących się w obozie ostaszowskim zakończono i przygotowano 6050 akt. Przystąpiono do ich wysyłania na naradę. Wysyłanie zakończymy 8 lutego”¹⁶. Na początku lutego zakończyły również śledztwo grupy Niechoroszewa w Starobielsku i Połuchina w Kozielsku. Przedstawiły one Berii sprawozdania, z których jedno zachowało się w Zarządzie Wojsk Pogranicznych. Ponieważ opracowano je na podstawie danych uzyskanych od agentów, do tej pory jest ono w większej części tajne.

Grupy Niechoroszewa i Rodionowa w okresie od 5 stycznia do 6 lutego zwerbowały dodatkowo 31 osób, w tym 22 jeńców wojennych i 3 rezydentów, których pomieszczenia służbowe wykorzystywano w charakterze punktów kontaktowych. Rozmowy prowadzono również z wcześniej zwerbowanymi agentami, z niektórymi niejednokrotnie. Sprawdzone osobiste i robocze akta tajnych agentów i informatorów, prowadzono przepytывania 270 jeńców wojennych. Wynikiem tej pracy było ujawnienie 27 członków partii politycznych, 5 pracowników Sztabu Generalnego, 21 pracowników KOP-u. Cała posiadana i od nowa zwerbowana agentura nakierowana była na rozpracowanie konkretnych osób, w wyniku czego sporządzono agenturalne akta „Wrogowie”, a także 140 nowych akt – formularzy. Rozpoczęto także rozpracowywanie trzech grup (poruczników i podporuczników): grupy skupionej wokół por. Ponia-towskiego, która prowadziła agitację antysowiecką oraz nawoływała do odmowy wykonywania prac, „grupy Awtuszewskiego” i „grupy Sawińskiego”. Na podstawie działań „Korozi” kontynuowano rozpracowywanie osób rozpowszechniających oszczerstwa pod adresem ZSRR. Do tej sprawy zaangażowano

¹⁵ Tamże. Op. Ia. D.I. L. 218–223.

¹⁶ Centralnyj archiw FSK. RF. F.3. Op. 7. D. 649.L. 334.

7 informatorów i agentów, przesłuchano 2 świadków i 6 informatorów. Uzyskane materiały skierowano do Oddziału Specjalnego Głównego Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego, który wydał decyzję aresztowania 4 polskich oficerów.

Grupa Niechoroszewa przywiązywała dużą wagę do korespondencji jeńców wojennych, która gromadziła się w ogromnych ilościach (12–16 000 listów nie wysłanych w ciągu miesiąca), ponieważ nie zdążono ich skontrolować.

W liście Soprunienki do Berii z 20 lutego zaproponowano zwolnienie – obok inwalidów, szeregowców i podoficerów – także 400 przedstawicieli inteligencji pracującej, najbardziej lojalnej wobec władzy radzieckiej. Do obozu juchnowskiego w kwietniu–maju skierowano, jak wiadomo, 395 osób. Według wszelkiego prawdopodobieństwa między tymi liczbami istnieje jakiś związek. Wśród tych 400, o których pisał Soprunienko, jedynie część była informatorami i agentami albo wyrażała gotowość współpracy z ZSRR w razie napaści Niemiec na Związek Radziecki.

W chwili rozpoczęcia rozładowywania obozów w Starobielsku, Kozielsku i Ostaszowie ponownie przybyli tam ci, którzy wcześniej kierowali grupami śledczymi i werbowaniem agentów: do Starobielska Jefimow i kapitan bezpieczeństwa państwowego Mironow (przyszły szef lefortowskiego więzienia); do Kozielska – Zarubin; do Ostaszowa – Choliczew. Mieli oni nie tylko kierować uporządkowaniem danych w sprawie stwierdzenia faktu osadzenia w miejscu uwięzienia, ale także aktywizować pracę agentury celem uzyskania informacji o nastrojach jeńców i ich planach oraz raz jeszcze sprawdzić dane agentów, ażeby zdecydować o losie każdego z nich. Zwracano uwagę, aby żaden z agentów nie został skierowany na rozstrzelanie, nawet wtedy, gdy ich nazwiska przez pomyłkę znalazły się na listach wywozowych z obozu. Akta tych ludzi z reguły nie były przedstawiane komisji, tzn. trójce: Mierkułow, Kobułow i Basztakow. Niekiedy już w trakcie rozładowywania obozów wydziały 5 (rozpoznawczy), 2 i 3 zwracały się do Zarządu Wojsk Pogranicznych i 1 Oddziału Specjalnego z prośbą o pozostawienie w obozach tych osób, którymi były one zainteresowane. Tak 7 kwietnia zastępca szefa 5 wydziału P.A. Sudopłatow wystąpił do zastępcy szefa I Oddziału Specjalnego A.J. Giercow-

skiego z prośbą o pozostawienie w Kozielsku „celem przeprowadzenia akcji operacyjnych jego wydziału następujących osób: J. Lubomirskiego, S. Sienickiego, K. Kazimierczaka, M. Srokowskiego. Wszyscy czterej zostali skierowali do Juchnowa¹⁷. Służby NKWD otaczały agentów i informatorów szczególną troską. 4 kwietnia Zarubin, Mironow i Choliczew otrzymali od Soprunienki ściśle tajny szyfrogram (nr 49541) z poleceniem przysłania wszystkich materiałów dotyczących tych osób. Nakazano także sporządzić ich charakterystyki i dołączyć własne spostrzeżenia o nich¹⁸.

7 kwietnia Zarubin i Korolew w Kozielsku, Mironow i Bierzukow w Starobielsku oraz Choliczew i Borisowiec w Ostaszewie otrzymali telegram-błyskawicę (przez „Wcz”): „Na podstawie rozporządzenia zastępcy ludowego komisarza tow. Mierkułowa powtórnie uprzedzam, że jeżeli w spisach jeńców wojennych, którzy mają być wysłani z obozu, znajdą się wasi ludzie, należy ich, jako pomyłkowo wpisanych, nigdzie nie wysłać i czekać na specjalne rozporządzenie. Oczekuje się przysłania do mnie akt ewidencyjnych waszych ludzi zgodnie ze wskazówkami z 4 kwietnia”¹⁹. Po pięciu dniach Soprunienko przypomniał Borisowcowi o konieczności dania do przeglądu Choliczewowi wszystkich list wywozowych. Te osoby, które on wskazuje, kazano pozostawić w obozie aż do otrzymania rozporządzenia z Moskwy. 28 kwietnia naczelnik oddziału specjalnego w Kozielsku Eilman przesłał do Zarządu Wojsk Pogranicznych akta 11 agentów, których materiały nie były skierowane przez Zarubina do Moskwy. Oprócz tego pod tym samym adresem wysłano jeszcze pisma na 10 osób, o których wcześniej nie informowano Zarządu Wojsk Pogranicznych, a w aktach brakowało wiadomości o ich „usługach”. Pracownik 2 oddziału Głównego Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego Kozuszko, który później stanął na czele Zarządu Kontrywywiadu Wojska Polskiego, otrzymał zadanie przejrzania dossier tajnych agentów. Na odwrocie dokumentów znajduje się zapis: „Akta na O.... i K.... otrzymałem. Widocznie rozstrzygano kwestię,

¹⁷ CChIDK. F.I/p. Op. 4e. D.13. L. 61-62.

¹⁸ Tamże. Op. Ie. D.I. L. 239.

¹⁹ Tamże. L. 240, 245; Op. 2e. D.II. L. 318.

który z informatorów źle pracował, to znaczy podlegał przekazaniu Zarządowi NKWD, a to oznaczało rozstrzelanie. O tym świadczy też lista wysłana przez Borisowca, zgodnie z poleceniem Soprunienki z 4 kwietnia (nr 49541), a zawierająca 17 nazwisk. Część z nich, stosunkowo niewielka, pod koniec rozładowywania obozu została wysłana na rozstrzelanie do Kalini-na. W dokumencie podawano dane personalne osób wpisanych na listy agentów.

W końcowym okresie rozładowywania obozów dokonano podsumowania i sporządzono notatkę o jeńcach wojennych przetrzymywanych w juchnowskim obozie NKWD. Zaznaczono w niej, że do tego obozu skierowano 395 osób, z tego: a) na zlecenie 5 oddziału Głównego Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego – 47; b) na interwencję ambasady niemieckiej – też 47; c) w wyniku starania misji litweskiej – 19; d) na prośbę Niemców – 24; e) na zarządzenie zastępcy ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRR tow. Mierkułowa – 91 osób, 167 osób bez podania powodu jako „pozostali”²⁰.

Oprócz notatki przygotowano pełną listę osób skierowanych do obozu juchnowskiego i wyjaśniono w niej przyczyny skierowania. Agenci trafili w niej głównie do działu „pozostali”, w którym figurują także inne osoby, nie związane z wojskiem i policją. Możliwe, że zdecydowano uratować życie również niektórym lekarzom-oficerom, dobrze pracującym w obozowych szpitalach. Możliwe też, że niektórych agentów zostawiono na polecenie Mierkułowa. Na pytanie, czy wyniki działalności agentury oraz informatorów wykorzystano przy podejmowaniu decyzji o losie polskich jeńców wojennych – przypuszczalnie trzeba odpowiedzieć twierdząco.

W ciągu półrocza istnienia obozów informatorzy i agenci w swoich meldunkach donosili kierownictwu NKWD i Biuru Politycznemu KC WKP(b), że polscy jeńcy wojenni: oficerowie, policjanci, służba graniczna, urzędnicy – są zdecydowani podjąć przy pierwszej nadarzającej się okazji walkę o niepodległość swojej ojczyzny oraz przeciwdziałać wysiłkom reżimu stalinowskiego w zaprowadzaniu swoich porządków na zagrabionych

²⁰ Tamże. Op. 4e. D.13. L. 421.

przez ZSRR terytoriach. Polscy jeńcy wojenni nie byli złamani psychicznie i moralnie, nie wyrzekli się swojej ojczyzny, religii oraz wartości moralnych. Tak więc nadzieje sowieckiego kierownictwa na komunistyczne wychowanie chociażby części żołnierzy wywodzących się z robotników, chłopów i inteligencji pracującej – okazały się płonne.

Logiczne jest także przypuszczenie, że nawet bez dowodów o patriotycznym nastawieniu jeńców wojennych stalinowskie kierownictwo dokonałoby tej nieludzkiej zbrodni, gdyż w latach trzydziestych uważało armię polską za swego głównego wroga, Stalin zaś nienawdził polskich oficerów za gorycz porażki doznanej w 1920 roku.

ANTONI TOMCZYK

PRZEBACZENIE*

Ważne zebranie w Kurpikach

Na Grodzieńszczyźnie, blisko Skidla i Żydomli, istniały trzy osady wojskowe: Budowla, Lerypol i Rokicie. Powstały one w 1922 roku na ziemi księcia Czetwertyńskiego, wykupionej przez rząd polski.

Osadnicy, z wyjątkiem kilku starszych wiekiem oficerów, stanowili szarą, frontową brać legionową, najczęściej z ochotniczego zaciągu w 1914 roku. Pracowici, kontaktowi, pełni młodzieńczej jeszcze fantazji, wnieśli między zaścianki szlacheckie i okoliczne wioski białoruskie nowy, pionierski sposób życia i gospodarowania. Wolni od uprzedzeń, żenili się ze szlachciankami, Białorusinkami, a nawet przywozili żony z centralnej Polski. Po kilkunastu latach ciężkiej, mozolnej pracy i wielu wyrzeczeniach doprowadzali swoje gospodarstwa do rozkwitu.

Ja wraz z rodzicami i starszym bratem mieszkałem w Lerypolu, rozciągającym się wzdłuż malowniczej rzeki Kotry.

W dniu 22 września 1939 roku, około godziny 8.00, wkroczyła do Lerypola grupa kilkunastu mężczyzn. Najpierw otoczyli dom generała Antoniego Szyllinga. Generał był na wojnie i dowodził Armią „Kraków”, jego rodzina mieszkała w Warszawie, a rządca Józwicki wyjechał z Lerypola kilka dni wcześniej.

Sąsiad generała, kapitan Jan Górnicki, też był nieobecny w domu. Przybysze wyprowadzili na podwórko, pod broń, szesnastoletniego Tadeusza, syna kapitana, i jego wujka Wła-

* Tekst za: „Głos znad Niemna” 1995, nr 37, s. 4–5; nr 38–39, s. 8–9.

dysława Górnickiego. Z następnego domu zabrali Stanisława Barszcza.

Gdy wreszcie gromada ludzi zbliżyła się do naszych zabudowań, doznaliśmy ulgi i odprężenia, okazało się bowiem, że obydwu Górnickich i Stanisława Barszcza prowadzili znajomi Białorusini z okolicznych wiosek.

Stanowili osobliwe zestawienie ludzi. Część z nich znana była z tego, że zajmowali się nielegalną działalnością i agitacją komunistyczną, inni zaś byli pospolitymi kryminalistami. Bez wątpienia łączyła ich wrogość do władzy, a nieraz także czas spędzony razem w aresztach. Ideowcami byli m.in. Stiepan Łukicz Arciukiewicz i Kirył Kurpik ze wsi Kurpiki, Gabriel Pilec i Iwan Josifowicz Hańta z Pużyc, Pietruk Gołowka oraz Maksym Siewiernyn ze wsi Ogrodniki.

Kryminaliści i awanturnicy w większości wywodzili się z Kurpik i Pław. Wśród nich wyróżniał się notoryczny złodziej i recydywista Aleksander Nikołajewicz Kurpik, znany powszechnie pod przyzwiskiem Bazelik, oraz jego szwagier Władimir Iwanowicz Płachowicz. Był tu również Gierasim Gołowka z synem Iwanem, Wincuk Pilec, Pachnut Kurpik z synem Wołodią, Dymitr Afanasiewicz Kurpik, Grigorij Pantielejmonowicz Pilec, Józef Ziuka z Kotry i inni.

Uzbrojeni byli w karabiny, szable, siekiery, a na rękawach mieli pozakładane czerwone opaski.

Ojciec mój, mający towarzyskie usposobienie, utrzymywał z Białorusinami przyjazne kontakty. Ostatnio pełnił obowiązki starosty na weselu w Kurpikach. Był także zapraszany na inne uroczystości, toteż miał wiele okazji, aby zawrzeć z tymi ludźmi życzliwą znajomość. Zapytał więc śmiało, co oznaczają odwiedziny tak licznej grupy uzbrojonych sąsiadów.

Arciukiewicz wyjaśnił, że w Kurpikach odbędzie się ważne zebranie, na którym przedstawiciel nowej władzy sowieckiej będzie mówił o nowych porządkach, jakie tu teraz zapanują. Obecność osadników na zebraniu jest obowiązkowa.

Ojciec, Jan Tomczyk, oraz przebywający u nas na wakacjach dwiętnastoletni Tadeusz Śliwiński dołączyli do idących na to ważne spotkanie w Kurpikach. Wtedy zabrano z domów następnych sąsiadów: Antoniego Pawlikowskiego oraz Ignacego Zarębskiego.

Osadnicy, konwojowani przez uzbrojonych ludzi, pomaszrowali w stronę Kurpik i wkrótce zniknęli za nierównością falistego terenu. Tymczasem od strony Obuchowa nadjechali konno dwaj mężczyźni. Dopędzili pieszą kolumnę i po kilku minutach ciszę rozdarły wystrzały z karabinów oraz krzyki ludzi.

Blisko drogi, na łące Zarębskiego, zamordowano siedmiu Polaków, masakrując ich ciała z dużym okrucieństwem.

Po dokonaniu zbiorowego morderstwa oprawcy wyszli na drogę. Zobaczyli idącego od strony Sawalówki samotnego mężczyznę. Bez kłopotu rozpoznali Smolniaka. Był to samotny, biedny Polak, mieszkający w ziemiance na skraju Sawalówki. Utrzymywał się z pracy najemnej, głównie ze sprzedaży smolnych szczypek na podpałkę w piecu. Stąd pochodziło powszechnie używane przyzwisko Smolniak. Zapytany dokąd idzie, odpowiedział, że do Lerypola odwiedzić Tomczyka. Zaczęto go bić. Następnie zawleczono na łąkę Zarębskiego i zakatowanego na śmierć porzucono obok leżącego w kałuży krwi ciała Tomczyka.

Sielski Obuchowski Komitet, chcąc usprawnić całość operacji w Lerypolu, wysłał inną grupę bojowców do tych osadników, którzy mieszkali bliżej Obuchowa i Ogrodnik. Ustalono, że obydwie grupy spotkają się na drodze do Kurpik.

Okazało się, że ujęcie Jana Mazalewskiego, Pawła Mrocza i Jana Czyża zabrało zbyt dużo czasu, a Golińskiego w ogóle nie można było znaleźć. W takiej sytuacji delegat sowieckich służb specjalnych przy Obuchowskim Komitecie osobiście zmienił wcześniej uzgodniony plan działania. Wysłał konno dwóch posłańców do Arciukiewicza z poleceniem natychmiastowego zlikwidowania aresztowanych osadników, a sam objął kierownictwo drugiej grupy.

Doprowadzono Czyżę, Mazalewskiego i Mrocza do kępy drzew przy działce Górnickiego, naprzeciw zabudowań Stanisława Barszcza. Tu kazano osadnikom klęknąć na skraju dużego wykrotu po drzewie przewróconym w czasie burzy.

Dwaj ludzie lustrujący dom Górnickich przyprowadzili żonę kapitana i jego córkę Zosię, bliźniaczkę Tadeusza, zabranego wcześniej przez grupę Arciukiewicza. Kazano kobietom stanąć obok osadników. Delegat przyjrzał się uważnie kobietom i być może buzia szesnastoletniej dziewczyny obudziła w nim okrucieństwo ludzkiego uczucia.

- Zenszczin nie nada! - powiedział i machnął ręką, by wracały do domu.

Tuląc się do siebie szły na wpeł przytomne, oczekując chwili, w której padną strzały w plecy.

Zagrzmiały strzały karabinowe i Zosia dostrzegła kątem oka, jak trzy sylwetki osadników osunęły się do wykrotu. Nazajutrz wywieziono zwłoki osadników z łąki Zarębskiego i wszystkich, owiniętych tylko w prześcieradła, zakopano w wykrocie. Do dziś w tym miejscu znajduje się mogiła zbiorowa.

Wiele kłopotów sprawił osadnik Jan Goliński, żonaty z Kateriną Śliziewicz, Białorusinką z Kurpik. Ukrył się tak zmyślnie, że dopiero po trzech dniach Bazelik i Jakusiewicz z Komotowa wypłoszyli go z kryjówki. Ostrzeliwując uciekającego, próbowali złapać go żywcem. Ranny, zapędzony na brzeg Niemna, uciekał dalej ostrogą. Wreszcie, nie mając gdzie uciekać, rzucił się w nurty rzeki. Bazelik i Jakusiewicz dalej strzelali, starannie celując w głowę człowieka, ukazującą się nad powierzchnią wody.

Bezkarne polowanie na Polaków, zakwalifikowanych do likwidacji w trakcie wkraczania wojsk sowieckich, przeradzało się we współzawodnictwo między dywersantami oszołomionymi alkoholem i poczuciem własnej siły.

Do dziś powtarza się w Kurpikach, jak jeden z nich, siedząc na zdobyczym koniu, uniósł szablę do góry i zawołał z dumą: - Eta szaszka uniczyżyła siewodnia dwienadcat czelowiek!

Zebranie w Obuchowie

Osadnikom z Budowli już 18 września polecono złożyć w Obuchowie odbiorniki radiowe oraz broń. Dwa dni później zarządzono tam zebranie, na które musieli obowiązkowo stawić się wszyscy osadnicy. Realizację zarządzeń Sielskiego Obuchowskiego Komitetu zakłócały nieustanne ruchy dużych grup Wojska Polskiego.

Ostatecznie pojmano i zamknięto w piwnicy Totocia siedmiu osadników z Budowli. Obszerna, murowana piwnica spełniała rolę aresztu. Uwięziono w niej także Ulidę, sołtysa z Marianówki, oraz złapanego w Komotowie porucznika. Ci dwaj

nie byli długo więzieni w piwnicy, gdyż Komitet szybko podjął decyzję w ich sprawie.

Włodzimierz Aplewicz, Paweł Aplewicz oraz ich kolega Iwan Szyrko z Komotowa zaprowadzili obydwu mężczyzn na cmentarz w Żydomli i tam ich zamordowali. Sołtys Ulida nie miał przy sobie wartościowych rzeczy. Porucznikowi wcześniej zabrano krótką broń i 7 tysięcy złotych. Miał jednak na sobie nowy mundur oficerski, a Włodzimierz Aplewicz zawsze miał słabość do mundurów. Zdarł mundur z martwego oficera, pozostawiając go na cmentarzu w podkoszulku i spodenkach. Paradując później po wsi w mundurze oficerskim, wyróżniał się elegancją jak przystało na komendanta milicji rewolucyjnej.

W dniu 23 września, przed zmierzchem, wyprowadzono z piwnicy wszystkich osadników, powiązano im ręce sznurami i pod wzmocnioną eskortą poprowadzono w stronę Żydomli. W skład eskorty wchodził sam przewodniczący komitetu, jego zastępcy: Paweł Budryk, Włodzimierz Aplewicz, Michał Sidorczuk, Paweł Aplewicz, a ponadto Włodzimierz Kowalczyk, Gabriel Jakusiewicz, Iwan Szyrko, Mikołaj Januczenia, Froł Januczenia, Szachniuk i inni. Nie zabrakło też kobiet, spośród których wyróżniała się osiemnastoletnia Eugenia Szostka (obecnie Bułaj).

Kiedy żony osadników przybyły do Obuchowa z kolacją dla mężów, piwnica była pusta. Nikt nie udzielił informacji, gdzie się podziali. Następnego dnia, a była to niedziela, Marianna Szubowa zamierzała wraz z innymi kobietami udać się do Obuchowa i Żydomli na poszukiwanie mężów. Rano przyszedł do Szubowej Mikołaj Patalota z Obuchowa i wręczył jej zapisany świstek papieru. Na kartce, pochodzącej rzekomo od jej męża, było zawarte polecenie wypłacenia Patalocie 30 złotych tytułem zaległego wynagrodzenia za pracę. Pani Marianna, lustrując podejrzaną kartkę oraz jej doręczyciela, doznała szoku. Patalota przyszedł w butach z cholewami, które bez wątpienia należały do jej męża. Jeszcze wczoraj więziony w piwnicy Stanisław Szuba miał je na nogach. Nieco później żona Jana Jagielskiego rozpoznała buty swojego męża na nogach dwudziestoczwoltniego Gabriela Jakusiewicza.

Tymczasem Szubowa opamiętała się i bez sprzeciwu wypłaciła Patalocie całe 50 złotych licząc na to, że hojnością trochę

go przekupi. Nie myliła się. Na pytanie, gdzie są osadnicy, gdzie przebywa jej mąż, Patalota, przybierając życzliwy wyraz twarzy, cmokał i kręcił głową przez chwilę w milczeniu, a potem powiedział:

– Ot, widzicie Szubowa, nie ma ich. Nie ma ich... i nic więcej nie mogę powiedzieć. Szukajcie ich sami.

Żony aresztowanych osadników bezskutecznie poszukiwały swoich mężów. Dopiero po trzech dniach przypadkowo pies Szuby znalazł za szosą skidelską zakrwawioną czapkę swojego pana. Pies zaprowadził do miejsca, gdzie na surowej roli kartofliśka usypane były świeże kopczyki. Kiedy kobiety rozgrzebały ziemię, oczom ich ukazał się makabryczny widok. Stanisław Szuba i Jan Zawadzki związani byli ze sobą drutem kolczastym, a z ust wystawały zakrwawione języki oblepione ziemią. Bronisław Przeraziński miał rozpruty brzuch, a jelita rozlane na kolanach. Edwardowi Nowakowi rozłupano głowę na dwie części, natomiast Piotr Krupa miał uciętą głowę powyżej dolnej szczęki. Jan Jagielski był najmniej zniekształcony, miał tylko zdartą skórę z brzucha.

Sowieckie służby specjalne, kierujące działaniem grup dywersyjnych, śpieszyły się bardzo z realizacją swoich zadań. Dysponowały wcześniej przygotowanymi spisami Polaków, którzy musieli być zlikwidowani w czasie tak zwanego „zamętu wojennego”, zanim zostanie ustanowiona stała administracja sowiecka. Ustalono, że administracja nie będzie brudziła rąk czystkami i oficjalnie nic nie będzie wiedziała o morderstwach Polaków.

Kiedy Szubowa prosiła председателя Zuchniewicza o pozwolenie pochowania osadników na cmentarzu w Żydomli, spotkała się z odmową. Urzędowo nie stwierdzono mordu osadników, nie istniała więc podstawa do wydawania zezwolenia na pochówek. Gdy jednak zdesperowana kobieta, nie dbając o swoje bezpieczeństwo, powiedziała kilka słów prawdy, zdenerwowany председатель powiedział: – Po to jest ta wojna, żeby powybijać wszystkich takich jak wy!

Dobrzy ludzie pomagają

Ucichły strzały karabinowe i krzyki ludzi dobiegające od strony Kurpik. Kobiety i dzieci z Lerypola, zachowując dużą

ostrożność, zbliżały się do łąki Zarębskiego. Na łące zobaczyły zmasakrowane ciała swoich bliskich, leżące w kałużach krwi. Głośny płacz i lament przerwały dotychczasową ciszę.

Nagle z przydrożnych krzaków wysunęła się charakterystyczna postać starej Katieriny z Kurpik.

– Wy, kobietki, nie rozpaczajcie tu, bo i tak życia im nie przywrócicie – powiedziała. – Lepiej ratujcie siebie i swoje dzieci. Uciekajcie, gdzie możecie, bo w Kurpikach namawiają się mężczyźni, żeby żony i dzieci osadników wyróżną nocą, żeby nie było krzyku i płaczu. Mówię wam, uciekajcie, uciekajcie, gdzie was oczy poniosą. Wy moje mileńkie...

Katierina rozejrzała się bacznie dokoła i znikła pośród drzew olchy. Ostrożność starej Katieriny nie była przesadzona. Wiedziała, że przekazanie ostrzeżenia rodzinom osadników może się dla niej skończyć tragicznie.

Już po kilku tygodniach żona Pantielejmona Pilca z Kurpik zaliła się na swojego syna Grigorija, że zagroził jej odrąbaniem łba siekierą na własnym progu, jeżeli ostrzeże osadników w Lerypolu.

Grigorij Pantielejmonowicz żyje do dziś w Kurpikach na ojcowiznie. Zapytałem go w 1993 roku, czy naprawdę groził matce odrąbaniem głowy siekierą. Potwierdził, że tak było, ale podał inną wersję, łagodzącą nieco jego zaangażowanie w przygotowaniu likwidacji osadników. Poinformowałem go przy okazji, że nasze ścieżki życiowe dwukrotnie zbliżyły się do siebie. Otóż jego matka, będąc „babkoj po dietiam”, przyjmowała mnie, gdy rodziłem się na ten świat, natomiast on uczestniczył w składzie bojówki, która zamordowała mojego ojca. Powiedziałem też, że szczegółowe informacje przekazała mi moja mama, cieszącą się do tej pory zadowalającym zdrowiem i niezłą pamięcią.

Tymczasem żony osadników, ostrzeżone przez Katierinę, targane rozpaczą i strachem, pytały jedna drugą, co mają robić w tak beznadziejnej sytuacji. Ostatecznie moja mama, Pawlikowska i Górnicka postanowiły natychmiast uciekać do Kotry, gdzie znajdował się dom rodzinny Pawlikowskich.

Dwiema furmankami, załadowanymi dzieciarnią i skromnym dobytkiem, dojeżdżały do Sawalówki, wtedy od strony Obuchowa z kępy drzew wybiegło trzech mężczyzn. Kierując

lufy karabinów w naszą stronę, kazali zatrzymać się natychmiast. Lament i płacz dzieci mieszał się z wyzwiskami i groźbami pijanych napastników. Wyraźnie okazywana agresja i szcęk przeładowywanych karabinów wskazywały na to, że nasza ucieczka zakończy się tragicznie na drodze przed białoruską wioską.

W panującym dookoła zamieszaniu nie wiadomo, kiedy pojawiły się dwie kobiety z Sawalówki i z wielką furią zaatakowały naszych prześladowców. – Ojców pomordowaliście, a teraz dzieci chcecie zabijać? Ponad wszelką wątpliwość broniące nas mieszkanki Sawalówki znały atakujących nas mężczyzn. Jedna z nich, używając wymyślnych wyzwisk, wyrwała podpitemu mężczyźnie karabin i z obrzydzeniem rzuciła go w przydrożne chwasty.

Niespodziewana i nagła interwencja kobiet mocno spieszyła napastników. – Jedźcie sobie dalej – zdecydował najstarszy – ale daleko nie zajedziecie! I tak „ubijut” was po drodze.

Dojechaliśmy do Kotry szczęśliwie, bez żadnych kłopotów.

Białoruska wioska Sawalówka nie była skażona ideologią nienawiści. Wielu osadników z Budowli i Rokicia przeżyło dni grozy, znajdując schronienie u swoich przyjaciół w Sawalówce. Jakub Zmitrowicz ukrywał w swoim domu sześciu osadników. Gdy o zmroku rozległy się w pobliżu strzały karabinów, Zmitrowicz kazał wszystkim kłaść się na podłodze i wypowiedział pamiętne słowa: – Bracia, ja was nie wydám. Jak będzie trzeba, to będziemy się bronić. Jak wam śmierć, to i mnie śmierć.

W Sawalówce zorganizowano straż obywatelską, która nocami pilnowała wioski. Dyżury pełnili: Tieżyk, Koszczyc, sześciu braci Szurpa i inni.

W 1994 roku rodziny osadników, przy wsparciu Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, ufundowały tablicę upamiętniającą szlachetne czyny mieszkańców Sawalówki. Odstonięcia tablicy dokonała Helena Hryncewicz – córka uratowanego osadnika Jana Gromadzkiego, oraz Maria Kałasznikowa – wnuczka Jakuba Zmitrowicza.

Wieś Obuchowo była mocno sterroryzowana przez członków Sielskiego Obuchowskiego Komitetu i bardziej ściśnięta pierścieniem zła aniżeli inne wioski w okolicy. Umiejscowienie Sielskiego Komitetu w Obuchowie nastąpiło zgodnie z general-

nym planem dywersji na terenach wschodniej Polski, opracowanym przez sowieckie służby specjalne jeszcze przed wybuchem wojny. Plan przewidywał „spontaniczne” tworzenie komitetów, budowę bram powitalnych dla wkraczających wojsk sowieckich, dywersję zbrojną, likwidację osadników, ziemian, niektórych popów i inne.

W Obuchowie działała prężna jacejka Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi (KPZB) aż do 1938 roku, kiedy to Międzynarodówka Komunistyczna w Moskwie rozwiązała Komunistyczną Partię Polski (KPP). KPZB, będąc partią autonomiczną w łonie KPP, automatycznie podzieliła los partii macierzystej. Partia została rozwiązana, ale szeroki aktyw pozostał i musiał być wykorzystany do dalszej walki pod kierownictwem bardziej sprawnym i operatywnym.

Sielski Obuchowski Komitet utworzyli dawni działacze KPZB i pospolici kryminaliści. W zasadzie nie było między nimi wyraźnego rozdziału, wielu bowiem aktywistów partyjnych miało przeszłość kryminalną. Przewodniczącym Komitetu był Włodzimierz Januczenia, syn zamożnego gospodarza. Jego zastępcą został Paweł Aplewicz, alkoholik i kryminalista. Wypędził z domu rodzonego starszego brata Antoniego (kalekę) i sam prowadził gospodarstwo matki Anny. W krótkim czasie przegrał w karty cały inwentarz. Zamieszany w zabójstwo gajowego Stefana Słuckiego, siedział w więzieniu w latach 1934–35. Drugi zastępca, Paweł Budryk, pełnił w rejonie funkcję skarbnika KPZB. W 1934 roku został dyscyplinarnie usunięty za przywłaszczenie 60 złotych z pieniędzy partyjnych.

Komendantem milicji rewolucyjnej (ludowej) był Włodzimierz Aplewicz. W 1929 roku, podczas bójki na pastwisku, zabił kolegę, Jana Jakusiewicza. Za czyn ten przez wiele lat przebywał w domu poprawczym, a później w więzieniu.

Trzeba stwierdzić, że ludzie z komitetu mieli też chlubną kartę rewolucyjną. Oto sześciu oskarżonych o nielegalną działalność, zmierzającą do „... zmiany ustroju państwa polskiego na komunistyczny oraz oderwanie województw wschodnich i przyłączenie ich do ZSRR...” zostało skazanych wyrokiem sądu w Grodnie z 18 stycznia 1937 roku na pobyt w więzieniu od 2 do 5 lat.

Wyrokiem skazującym objęci byli także Włodzimierz Janu-

czenia, Włodzimierz Aplewicz, Gabriel Jukusiewicz, Piotr Januczenia, Antoni Hubienia, Stanisław Borejsza. Ci, którzy opuścili mury więzienne wcześniej, włączyli się do organizacji struktur dywersyjnych, natomiast pozostali dołączyli do nich dopiero po rozbiciu więzienia w Grodnie 18 września 1939 roku.

Wielu spokojnych i dobrych ludzi z Obuchowa, w obawie przed szykanami, musiało zamilknąć i nie dostrzegać licznych zbrodni.

Wspomina Marianna Szubowa, jak z Zawadzką bezskutecznie poszukiwały swoich mężów. Zatrzymały się w Obuchowie przed domem, gdzie przy furtce stała starsza kobieta. Mżył drobny, jesienny deszcz.

- Pani, może wy wiecie, gdzie naszych zabrali? - zapytały.

- Oj, biedne wy, biedne - pokiwała głową ze współczuciem - cała ziemia płacze nad waszą niedolą.

- Pani, powiedzcie nam, gdzie ich zabrali - prosiły osadniczki. Kobieta nie odpowiedziała. Jedynie w znaczący sposób przeniosła wzrok z kobiet w kierunku Żydomli i szybko oddaliła się od furtki.

Nabór do grup dywersyjnych nie zawsze był dobrowolny. Stara kobieta z Żerosławi o nazwisku Pachotka załiła się do zaufanych znajomych, że jej syn dokonał poważnego samoookaleczenia nogi, aby pozostawiono go w spokoju i nie zmuszano do zabijania innych ludzi.

Narasta poczucie krzywdy

Nasze życie w Lerypolu pod administracją sowiecką stawało się coraz trudniejsze i dokuczliwsze. Robiono spisy rodzin, rejestrowano inwentarz, ograniczano swobodę poruszania się itp. Zaczęły krążyć złe prorocтва na temat dalszego losu rodzin osadników. Nie ustawały aresztowania Polaków.

Będąc ciągle pod silnym wrażeniem utraty najbliższych osób, codziennie chodziliśmy z kwiatami na zbiorową mogiłę osadników. Jakże wielki był nasz ból, gdy następnego dnia mogiła była zdeptana, a pieczołowicie ułożone wiązanki kwiatów rozrzucone między krzakami.

Orientując się, że w Lerypolu nic dobrego nas nie czeka, pewnej listopadowej nocy uciekliśmy do Grodna, a stamtąd da-

lej pociągiem na Wołyń, do Kowla. Tu wprawdzie roztaczała się również władza sowiecka, ale w gąszczu polskiej ludności dużego miasta znaleźliśmy wsparcie i bezpieczny kąt. Jednakże wskutek nieustannych aresztowań i deportacji, liczba ludności polskiej szybko malała. Przybywało natomiast ludzi o nikczemnych twarzach i złowrogich oczach. Znów zaczęło się dla nas trudne życie, wypełnione codzienną udręką i oczekiwaniem na deportację.

Wstrząs psychiczny po tragedii w Lerypolu głęboko osadził się w moim mózgu. Często zrywałem się pośród nocy z niespokojnym oszołomieniem. Przed oczami moimi przesuwały się odrażające twarze morderców z Kurpik i Pław. Zbliżali się wyciągając w moją stronę skrzwawione siekiery i noże. Dorośli zapalali światło i próbowali mnie uspokoić. Nie poznawałem nikogo z bliskich mi osób. Szlochając i trzęsąc się ze strachu, pokazywałem palcem sobie tylko widoczne majaki.

- Ooo! Już idą! Będą nas mordować! - wołałem bez przytomności.

Codziennie przeżywałem przykre upokorzenia, gdy publicznie naśmiewano się z Polski i Polaków, kiedy w gazetach zamieszczano ohydne karykatury polskich generałów i dostojników państwowych, a żołdaci śpiewali: „... Becki sprzedały Polszu...” A niektóre dzieci na ulicy, przenosząc rozmowy i nastroje rodziców, zaczęły mnie:

- Ty polskaja morda! Ja tiebie nożykom zariezu!

Poniżany, upokarzany i często głodny, tęskniłem bardzo za utraconą Polską. Otuchy dodawały mi tylko marzenia, że wróci do nas kochana Polska, powrócą i obronią nas polscy żołnierze. Obiecywałem sobie, że gdy dorosnę i będę silny, to pojedę do Lerypola i Kurpik, sflacę wyrządzone nam krzywdy.

W Kowlu spotkałem siostrę Hildegardę, zakonnice wypędzoną z klasztoru, który sowieci zarekwirowali na własne potrzeby. Zakonnica krążyła po domach, ucząc bezinteresownie zaniedbane polskie dzieci, pozbawione polskich szkół. Zaczęłam chodzić na lekcje siostry.

Zakonnica olśniła mnie swoją niezwykłą osobowością. Promieniowało z niej wszystko to, co człowiek może mieć w sobie najlepszego, wszystko, co mogło być tworem najwyższej kultury. Potrafiła wnikać w głąb mojej duszy i usuwać z niej

barykady strachu, nieufności i podejrzliwości wobec innych ludzi. Opowiedziałem siostrze o wydarzeniach w Lerypolu i Budowli, dodając, że gdy dorosnę, pojadę tam i zabiję Bazelika, Gołówkę oraz innych oprawców. Siostra była przerażona moją determinacją. Próbowwała wyjaśnić, na czym opiera się katolicka moralność. Mówiła, że zemsta i odwet są równie dużym złem, jak sama zbrodnia.

Uczułem ucisk w gardle i niewysłowioną gorycz. Nie mogłem pogodzić się z tym, że uwielbiana przeze mnie nauczycielka, zdradza mnie także.

– Ale tak jest niesprawiedliwie – zawołałem z rozpaczą – ja i tak zakatrupię Bazelika, zakatrupię Gołówkę...

Ze szlochom wybiegłem na ulicę i przestałem uczyć siostrę na lekcje siostry Hildegardy.

Czas płynął. We wrześniu 1956 roku ukończyłem Wojskową Akademię Techniczną w Warszawie. Z dyplomem i kartą urlopową w kieszeni pojechałem do Grodna. Był to czas doskonałego funkcjonowania służb bezpieczeństwa i aparatu państwowego ZSRR, a żyjący jeszcze, niewątpliwie liczni mordercy osadników, z dumą nosili na piersiach swoje medale.

Moja mama próbowała odwieść mnie od zamiaru odwiedzenia Lerypola. Obawiała się, że gdy zostanę rozpoznany jako syn osadnika, nie zobaczy mnie już nigdy. Będę zabity lub uwięziony i zaginę bez wieści.

– Im nie można wierzyć, to są źli i przewrotni ludzie – mówiła wzburzona wspomnieniami – chęć zabijania i niszczenia mają we krwi.

W Grodnie spotkałem wielu serdecznych Polaków, którzy cierpieli ucisk narodowościowy i religijny, ale zachowywali swoją godność.

Łamiąc przepisy o poruszaniu się cudzoziemców, pojechałem z Grodna w rodzinne strony. Lerypol już nie istniał, większość drewnianych domów została rozebrana i przeniesiona do sąsiednich wiosek.

Nie było żadnego śladu po zbiorowej mogile osadników. Pamiętałem dobrze, jak była usytuowana, ale teraz, wśród wysokiej trawy i krzewów, trudno mi było dokładnie ustalić jej miejsce.

Zacni Białorusini, mieszkający w resztkach zabudowań ge-

nerała Szyllinga – Maria Syryl i Piotr Tołstiejko, nie tylko pokazali mi miejsce po mogile, ale pomogli także uporządkować ją. Piotr osobiście układał w dole ciała owinięte tylko w prześcieradła.

– To byli dobrzy ludzie, pracowici i życzliwi – powiedział z zadumą.

O losach rodzin osadników nie wiedzieli nic. Byli przekonani, że wszyscy wyginęli na Syberii. Moje pojawienie się w Lerypolu, i to jeszcze w mundurze oficerskim, było dla nich dużym zaskoczeniem. W skrócie opowiedziałem o znanych mi losach niektórych rodzin, żyjących w Polsce, Anglii i USA.

W 1973 roku ponownie przyjechałem do Lerypola, tym razem z mamą i żoną. Mogiłę osadników, znowu skazaną na zagładę i zapomnienie, trudno było odnaleźć.

Krzyż wykonany przez Tołstiejkę stał niespełna rok – został zniszczony przez Bazelika.

Zapytałem o Marię Syryl i Piotra Tołstiejkę. Powiedziano mi, że nie ma ich w okolicy, bo dawno gdzieś wyjechali. Uzmysłowiłem sobie z goryczą, że ci prości, dobrzy ludzie nie opuścili stron rodzinnych z własnej woli. Kontakt przy zbiorowej mogile z synem osadnika w 1956 roku musiał być przyczyną licznych przesłuchań, a w końcu deportacji.

Przy pomocy Janka Szutkiewicza i Jurka Laskowskiego z Grodna postawiłem na mogile metalowy krzyż, który stoi do tej pory.

Głos sumienia

Na początku lat dziewięćdziesiątych nastąpiły duże zmiany polityczne w Europie środkowowschodniej. Kresy stały się bardziej dostępne i otwarte dla Polaków rozproszonych poza ich granicami. Niegasnąca tęsknota do bliskich sercom miejsc sprawiła, że rodziny osadników rozpoczęły pierwsze nieśmiałe podróże na Grodzieńszczyznę.

Wraz z Bronią Zarebską, moją sąsiadką z Lerypola, odwiedziłem grodzieński Rajspółkom. Przyjęto nas z kurtuazją i głębokim zrozumieniem. Wydano zezwolenie na postawienie pomnika, a nawet obiecano roztoczyć urzędową opiekę nad mogiłą osadników. Z pewnością był to gest dużej przychylności. To

mi jednak nie wystarczyło, aby doznać pełnej satysfakcji. Chciałem czegoś więcej. Dawno, jeszcze w Kowlu, ślubowałem sobie, że odnajdę Bazelika, Gołówkę i innych, że ukarzę ich tak, jak na to zasłużyli. Postanowienia poczynione w latach poniewierki i przeżywanej krzywdy teraz ożywały i dręczyły mnie, domagając się spełnienia testamentu zmarnowanego dzieciństwa.

Zapusiłem się między wioski białoruskie ścieżkami dawnego zła. Moim przewodnikiem był życzliwy Polak z Grodna, Tadeusz Jurowski. Poznałem losy ludzi, którzy jeszcze żyją.

Zabójca mojego ojca, Aleksander Nikołajewicz Kurpik (Bazelik), urodzony w 1902 roku, dożywa swojego zbrodniczego żywota u syna Aleksandra Aleksandrowicza Kurpika w Skidlu, na osiedlu Sacharnyj Zawod, przy ulicy Kirowa 11 m. 3. Nie zastałem go w domu. Wskutek drobnych kłopotów ze zdrowiem przebywał w szpitalu w Grodnie. Bez trudności odnalazłem Bazelika w czteroosobowej sali szpitala Pyski.

Stary bandyta i złodziej leżał na łóżku szpitalnym z odkrytym torsem. Liczne tatuaże były świadectwem jego kryminalnej przeszłości. Lustrowałem uważnie tego słabego, bezbronnego starca, który był kiedyś naszym prześladowcą i postrachem. Teraz leżał przede mną jak zużyty, porzucony łachman. Jego trzej współtowarzysze ze szpitalnej sali wyszli na korytarz. Mogłem zrobić mu bezkarnie coś złego, ale nie o to mi chodziło. Nie zamierzałem nikogo zabijać, nie szukałem odwetu, już bowiem w Kowlu siostra Hildegarda przebudowała mój wewnętrzny świat.

Tymczasem Tadeusz rozpoczął z Bazelikiem wywiad historyczny na temat zdarzeń z września 1939 roku. Wreszcie i ja włączyłem się do rozmowy. Powiedziałem Bazelikowi, kim jestem. Starzec zdenerwował się. W nie kontrolowanym odruchu obronnym podciągnął kołdrę pod brodę. Leżał w milczeniu spięty, przyczajony, w oczekiwaniu na jakieś gwałtowne zdarzenie.

- Nie bójcie się Bazelik - powiedziałem - nie zrobię wam nic złego. Nie zamierzam dokonać zemsty za śmierć ojca.

Bazelik milczał, leżał struchlały bez ruchu. Byłem przekonany, że nie wierzy moim słowom, bo przecież sam był człowiekiem przewrotnym i wiarołomnym.

- Przeszedłem spojrzeć w twarz człowiekowi, który zamordował mojego ojca. Chciałem też zapytać, czy kiedyś zastanowiliście się nad sensem swojego życia wypełnionego zbrodniami i kryminalnymi występami. A może odezwał się kiedyś głos waszego sumienia?

Bazelik zdawał się nie słuchać moich słów, osłonięty kołdrą po czubek nosa, w milczeniu czekał na to najważniejsze, co wydarzy się za chwilę.

Powiedziałem mu, że właściwie los jest dla niego łaskawy, bo oto ja, syn zamordowanego osadnika, zjawiam się u niego w szpitalu. O ile on wykaże skruchę i żal za popełnione zbrodnie, to ja jestem gotowy udzielić mu przebaczenia. Wtedy, gdy nadejdzie jego czas, będzie mógł umierać spokojnie, bez brzemienia zbrodni.

Bazelik milczał. Milczał nawet, gdy Tadeusz zagadnął go po białorusku. Zaskoczenie i zdenerwowanie najwidoczniej odebrało mu mowę. Obawiając się, że wstrząs emocjonalny spowoduje mu rozstrój zdrowia, wyszliśmy z sali, by uszanować nie tyle samego Kurpika, ile raczej miejsce, w którym się znajdował.

Po kilku miesiącach odwiedziłem Bazelika w Skidlu, u syna Aleksandra. Sądziłem, że nasze spotkanie w szpitalu zmusiło starca do głębszych przemyśleń i zastanowienia nad swoim życiem. Rozmowa ze starcem przekonała mnie, że jest on wyzuty z jakichkolwiek wartości moralnych, nawet w stanie szczątkowym. Kiedy Aleksander odprowadzał mnie do drzwi, z dużą grzecznością, stary Bazelik zawołał zza pleców syna:

- Na bagniet Tomczyka!

Odwiedzając strony rodzinne razem z Marianną Szubową, wdową po Stanisławie Szubie z Budowli, wstąpiliśmy do Eugenii Bułaj. We wrześniu 1939 roku Eugenia z kilkoma dziewczętami była silnym młodzieżowym wsparciem dla ludzi z Sielskiego Obuchowskiego Komitetu. Miała wtedy 18 lat i nosiła pannieńskie nazwisko Szostka.

W czasie likwidacji osadników z Budowli na polu, poza domem, w którym obecnie mieszka, osobiście zasypywała łopata ich ciała. Napracowała się solidnie. Ten i ów poruszył nogą czy ręką, a Eugenia obawiając się, że któryś z nich ożyje i uciek-

nie, dobijała ich łopata. Do dzisiaj ci, którzy chcą być złośliwi, mówią:

– Ty, Jewgenija, idź osadników dobijać łopata...

Obecnie Eugenia jest ponurą, zaniedbaną kobietą. Ma szare, wystraszone oczy i stały grymas na twarzy, który odsłania kilka szczerbatych zębów. Ubrana w zniszczone łachmany, robi wrażenie kobiety obłąkanej.

Na naszą prośbę, chętnie pokazuje miejsce, gdzie byli zakopani osadnicy. Nie wie, kim jestem, bo celowo nie przedstawiamy się.

Szubowa nie wytrzymuje napięcia. Pyta Eugenię, czy pamięta Szubę z Budowli i dodaje, że jest jego żoną.

– Tak pani, pamiętam Szubę. Wszystkich was pamiętam...

– I ja ciebie pamiętam, jak po śmierci mojego męża razem z innymi grabiłaś moje mienie. W biały dzień grabiliście nasz wieloletni dorobek, a potem wyrzuciliście mnie z własnego domu z sześciorgiem dzieci. Nie miałam dachu nad głową ani czym nakarmić dzieci.

Eugenia w milczeniu słuchała gorzkich słów Szubowej. Grymas na twarzy pełniej odsłonił jej szczerbate zęby, zaczęła drzeć.

– Pani – zwróciła się do Szubowej – darujecie mi? Powiedźcie pani, darujecie mi?

– Niech ci Bóg przebaczy. Ja ciebie sądzić nie będę. Ty i tak nie zrozumiesz tego, co my wycierpieliśmy na Syberii. Troje dzieci umarło mi z zimna i głodu. Umierały jedno po drugim, a ja nie mogłam nic zrobić, żeby je uratować. Takie mądre, dobre dzieci...

Marianna Szubowa zdenerwowała się wspomnieniami, poczuła się źle i musieliśmy pójść do samochodu.

W Kurpikach żyją do dziś Wołodia Pachnucewicz Kurpik, Dymitr Afanasjewicz Kurpik oraz Grigorij Pantielejmonowicz Pilec. Byli oni w składzie grupy dywersyjnej, która rozprawiała się z osadnikami w Lerypolu. Jednakże jako osiemnastolatki nie odgrywali tak ważnej roli, jak Arciukiewicz, Wincuk, Bazelik, Gołowka, czy nawet sam Pachnut Kurpik albo Tichon Kurpik. Nawet uzbrojenia nie mieli dobrego.

Odnajduję ich i rozmawiam z nimi. Wołodia Pachnucewicz deklaruje się jako dobry, życzliwy sąsiad rodzin osadników.

Przypominam mu sceny z domu Górnickich, gdy wyprowadzano na śmierć Tadeusza i Władysława. Wtedy z ojcem Pachnutem zachowywali się najbrutalniej. Plądrowali szafy i ubliżali kobietom.

Na potwierdzenie tych słów odczytuję mu wybrane zdania z listu, jaki otrzymałem z Anglii, od świadka tych okropnych wydarzeń. Autor listu, syn osadnika, miał wtedy szesnaście lat. Osobiście znał Wołodię, jego ojca Pachnutą, a także innych oprawców z Kurpik, Pław, Ogrodnik itp.

Wołodia rzucił się do przodu i gwałtownym ruchem ręki chciał wyrwać mi cytowany list. Był trochę podпиты i nie miał należytego refleksu.

Przed chatą Dymitra Afanasjewicza Kurpika jest ławeczka i studnia z kołowrotem. Przysiedliśmy na ławce. Dymitr już wiedział, że jestem w Kurpikach i miał wcześniej przygotowaną legendę. Stwierdził, że w dniu 22 września z samego rana pojechał do młyna i nie był świadkiem krwawych wydarzeń na łące Zarębskiego. Powiedziałem mu, że młyn w Ogrodnikach wtedy nie pracował. Jego właściciele, Kamińscy, mieli kłopoty i ukrywali się. Ponadto moja mama dobrze pamięta obecność Dymitra w grupie bojowców, którzy zabierali mężczyzn na krwawą rozprawę. Mama nie mogła się mylić, gdyż Dymitr kolegował się z jej dziewiętnastoletnim bratem – Tadeuszem Śliwińskim.

– Chciałem was zapytać – zwracam się do Dymitra – jak czuliście się, patrząc na zmasakrowane ciało swojego niedawnego towarzysza w wypadach do okolicznych dziewczyn i na miejscowe zabawy? A może kiedyś pomyśleliście, żeby na jego mogile położyć kwiatek czy chociażby zieloną gałązkę?

Dymitrowi trzęsą się ręce ze zdenerwowania i wie, że nie może tego opanować, co jeszcze bardziej go peszy. Sapie głośno i nie może powiedzieć nic więcej, tylko powtarza wcześniej przygotowaną wersję:

– Ja był w mielnicy.

Grigorij Pantielejmonowicz Pilec długo guzdra się za kopą słomy i nie zamierza wyjść przed dom, gdzie czekam na niego w towarzystwie Szubowej i Broni Zarębskiej. Czyżby bał się spotkania z rodzinami osadników? Wychodzi wreszcie na drogę po kilkakrotnym wołaniu żony.

Z nikczemnej twarzy patrzą na nas oczy przyczajonej jaszczurki. Zastanawiam się przez chwilę, o czym z nim rozmawiać. Może wystarczy nam sama wymiana spojrzeń? Ciekawi mnie, czy w głębi tego człowieka żyje okruch sumienia i czy kiedykolwiek dał mu odczuć o swoim istnieniu.

Meandry sprawiedliwości

Obłasnaja Prokuratura w Grodnie mieści się przy ulicy Dowatora 2. W gabinecie, gdzie załatwiane są trudne sprawy „minionego okresu”, pracuje intensywnie trzech mężczyzn. Wielu starszych ludzi przychodzi tu, by uzyskać pisemne potwierdzenie o latach przymusowej pracy lub o niesłusznych aresztowaniach.

Ja przybyłem tu z zupełnie odmienną sprawą. Przyniosłem do sądu sprawy morderstwa osadników z Budowli i Lerypola.

Postawny mężczyzna, z pewnością szef biura, przyjął mnie życzliwie i zaczął wertować wręczone mu pismo. Zadał kilka pomocniczych pytań.

W skrócie zrelacjonowałem przebieg tragicznych zdarzeń w Budowli i Lerypolu. Pozostali dwaj prokuratorzy unieśli głowy znad papierów i przysłuchiwali się moim wypowiedziom. Włączyli się do rozmowy.

– Wy, pułkowniku, chyba nie jesteście prawnikami?

– Ale w Lerypolu zamordowano mojego ojca.

– Tak myślałem, że z prawem nie macie styczności. Przedstawiacie sprawy trudne, a może nawet niemożliwe do przeprowadzenia.

– Mam wręcz przeciwne zdanie na ten temat. W moim piśmie, poza dokładnym opisem tragicznych wydarzeń, zawarty jest imienny spis sprawców mordu osadników oraz dokładne adresy tych, którzy jeszcze żyją. Podałem także adresy licznych świadków zamieszkałych na Grodzieńszczyźnie. Czego jeszcze prokurator może więcej oczekiwać? Wszelkie informacje potrzebne do wszczęcia postępowania wyłożyłem jak na pałeln.

– Zdajecie sobie sprawę z tego, ile lat upłynęło? To bardzo stara sprawa, a jej sprawcy, którzy jeszcze żyją, są bardzo starzy i niedołężni.

– Wiem. Sprawa jest stara, ale nieprzedawniona. Wniosek o wszczęcie postępowania opieram na Międzynarodowej Konwencji o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni wobec ludzkości, uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 26 listopada 1968 roku. Związek Radziecki podpisał Konwencję w imieniu wszystkich republik wchodzących w jego skład. Oczywiście Białoruś i Ukraina też podpisały Konwencję jako samodzielni członkowie ONZ. To napisałem we wniosku.

– Konwencja to ładnie zredagowana teoria na papierze, ale praktyka jest inna, często bardzo kłopotliwa – stwierdza inny prokurator. – Policzcie, ile teraz mają lat ci, wobec których chcecie dochodzić sprawiedliwości. Są starzy i na pewno schorowani...

– Wiem, że nie jest proste teraz ich karać. Proste było w 1939 roku, kiedy oni mordowali niewinnych ludzi. Żeby jednak nie było nieporozumienia, pragnę wyraźnie stwierdzić, że nie dochodzę wobec nich sprawiedliwości. W moim mniemaniu sprawiedliwości mogłoby stać się zadość wtedy, gdyby oni sami przeżywali takie cierpienia, na jakie nas skazali. Każdą inną karę mogę uznać jako symbolicznie potraktowaną sprawiedliwość. Ja tego nie chcę i nie występuję o jakiegokolwiek kary. Wyobraźmy sobie, że 92-letni Bazelik zostanie skazany na 25 lat więzienia. Czy to będzie miało sens? Dla takiego złego, nie chcianego człowieka nawet kara śmierci mogłaby okazać się szczęśliwym rozwiązaniem wielu jego problemów.

Szef biura nieustannie wertował moje pismo.

– Nie chcecie nikogo karać, to dlaczego zwracacie się do nas z tą sprawą? Gdy wpłynie do nas doniesienie o przestępstwie, to zajmiemy się sprawą tak, jak nakazują przepisy. Bez względu na to, jakie macie poglądy na odpowiedzialność prawną sprawców przestępstwa.

– We wniosku napisałem, że oczekuję tylko satysfakcji moralnej dla rodzin i niewinnie wymordowanych osadników. Kim byli osadnicy? Mój ojciec ochotniczo wstąpił do Legionów w 1914 roku, tak jak wielu innych Polaków, którzy uwierzyli, że Polska może odzyskać niepodległość po 123 latach niewoli. W ocenie sowieckiej dywersji ochotnicy, nazywani „dobrowolcami”, zaliczeni zostali do polskiego elementu patriotycznego,

skazanego na likwidację w pierwszej kolejności. Innym poważnym przewinieniem osadników było ich uczestnictwo w wojnie 1920 roku. Tym ludziom trzeba teraz oddać należny im honor.

Rodziny osadników, po okrutnych prześladowaniach i niewysłowionych cierpieniach na Syberii, rozproszyły się po świecie. Wielu z tych, którzy przeżyli prześladowania, wyteżoną pracą zbudowali nowe ogniska rodzinne. Niektórzy doszli do wysokich stanowisk i tytułów naukowych, inni prowadzą własne firmy. Chociaż żyją dziś lepiej i godniej niż sprawcy ich tragedii, serca mają przepełnione poczuciem krzywdy. Im także potrzebna jest satysfakcja moralna.

- Chcacie tylko satysfakcji moralnej, ale i tak wskazani przez was ludzie będą musieli być pociągnięci do odpowiedzialności karnej.

- Wydaje mi się, że nie będzie to konieczne – stwierdziłem – współczesna bowiem praktyka prawna odwołuje się często do pojednania stron, zwłaszcza gdy sprawa wiąże się z wydarzeniami drugiej wojny światowej. Autorytet moralny Polaków – kardynał Józef Glemp powiedział, że cierpienia i doznane krzywdy należy wybaczyć i pojednać się z niedawnymi wrogami. Zanim jednak nastąpi przebaczenie, druga strona musi wykazać skruchę i poprosić o to przebaczenie.

- Myślicie, że taki stary człowiek usłyszy w sobie nagle głos anioła stróża, który rozkaże mu tak postąpić, jak wy chcecie? Ponadto proponujecie, aby uznać Sielski Obuchowski Komitet za organizację zbrodniczą. Komitety powstawały w strukturze władz sowieckich, a spadkobiercą Związku Radzieckiego jest Rosja i dlatego nie powinno się wchodzić w kompetencje jurysdykcji innego suwerennego państwa.

- Nie da się jednak zaprzeczyć temu, że Komitet utworzyli i działali w nim obywatela Białorusi, mieszkający obecnie na obszarze waszej jurysdykcji.

- Liczę na to – powiedziałem na zakończenie – że panowie dobrze zrozumieli moje intencje i znajdą najlepszy sposób, aby skutecznie zakończyć tę bolesną sprawę, ciągnącą się tak wiele lat.

Wniosek mój został przyjęty do realizacji, a ja odchodząc usłyszałem zapewnienie, że podjęte zostaną stosowne przedsięwzięcia, aby sprawie nadać właściwy bieg.

Po kilku miesiącach otrzymałem w Warszawie pismo z Obłastnojskiej Prokuratury w Grodnie, że mój wniosek został oddalony, ponieważ przytoczone w nim fakty nie znalazły potwierdzenia.

Co osiągnęli mordercy?

W stosunku do ludzi z bojówek, które wymordowały osadników z Budowli i Lerypola, można użyć obiegowego stwierdzenia, że życie samo ich pokarało.

Przede wszystkim warto odnotować, że marnie skończyło całe kierownictwo Sielskiego Obuchowskiego Komitetu. Przewodniczącą Włodzimierza Januczenię i jego zastępcę Pawła Budryka zastrzelili niedawni jeszcze sojusznicy – hitlerowscy żandarmi.

Wcześniej jeszcze drugi zastępca Paweł Aplewicz i komendant milicji rewolucyjnej Włodzimierz Aplewicz zostali aresztowani przez samych Sowietów. Pawła przymknięto za niezdanie broni w nakazanym terminie, a Włodzimierza za kradzież arkusza sklejk. Ich przewinienia były tylko drobnymi pozorami, ułatwiającymi pozbycie się głupich i niewygodnych sojuszników. Obydwaj z kilkuletnimi wyrokami pojechali do pracy w łagrach. Paweł zaginął bez śladu, natomiast Włodzimierz wkrótce pokazał się raz jeszcze „na powierzchni życia”. Tym razem w polskim mundurze żołnierza 5 Kresowej Dywizji Piechoty, na stanowisku pocztowego księdza kapelana. Jednak stwierdzić trzeba, że w dalszym ciągu prześladował go pech, bo do tej samej dywizji trafiło kilku starszych chłopców z Budowli i Lerypola, deportowanych na Syberię razem z matkami. Chłopcy rozpoznali mordercę i o swoim odkryciu niezwłocznie powiadomili majora Adama Machnowskiego. Major był osadnikiem z Budowli, zmobilizowanym w 1939 roku do „Zgrupowania Wołkowysk”. W dywizji był szefem artylerii.

Włodzimierz Aplewicz, aresztowany 24 grudnia 1941 roku, po kilku miesiącach śledztwa skazany przez Sąd Polowy na karę śmierci, został rozstrzelany 10 kwietnia 1942 roku.

Syn osadnika z Budowli Stanisław Samielko rozpoznał w 5 Dywizji również Piotra Dołbaka ze środowiska Sielskiego

Obuchowskiego Komitetu. Dołbak miał jednak więcej szczęścia i gdzieś się zawieruszył.

Sowieci aresztowali także wielu innych aktywistów. Iwan Josifowicz Hańta z wioski Pużyce podzielił los Pawła Aplewicza, natomiast Piotr Dziekoński z Marianówki został zamęczony w grodzieńskim więzieniu.

Żandarmi niemieccy zlikwidowali wielu innych bojowców. Zastrzelili przywódcę bojówki z Kurpik Stiepana Łukicza Arciukiewicza, zastrzelili także Wincuka Pilca z Pław.

We wrześniu 1939 roku Wincuk zabił szesnastoletniego Tadeusza Górnickiego, a następnie zdarł z niego granatową marynarkę gimnazjalisty. Gdy go żandarmi zastrzelili, miał na sobie tę zdobyczną marynarkę. Mówiono, że właśnie ona przyniosła mu pecha.

Inny uczestnik bojówki, Maksym Siewieryn, który zabił Stanisława Barszcza, też nie miał szczęścia. Do 1939 roku, jako właściciel sklepu i dorodnego ogiera, żył sobie dostatnio w Ogrodnikach, uchodząc za bogatego człowieka. Władza sowiecka, mimo ewidentnych zasług, obniżyła standard jego życia, ale prawdziwe nieszczęście spotkało go dopiero w 1945 roku. Pośród nocy wtargnęli do jego mieszkania czterej zamaskowani mężczyźni i zabili Maksyma w jego własnym łóżku. Dwunastoletnia Zinaida, córka Siewieryna, wyskoczyła ze strachu przez okno, ale rodzinie nie zrobiono żadnej krzywdy.

Siewieryn razem z Pietrukiem Gołowką w 1939 roku zastrzelili na brzegu Kotry polskiego oficera narodowości białoruskiej, który po rozformowaniu jednostki przedzierał się do rodzinnego domu, położonego blisko, po drugiej stronie Niemna. Mówiono, że to rodzina zabitego oficera dokonała zemsty na Siewierynie. Przestraszony tym wydarzeniem Pietruk ukrywał się przez wiele miesięcy. Osierocona Zinaida mieszka na osiedlu Sacharnyj Zawod, zmieniała kilku mężów i jest rozpita do granic możliwości.

Surowszy los dotknął inną rodzinę Gołowki z wioski Pławy. Gierasim Gołowka, który zabił Władysława Górnickiego, powieścił się w 1946 roku. Jego syn Iwan Gierasimowicz Gołowka, młodociany uczestnik bojówki Arciukiewicza, około 1962 roku w stanie zamroczenia alkoholowego wszczął awan-

turę o pieniądze w chacie Mikołaja Arciukiewicza. Pijany Arciukiewicz siekierą odrąbał głowę Iwanowi Gołowce i wyrzucił ciało z chaty na ulicę. Młodszy brat Iwana, Wołodia Gołowka, w odwet odrąbał siekierą głowę Mikołajowi Arciukiewiczowi, za co skazano go na 25 lat łagrów.

Tylko niewielka grupa działaczy partyjnych i sprawców zbrodni ludobójstwa dożyła sędziwego wieku. Poza wspomnianymi wcześniej Bazelikiem, Griszą Pilcem czy Eugenią Bułaj warto kilka słów poświęcić także innym aktywistom, którzy uwierzyli, że przemocą i zbrodnią zbudują sobie lepsze, dostatnie życie.

Anna Wasieczek z Nowosiołek koło Żerosławki pracowała jako „szwajczarka” Obkomu KPZB w Grodnie. Używała wtedy pseudonimu „Nadzia”. Pasję i zapal młodą dziewczyną oddała partii. Utrzymując kontakty z jacejkami KPZB, działającymi w konspiracji, nieustannie wędrowała po okolicy. Była wszędzie serdecznie przyjmowana, miała wielu przyjaciół. Ciepło wspomina rodzinę Januczenia z Obuchowa, a szczególnie swoją rówieśnicę Kławę. Spotykała się z Budrykiem, Bylem, Aplewiczami, Kowalczukami itp. Jest rozgoryczona. Czas walki przeminął tak, jakby w ogóle był niepotrzebny. Do władzy doszli młodzi ludzie, którzy nigdy o nic nie walczyli... Anna cieszy się niezłym zdrowiem, ale jest mocno zmęczona borykaniem się z codziennymi kłopotami.

Kuzyn przewodniczącego Obuchowskiego Komitetu Froł Januczenia na wojnie stracił nogę. Jest rozczarowany. Uwierzył innym ludziom i całe życie walczył w imię lepszej przyszłości. A teraz? Nie ma ideałów, zostało mu z tamtych lat tylko kalectwo i niedostatek. Jeszcze coś innego pozostało, o czym Froł nie mówił. Nieczyste sumienie i poczucie zagrożenia.

O zmroku Froł rygluje drzwi swojej chaty potężnym drągami. Tadeusz Jurowski po białorusku musiał długo przekonywać przez zamknięte drzwi, że nic mu nie grozi z naszej strony, zanim starzec z dużym wysiłkiem usunął ryglujący drąg i wpuścił nas do chaty.

Żyje w Obuchowie siostra przewodniczącego komitetu, Kława Januczenia. Chyba ona jedna wierzy w słuszność walki, jaką kierował jej brat, Włodzimierz.

W Pużycach złożyłem wizytę Gabrielowi Andriejowiczowi

Pilcowi, który w 1938 roku razem z Antonim Wasieczkiem kierował działalnością konspiracyjnej jaczeki KPZB. Odwiedziłem wielu innych ludzi z kręgu Obuchowskiego Komitetu. Wszyscy żyją bardzo skromnie. Kiedyś, przed laty, opętani bałamutną ideologią nienawiści, wyrządzili wiele złego. Dzisiaj mają świadomość tego. Gdyby mogli życie zacząć od nowa, z pewnością inaczej pokierowaliby swoimi losami, ale niczego nie można już odwrócić i muszą dożyć swoich dni w poczuciu winy i zmarnowanego życia.

Zbiorowe mogiły osadników przez wiele lat będą świadectwem popełnionych przez nich zbrodni ludobójstwa.

NADZIEJA KRASSOWSKA

RELACJA O MASOWYM MORDZIE W TAKLINOWIE*

Była niedziela, chyba 21 czerwca 1941 roku. Nad polskim niebem ukazały się samoloty niemieckie lecące na wschód, ku granicy ZSRR. Wtedy nastąpiły masowe aresztowania Polaków przez NKWD. Mąż mój, Stanisław Spaltabaka, był naczelnikiem poczty w Plissie, pow. dziśnieński, woj. wileńskie. Ruscy zwolnili go z pracy 1 maja 1940 roku. Ja byłam nauczycielką w Plissie. Wkrótce potem zostałam przeniesiona do wiejskiej szkoły z jednym nauczycielem. Mieszkaliśmy w budynku szkolnym. Na naszym utrzymaniu było pięcioro dzieci.

21 czerwca 1941 roku przyszedł do nas Edmund Alchimowicz – kierownik szkoły z Plissy, aby uprzedzić męża, że jutro NKWD zapewne ich aresztuje. Umówili się, że nazajutrz mąż przyjdzie do niego na godzinę piątą rano i razem ukryją się w lesie.

Tymczasem enkawudziści zjawili się u nas 22 czerwca już o godzinie czwartej rano i aresztowali męża. Rewizja była pospieszna. Mąż nie należał do żadnej organizacji. Był Polakiem. Nie było u nas żadnej broni. Przed szkołą stał samochód ciężarowy, a na nim było już wielu aresztowanych Polaków. Wszystkich powieźli do Plissy i osadzili w miejscowym areszcie, który mieścił się w budynku gminy.

Gdy samochód z aresztowanymi ruszył, pobiegłam do Plissy – do Edmunda Alchimowicza, aby go zawiadomić o aresztowaniu męża. Była szósta rano. Kierownik nie spał. Nerwowo

---

* Relacja napisana ręcznie przez autorkę we wrześniu 1992 roku w Toruniu.

chodził po pokoju. Błagałam go, by czym prędzej gdziekolwiek się ukrył, a on powiedział mi: – Pójdę na Sybir śladami naszych przodków, a pani niech zostanie dobrą Polką. Rozmowa trwała niecałe 5 minut. Siedziałam blisko okna. Zauważyłam enkawudzistów i powiedziałam: – Już idą. Uciekłam drugimi drzwiami, prowadzącymi na podwórze. Drzwi były otwarte, a budynek nie był otoczony.

Kierownika szkoły umieszczono w tym samym areszcie, co męża. Natychmiast się tam udałam, bo chciałam wiedzieć, jaki los czeka zatrzymanych. Po południu nadjechał pod areszt odkryty samochód ciężarowy. Tym razem był pusty, ale wkrótce zappełnił się aresztowanymi i ruszył w kierunku Głębokiego. Dojechał do Berezwecza, gdzie tuż za miastem stał ogromny klasztor paulinów pod wezwaniem św. Piotra i Pawła, zamieniony po 17 września 1939 roku przez Ruskich na więzienie. Tu co dzień przywożono coraz to nowych ludzi w miejsce wymordowanych.

Nazajutrz, 23 czerwca rano, ruszyłam do odległego 20 kilometrów Berezwecza, by dostarczyć mężowi coś do jedzenia. Szybko jednak wróciłam do domu, bo wszędzie po drodze spotykałam ludzi, którzy mówili, że naszych popędzono w kierunku granicy wschodniej. Kiedy szli, słońce prażyło niemiłosiernie. Skazańcy chcieli pić, pokazywali spierzchnięte wargi. Ludzie próbowali podejść do nich z wodą, ale enkawudziści nie zezwalali; krzyczeli – Uchadi, strielat' budiem. Za pochodem nieszczęsnych ludzi jechały chłopskie wozy, a na nich rodziny enkawudzistów.

Kilka dni później postanowiłam jednak pójść za granicę śladami aresztowanych. Nie chciałam iść sama. Bałam się. Nie mogłam znaleźć nikogo, kto by chciał dzielić ze mną tę niebezpieczną podróż. Udałam się więc do Prozorok, gdzie kiedyś pracował mój mąż na poczcie i miał tam znajomych. Tu dowiedziałam się, że wszystkich aresztowanych Ruscy wymordowali. Masakry uniknęła akuszerka – znajoma męża (nazwiska nie pamiętam). Szła podobno w jednej czwórce z moim mężem. Straciła go z oczu, gdy zaczęło się rozstrzelanie leżących na szosie. Wtedy ta kobieta zatoczyła się do rowu i upaść zaczęła sphywającą tam krwią mordowanych. Kiedy dobijano żyjących, jeden z enkawudzistów zauważył, że ona też jeszcze żyje i wyce-

lował w jej stronę, lecz drugi, widząc, że jest to starsza osoba, powiedział: – Astaw, żałka puli, ana i sama padochniet (Zostaw, szkoda kuli, ona i sama zdechnie). Ta kobieta powiedziała mi, że ci, którzy siedzieli w więzieniu, nie byli w stanie długo iść, pętali na kolanach lub posuwali się na siedzeniu. Z pragnienia, głodu i zmęczenia padali, mdleli. Tych od razu zabijano. Liczba enkawudzistów, którzy konwojowali skazanych, rosła coraz bardziej, gdyż uciekali oni przed Niemcami i dołączali tutaj, pomagając znęcać się nad pędzonymi ludźmi. Dołączali też komsomolcy. Niektórzy enkawudziści szli z pistoletami w rękach, inni jechali na koniach. Było też mnóstwo psów tropiących. Prowadzono ich w kierunku Witebska i wszystkich wymordowano w Taklinowie.

Pomimo takich wiadomości postanowiłam pójść i szukać męża. Towarzyszyła mi młoda kobieta, żona sołtysa, Janina Brachun, która zdecydowała się iść ze mną. Jej męża też aresztowano. Szliśmy początkowo drogą leśną, potem szosą. Przez ten skrót zostawiłyśmy z boku Uszaczę, gdzie jeden z księży rzucił się z mostu do rzeki. Mijałyśmy wsie: Saroczyno, Balbinowo, Kapuścino – już na ziemi sowieckiej, w kierunku Witebska. Nie pamiętam kolejności wymienionych wyżej miejscowości, ale na pewno tą właśnie trasą nasi szli na śmierć. Jeśli ktoś umęczony rzucał swój tobołek, konwojenci mówili: – Nie brsajtie, my was na rabotie do Witebska wiedzom. Przy drogach często spotykałyśmy świeże mogiły – to były groby naszych pomordowanych. Pod wsią Saroczyno, tuż przy drodze, była mogiła nauczycielki z Dzisny – Wandy Cybulskiej (powiedzieli nam o tym miejscowi).

Doszłyśmy wreszcie do kolchozowej wsi Taklinowo. Tu krzyżowały się drogi. Jedna z nich rzeczywiście prowadziła do Witebska. Mieszkańcy wsi mówili, że to tu rozstrzelano bardzo dużo Polaków. Wszystko działo się na ich oczach. Podczas bombardowania Ułły – podobno jakiegoś mostu – padła komenda: – Łazyties'. Taki rozkaz padał już niejednokrotnie, nim tu doszli. Tym razem padli na ziemię po raz ostatni. Rozpoczęła się egzekucja. Zabijano strzelając w głowę z pistoletów. Żyjących dobijano. Zabitych ściągano do rowów i znowu komenda dla następnych: – Wystupit', łazyties' – i dalej strzelano. W pewnym momencie nadleciały niemieckie samoloty. Na szo-

się leżeli zabici, a po obu stronach stali ich mordercy – enkawudziści. Samoloty zniżyły się, padły z nich strzały i niemal wszyscy mordercy zginęli (tak relacjonowali mieszkańcy Taklinowa). Działo się to najprawdopodobniej 25 czerwca 1941 roku, w czwartek. Dokładnej daty już nie pamiętam.

Potem kazano mieszkańcom Taklinowa ładować zabitych na wozy i grzebać. Tuż w pobliżu wsi był lasek, ludzie nazywali go z białoruska – taklinowski barok. Na skraju lasu znajdowały się głębokie i szerokie doły, w których mieszkańcy kołchozu przechowywali zimą kartofle. W tych dołach złożono ciała Polaków. Doły były wypełnione zwłokami tak, że wyglądały jak ogromne kopce. Dużych kopców było pięć czy sześć. Były też trzy pojedyncze mogiły, bo grzebiąc pomordowanych kołchoźnicy zauważyli, że trzech mężczyzn żyje. Byli oni ciężko ranni i siedzieli, oczekując na śmierć.

Mieszkańcy Taklinowa byli dla nas życzliwi i dobrzy. Wielu z nich mówiło poprawną polszczyzną, bo, jak twierdzili, przodkami ich byli przecież Polacy, a ziemia, na której obecnie mieszkają, należała niegdyś do Polski. Na moją prośbę chętnie zrobili duże, heblowane krzyże – ładne. Po południu wspólnie udaliśmy się na mogiły pomordowanych. Na każdym grobie kołchoźnicy ustawili krzyż. Modliliśmy się. Gdy wracałyśmy do kraju proszono nas, byśmy przyszły do Taklinowa jeszcze raz, ale tym razem z kapłanem. Obiecałam, jednakże nie dotrzymałam obietnicy. Bałam się.

Składając relację o masowym mordzie w Taklinowie, chcę, by młode pokolenie wiedziało, iż nie tylko Niemcy mordowali Polaków, ale czynili to również Rosjanie na Kresach Wschodnich.

JĘDRZEJ TUCHOLSKI

**STRATY WŚRÓD POLSKICH OFICERÓW
I POLICJANTÓW W ŚWIETLE MATERIAŁÓW
LITEWSKIEGO CENTRALNEGO ARCHIWUM
PAŃSTWOWEGO
(CZTERDZIEŚCI KRWAWYCH DNI RZĄDÓW NKWD
NA WILEŃSZCZYŹNIE)**

Od 19 września do 27 października 1939 roku Wileńszczyzna pozostawała pod wojskową okupacją sowiecką. W okresie tym na anektowanym terytorium sprawował administrację Tymczasowy Zarząd Okręgu Wileńskiego, powołany w ramach Frontu Białoruskiego Armii Czerwonej, w niedługim czasie przekształcony w Zarząd Tymczasowy Wilna, przy czym równocześnie powołano zarządy powiatowe.

W Wilnie i w terenie usadowiły się grupy operacyjno-czekistowskie NKWD, które wkroczyły tu bezpośrednio za oddziałami wojska i przystąpiły z miejsca do zaplanowanych wcześniej działań. Zapełniły się więzienia i areszty, wkrótce nastąpiła wywózka ludzi na Wschód.

Jednocześnie toczyły się w Moskwie negocjacje o przekazanie Wilna Litwinom. ZSRR godził się na to, stawiając jednakże twardy warunek – pozostawienia na terytorium Wileńszczyzny swoich baz wojskowych.

Ostatecznie 10 października podpisany został Układ o przekazaniu przez ZSRR Republice Litewskiej miasta Wilna i obwodu wileńskiego oraz o wzajemnej pomocy pomiędzy Związkiem Sowieckim i Litwą¹.

W myśl zawartego układu Republika Litewska zyskiwała dodatkowy obszar o powierzchni wynoszącej około 7000 km², ZSRR zaś bazy dla swoich wojsk na Porubanku oraz w Nowej

¹ L. Tomaszewski, *Kronika wileńska 1939–1941*, wyd. III, Warszawa 1994, s. 38.

Wilejce pod Wilnem i w miejscowościach: Gajżuny, Olita i Preny.

W dniu 28 października 1939 roku do Wilna wkroczyły wojska litewskie.

Społeczność wileńska niezwłocznie przystąpiła do ustalania poniesionych strat osobowych, jednocześnie wносиła petycje do MSZ Republiki Litewskiej o wszczęcie starań mających na celu uwolnienie osób wywiezionych przez NKWD. Do MSZ zaczęły napływać wykazy aresztowanych opracowywane przez instytucje, środowiska zawodowe, nawet przez osoby prywatne. Sporządziły je np.: Izba Przemysłowo-Handlowa w Wilnie, Izba Lekarska Wileńsko-Nowogródzka, Okręgowa Rada Adwokacka, panie Wanda Piłsudska, Nina Bublejowa i wiele innych².

Na podstawie powyższych częściowych materiałów został opracowany w MSZ wykaz zbiorczy noszący datę 24 listopada 1939 roku³. Niestety, późniejsze wystąpienia władz litewskich w sprawie uprowadzonych wilnian, podjęte na początku 1940 roku, zakończyły się całkowitym niepowodzeniem.

Wykaz, o którym mowa, publikowany jest po raz pierwszy. Zawiera on 351 pozycji dotyczących 349 osób, gdyż w dwóch przypadkach dwukrotnie występują ci sami ludzie. Zwraca uwagę, iż poza kilkoma wyjątkami, widnieją tam nazwiska stałych mieszkańców Wilna i jego najbliższych okolic. Jest zrozumiałe, że tylko o takie osoby miał podstawę występować na arenie międzynarodowej rząd litewski.

Powyższy wykaz, zawierający w pierwotnym kształcie wyłącznie dane personalne więźniów, uzupełniony został obecnie danymi dotyczącymi ich profesji; informacje te zaczerpnięto ze szczegółowych, na ogół, materiałów częściowych.

Z porównania wykazu zbiorczego z materiałami częściowymi wynika, iż nie wszystkie zgłoszone osoby zostały uwzględnione przez litewskie MSZ. Powód nie jest jeszcze znany, część z nich to element napływowy, co do pozostałych można jedynie przypuszczać, iż materiały ich dotyczące wpłynęły już po dacie opracowania dokumentu. Sprawa wymaga dal-

² Litewskie Centralne Archiwum Państwowe (dalej: LCAP), F. 317. Ap. 1. B. 14. L. 1-216. Kserokopie w zbiorach CA MSW.

³ LCAP. F.317. Ap.1. B. 14. L. 76-83.

szych badań, zwłaszcza że trzeba wyjaśnić późniejsze losy wszystkich tych ludzi.

Wiadomo już na przykład, iż spośród wymienionych w wykazie oficerów i policjantów dziesięciu znalazło się w Kozielsku, Ostaszkwie i Starobielsku⁴, a gen. Stefan Suszyński zakończył życie pod Karagandą w dniu 15 grudnia 1940 roku⁵. O miejscach wiecznego spoczynku wielu innych osób rodziny nie wiedzą nic po dzień dzisiejszy.

Podobnie, częściowo tragicznie, ułożyły się losy wielu spośród internowanych po 17 września 1939 roku polskich żołnierzy i policjantów, którzy w grudniu tegoż roku wyrazili gotowość powrotu w ojczyście strony, będące we władaniu NKWD.

Według najbardziej miarodajnych danych we wrześniu 1939 roku znajdowało się na Litwie około 13800 internowanych Polaków. Ponieważ utrzymanie ich stanowiło spore obciążenie dla niewielkiego kraju, rząd litewski zabiegał u rządów Niemiec i ZSRR o przyjęcie części internowanych, pochodzących z terenów znajdujących się wówczas pod okupacją obydwu tych państw. Chęć wyjazdu wyraziło około 3300 osób i tyleż dobrowolnie opuściło Litwę⁶.

Uchwałą Rady Komisarzy Ludowych ZSRR z 9 listopada 1939 roku zapadła decyzja o przyjęciu polskich wojskowych internowanych na Litwie a wyrażających chęć powrotu na tereny Zachodniej Białorusi i Ukrainy. Jednakże dokument ten w części opatrzonej gryfem „ściśle tajne” i dotyczącej oficerów, urzędników i policjantów nakazywał skierowanie ich do obozów jenieckich, w których mieli być poddani selekcji. Wiadomo, co miało to oznaczać. Pozostałych postanowiono rozpuścić do domów⁷.

⁴ Muzeum Katyńskie: Oddział Muzeum Wojska Polskiego. *Kartoteka osobowa*.

⁵ T. Kryśka-Karski, S. Żurkowski, *Generałowie Polski niepodległej*, Warszawa 1991.

⁶ G. Vilkialis, *Żołnierze polscy internowani na Litwie w latach 1939-1940 (na podstawie materiałów Litewskiego Archiwum Państwowego)*, w: *Społeczeństwo białoruskie, litewskie i polskie na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w latach 1939-1941*, Warszawa 1995, s. 316-320.

⁷ *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. I, *Jeńcy nie wypowiedzianej wojny sierpień 1939 - marzec 1940*, Warszawa 1995, s. 243-246.

W grudniu 1939 roku transportami z obozów internowanych w Birsztonas (Birsztany), Kulautuva (Sapoczyski), Rokiszki (Rokiszki), Palanga (Połonga) i innych, przez punkty graniczne w Gudogajach i Marcinkańcach, wyekspediowano z Litwy 1687 policjantów i żołnierzy i na ostatek 2 stycznia 1940 roku z Birsztonas przez Gudogaje jeszcze 31 ludzi; razem 1718 osób⁸.

Dokument NKWD z 13 stycznia 1940 roku wymienia 21 oficerów oraz 54 policjantów i żandarmów zatrzymanych w obozie juchnowskim. Występuje się tam również o zgodę na skierowanie wyżej wymienionych do obozów kozielskiego i ostaszkowskiego. Tym samym ludzie ci zostali naznaczeni piętnem śmierci⁹.

W zasobach Litewskiego Centralnego Archiwum Państwowego w Wilnie zachowały się dokumenty dotyczące przekazywania internowanych Polaków przez punkty graniczne do ZSRR, zwłaszcza komplet imiennych wykazów transportowych¹⁰.

Z materiałów powyższych wynika, iż NKWD nie internowało (nie zdołało internować?) wszystkich oficerów i policjantów. Mankamentem tych, po części ręcznie pisanych, wykazów jest fakt, iż są miejscami trudno czytelne, zwłaszcza że zostały sporządzone po litewsku i rosyjsku, wskutek czego wykazują wiele zniekształceń w brzmieniu imion i nazwisk. Niemniej jednak ustalono, iż widnieją na nich personalia co najmniej 75 policjantów, z których 40 przewieziono do Ostaszkowa, stracono w Kalininie i pogrzebano w Miednoje¹¹.

W tym samym dokumencie NKWD¹² wyszczególniono stopnie 21 oficerów: 1 major, 1 kapitan i 19 pozostałych. Z analizy litewskich materiałów wynika, że przez Gudogaje i Marcinkańce przekazano co najmniej dwukrotnie więcej polskich oficerów. Ustalono dotychczas, iż 20 spośród nich prze-

⁸ LCAP. F.300. Ap. 1. B. 29. L. 2 i 3. Kserokopie w zbiorach CA MSW.

⁹ *Katyń. Dokumenty...*, s. 371.

¹⁰ LCAP. F.300. Ap. 1. B. 29. L. 4-59. Kserokopie w zbiorach CA MSW.

¹¹ Zob. przypis 4.

¹² Zob. przypis 9.

transportowano do Kozielska. Nazwiska owych oficerów widnieją na katyńskiej liście strat: mjr Stanisław Chodorowski, kpt. Zygmunt Mochnac, 17 poruczników i podporuczników oraz chor. Michał Karliński¹³.

Ustalenie późniejszych losów pozostałych oficerów, podobnie jak reszty przywiezionych z Litwy funkcjonariuszy i żołnierzy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych II Rzeczypospolitej, a także żandarmów, jest przedmiotem obecnie prowadzonych prac badawczych.

Wykaz osób aresztowanych i deportowanych do ZSRR sporządzony w MSZ Litwy 24 listopada 1939 roku

1. Abramowicz Witold, adwokat
2. Adamowicz Stanisław
3. Adamski Franciszek, urzędnik magistratu
4. Afanasjew Dymitr, aplikant sądowy
5. Aleksandrowicz Bohdan, urzędnik województwa
6. Alubowicz Jan, szofer
7. Ambrożewicz Mieczysław, szofer
8. Anton Konstanty, rotmistrz, KOP „Krasne”
9. Aramowicz Klemens, fryzjer
10. Aramowicz Witold, syn Klemensa
11. Astyk Franciszek, cukiernik
12. Artke Kazimierz, pracownik PKP
13. Awkunas Karol, krawiec
14. Bagiński Stanisław, adwokat, radca prawny magistratu w Wilnie
15. Babicz Jan, urzędnik
16. Bakanowski Kazimierz, urzędnik
17. Bartoszewicz Michał, emerytowany policjant
18. Bejenko Hipolit
19. Bertholdt Grzegorz, były pułkownik armii rosyjskiej
20. Bielak Ludwik, pracownik PKP
21. Bielajew Mikołaj, dr med., lekarz Litewskiej Lecznicy w Wilnie

¹³ Zob. przypis 4.

22. Bielski Piotr, policjant
23. Bieniecki Aleksander vel Jermotte
24. Biuszel-Karnicki Antoni, gimnazjalista, syn Edwarda
25. Biuszel-Karnicki Edward, ogrodnik
26. Bizunowicz Feliks, pracownik PKP
27. Bleszyński Teodor, urzędnik magistratu
28. Bleszyński Wacław, urzędnik
29. Bochwic Stanisław, dyrektor Banku Ziemskiego w Wilnie, działacz społeczny
30. Bogusławski Mikołaj, młynarz
31. Bohdan Edward, dyrektor Banku Polskiego w Grodnie
32. Bohdanowicz Waczesław
33. Bonasewicz Adam, dr med., emeryt
34. Bonasewicz Józef, urzędnik RKU
35. Bortkiewicz Zygmunt Adam, ziemianin, działacz społeczny
36. Bortkiewicz Stefan, student
37. Borkowski Antoni
38. Brandt Olgierd, emerytowany sędzia
39. Bublej Jan, dr med.
40. Bułhak Andrzej, absolwent wyższej uczelni, podporucznik rezerwy
41. Cholewo Jan, inżynier PKP
42. Chwoles Zachariasz, współwłaściciel tartaku i dyrektor fabryki Iniarskiej, działacz społeczny
43. Cygański Stefan, urzędnik PKP
44. Cyncynatus Aron, dziennikarz
45. Cymbler Abram, dr med., lekarz szpitala żydowskiego Miszmeres Choilim w Wilnie
46. Czarnowski Czesław, dr med., kierownik Kliniki Otolaryngologicznej Uniwersytetu Wileńskiego i zastępca profesora
47. Czechowicz Edmund, ziemianin
48. Czeladzin Piotr Stanisław, dr med., lekarz Szpitala Kolejowego w Wilnie
49. Czernichow Józef, adwokat, działacz żydowski
50. Cywiński Stanisław, docent Uniwersytetu Wileńskiego
51. Danecki Tadeusz, urzędnik PKP
52. Daniłowicz Józef
53. Dembiński-Pióro Kazimierz, podpułkownik w st. sp.
54. De Lambert Roman, policjant

55. Dewall Elżbieta
56. Djak Witold
57. Dmochowski Henryk, inżynier PKP
58. Domaradzki Aleksander
59. Dowgiałło Kazimierz, sędzia Sądu Okręgowego w Wilnie
60. Downarowicz Antoni
61. Drac Wacław, sędzia Sądu Okręgowego w Wilnie
62. Drozdowiczowa Alina, urzędniczka w elektrowni miejskiej
63. Druhowino Olgierd, inżynier w elektrowni miejskiej
64. Dudo Michał, inżynier, dyrektor „Polminu” w Wilnie, działacz społeczny
65. Faleński Bohdan, ziemianin
66. Frąckiewicz Jan, rolnik
67. Frąckiewicz Stanisław, rolnik
68. Frydman Jakub, dr med., lekarz Litewskiej Lecznicy w Wilnie
69. Gajżowski Bronisław Zefiryn
70. Gałdzicki
71. Gerlée Paweł, mierniczy
72. Gierulski Jan, podpułkownik rez., urzędnik
73. Gładysz Mieczysław, pracownik PKP
74. Gładysz Stanisław, urzędnik PKP
75. Wacław, inżynier, dyrektor DOKP w Wilnie
76. Głowiński Antoni, handlowiec
77. Godecki Marian, kurator Wileńskiego Okręgu Szkolnego
78. Grewcew Włodzimierz, kupiec
79. Grodzicki Kazimierz, wiceprezydent m. Wilna
80. Gryszkiewicz Wincenty
81. Gryzel Ignacy, inżynier PKP
82. Górnicki Roman, wicedyrektor DOKP
83. Goworowicz Borys, urzędnik
84. Grzymajło Józef
85. Gulbiński Franciszek, policjant
86. Hermanowicz Franciszek
87. Hojdo Jan
88. Iljutowicz Andrzej, aplikant notarialny
89. Illukowicz Wilhelm, podporucznik rez.
90. Jacewicz Teodor, ziemianin
91. Jagiełło Zbigniew, gimnazjalista

92. Jakimowska Burokaité Zofia
93. Jakowicki Władysław Marian, dr med., profesor Uniwersytetu Wileńskiego
94. Jamontt Maciej, radca prawny
95. Janczewski Jan, sędzia Sądu Grodzkiego w Opsie
96. Jankowski Stanisław, dyrektor Miejskich i Między-miastowych Komunikacji w Wilnie
97. Jankowski Wiktor, właściciel zakładu mechanicznego i odlewni, działacz społeczny
98. Janulin Julian, strażnik więzienny
99. Jucewicz Konstanty
100. Kacprowicz Zygmunt
101. Karmazyn Michał, urzędnik PKP
102. Kistelski Bolesław (zob. poz. 103)
103. Kistelski Bolesław (zob. poz. 102)
104. Klingier Witold
105. Klimowicz Czesław
106. Knapik Edward, podporucznik rez.
107. Koralkow Dymitr
108. Korfel Edward, urzędnik
109. Korobkow Dymitr, pracownik elektrowni miejskiej
110. Kostyczewicz Mścisław, urzędnik
111. Koszan Szepsel
112. Kozak Bronisław, policjant
113. Krak Edmund, urzędnik
114. Krestianow Aleksander, adwokat
115. Kraszewski Witold, urzędnik PKP
116. Krupowicz Jan, student
117. Książek Jan
118. Kubiak Szczepan, szofer
119. Kuźnicki lub Kuźmicki Waclaw, uczeń
120. Lachowicz Władysław
121. Ladowski Michał, dyrektor Polskiego Spółdzielczego Banku Rzemieślniczego w Wilnie, działacz społeczny
122. Lewin Nachman, współwłaściciel dwóch fabryk
123. Lichodziejewski Witold, emerytowany podkomisarz policji
124. Ludkiewicz Józef, woźny
125. Łapczyński Józef, st. wachmistrz w st. sp.
126. Łapiński Mieczysław, urzędnik

127. Łopuszyński Piotr, przedsiębiorca budowlany
128. Łobza Władysław
129. Łapiński Zygmunt, urzędnik PKP
130. Łuckiewicz Antoni, dyrektor Muzeum Białoruskiego w Wilnie, publicysta
131. Łuczywek Jan, adwokat
132. Łokuciewski lub Łokuciejewski Jan Stefan, emeryt
133. Maculewicz Ludwik, dyrektor Banku Rolnego w Wilnie
134. Maleszewski Wiktor, dr med., prezydent m. Wilna
135. Malinowski Leon, technik PKP
136. Makarewiczowa Helena, bez zawodu
137. Małochleb Jakub, urzędnik pocztowy
138. Małafiejew Sergiusz, dr med., ordynator Litewskiej Kliniki w Wilnie
139. Maliszewski Leonard
140. Martenko Mieczysław
141. Maśłowski Karol, wójt gminy Podbrzezie pow. wileńsko-trocki
142. Matuszczak Stanisław, poborca rynkowy
143. Mazur Stanisław
144. Mazur Zachariasz, urzędnik PKP
145. Mienajto Aleksander
146. Miklaszewski Jan, inżynier PKP
147. Mikulski Zenon, prezes Okręgowej Izby Kontroli Państwowej w Wilnie
148. Mikuć Witold, lekarz med., lekarz więzienny i Ubezpieczalni Społecznej
149. Miłaszewski Eugeniusz, urzędnik magistratu
150. Mączyński Witold
151. Nasiekajto Eugeniusz, duchowny prawosławny
152. Niezabytowski Konstanty
153. Nowak Henryk, wicedyrektor Banku Polskiego w Wilnie
154. Nowak Mieczysław
155. Nowicki Mieczysław, technik budowlany
156. Obieziński Michał, prezes spółdzielni
157. Obieziński Mieczysław, prezes Oddziału Prokuraturii Generalnej RP
158. Okołowicz Aleksander, urzędnik PKP
159. Olszewski Józef, pracownik PKP

160. Pap Leon
161. Pawletko Wilhelm, urzędnik
162. Paszkiewicz Romuald, pracownik PKP
163. Pawłowicz Julian, urzędnik PKP
164. Petlicki Stefan, policjant
165. Peszyński Witold Stanisław, urzędnik PKP
166. Pieciur Stefan
167. Pietkiewicz Kazimierz Stanisław, policjant
168. Pieślak Tomasz, inżynier PKP
169. Pieślak Waław, inżynier, nauczyciel
170. Piłsudski Kalikast, ziemianin
171. Piłsudski Kazimierz, brat marszałka Piłsudskiego
172. Piłsudski Jan, brat marszałka Piłsudskiego
173. Plich Stefan, sędzia Sądu Okręgowego w Wilnie
174. Plis Meier
175. Płoński Jan, szofer
176. Połoński Franciszek, rolnik
177. Pogorzelski Stanisław, inżynier PKP
178. Popławski Piotr, major w st. sp.
179. Piotrowski Stanisław
180. Piotrowski Stefan
181. Protasewicz Edward
182. Ptasznik Konstanty, pracownik PKP
183. Prokopowicz Tomasz, student
184. Puciata Jan, urzędnik
185. Puzynowska Maria, urzędnik magistratu
186. Radziuk lub Radziuch Grzegorz, redaktor
187. Rakowski Józef, wicewojewoda wileński
188. Reks Bolesław
189. Reks Jan
190. Rezner-Sipowiczówna Wanda, bez zawodu (por. poz. 212)
191. Rodziewicz Edmund, urzędnik PKP
192. Rodziewicz Kazimierz, dr med., asystent Uniwersytetu Wileńskiego
193. Rodziewicz Jan, urzędnik
194. Rodziewicz Paweł
195. Rodziewicz Waław
196. Rogiński Antoni, sędzia Sądu Okręgowego w Wilnie
197. Romankiewicz Andrzej, adwokat

198. Romanowski Antoni, kierownik szkoły powszechnej
199. Rone Antoni, mierniczy
200. Rubczak Józef Bohdan, wicedyrektor Banku Polskiego w Wilnie lub Grodnie
201. Rusak Eugeniusz, komendant Straż Pożarnej m. Wilna
202. Ruszczyc Zygmunt, ziemianin
203. Sawicki Jerzy, student
204. Sawicki Konstanty
205. Skirelis Petras
206. Skrunda Sergiusz, student
207. Siedlecki Marian, dr med., naczelny lekarz Szpitala św. Jakuba w Wilnie
208. Sieklucki Józef
209. Sielanko Władysław
210. Siemaszko Władysław
211. Sienkiewicz Bolesław
212. Sipowiczówna-Rezner Wanda (por. poz. 190)
213. Sipowiczówna Stanisława
214. Słotwiński Mirosław, ziemianin
215. Solmanowicz Józef
216. Solmanowicz Leon
217. Spaczyński Stefan, urzędnik PKP
218. Stankiewicz Bazyli
219. Stankiewicz Witold, fryzjer
220. Stapowicz Władysław
221. Steckiewicz Jerzy, major w st. sp.
222. Strunicki Włodzimierz
223. Strzemiński Ignacy, wicewojewoda wołyński
224. Strzałkowski Franciszek, urzędnik PKP
225. Stundzis Michał, redaktor
226. Summik Jerzy
227. Suszyński Stefan, generał w st. sp.
228. Szarko Waław, student
229. Szymeczko Waław, szofer w elektrowni miejskiej
230. Szablewski Michał
231. Szczuk Stanisław
232. Szalkiewicz Antoni, major w st. sp.
233. Szczęsnowicz Marian, asesor sądowy Sądu Okręgowego w Wilnie

234. Szymeczko Waclaw, szofer w elektrowni miejskiej
235. Szymkiewicz Mieczysław, rolnik
236. Szlachetowski Adam, inżynier, wicedyrektor DOKP
237. Światko Anatol, inżynier
238. Światopełk-Mirski Wiktor, ziemianin
239. Tamulewicz Waclaw
240. Tarasiewicz Olgierd, porucznik rez., inżynier rolnik, urzędnik wojewódzki
241. Tarasow Sergiusz, uczeń
242. Tattol Edward, policjant
243. Tejtel Józef, adwokat
244. Tomaszewski Adolf
245. Traigiel Bronisław
246. Trepka Antoni, nauczyciel
247. Trybacki Władysław
248. Trocki Mikołaj lub Michał, urzędnik
249. Truchanowicz Stanisław, urzędnik nadleśnictwa
250. Tubielewicz Kazimierz, policjant
251. Tuchan-Baranowski Aleksander
252. Urban Fabian, technik pocztowy
253. Wasilewski Bronisław, rolnik
254. Wasilewski Franciszek, uczeń
255. Wasilewski Feliks, dr med., zastępca naczelnego lekarza m. Wilna
256. Wasilewski Władysław
257. Wędziagolski Bronisław, ziemianin, pułkownik w st. sp., były poseł na Sejm
258. Weryho Wiktor, instruktor gimnazjalny
259. Więclawek Tadeusz
260. Wilżys Adam, policjant
261. Witkowski Feliks
262. Wiszniewski Franciszek, krawiec
263. Włodzimierow Wiaczesław, kancelista, komendant Związku Strzeleckiego
264. Wierszyłło Tadeusz, adwokat
265. Wołęjszo Józef, rolnik
266. Wołęjszo Stanisława, rolniczka
267. Wołosewicz Longin Franciszek, policjant
268. Woskowicz Michał, pracownik PKP

269. Wysocki Aleksander, dyrektor Banku Polskiego w Radomiu
270. Wysocki Waclaw, lekarz
271. Zahorski Henryk, prokurator Sądu Najwyższego
272. Zagórski Dominik
273. Zaks Eliaz, adwokat
274. Zakrzewski Witold, szewc
275. Zakrzewska Jadwiga, robotnica
276. Zawadzki Krzysztof, praktykant konsularny Konsulatu RP w Londynie
277. Żebryk Jan, felczer kolejowy PKP
278. Żejmo Józef
279. Żemojtel Witold, inżynier PKP
280. Żemojtel Tadeusz, urzędnik wojewódzki
281. Żyliš Franciszek, policjant
282. Żywaczewski Hilary, intendent wojewódzki
283. Żyznowski Edward, pracownik PKP
284. Zwiedryński Ignacy, właściciel sklepu

Uzupełnienie

285. Antonowicz Wincenty
286. Brzozowski Waclaw, sędzia Sądu Apelacyjnego w Wilnie
287. Bortkiewicz Julia
288. Bielski Olgierd, urzędnik filharmonii, sekretarz Towarzystwa Naukowego Wileńskiego
289. Borowski Jan, ziemianin
290. Bochen Doroteusz, dziennikarz
291. Cieśla Maks, pracownik firmy „Elektrit”
292. Czernichow Michał, student
293. Czetwertyński Ludwik, przemysłowiec, właściciel tartaku w Żołudku
294. Czetwertyńska Róża, żona Ludwika
295. Erlich Henryk, adwokat z Warszawy
296. Gniadkowski Mieczysław, prezes Związku Podoficerów Rezerwy w Wilnie
297. Gołofid Bolesław, porucznik, ranny w 1939 r.
298. Gołyński Bolesław, major, dr med.

299. Gunderyn Aleksander, ziemianin
300. Gryszkiewicz Mikołaj, zawodowy podoficer
301. Hawryłkiewicz Gabriel, sędzia Sądu Najwyższego
302. Królikowski Henryk, urzędnik
303. Karaś Alfons
304. Kadenacy Bolesław, urzędnik, siostrzeniec marszałka Piłsudskiego
305. Korolkiewicz Henryk
306. Kraskowski Marek, bezrobotny
307. Krzemiński Tadeusz, oficer policji
308. Kuźmicki Włodzimierz, adwokat
309. Kurkiewicz Adam, inżynier PKP
310. Kiewlicz Jerzy, student, urzędnik
311. Gryszkiewicz Mikołaj, podoficer
312. Gutkowski Władysław, dzierżawca bufetu dworcowego
313. Gawiński Władysław, dyrektor Izby Rolniczej
314. Leszczeński Stanisław
315. Lasiewicz Witold, rolnik
316. Lekant Aleksander, nauczyciel
317. Łysakowski Edward, chorąży w st. sp.
318. Małejko Piotr
319. Maciejewski Jerzy, dziennikarz
320. Neuman Tomasz
321. Okuszko Eugeniusz, agronom
322. Orelska Barbara, krawcowa
323. Osimicki (?)
324. Pomykalski Stanisław, aspirant policji
325. Pomykalski Kazimierz, student
326. Parczewski Tadeusz, aplikant adwokacki
327. Pocijewski Tomasz, urzędnik emerytowany
328. Poczynko Chackiel, nauczyciel szkoły żydowskiej
329. Piątkowski Jan, urzędnik magistratu
330. Panawowa Paulina
331. Rejzin Zalman, dziennikarz, kierownik Żydowskiego Instytutu Naukowego
332. Rejzin Srul, dziennikarz
333. Pozniak Jan
334. Ostrowska Antonina, nauczycielka
335. Ostrowski Wiktor, student

336. Samojo Włodzimierz, dziennikarz
337. Segalowicz Josel, robotnik
338. Skinder Kazimierz
339. Sawicki Teofil, emerytowany sędzia
340. Szykier Bronisław
341. Tułajewski
342. Walicki
343. Wiśniewski Stefan, urzędnik wojewódzki
344. Wyleżyńska Natalia
345. Wojtkiewicz Jerzy, gimnazjalista
346. Wulc Rafał, urzędnik starostwa powiatowego w Wilnie
347. Zieleniewski Kazimierz, aptekarz
348. Żene Edwin, sędzia Sądu Apelacyjnego w Wilnie
349. Żeludziejcz-Wielikdzien Szymon, urzędnik Kuratorium Wileńskiego Okręgu Szkolnego
350. Opacki Michał, student
351. Widuczański Mendel, monter elektryk

MAREK TARCZYŃSKI

OBCHODY ROKU KATYŃSKIEGO INSTYTUCJE, PROGRAMY, EFEKTY

14.12.1993 r. prezydent Rzeczypospolitej Lech Wałęsa na prośbę Rodzin Katyńskich zwrócił się z apelem do społeczeństwa, aby rok 1995, w którym przypada 55 rocznica popełnienia zbrodni katyńskiej, stał się „okazją do naszej wspólnej refleksji”¹. Apel prezydenta przyjęto powszechnie jako oficjalne ogłoszenie Roku Katyńskiego.

Główne idee obchodów, zawarte w apelu prezydenta oraz jego przemówieniu wygłoszonym 23.3.1994 r. na inauguracyjnym posiedzeniu Komitetu Honorowego Obchodów Roku Katyńskiego, ująć można następująco:

- rozwinięcie prac badawczych i archiwalnych nad ujawnieniem pełnej prawdy o zbrodni katyńskiej,
- wyjaśnienie wszystkich okoliczności zbrodni i ustalenie jej sprawców przez aparat ścigania,

¹ Tekst apelu prezydenta, maszynopis podpisany przez L. Wałęsę, datowany w Warszawie 14 grudnia 1993 r., NKHBZK, teka Rok Katyński (dalej t. RK), s. 1. W końcowej części apelu czytamy: „Jako zwierzchnik Sił Zbrojnych z satysfakcją przyjąłem wiadomość, że Wojsko Polskie podjęło już wstępne prace, oraz przyjęło na siebie konkretne zobowiązania”. Mówiąc „wstępne prace” L. Wałęsa miał niewątpliwie na uwadze zorganizowaną pod auspicjami Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa ekspedycję grupy kartografów wojskowych, kierowaną przez mjr. dr. Bogdana Kolanowskiego w dniach 10–25.11.1992 r. (WPH 1992, nr 4, s. 280) i podobną ekspedycję w 1994 r. w Charkowie („Zeszyty Katyńskie” 1995, nr 5, s. 133). O zobowiązaniach wojska mówił na posiedzeniach NKHBZK ksiądz Zdzisław Peszkowski, że bataliony saperów pojadą budować cmentarze, „marmur już wybrany i w kilka miesięcy będą gotowe cmentarze”. Były to tyle płonne co naiwne nadzieje, powstałe, jak sądzić można, pod wpływem jakichś nieodpowiedzialnych obietnic i zobowiązań.

- próba polepszenia stosunków polsko-rosyjskich, nadania im „nowej jakości i głębszego znaczenia” na kanwie wspólnie wyjaśnionej do końca prawdy o Katyniu.

W tekście przemówienia z 23.3.1994 r. czytamy: „Ta prawda – powtarzam raz jeszcze – musi być ujawniona. To nasz moralny dług. Zobowiązanie wobec tych, którzy niewinnie przelali swoją krew – polskich oficerów... Ta prawda potrzebna jest także naszym obu narodom, Rosjanom i Polakom”².

Można przypuszczać, że w chwili ogłoszenia obchodów Roku Katyńskiego ani prezydent, ani jego najbliższe otoczenie nie mieli wyobrażenia o formie obchodów i trudnościach, zwłaszcza zewnętrznych, które trzeba będzie przewyciężyć, aby miały one godny i merytorycznie głęboki charakter.

Komitet Honorowy Obchodów Roku Katyńskiego

W niedługi czas po ogłoszeniu obchodów Roku Katyńskiego prezydent powołał Komitet Honorowy Obchodów. Z braku dokumentów trudno ustalić formy i zasady powoływania członków tego komitetu, zwłaszcza iż oficjalnie skład komitetu – wbrew dobrym tradycjom – nie został publicznie ogłoszony.

Można przypuszczać, na podstawie informacji wymieniających osoby uczestniczące w jego posiedzeniach, że członkami komitetu byli m.in. prezydent Lech Wałęsa, ks. prymas Józef Glemp, premier Waldemar Pawlak, marszałek Sejmu Józef Oleksy, marszałek Senatu Adam Struzik, przewodnicząca Federacji Rodzin Katyńskich Krystyna Krzyškowiak, sekretarz naukowy NKHBZK Bożena Łojek, minister spraw wewnętrznych Andrzej Milczanowski, minister spraw zagranicznych Andrzej Olechowski, szef URM Michał Strąk, minister Andrzej Zakrzewski, przewodniczący Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa Stanisław Broniewski-Orsza, szef Sztabu Generalnego gen. Tadeusz Wilecki, ks. prałat Zdzisław Peszkowski³.

² Przemówienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Wałęsy na spotkaniu z Komitetem Honorowym obchodów 55 rocznicy zbrodni katyńskiej 23 marca 1994 r., maszynopis, NKHBZK, t. RK, s. 6.

³ *Prawda oczyszczona*, „Polska Zbrojna”, nr 60 z 24.3.1994 r.; niektóre osoby 9.2.1995 r. otrzymały od ministra Zakrzewskiego list, w którym było następujące zdanie: „Proszę też o wskazanie osoby, która reprezentowałaby

W końcowej części swojego przemówienia prezydent wskazał, czego oczekuje od członków Komitetu. „I dlatego tak bardzo zależy mi na wyświetleniu tej prawdy. – Wierzę, że wśród Was, Drodzy Państwo, mam cennych sojuszników, którzy mnie w tym dążeniu jak najsilniej wspierać będą”⁴. Bardziej precyzyjnie zadania Komitetu określił minister Zakrzewski w liście z 9.2.1995 r. Czytamy w nim: „Jego [Komitetu] głównym zadaniem jest koordynacja działań, by w sposób godny uczcić pamięć zamordowanych polskich oficerów”⁵.

Komitet rozpatrywał sprawy na posiedzeniach plenarnych, które odbyły się 23.3.1994 r., 3.3. i 15.5.1995 r. oraz na doraźnych naradach, zwoływanych w miarę potrzeb.

Na posiedzeniu 23.3.1994 r. obok wysłuchania wprowadzającego przemówienia prezydenta, omawiano problemy dotyczące śledztwa w sprawie katyńskiej, dostępu do źródeł historycznych w Rosji i innych krajach, postulowano rozszerzenie akcji edukacyjnej wśród społeczeństwa (programy szkolne, wydawnictwa, media). Na wniosek prezydenta i premiera koordynatorem prac organizacyjnych obchodów został gen. Tadeusz Wilecki, „który w porozumieniu z Radą Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa oraz ks. prałatem Zdzisławem Peszkowskim przedstawi propozycję rozwiązania... założeń i zadań”⁶.

[tu wymieniona jest nazwa instytucji] w Komitecie Honorowym” (NKHBZK, t. RK, s. 8). Osoby wskazane do „reprezentowania” otrzymały następnie 11.5.1995 r. list od ministra Zakrzewskiego, w którym czytamy m.in. „...czy Pani jako członek Komitetu Honorowego weźmie udział w...” Wynikałoby z tego, że niektóre osoby, a może wszystkie (?), wyznaczone do reprezentowania danej instytucji w Komitecie Honorowym, stawały się automatycznie członkami tego komitetu (NKHBZK, t. RK, s. 9). Wszystkich osób, które tą drogą weszły do Komitetu Honorowego, nie jesteśmy w stanie ustalić. Zob. NKHBZK, t. RK, s. 8 a.

⁴ Przemówienie Prezydenta, tamże, s. 7.

⁵ Tamże, s. 8.

⁶ M. Garlicka, Notatka ze spotkania Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Lecha Wałęsy, z Komitetem Honorowym Obchodów 55 rocznicy zbrodni katyńskiej, które odbyło się w Belwederze 23.3. br. o godz. 9.00, NKHBZK, t. RK, s. 10. Wg informacji „Polski Zbrojnej” z 24.3.1994 r. ustalono też, że w najbliższych dniach powołana zostanie grupa robocza, która opracuje plan prac technicznych i organizacyjnych.

Po rocznej przerwie, 3.3.1995 r. Komitet Honorowy zebrał się na drugim posiedzeniu. Oficjalne przemówienia mieli wyłosić: Tadeusz Wilecki – Zamiar działania Komitetu Organizacyjnego Obchodów Roku Katyńskiego w 1995 r. i kalendarz obchodów centralnych uroczystości rocznicowych; Stefan Śnieżko – Omówienie wyników prac przeprowadzonych w 1994 r., propozycje działania w bieżącym roku i latach następnych; Krystyna Krzyżkowiak – Cmentarze – problemy i oczekiwania. Jako załącznik do programu wystąpień dołączony był „Kalendarz uroczystości obchodów Roku Katyńskiego”⁷.

Obrady Komitetu poprzedzone zostały krótkim spotkaniem ministra Zakrzewskiego z działaczami organizacji i stowarzyszeń katyńskich.

Omówiono główne problemy dotyczące badań nad zbrodnią oraz potrzebę skierowania listu do Borysa Jelcyna w sprawie brakujących dokumentów, zwłaszcza tzw. listy białoruskiej i ukraińskiej. Podkreślano również, że śledztwo katyńskie powinno zakończyć się w 1995 r. Poruszono sprawę kontynuowania prac ekshumacyjnych oraz nadania międzynarodowego charakteru obchodom Roku Katyńskiego⁸. O godz. 11 rozpoczęło się właściwe posiedzenie, zagał je prezydent Lech Wałęsa, prosząc o zreferowanie przygotowań do obchodów rocznicy.

Już w wystąpieniach oficjalnych zrodziły się wątpliwości i pytania, czy obchody mogą mieć wymiar międzynarodowy w szerokim zakresie, czy tylko polsko-rosyjski? Czy należy prowadzić prace ekshumacyjne, czy też można przystąpić do wytyczenia terenu cmentarzy bez dalszych ekshumacji? Czy będą budowane same cmentarze, czy również sanktuarium? Skąd wziąć środki na finansowanie obchodów i niektórych prac? Zarzucono Rodzinom Katyńskim małą aktywność i brak jednolitego stanowiska w sprawie cmentarzy, Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, że nie rozpisała konkursu na projekt cmentarzy.

---

⁷ Tematy wystąpień na posiedzeniu Komitetu Honorowego w dniu 3.4.1995 r. załącznik 1 na 2 ark. Kalendarz uroczystości obchodów Roku Katyńskiego, NKHBZK, t. RK, s. 10.

⁸ Mówił na ten temat Adam Macedoński.

Prezydent Wałęsa zdecydowanie poparł ideę pełnej ekshumacji: „Nie będziemy kalkulować ludzkimi kośćmi. Wszelkie zaniechania są niemoralne i niepatriotyczne”. W ożywionej, często polemicznej dyskusji, obok oficjalnych wystąpień, głos zabrali m.in. ks. Zdzisław Peszkowski, Adam Macedoński, Jerzy Skowronek, Bożena Łojek, Stanisław Broniewski-Orsza, Andrzej Ajnenkiel, Aleksander Łuczak, Stefan Melak, Wojciech Ziemiński, Andrzej Milczanowski, Aleksander Gieysztor, Krystyna Krzyškowiak. Komitet Honorowy zatwierdził, przedstawiony przez Komitet Organizacyjny, kalendarz uroczystości.

Pod koniec obrad Komitet Honorowy przyjął oświadczenie, napisane pośpiesznie przez jednego z obecnych tam historyków, które potraktować można jako manifest programowy Komitetu. Jest to dokument bardzo słaby, niewyrazisty, moralnie obojętny, nie wymienia sprawców zbrodni, podaje błędną datę posiedzenia Komitetu. Dobrze chyba się stało, że nie znalazł się on w środkach masowego przekazu, bo rzuciłby złe światło na osoby zasiadające w Komitecie⁹.

Na ostatnim posiedzeniu Komitetu 15.5.1995 r. zatwierdzony został program uroczystości centralnych w Lesie Katyńskim na 4.6.1995 r.

Działalność Komitetu Honorowego miała niewątpliwie ważne znaczenie zarówno w sferze praktycznego rozwiązania problemów dotyczących obchodów Roku Katyńskiego, jak i w sferze moralnej. Komitet nie zdobył się jednak na gest złożenia w imieniu narodu polskiego podziękowań i słów uznania kilkudziesięciu badaczom, publicystom i politykom różnych narodowości, którzy w rozmaitych częściach świata, także w Rosji, poprzez badania naukowe, publicystykę, działalność oświatową i polityczną walczyli o prawdę Katynia, oddając tym przysługę Polsce i hołd ofiarom zbrodni¹⁰.

⁹ NKHBZK, t. RK, s. 13; Notatka z posiedzenia Komitetu Honorowego, tamże s. 15-28.

¹⁰ Adam Macedoński, Uwagi i propozycje Instytutu Katyńskiego w Polsce, NKHBZK, t. RK, s. 14.

Komitet Organizacyjny Obchodów Roku Katyńskiego

Komitet Organizacyjny Obchodów Roku Katyńskiego pod przewodnictwem gen. Tadeusza Wileckiego powołany został oficjalnie 23.3.1994 r. Zadanie utworzenia tego Komitetu postawione zostało chyba znacznie wcześniej, ponieważ już w połowie stycznia 1994 r. przedstawiciele różnych organizacji katyńskich zgłaszali wolę wejścia w jego skład¹¹. Ostatecznie w Komitecie Organizacyjnym znaleźli się współpracownicy i podkomendni gen. Wileckiego z wojska, w osobach zastępcy szefa Inspektoratu Logistyki Sztabu Generalnego gen. dyw. Zdzisława Graczyka, który pełnił w Komitecie rolę zastępcy przewodniczącego, oraz ppłk. Wojciecha Brzezińskiego. Duszpasterstwo wojskowe reprezentował biskup połowy WP gen. dyw. Leszek Sławoj Głódź. Z instytucji cywilnych do Komitetu weszli: zastępca Prokuratora Generalnego RP prokurator Stefan Śnieżko, sekretarz stanu w URM Grzegorz Rydlewski, wiceminister spraw zagranicznych Iwo Byczewski, z MSW gen. Janusz Wikariak, sekretarz generalny ROPWiM Andrzej Przewoźnik, z PCK Elżbieta Rejf, z Rodzin Katyńskich ksiądz Zdzisław Peszkowski, Krystyna Krzyškowiak i Włodzimierz Dusiewicz, z NKHBZK Bożena Łojek, z Polskiej Fundacji Katyńskiej Jędrzej Tucholski, z Instytutu Katyńskiego Adam Macedoński. Środowisko historyków reprezentowali prof. Andrzej Ajnenkiel i prof. Jerzy Skowronek. Trudno wymienić wszystkie osoby, ponieważ skład Komitetu Organizacyjnego, podobnie jak Komitetu Honorowego, nie został publicznie ogłoszony.

Komitet miał stały sekretariat, czy coś w rodzaju egzekutywy pod kierownictwem gen. Graczyka, przygotowujący materiały na posiedzenia plenarne. Posiedzenia takie odbyły się m.in. 6.4.1994 r., 27.4.1994 r., 20.12.1994 r., 18.1.1995 r., 29.8.1995 r., 4.9.1995 r. i 29.11.1995 r.

Cel działań Komitetu Organizacyjnego określony został decyzją Komitetu Honorowego z 23.3.1994 r. Został on następnie rozwinięty w harmonogramie pracy Komitetu, który przedstawiono na posiedzeniu 27.4.1994 r. Do zadań i celów wpisano

¹¹ Pismo sekretarza naukowego NKHBZK do szefa Sztabu Generalnego z 27.1.1994 r., tamże, s. 29.

tam: 1. Ustalenie miejsc ukrycia zwłok ofiar i dokonanie ich ekshumacji. 2. Przeniesienie zwłok do bratnich mogił. 3. Godne pochowanie pomordowanych polskich jeńców, straconych przez NKWD w kwietniu–maju 1940 r. i budowę cmentarzy zgodnie z tradycją narodową i wojskową. 4. Stworzenie podstaw kryminalistyki, medycyny sądowej i muzealnictwa w ramach studiów katyńskich¹².

Cele były niewątpliwie bardzo ambitne i wynikały chyba w większej części z dobrej woli osób, które je opracowywały, niż z ich wiedzy i kompetencji. Spotkały się one z ostrą krytyką z różnych stron. „Wydaje się, że Komitet powinien ograniczyć się do roli koordynatora planowanych imprez [sic!] i uroczystości w roku 1995...”, czytamy w nadesłanych uwagach¹³.

Kierownictwo Komitetu Organizacyjnego było zbyt słabo przygotowane merytorycznie w dziedzinie problemów katyńskich, by stworzyć oryginalny program obchodów, odpowiadający potrzebom i możliwościom. Po prostu zwróciło się ono pisemnie do organizacji i instytucji zajmujących się od lat problematyką katyńską o nadesłanie swoich planów¹⁴. Przedsięwzięcia zawarte w tych planach zostały dość powierzchownie pogrupowane w pewne działy oraz uszeregowane i stworzyły podstawowy zrzęb programu.

W efekcie powstał obszerny rejestr zamierzeń realizowanych niezależnie od woli i zamiaru Komitetu. Do rejestru tego dopisano kilka przedsięwzięć „wymyślonych” w kierownictwie Komitetu, m.in. zawarcie umowy z Ukrainą, która już była wcześniej zawarta przez instytucje państwowe, czy np. powierzenie organizacji centralnych uroczystości w Katyniu Federacji Rodzin Katyńskich, czyli organizacji całkowicie społecznej, nie mającej żadnych możliwości kadrowych¹⁵. Harmonogram został mocno skrytykowany, zarzucono mu zwłaszcza, iż wkracza

na obszary działania podległe innym instytucjom i zakłóca tok ich funkcjonowania¹⁶. Sądzić można, iż krytyka ta spowodowała opracowanie nowego dokumentu pt. „Kalendarz uroczystości obchodów Roku Katyńskiego”, który znacznie zawęził rejestr przedsięwzięć. Warto może zwrócić uwagę na fakt, iż kalendarz nie wymieniał instytucji odpowiedzialnej za organizację uroczystości centralnych w Katyniu¹⁷. Poprzednio starano się złożyć ten obowiązek na barki Rodzin Katyńskich. Ostatecznie realizacja tych uroczystości przypadła w udziale Warszawskiemu Okręgowi Wojskowemu.

Na kolejnych posiedzeniach Komitetu omawiano przede wszystkim sprawy organizacyjne i finansowe. Z zagadnień merytorycznych najczęściej przewijały się sprawy ekshumacji, budowy cmentarzy i obchodów Roku Katyńskiego. Na posiedzeniu 27.4.1994 r. rozpatrzono m.in. architektoniczne projekty zabudowy cmentarzy, przedstawione przez pracownię wojskowe z Warszawy i Wrocławia. Na posiedzeniu 20.12.1994 r. dyskusja koncentrowała się wokół ekshumacji. Mówili o tym Snieżko i Tucholski, podsumował przewodniczący Komitetu: „Ekshumacje, jak widać, to temat drażliwy, pochłania ogromne pieniądze i czas”¹⁸. Na tymże posiedzeniu Małgorzata Garlicka z Kancelarii Prezydenta przedstawiła dokument pt. „Główne daty Międzynarodowego Roku Katyńskiego”¹⁹. Dokument ten zapoczątkował dość ożywioną dyskusję między zwolennikami „umiędzynarodowienia” obchodów Roku Katyńskiego a zwolennikami „polskiego” charakteru obchodów tylko z udziałem Rosji²⁰.

¹⁶ Z. Bylica i I. Byczewski, tamże. Zob. także uwagi dotyczące Roku Katyńskiego, t. RK, s. 46.

¹⁷ NKHBZK, t. RK, s. 50.

¹⁸ Notatka z posiedzenia Komitetu Organizacyjnego w dniu 20.12.1994 r., NKHBZK, t. RK, s. 53.

¹⁹ Tamże, s. 59.

²⁰ Z. Bylica pisał: „Sam tytuł dokumentu, a właściwie słowo »Międzynarodowego« budzi pewną wątpliwość, ponieważ Katyń jest sprawą polską i dot. ówczesnych władz Związku Radzieckiego, a obecnie Rosji”. Tamże, s. 60. Polsko-rosyjski charakter obchodów podkreślał Stefan Snieżko na posiedzeniu 18.1.1995 r. Również Andrzej Zakrzewski na tym samym posiedzeniu stwierdził, że nie widzi możliwości zaproszenia przywódców państw lub głównodowodzących.

¹² NKHBZK, t. RK, s. 33.

¹³ Z. Bylica, Uwagi do harmonogramu Komitetu..., NKHBZK, t. RK, s. 37, oraz utrzymana w podobnym tonie opinia Iwo Byczewskiego w liście do Graczyka z 21.4.1994 r., tamże, s. 39.

¹⁴ Pismo zastępcy szefa Inspektoratu Logistyki SG z 18.5.1994 r. i pismo NKHBZK z 7.6.1994 r., NKHBZK, t. RK, s. 43 i 44.

¹⁵ Harmonogram pracy..., NKHBZK, t. RK, s. 34.

Na posiedzeniu 18.1.1995 r. powrócono m.in. do problemów ekshumacji. Śniezko oceniając możliwości ekshumacji stwierdził: „Badania sondażowe i ekshumacje mogą trwać od jednego do dziesięciu sezonów, a tereny pod cmentarze muszą być wyznaczone w ciągu najbliższych 2 miesięcy”. W wyniku głosowania przyjęto zasadę prowadzenia cząstkowych ekshumacji. Za pełnymi ekshumacjami głosowała tylko Bożena Łojek²¹.

Z biegiem czasu coraz wyraźniej uwidocznił się fakt, iż problemy merytoryczne, takie jak prace sondażowo-ekshumacyjne, budowa cmentarzy, badania naukowe, publikacja źródeł, to tematy, w których kompetencje kierownictwa Komitetu były raczej mierne, i to chyba spowodowało, że w gestii Komitetu pozostały wyraźnie sprawy dotyczące organizacji uroczystości Roku Katyńskiego. W końcu marca przewodniczący Komitetu zatwierdził „Program centralnych uroczystości patriotyczno-religijnych z okazji 55 rocznicy zbrodni katyńskiej, obchodzonych 3 kwietnia 1995 r. w Warszawie”²². Obejmowały one uroczystą Mszę Świętą w Katedrze Polowej WP, uroczystą sesję na Zamku Królewskim (WIH), zwiedzenie wystawy w Muzeum Katyńskim, wizytę w jednostce WP i Apelu Poległych. Przeprowadzone były sprawnie, ale np. udział społeczeństwa w Apelu Poległych był minimalny, Plac Piłsudskiego świecił pustkami, trybuny zaś były zapełnione osobistościami oficjalnymi.

W kwietniu i maju trwały intensywne przygotowania do uroczystości centralnych w Katyniu. Odbyły się one 4.6.1995 r. i miały szczególnie podniosły charakter. Za ich techniczno-organizacyjną stronę Komitet i Warszawski Okręg Wojskowy otrzymały słowa uznania. Żałować trzeba, że na uroczystości zabrakło autorytetów moralnych współczesnego świata, że zaproszenie zignorował prezydent Borys Jelcyn i Aleksander Sołżenicyn, że posłanie do narodów świata rozległo się tylko w obrębie Lasu Katyńskiego. Następnego dnia po uroczystościach partia Żyrynowskiego złożyła następujące oświadczenie:

„Na naszych oczach rozkręca się kolejna spirala antyrosyjskiej propagandy, nienawiści do Rosji. W Polsce rok 1995 ogłoszono rokiem Katynia... Pan Wałęsa i inni za 27 miliardów rubli, które hojną ręką podarował pan Czernomyrdin, urządzają w Katyniu gigantyczną imprezę, dla której powód stanowią ofiary – polscy jeńcy wojenni, zabici jakoby przez NKWD w 1940 roku”²³.

Szczególnie gorące słowa podziękowania dla organizatorów uroczystości w Katyniu złożyła Federacja Rodzin Katyńskich.

Treść tego podziękowania odzwierciedla także charakter prac, jakie wykonywało kierownictwo WP przy organizacji uroczystości, dlatego pozwalamy sobie zacytować je *in extenso*: „Słowa najgłębszego uznania składamy Panu gen. broni Tadeuszowi Wileckiemu, szefowi Sztabu Generalnego WP, przewodniczącemu Komitetu Organizacyjnego Obchodów Roku Katyńskiego, za całokształt pracy w Roku Katyńskim, za zorganizowanie uroczystości i pełne głębokiej treści przemówienie w Lesie Katyńskim, odważne żołnierskie słowo skierowane do obecnych i pomordowanych »kolegów oficerów...«

Panu gen. dyw. Zdzisławowi Graczykowi, który pełnił służbę bacząc nad wykonaniem programu w imieniu szefa Sztabu Generalnego WP.

Panu gen. dyw. Leonowi Komornickiemu z Zarządu XII Sztabu Generalnego WP za opiekę nad ceremoniałem obchodów w Katyniu.

Panu gen. dyw. Julianowi Lewińskiemu dowódcy Warszawskiego Okręgu Wojskowego za wzorową organizację i opiekę roztoczoną nad Rodzinami Katyńskimi w czasie przejazdu i w Lesie Katyńskim.

Panu gen. bryg. Zygmuntovi Skuzie za włożony trud nad realizacją programu przed uroczystościami, w trakcie i po uroczystości, za osobiste zaangażowanie i stosunek wręcz ojcowski do członków Rodzin Katyńskich.

Panu gen. dyw. Stanisławowi Ferenzowi, komendantowi Warszawskiego Garnizonu i kierownikowi pociągu nr 1, za przygotowanie Kompanii Reprezentacyjnej WP i orkiestry, za wykonawstwo ceremoniału wojskowego i opiekę nad rodzinami

²¹ Notatka z posiedzenia Komitetu Organizacyjnego w dniu 18.1.1995 r., NKHBZK, t. RK, s. 65.

²² Tamże, s. 69.

²³ „Gazeta Wyborcza” z 9.6.1995 r.

w czasie podróży, za wyznaczenie znakomicie przygotowanych podległych oficerów i żołnierzy służbowych w pociągu i w czasie trwania uroczystości.

Panu gen. bryg. Zbigniewowi Cieślakowi, dowódcy 1 Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. Tadeusza Kościuszki, za przewodnictwo pociągu nr 2, za wyznaczenie wspianiałych oficerów i żołnierzy służbowych, za całokształt dowodzenia nad podległymi służbami, za wspianiałą postawę dowódczą.

Panu płk. dypl. Lechowi Pietrzakowi, szefowi Oddziału Oświatowo-Wychowawczego Warszawskiego Okręgu Wojskowego, i gronu oficerów, którzy przygotowali podział 400 członków rodzin z kraju i 30 z Polonii na przedziały i wagony i sprawowali opiekę w czasie podróży nad nimi.

Panu płk. Bolesławowi Janukowiczowi z Zarządu XII SG WP za przygotowanie treści Aktu Erekcyjnego i Apelu. Ppłk. dypl. Wojciechowi Brzezińskiemu za koordynację prac oraz ogólny nadzór nad realizacją programu i za stały kontakt między Sztabem Generalnym a Federacją Rodzin Katyńskich, oraz mjr. Wiesławowi Grudzińskiemu z Komendy Garnizonu m.st. Warszawy za aktorskie odczytanie tekstów Aktu i Apelu²⁴.

Niektóre podstawowe przedsięwzięcia organizacyjne wykonane były jednak fatalnie. Główny punkt uroczystości – wmurowanie kamienia węgielnego, na ekranie telewizyjnym wyglądał nieźle. Prezydent RP w asyście wdowy po katyńczyku włożył do niszy akt fundacyjny, następnie położył warstwę zaprawy i przykrył niszę metalową płytą z napisem informującym, że położony został kamień węgielny pod cmentarz wojenny.

Po zakończeniu uroczystości dostojne grono, w tym także organizatorzy opuścili Las Katyński. Tymczasem nisza, w której spocząć miał akt – kamień węgielny, była w rzeczywistości niezbyt głębokim dołkiem wyszalowanym cienkim murem. Całe zabezpieczenie od góry stanowiła tablica przyklejona zaprawą przez prezydenta, żadnych dodatkowych umocowań i zabezpieczeń. Nawet dziecko mogło bez trudu zabrać tablicę, akt fundacyjny – kamień węgielny.

I rzeczywiście następnego dnia tablica o mały nie została ukradzioną, toteż ekipa ekshumacyjna prof. dr. hab. Mariana

Głoska, która rozpoczęła pracę w Katyniu, zdecydowała przenieść akt i tablicę do kościoła w Smoleńsku, gdzie znajduje się do dziś.

Brakuje słów, by ocenić beztroskę i brak wyobraźni organizatorów odpowiedzialnych za wmurowanie kamienia węgielnego, kompromitujące w efekcie prezydenta i całą wzniosłą ideę.

7.9.1995 r. miała się odbyć w Katyniu uroczystość zakończenia prac sondażowo-ekshumacyjnych połączona z pogrzebem szczątków gen. Bohaterewicza i gen. Smorawińskiego z udziałem rodziny gen. Smorawińskiego i przedstawicieli władz. Rano tego dnia, gdy zgromadzona na lotnisku delegacja oczekiwała na odlot, dotarła do Warszawy informacja, że lotnisko w Smoleńsku nie przyjmie samolotu z delegacją. Rodzina i dostojnicy odjechali do domów, a incydent wywołał narodowe oburzenie. Dopiero później ujawniło się, że winę za ten stan rzeczy ponoszą polscy organizatorzy uroczystości. Mianowicie lądowanie zamówiono na trzy dni przed uroczystością, a według kryteriów międzynarodowych na tego typu lotniskach zamawia się je co najmniej na 3 tygodnie wcześniej.

Polski ambasador w Moskwie otrzymał ostrą reprimendę od rządu Federacji Rosyjskiej.

Nie doszła również do skutku uroczystość w Charkowie, rzekomo wskutek utrudnień ze strony ukraińskiej. Zatwierdzona 16.6.1995 r. koncepcja przewidywała, że uroczystość odbędzie się 3.9.1995 r. i że będzie miała przebieg zbliżony do uroczystości w Katyniu: Msza Święta, modlitwy ekumeniczne, wmurowanie kamienia węgielnego pod cmentarz, wystąpienia prominentów, Apel Poległych, złożenie wieńców. Organizację obchodów powierzono Krakowskiemu Okręgowi Wojskowemu i Zarządowi XII SG²⁵. W oficjalnym komunikacie z rozmów z Ukraińcami czytamy: „Strony omówiły i oceniły obecny stan przygotowań do przeprowadzenia tych uroczystości. Stopień przygotowania oceniono jako pozytywny... jednakże mając na uwadze szereg przyczyn obiektywnych [sic!] – w tym zwłaszcza

²⁴ W. Dusiewicz, *Podziękowanie*, „Polska Zbrojna” z 21.6.1995 r.

²⁵ NKHBZK, t. RK, s. 71.

konieczność dokonania dodatkowych badań na miejscu – strony jednomyślnie uznały za stosowne przesunięcie terminu wspomnianych uroczystości na wiosnę roku przyszłego²⁶. Tymczasem na miejscu w Charkowie dowiedzieliśmy się, że władze regionalne były całkowicie przygotowane do uroczystości, poniosły poważne wydatki związane z ich przygotowaniem. Natomiast brak koordynacji prac ze strony polskiej, zwłaszcza między organizatorami uroczystości a organizatorami prac sondażowo-ekshumacyjnych, brak podobno środków po stronie polskiej, spowodował – wbrew woli Charkowa – przełożenie uroczystości.

Nie wnikając w słuszność racji, niezorganizowanie uroczystości charkowskich w Roku Katyńskim pozostało faktem, za który ktoś ponosi odpowiedzialność²⁷.

Oceniając ogólne wyniki pracy Komitetu Organizacyjnego na posiedzeniu 29.8.1995 r., gen. Wilecki mówił: „Realizacja Roku Katyńskiego wypadła średnio. Nie udało się zneutralizować gry Rosjan i Ukraińców. Nie nacisnęliśmy wystarczająco w sprawie Charkowa. Nie wykorzystaliśmy dostatecznie Komitetu Prezydenckiego [Honorowego]. Trzeba nacisnąć na prezydenta i premiera w sprawie budżetu, opracować dokumentację cmentarzy. Musimy wiedzieć co chcemy i w jakim czasie. Duże znaczenie dla budowy cmentarzy ma zaangażowanie Komitetu Honorowego przy prezydencie”²⁸.

W dwa miesiące później, na posiedzeniu Komitetu 29.11.1995 r. w Hotelu Belwederskim, zgodnie z programem

²⁶ Komunikat podpisany w Kijowie 12.9.1995 r. Ze strony polskiej podpisał Stefan Śnieżko, ze strony ukraińskiej Kowal Wasyl Gawryłowicz, tamże, s. 74. Ciekawe, że na kilkanaście dni przed ogłoszeniem wspomnianego komunikatu, na posiedzeniu Komitetu Organizacyjnego 25.8.1995 r., Graczyk mówił o przełożeniu uroczystości charkowskich na maj-czerwiec 1996 r., NKHBZK t. RK, s. 76.

²⁷ W uwagach do obchodów Roku Katyńskiego, zebranych w Krakowie przez redaktora S.M. Jankowskiego w sprawie uroczystości w Charkowie, czytamy: „Kto zawinił temu bałaganowi”, tamże, s. 75.

²⁸ Cyt. za notatką z posiedzenia Komitetu Organizacyjnego Obchodów Roku Katyńskiego w dniu 29.8.1995 r. (ważniejsze wystąpienia), NKHBZK, t. RK, s. 76. Szkoda, że dopiero pod koniec Roku Katyńskiego nasunęły się kierownictwu te istotne wnioski.

miało być dokonane „Podsumowanie i ocena pracy Komitetu Organizacyjnego”, jednakże z powodu choroby przewodniczącego ograniczono się do przedstawienia realizacji zamierzeń związanych z uroczystościami Roku Katyńskiego. W tej sprawie opracowany został dokument pt. „Rozliczenie zadań Komitetu Organizacyjnego”²⁹. Dokument jest właściwie rejestrem przedsięwzięć realizowanych w całym kraju przez różne instytucje i organizacje, a nazywanie tych zamierzeń „zadaniami Komitetu” jest nieporozumieniem. Wykonanie lub niewykonanie większości zapisanych tam zadań nie miało wpływu na ocenę pracy Komitetu, gdyż były one na ogół zaplanowane jeszcze przed powołaniem Komitetu i realizowane bez żadnej pomocy z jego strony.

Od Komitetu środowiska katyńskie oczekiwały inspiracji, mecenatu, podniety do działań i konsolidacji wysiłków – nie doczekały się tego.

Czy po pracy Komitetu pozostanie jakiś trwały ślad, jakieś przesłanie na następne dziesięciolecie? Chyba nie – sprawę katyńską realizował on całkowicie instrumentalnie, nie czując jej ducha³⁰.

Komisja do spraw upamiętnienia ofiar zbrodni katyńskiej

Kolejnym organem, który z urzędu zajmował się obchodami Roku Katyńskiego, była Komisja ds. upamiętnienia zbrodni katyńskiej, powołana zarządzeniem nr 23 prezesa Rady Ministrów z dnia 19.8.1994 r.

Cały ruch katyński domagał się od paru lat, aby rząd powołał pełnomocnika, który by na szczeblu państwowym reprezentował Polskę we wszystkich sprawach dotyczących zbrodni katyńskiej.

Artykuł 11 podpisanej 22.2.1994 r. umowy między rządem RP a rządem FR o grobach i miejscach pamięci zobowiązywał każdą ze stron do wyznaczenia organu odpowiedzialnego za

²⁹ Tamże, s. 83.

³⁰ 7.9.1995 r. jedna z prominentnych osób Komitetu, już od roku współpracująca jego pracami, wyraziła zdziwienie, że w Warszawie znajduje się „Dolinka Katyńska”, co wywołało niemałe zażenowanie otoczenia.

koordynację działań związanych z wykonaniem umowy³¹. 14.7.1994 r. polska delegacja Komitetu Honorowego i Organizacyjnego pod przewodnictwem ministra Andrzeja Zakrzewskiego, z udziałem wiceministra Iwo Byczewskiego, szefa UOP Gromosława Czempińskiego, szefa Szt. Gen. Tadeusza Wileckiego i Stefana Śnieżki, uzgodniła w Moskwie, że w ciągu 10 dni, to jest do 24.7. strony powołają pełnomocników rządów do spraw upamiętnienia ofiar mordu katyńskiego. Ponieważ rząd premiera Pawlaka nie podejmował w ciągu 10 dni żadnych działań – 28.7. NKHBZK zwrócił się do premiera pisząc: „Mimo że upłynęły cztery dni od ostatecznego terminu realizacji postanowienia, strona polska nie powołała pełnomocnika Rządu RP. Niezależny Komitet Historyczny Badania Zbrodni Katyńskiej pragnie zwrócić uwagę Pana Premiera, iż wypadek taki powtarza się już po raz drugi. Jesienią 1992 r. strona rosyjska powołała Grupę Roboczą ds. Katyńskich przy Wiceprezydencie Federacji Rosyjskiej i nie znajdując stosownie umocowanego partnera po stronie polskiej, po trzech miesiącach działalności rozwiązała ją.

Obecnie strona rosyjska, również jako pierwsza, zgodnie z ustaleniami, powołała pełnomocnika Rządu FR i odpowiednią komisję specjalistyczną oraz podjęła decyzje wykonawcze w zakresie finansowania i organizacji prac.

Z przykrością musimy stwierdzić, że powolność działania władz RP wyrządza wyraźną szkodę sprawie katyńskiej już nie po raz pierwszy – odczytujemy ów fakt jako obojętność i formalne jej traktowanie. Przynosi to Polsce w oczach świata dotkliwą ujmę i stawia pod znakiem zapytania wiarygodność pięćdziesięcioletnich polskich zabiegów.

Czas nagli, istnieje bowiem możliwość jeszcze w sierpniu br. przystąpienia do prac ekshumacyjnych. Dlatego właśnie zwracamy się do Pana Premiera o osobistą interwencję w tej sprawie i powołanie w trybie pilnym pełnomocnika Rządu RP – osoby kompetentnej, godnej, zajmującej odpowiednio wysokie stanowisko w Rządzie”...³².

³¹ *II półwiecze zbrodni katyńskiej, Katyń–Twer–Charków*, Warszawa 1995, s. 177.

³² NKHBZK, t. RK, s. 90.

Po upływie dalszych 25 dni, 19.8. tego roku premier powołał wspomnianą Komisję i powierzył jej „zapewnienie koordynacji działań mających na celu upamiętnienie ofiar zbrodni katyńskiej”. Na przewodniczącego komisji wyznaczony został prokurator Stefan Śnieżko, na wiceprzewodniczących Michał Jagiełło i Andrzej Przewoźnik, na członków Ryszard Walczak, Zdzisław Graczyk, Marek Masiulanis i Zbigniew Bylica. Warto podkreślić, że skład komisji i zasady działania zostały podane do publicznej wiadomości³³.

Obsługę organizacyjno-techniczną oraz pokrycie kosztów działalności Komisji miała zapewnić, zgodnie z decyzją premiera, Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

Komisja zaraz po powołaniu opracowała ramowy harmonogram pracy, w którym stwierdziła, że „Zasadniczym celem działania Komisji jest wykonanie Umowy między Rządami RP i FR o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji, podpisanej w Krakowie 22.2.1994”. Stwierdzenie to nie jest zupełnie poprawne, ponieważ umowa z 22.2. poświęcona jest należytemu utrzymaniu wszystkich miejsc pamięci i spoczynku, a Komisja powołana została tylko do spraw katyńskich. Przyjmując taki cel Komisja weszła w obszar działania i kompetencje Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, określone w ustawie sejmowej z 21.1.1988 r.³⁴ Dalsza część celów przewidywała: „Aktywne działania w zakresie przygotowania obchodów Roku Katyńskiego oraz współdziałanie z organizacjami społecznymi realizującymi inicjatywy zgodne z kierunkiem działania Komisji”.

Na 1995 r. Komisja zaplanowała 11 przedsięwzięć, wśród nich takie, jak zorganizowanie wizyty Komitetu Koordynacyjnego Federacji Rosyjskiej ds. umowy z 22.2.1994 r. w Polsce; ustalenie zakresu prac ekshumacyjnych; ogłoszenie konkursu na projekty przyszłych cmentarzy; przygotowanie ekip roboczych do kontynuacji prac ekshumacyjnych; wytyczenie zasięgu terytorialnego cmentarzy; postawienie ogrodzeń i wmurowanie kamieni węgielnych³⁵. Jak widać, prace Komisji pokrywały się

³³ *II półwiecze zbrodni...*, s. 184.

³⁴ Dziennik Ustaw nr 2 z 28.1.1988 r.

³⁵ NKHBZK, t. RK, s. 93.

również z pracami Komitetu Organizacyjnego. Powstały na tym tle od razu pewne nieporozumienia kompetencyjne. „Komisja jest – czytamy w piśmie do Komitetu Organizacyjnego – upoważniona do prowadzenia rozmów i ustalania prac z odpowiednim ustanowionym Komitetem w Moskwie oraz do podejmowania decyzji w kraju, wysyłania ekip do prac ekshumacji, wytyczenia cmentarzy i budowy pomników itp.”³⁶

Komisja odbyła kilka posiedzeń, których wyników niestety nie znamy. 12.9.1995 r. odbyło się spotkanie przedstawicieli Komisji w Ministerstwie Spraw Zagranicznych Ukrainy, którego efekty zawarto w cytowanym już komunikacie. W sprawie cmentarza w Charkowie komunikat ów mówi: „Strony zgodne były co do tego, że – zgodnie z normami i konwencjami międzynarodowymi – należy upamiętnić ofiary wszystkich narodowości, których prochy spoczywają w VI kwartale parku leśnego, mając na uwadze obyczaje i tradycje narodowe, a także uwzględniając polskie zwyczaje ceremoniału i pochówku wojskowego”³⁷. Ten fragment komunikatu wywołał spore zaniepokojenie, odczytano go bowiem jednoznacznie jako zgodę na budowę międzynarodowego cmentarza ofiar stalinizmu, na którym oficerowie polscy zamordowani w Charkowie będą mieć tylko autonomiczną kwaterę.

Z ułamkowych informacji wydostających się za drzwi gabinetów wiemy, że współpraca Komisji z ROPWiM nie układała się dobrze. Obie instytucje dublują swoje kompetencje – rodzą się na tym tle konflikty natury organizacyjnej i finansowej. Decyzja premiera Pawlaka powołująca Komisję zaczyna przynosić chyba złe skutki, bo przecież nie o to chodziło, by powołać Radę Ochrony Pamięci Katynia, lecz instytucję wspomagającą rozwiązywanie podstawowych problemów katyńskich w szerokim znaczeniu, także w stosunku do rodzin ofiar.

Komitet Organizacyjny ds. Obchodów Roku Katyńskiego w MSW

Niezmiernie ważną i efektywną rolę odegrał Komitet Organizacyjny ds. Obchodów Roku Katyńskiego w Ministerstwie

Spraw Wewnętrznych. W decyzji nr 72 z 13.3.1995 r., na mocy której Komitet został powołany, czytamy: „Wymordowanie przez NKWD w 1940 roku jeńców z obozów w Kozielsku, Ostaszkowie i Starobielsku, wśród których było blisko 7000 funkcjonariuszy Policji Państwowej, Policji Województwa Śląskiego, Straży Granicznej oraz żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza, nakłada na kierownictwo służbowe resortu spraw wewnętrznych szczególnie obowiązek godnego uczczenia ich pamięci”³⁸. Przewodniczącym Komitetu został nadinsp. Jerzy Stańczyk, a w jego skład weszli: nadbryg. Feliks Dela, płk Jan Wojcieszczuk, nadinsp. Wikariak, ppłk Jerzy Nózka, płk Mirosław Gawor, płk Sławomir Rekllicki, Jan Węgrzyn, Zbigniew Grzesikiewicz, Krzysztof Miszułowicz, Jędrzej Tucholski. Decyzja nr 72 nakładała na przewodniczącego Komitetu obowiązek ścisłej współpracy z gen. Wileckim, jako organizatorem obchodów w skali kraju.

Głównym przedsięwzięciem Komitetu była organizacja uroczystości wmurowania kamienia węgielnego pod cmentarz wojenny w Miednoje 11.6.1995 r.

Uroczystości w Miednoje obejmowały przemarsz konduktu żałobnego, modlitwy ekumeniczne Mszę Świętą, wmurowanie aktu erekcyjnego, przemówienia, Apel Poległych. Uroczystości te zyskały bardzo wysoką ocenę zarówno w sferze merytorycznej, duchowej, jak i organizacyjnej. Szczególnie podkreślano, iż organizowane były one ze środków pochodzących nie z rezerw państwowych, jak miało to miejsce w Katyniu, lecz ze środków Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Komitet inspirował wiele różnych przedsięwzięć w resorcie spraw wewnętrznych, które zostały zapisane w harmonogramie pracy ogólnopolskiego Komitetu Organizacyjnego³⁹.

Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa

Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa na mocy ustawy sejmowej z 21.1.1988 r. ma bardzo szerokie prerogatywy w dziedzinie upamiętnień. To ona sprawuje opiekę nad miejs-

³⁶ Tamże, s. 37.

³⁷ Tamże, s. 74.

³⁸ Tamże, s. 94.

³⁹ Tamże, s. 84.

cami pamięci. Ona ustawowo inspiruje i współdziała w organizowaniu obchodów, uroczystości itp. Do niej należy m.in. opiniowanie pod względem historycznym i artystycznym wniosków o trwałe upamiętnienie miejsc wydarzeń historycznych, a także wybitnych postaci związanych z dziejami walk i męczeństwa, współdziałanie – w szczególności ze środowiskami i organizacjami, w sprawowaniu opieki nad miejscami walk i męczeństwa Narodu Polskiego za granicą.

Ustawa mówi wyraźnie, że „Organy właściwe w sprawach wydawania zezwoleń na wykonanie trwałych znaków i obiektów upamiętniających walki i męczeństwo są obowiązane do zasięgnięcia opinii Rady i jej rozpatrzenia przed wydaniem decyzji”⁴⁰.

Można powiedzieć, że to właściwie Rada, działająca z mocy ustawy, powinna być instytucją nadrzędną w stosunku do wszystkich innych instytucji powołanych aktami prawnymi niższego rzędu. Tylko Komitet Honorowy, jako zgromadzenie narodowych autorytetów, mógłby sugerować Radzie przyjęcie określonych działań czy rozwiązań.

W praktyce obchodów Roku Katyńskiego stało się inaczej; kierownictwo Komitetu Organizacyjnego zaczęło przydzielać zadania także Radzie, nie znając ani zasad jej pracy, ani możliwości.

Na pismo w sprawie przesyłania do Komitetu Honorowego wykazu przedsięwzięć planowanych w Roku Katyńskim – Rada przekazała pełny wykaz prac, jakie prowadzi w związku ze sprawą katyńską⁴¹.

W miesiąc później Komitet Organizacyjny „wyzaczył” Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa do zorganizowania uroczystości centralnych w Katyniu. W odpowiedzi na to sekretarz generalny Rady pisał: „Pragnę zaznaczyć, że decyzja ta nie była uzgadniana z Radą, nie wzięto też pod uwagę moich wypowiedzi na posiedzeniach Komitetu Organizacyjnego oraz pism z uwagami do kolejnych wersji programu obchodów.

Zorganizowanie tej rangi uroczystości wymaga przede wszystkim czasu, określonych – wysokich – nakładów finanso-

wych, odpowiedniej ilości personelu, sprawdzonego w tego rodzaju przedsięwzięciach.

Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa realizując swoje ustawowe zadania, w tym plan pracy przyjęty na plenarnym posiedzeniu w dniu 25 stycznia br., przyjęła na siebie cały ciężar organizacyjny i merytoryczny przygotowania i przeprowadzenia w roku bieżącym kolejnego etapu prac badawczych (archeologicznych i ekshumacyjnych) w Katyniu, Miednoje i Charkowie.

Ponadto – mimo posiadanych niewielkich możliwości personalnych i finansowych – współorganizujemy dwie wystawy nt. prac wykonanych w ub. roku w Katyniu, Charkowie i Miednoje (jedna została już otwarta w dniu 13.II. br. w Centralnej Bibliotece Wojskowej); przygotowujemy publikację nt. przebiegu i rezultatów tych prac; wykonujemy kwaterę oficerów i żołnierzy WP zmarłych w obozie – na cmentarzu w Starobielsku oraz upamiętnienie tablicami terenu obozów w Starobielsku i Kozielsku; Rada – wspólnie z Niezależnym Komitetem Historycznym Badania Zbrodni Katyńskiej – przystąpiła także do opracowania epitafiów na cmentarzu w Katyniu, Charkowie i Miednoje oraz przygotowania księgi epitafijnej – na razie dla Katynia. Rada przygotowała również – i w całości sfinansowała – wykonanie map wysokościowych i plastycznych terenu prac w Katyniu, Miednoje i Charkowie oraz stołu plastycznego VI Kwartału Parku Leśnego w Charkowie. ...

W tej sytuacji, przy braku odpowiednich środków i tak nie-licznym personelu Rada – mimo najlepszych chęci – nie byłaby w stanie podołać tak ogromnemu przedsięwzięciu organizacyjnemu, jakim jest przygotowanie uroczystości katyńskich na terenie Federacji Rosyjskiej i Ukrainy”⁴².

Warto wspomnieć, że rok wcześniej, gdy Komitet Organizacyjny odpowiedzialność za organizację obchodów w Katyniu usiłował złożyć na barki Federacji Rodzin Katyńskich, wiceminister Iwo Byczewski pisał: „... nie należy zapominać o specyfice stosunków Polski ze Wschodem i konieczności podejmowania tam działań szczególnie wyważonych ... Dlatego wydaje się,

⁴⁰ Dziennik Ustaw nr 2 z 28.1.1988 r., s. 33.

⁴¹ NKHBZK, t. RK, s. 99.

⁴² Tamże, s. 102.

że Komitet Organizacyjny powinien być odpowiedzialny za realizację obchodów rocznicy zbrodni katyńskiej⁴³.

Kierowane przez Radę prace ekshumacyjno-sondażowe przyniosły w 1995 r. zgola rewelacyjne wyniki. Opisane zostały one we wcześniejszych artykułach, tu wspomnieć tylko warto, że kilka co najmniej z tych odkryć stanowi nowe wątki do postępowania śledczego w sprawie zbrodni katyńskiej.

* * *

Powołanie kilku instytucji, których kompetencje w zakresie organizowania i prowadzenia obchodów Roku Katyńskiego były zbieżne, przyniosło niedobre efekty. Jedne instytucje usiłowały zająć pozycję dominującą wobec innych i przypisywały sobie prawo wydawania poleceń, żądając od innych wykonania. To budziło zrozumiałe sprzeciw, zwłaszcza wśród tych, które zajmowały się sprawą katyńską od lat, a ich programy pracy bynajmniej nie miały charakteru okazjonalnego. Po pewnym okresie tarć i nieporozumień nastąpił wymuszony przez potrzeby praktyki podział zadań i odpowiedzialności. Komitet Organizacyjny i związane z nim przez osobę szefa Sztabu Generalnego Wojsko Polskie przyjęło na siebie obowiązek organizowania centralnych uroczystości patriotyczno-religijnych. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa kontynuowała kompleks prac związanych z trwałym upamiętnieniem ofiar zbrodni, a więc prace sondażowo-ekshumacyjne, oraz przygotowania do budowy cmentarzy.

Komisja rządowa, mając ograniczone pole działania w dziedzinie upamiętnień, zajęła się utrzymywaniem kontaktów z władzami Rosji i Ukrainy. Komitet przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych poświęcił się wyłącznie sprawom pomordowanych policjantów. Szkoda, że podobny komitet nie powstał przy Ministerstwie Obrony Narodowej – być może wówczas pieniądze, jakie przeznaczono na Festiwal Piosenki Żołnierskiej w Kołobrzegu – wykorzystano by na uroczystości w Charkowie.

Niezależnie od działalności omówionych wyżej instytucji w kraju trwał normalny proces badań i refleksji nad zbrodnią katyńską. Rodziny Katyńskie organizowały sesje naukowe i popularne⁴⁴. Ich owocem były cenne publikacje⁴⁵. Instytucje naukowe przeprowadziły również wiele konferencji, sesji, sympozjów, zdecydowanie wzbogacając wiedzę o zbrodni katyńskiej. Ukazały się poważne dzieła, zwłaszcza publikacja Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie i Państwowej Służby Archiwalnej w Moskwie⁴⁶, publikacja Wojskowego Instytutu Historycznego⁴⁷, doskonałe programy telewizyjne, m.in. działu programów wojskowych⁴⁸.

Cały ten ogromny dorobek jest integralną częścią dziejów sprawy katyńskiej i oczekuje na historyczne opracowanie.

Wspomnieć wypada o jeszcze jednej instytucji, która dość niespodziewanie odegrała ważną rolę w obchodach Roku Katyńskiego. Chodzi mianowicie o Fundację Poległym i Pomordowanym na Wschodzie, kierowaną przez Wojciecha Ziemińskiego. Fundacja ta od lat prowadziła uporczywe starania o wzniesienie pomnika Poległym na Wschodzie. Ostatecznie w dniu 17.9.1995 r. nastąpiło uroczyste odsłonięcie monumentu, uznane powszechnie za zakończenie obchodów Roku Katyńskiego.

⁴⁴ Zwłaszcza w Szczecinie, Gdańsku, Gdyni, Zgierzu.

⁴⁵ *II półwiecze zbrodni katyńskiej, Katyń-Twer-Charków*, Warszawa 1995; *Historia, rzeczywistość, prawda, Katyń*, Gdańsk-Gdynia 1995; *Katyń, Miednoje, Charków, Odświeżanie śladów zbrodni*, Zgierz 1996.

⁴⁶ *Katyń dokumenty zbrodni*, t.1, *Jeńcy nie wypowiedzianej wojny, sierpień 1939 – marzec 1940*, Warszawa 1995.

⁴⁷ *Agresja na Polskę w świetle dokumentów 17 września 1939. Działania wojsk Frontu Białoruskiego*, t.3, Warszawa 1995.

⁴⁸ Łączny czas emisji programów Roku Katyńskiego wynosił około 15 godzin 30 minut, a wraz z powtórными emisjami około 31 godzin.

⁴³ Tamże, s. 42.

ADAM MACEDOŃSKI

HISTORIA INSTYTUTU KATYŃSKIEGO W POLSCE

Zaczął się bardzo wczesną wiosną 1978 roku w Krakowie, w czasie zakonspirowanego spotkania trzech osób, mieszkańców Krakowa, ogarniętych niewzruszonym dążeniem do ujawnienia prawdy o zbrodni katyńskiej. Byli to: śp. Stanisław Tor, rencista, inżynier rolnik z Wołynia, żołnierz września 1939 roku, żołnierz 2 korpusu gen. Andersa, współpracownik ROPCiO, członek pierwszych Wolnych Związków Zawodowych w PRL (katowickich); Andrzej Kostrzewski, krakowianin, prawnik, historyk wojskowości, żołnierz AK – zgrupowania „Żelbet” i drugiej komendy WIN, współpracownik ROPCiO; Adam Macedoński, lwowianin, artysta, żołnierz ROAK, działacz Duszpasterstw Młodzieżowych, propagator Praw Człowieka, współpracownik ROPCiO, KOR, SKS, Orła Białego, inicjator założenia organizacji dla ujawnienia prawdy o zbrodni katyńskiej.

Na pierwszym spotkaniu ustaliliśmy sprawy najważniejsze: konieczność zaistnienia w Polsce takiej organizacji, jej cele, zasady, metody działania, strategię itp. Nazwa „Instytut Katyński” została ustalona na jednym z następnych spotkań. Zdecydowaliśmy, że przez rok pozostaniemy w całkowitej konspiracji, aby przygotować materiały informacyjne, teksty apeli, tłumaczenia itp., i na wiosnę 1979 roku ogłosimy w niezależnych mediach nasze istnienie. Ta strategia okazała się słuszna.

Późną wiosną i wczesną jesienią 1978 roku dokooptowaliśmy jeszcze dwóch członków: Kazimierza Godłowskiego – międzynarodowej sławy archeologa, syna śp. prof. Włodzimierza

Godłowskiego, ofiary zbrodni katyńskiej, i Leszka Martiniego, naukowca, krewnego prokuratora Romana Martiniego, zamordowanego wiosną 1946 roku w związku ze sprawą Katynia.

Przez cały ten rok (do wiosny 1979) trwała wytężona praca. Zredagowaliśmy szereg ulotek, apeli, odezw, listów dotyczących zbrodni katyńskiej. Andrzej Kostrzewski, pomysłodawca miesięcznika pt. „Biuletyn Katyński” i jego naczelny redaktor, zredagował i wykonał w wielu kopiach maszynowych około 17 numerów tego pisma (do kwietnia 1979 roku). Przetłumaczył na polski i przygotował do druku: *Raporty katyńskie ambasadora O'Malleya* i *Raporty Komisji Specjalnej Kongresu Stanów Zjednoczonych do zbadania sprawy mordu w Katyniu*. Kazimierz Godłowski z podróży naukowej do RFN przywiózł sensacyjny tekst o Katyniu. Leszek Martini zebrał ciekawe materiały dotyczące prokuratora Romana Martiniego. Ja ze śp. Stanisławem Torem gorączkowo rozglądaliśmy się za najbardziej zaufanymi i pewnymi ludźmi z opozycji, którzy mogliby nam pomóc wydrukować te materiały.

W tym czasie zacząłem organizować pierwsze prelekcje nt. zbrodni katyńskiej w zaufanych gronach młodzieży z DS-ów i Duszpasterstw Akademickich.

Przy końcu lutego 1979 roku lub na początku marca zabiegam w Kurii Krakowskiej, już jako przedstawiciel Instytutu Katyńskiego, o odprawienie uroczystej mszy św. w intencji ofiar Katynia. Nowo mianowany arcybiskup JE. ks. Franciszek Macharski nie zgadza się na to.

Pod koniec marca i na początku kwietnia 1979 roku Instytut Katyński w Polsce ujawnia swoje istnienie przy pomocy akcji ulotkowej i informacji w środowiskach opozycyjnych Krakowa. W ulotkach wymieniamy tylko jedno nazwisko i adres: Adam Macedoński – Kraków – ulica 18 Stycznia 92/30. Od tego momentu pod bramą mojej kamienicy dzień i noc dyżuruje jedno lub dwa auta osobowe z obserwującymi wszystko mężczyznami. Zaczynają się częste rewizje mojego mieszkania oraz częste zatrzymywanie mnie w areszcie. Mimo to z różnych środowisk otrzymuję bardzo dużo zaproszeń na wygłoszenie prelekcji czy wykładów nt. zbrodni katyńskiej. Korzystając z zamieszania spowodowanego przyjazdem Papieża,

wymykam się do Warszawy i wiozę po dwa egzemplarze przygotowanych do druku materiałów informacyjnych. Przywódcy KOR-u Adam Michnik i Jan Lityński odmawiają poparcia dla Instytutu Katyńskiego. Jedynie mój znajomy Józek Śreniowski z KOR-u bierze (na swoją odpowiedzialność) część materiałów i obiecuje druk. Leszek Moczulski (jeszcze ROPCiO) odnosi się do nas entuzjastycznie, obiecuje wydrukować wszystkie pozycje i pomóc w poinformowaniu „wolnego świata” o powstaniu Instytutu. Niestety, wszystkie zostawione u niego materiały wpadły w niepowołane ręce podczas kolejnej rewizji jego mieszkania. Natomiast wydaje się, że tylko on poinformował zagranicę o powstaniu Instytutu.

W jesieni 1979 roku odbyła się na Uniwersytecie Jagiellońskim międzynarodowa sesja w czterdziestą rocznicę aresztowania i wywiezienia uczonych krakowskich przez gestapo do lagru (skąd większość powróciła). Instytut Katyński wykorzystał to, aby rozdać około 50 ulotek informujących uczestników sympozjum o zbrodni katyńskiej.

Tymczasem ja z powodzeniem realizuję akcję prelekcji i wykładów nt. zbrodni katyńskiej na uczelniach, w duszpasterstwach, DS-sach, klubach robotniczych (tak!). Jesienią zostaję aresztowany i przewieziony na „poważną” rozmowę z przybyłym z Warszawy płk. Zakrzewskim vel Zaleskim z IV (?) wydziału MSW. W czasie 8-godzinnego (!) monologu tow. pułkownik usiłował bezskutecznie przekonać mnie, że ujawnienie prawdy o zbrodni katyńskiej bardzo mocno zaszkodzi Polsce. W odpowiedzi rozrzucamy i wysyłamy pocztą do funkcjonariuszy MO i żołnierzy WP apele o żądanie ujawnienia prawdy o Katyniu w czterdziestą rocznicę tej zbrodni na żołnierzach i policjantach. Będąc jeszcze raz w Warszawie, zgłaszam się do Biura Prymasa Polski o wyznaczenie terminu audiencji u JE. Prymasa Wyszyńskiego, z którym chciałem rozmawiać o uroczystej mszy św. we wszystkich bazylikach Polski w czterdziestą rocznicę zbrodni katyńskiej. Prośbę tę ponowiłem w zimie 1979/1980 – ale wtedy nie otrzymałem odpowiedzi.

Zimą 1979/1980 pani Danuta Staszewska, artystka graficzka, ofiarowuje Instytutowi Katyńskiemu bardzo cenny dar:

swój autorski linoryt przedstawiający wizerunek *Madonna rozstrzelanych*. Instytut rozpowszechnia go pod nazwą *Matka Boska Katyńska*, pod którą wszedł on na stałe do polskiej ikonografii dotyczącej Katynia.

Zimą 1979/1980 lub wiosną, na umówione hasło, jadę do Warszawy i Łodzi, aby odebrać wydrukowane już podobno broszury. W Łodzi dowiaduję się, że KOR ostatecznie zdecydował, żeby nigdy nie ruszać sprawy Katynia (dla dobra Polaków i Rosjan), i dlatego nic nie wydrukował. Mimo to Józek Śreniowski daje mi dwie ciężkie walizy pełne ulotek. W Krakowie okazuje się, że prawie 100 procent tego jest zupełnie nieczytelne.

W kwietniu 1980 roku kilku proboszczy parafii krakowskich czy śląskich (moich znajomych) zgodziło się odprawić msze św. w intencji ofiar Katynia.

Na przełomie 1979/1980 roku młodzież z Reduty-Orla Białego drukuje nam około 600 egzemplarzy podwójnej broszury pt. *Raporty Komisji Specjalnej Kongresu Stanów Zjednoczonych do zbadania sprawy mordu w Katyniu*. Koledzy z KPN i ROPCiO drukują (w niewielkiej ilości) pierwsze „Biuletyny Katyńskie”. W połowie 1980 roku założone przeze mnie wydawnictwo „Krzyż Nowohucki” drukuje bardzo dobrze około 400 egzemplarzy *Raportów katyńskich ambasadora O'Malleya*. Wczesną jesienią tego roku zgłasza się do Instytutu organizator niezależnej oficyny wydawniczej Wojtek Wiśniewski, który proponuje nam druk „Biuletynów Katyńskich” na bardzo korzystnych warunkach. Zgadza się na jego doskonały pomysł dotyczący formatu biuletynów. W rezultacie wydrukował nam szereg numerów w ilości od 500 do 6 tysięcy sztuk numerów. Drukował je aż do ogłoszenia stanu wojennego.

Przy zachowaniu wielkich środków ostrożności zgłaszają się do mnie ludzie z ciekawymi relacjami o zbrodni katyńskiej i innych zbrodniach. Niektóre relacje nagrywam na magnetofon. Pomimo częstych „zatrzymań” – wygłaszam wiele wykładów i prelekcji w Krakowie i w innych miastach. Latem 1981 roku, na zlecenie Instytutu, „Krzyż Nowohucki” wydaje w twardej okładce w wielu tysiącach egzemplarzy podstawową książkę: *Katyn w świetle faktów i dokumentów*. Także w 1981 roku Instytut opracowuje i wysyła do Szymona Wisenthala listę

Polaków pochodzenia żydowskiego – ofiar zbrodni katyńskiej. W latach 1981–1986 Instytut kilkakrotnie ponawiał próby wydania listy katyńskiej, aż wreszcie wydawnictwo we Wrocławiu wydało ją wraz z przetłumaczoną przez Instytut *Śmiercią w lesie...*

Na czas internowania mnie (od 13 grudnia 1981 do 13 lipca 1982 roku) Instytut zawiesił działalność. Po wyjściu z „interny” na nowo zacząłem akcję prelekcji, a koledzy, nie ujawnieni, redakcję nowych numerów biuletynów i opracowywanie innych materiałów. W 1987 roku zawiązaliśmy w Krakowie pierwszą Rodzinę Katyńską (rejestracja w 1989 roku). Przewodniczącym został inż. Jerzy Smorawiński.

Po tzw. „okrągłym stole”, wyborach wygranych przez „S” i zmianie systemu w Polsce dokooptowaliśmy do naszego grona kilka osób młodszych i dynamicznych i zalegalizowaliśmy się w sądzie. Zaczęliśmy jawną działalność wieloma listami i apelami do Rządu RP (z podpisami często kilkudziesięciu a raz kilkuset osób): o wystąpienie do władz Rosji w sprawie zbrodni katyńskiej, o przyznanie ulg i odszkodowań przesładowanym przez system komunistyczny, itp. W 1990 r. i 1991 r. pomogliśmy Muzeum Historycznemu Fotografii w urządzeniu wystaw pt.: „Oni zginęli w Katyniu”.

Od 1991 roku zaczęliśmy kontynuować wydawanie Biuletynu Katyńskiego w nieco innej szacie, bardziej profesjonalnej. Ten krótki szkic nie wyczerpuje jeszcze wszystkich dokonań i zamierzeń Instytutu Katyńskiego w Polsce, — ani wszystkich szczegółów jego historii.

ANDRZEJ KOSTRZEWSKI

PRAWO WOBEC ODSZKODOWAŃ DLA RODZIN PO OSOBACH ZAMORDOWANYCH W KATYNIU, TWERZE I CHARKOWIE

27 lutego 1995 roku przed Sądem Wojewódzkim w Krakowie odbyła się pierwsza w kraju (o ile nam wiadomo) rozprawa o odszkodowanie z pozwu p. Olgi Tippe, córki majora Wojska Polskiego zamordowanego w Katyniu. Sąd Wojewódzki potraktował pozew jako wniosek i oddalił go, uzasadniając to brakiem „regulacji prawnych”, gdyż ustawa z 1991 roku przewiduje odszkodowania dla ofiar zbrodni stalinowskich tylko z lat 1944–1956, popełnione na terytorium państwa polskiego. Wiadomo było od początku, że ta ustawa nie ma zastosowania odnośnie do zbrodni katyńskiej i pozew oparty był na postanowieniu art. 415, które mówi: „Kto drugiemu wyrządził szkodę ze swej winy, obowiązany jest do jej naprawienia”. Rząd polski zaniechał dochodzenia odszkodowań od rządu Federacji Rosyjskiej – a zatem znamy winnego, jest poszkodowany oraz wysokość odszkodowania obliczona na podstawie utraconego zarobku jedyne go żywiciela rodziny, zamordowanego przez organa państwowe Związku Sowieckiego. Wyrok pozytywny miał stanowić formę nacisku na rząd o odpowiednie wystąpienie do rządu Federacji Rosyjskiej z regresem odszkodowawczym jako winnej zbrodni.

Trzeba przypomnieć, że niedawny incydent na Dworcu Wschodnim w Warszawie wywołał natychmiastowe żądanie Moskwy „materialnego zadośćuczynienia” ewentualnie powstałych szkód. Mówię to, gdyż cała sprawa odszkodowań wcale nie leży w sferze jakichś teoretycznych rozważań prawnych czy teoretycznych żądań. Obecnie, wobec oddalenia wniosku

p. Tippe, wniesione będą odpowiednie środki prawne do wyższej instancji. Pomijam tu rozważanie innych aspektów sprawy, jak np. w ogóle brak kompetencji sądu wojewódzkiego do rozpatrywania sprawy, gdy pozwana jest instytucja centralna.

Należy podkreślić, że:

po pierwsze – nie chodzi tu o „zapłatę za życie”, jak niektórzy to interpretują, bo taka zapłata nie jest możliwa, lecz o odszkodowanie należne w ramach prawa o dziedziczeniu za utracony zarobek jedynego żywiciela rodziny (nie dziwi to np., gdy kierowca spowoduje śmierć takiego jedynego żywiciela rodziny i musi płacić odpowiednie odszkodowanie żonie i dzieciom, nierzadko latami);

po drugie – ofiary zbrodni katyńskiej były jeńcami wojennymi pod szczególną ochroną konwencji międzynarodowych;

po trzecie – o czym się zapomina – ich skazanie na karę śmierci przez osławione „trójki” NKWD na rozkaz Stalina było zwykłym morderstwem, nie popełnili oni bowiem żadnego przestępstwa na terytorium Związku Sowieckiego i pod rządem sowieckich ustaw karnych;

po czwarte – jeńcy wojenni pozostają w kompetencji organów wojskowych, a Stalin przekazał ich pod kompetencje organów policyjnych (NKWD), co było dalszym naruszeniem konwencji o ochronie jeńców wojennych i potraktowaniem ich jako obywateli własnego państwa;

po piąte – Związek Sowiecki w tym czasie, wbrew rozpowszechnionym poglądom, przestrzegał konwencji o ochronie jeńców wojennych, bo sam się na nie powoływał. Do szczegółów w tej sprawie odsyłam do 36 numeru „Biuletynu Katyńskiego” (strona 11 i następne).

Powyższe szkicowe uwagi nie wyczerpują zagadnień prawnych związanych z odszkodowaniami, jedynie sygnalizują niektóre aspekty tego zagadnienia.

Należy przypomnieć, że pozew o odszkodowanie może być składany tylko indywidualnie, m.in. ze względu na skomplikowany sposób obliczania wysokości odszkodowania. Propozycja Instytutu Katyńskiego jednorazowego wypłacenia odszkodowań w równej wysokości została także przez organa państwowe pominięta.

Na zakończenie chciałbym podkreślić, że prawo do odszkodowania należy do zakresu praw obywatelskich i oddalenie tego żądania przez wszystkie instancje umożliwia zwrócenie się do Trybunału w Strasburgu. Instytut Katyński chętnie udzieli informacji szczegółowych związanych z tym zagadnieniem.

Na pytanie, czy ewentualne odszkodowania będą wypłacane z kieszeni polskiego podatnika, odpowiadam: tak, do chwili aż rząd polski skorzysta z przysługującego mu regresu do sprawcy zbrodni – Federacji Rosyjskiej, która wyraźnym oświadczeniem na forum międzynarodowym przejęła ciągłość państwową i prawną po byłym Związku Sowieckim.

MARIA M. BLOMBERGOWA

KATYŃ I KUROPATY DWA CMENTARZYSKA, WSPÓLNY PROBLEM

Podczas badań topograficzno-sondażowych przeprowadzonych w Katyniu w 1994 roku stwierdzono, iż mogiła nr 8, odkryta w 1943 roku, lecz nie wyekshumowana do końca – jest pusta, nie ma w niej żadnych szczątków. Liczono tu na około 200 zwłok, tymczasem znaleziono kilka kości, kilkanaście czapek wojskowych i trochę guzików. Powstało pytanie, co stało się z tymi szczątkami, kto i kiedy wydobyl je z tego dołu śmierci?

Z fotografii lotniczych wykonanych wiosną 1944 roku można odczytać, że zimą 1943 – wiosną 1944 roku były tu prowadzone prace ziemne i zapewne w tym czasie opróżniono również dół nr 8.

Jeżeli ktoś dokładnie przestudiował sprawozdania z badań przeprowadzonych w Kuropatach, napotkał analogiczne zjawisko. Białoruscy archeologowie – pracownicy Instytutu Historii Akademii Nauk Białorusi, przeprowadzili w 1988 roku badania na uroczysku Kuropaty pod Mińskiem. Kierując się widocznymi na powierzchni gruntu zapadliskami, które wskazywały miejsca pochówków, zanotowali ponad 500 mogił; przypuszczali, że mogło ich być nawet 900 – różnej wielkości. Trzeba przypomnieć, że duże połączenie uroczyska zostały zniszczone wraz z mogiłami w trakcie budowy obwodnicy drogowej oraz kopania dołów pod gazociąg.

Z zaobserwowanych mogił archeologowie przebadali osiem i stwierdzili, że wszystkie były naruszone, wydobyto z nich duże ilości szczątków. Ekshumację przeprowadzono jednak niedokładnie – wybrano szczątki tylko ze środka jam, pozostawiono

natomiast przy ściankach i na dnie dołów. Na podstawie obserwacji zalegających tam nawarstwień szkieletów stwierdzono, że wszystkie mogiły zawierały po kilka warstw zwłok – co najmniej od 5 do 7. Jedną warstwę od drugiej oddzielała przesypka z piasku. Przy szczątkach znaleziono wiele przedmiotów pozwalających określić: płeć, przynależność etniczną i społeczną ofiar oraz przybliżoną datę rozstrzelania. W niektórych mogiłach znajdowano szczątki Polaków, zarówno mieszkańców Zachodniej Białorusi, jak i przybyszy z zachodu. Zainteresowanych odsyłam do publikacji *Kuropaty – polski ślad* (Warszawa 1996).

Tutaj chcę zwrócić uwagę na fakt naruszenia mogił i wydobywania ze wszystkich zbadanych dołów większej części szczątków. Wszystkie opracowania dotyczące Kuropat podają informację, że naruszenie mogił nastąpiło w latach czterdziestych, ale nie wyjaśniają powodów i nie ustalają sprawców tych działań.

Na to zjawisko trzeba zwrócić uwagę w trakcie dalszych badań oraz przestudiować wyniki dotychczas przeprowadzonych prac na wielu miejscach mordów i pochówków ofiar stalinowskich represji. Szczególnie uważnie należy przyjrzeć się tym cmentarzom, na których grzebano polskich jeńców z 1939 roku i lat późniejszych, a także grobom znajdujących na zachodnich terenach byłego Związku Radzieckiego. Zachowując dużą ostrożność, można bowiem snuć domysły, że zarówno w Katyniu, jak i w Kuropatach działano na podstawie tego samego zarządzenia, które nakazywało zbadać wszystkie miejsca, w których pochowano rozstrzelanych polskich jeńców.

Doświadczenia płynące z wydarzeń 1943 roku sugerowały spojrzenie na te miejsca pod kątem przyszłości, czy w zmienionych wydarzeniach dziejowych nie zostaną ponownie odkryte ślady tych zbrodni i że nie wskażą one ich sprawców.

Na marginesie tych uwag warto przypomnieć sprawę mogił odkrytych w 1994 roku w Wilejce na Białorusi. W grobach tych, jak się zdaje, są również Polacy. Miejscowe władze twierdzą, że zbrodni dokonali hitlerowcy.

Czasy się zmieniają, ale sposoby myślenia i postępowania administracji wyrosłej i wychowanej na wzorcach totalitaryzmu stalinowskiego pozostają na tym samym poziomie.

BOŻENA ŁOJEK

WARSZAWA ROZSTRZELANA W KATYNIU WYSTAWA

Z pomysłem zorganizowania Wystawy Katyńskiej wystąpiła Dyrekcja Archiwum Państwowego m.st. Warszawy, chcąc w 56 rocznicę zbrodni przypomnieć o nieludzkim ludobójstwie i ukazać straty, jakie w jego wyniku poniosła ludność stolicy. Do inicjatywy tej przyłączyły się Niezależny Komitet Historyczny Badania Zbrodni Katyńskiej, Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa oraz Warszawska Rodzina Katyńska.

Wystawa składa się z czterech działów: historycznego (przygotowanego przez NKHBZK), dokumentacyjnego (wydawnictwa, dokumenty – przygotowanego przez archiwum), działu, w którym zaprezentowano wyniki prac sondażowo-ekshumacyjnych i konkursu na cmentarze (przygotowanego przez ROPWiM) oraz działu upamiętniającego ofiary związane przed II wojną światową z Warszawą, a także ofiary, których bliscy są teraz członkami Rodziny Katyńskiej w Warszawie (przygotowanego przez członków tej Rodziny).

Na wystawie przedstawiono wybór materiałów dokumentujących kolejne etapy i decyzje, które doprowadziły do zbrodni Katyńskiej. Otwiera je dokumentacja podpisania paktu Ribbentrop-Mołotow – 23 sierpnia 1939 roku, następnie przedstawiająca agresję Armii Czerwonej na Polskę 17 września 1939 roku, los żołnierzy polskich w niewoli sowieckiej, podział Polski między dwóch najeźdźców (mapa z podpisami Stalina i Ribbentropa) i wreszcie rozkaz wymordowania oficerów polskich (dokument z 5 marca 1940 roku). Eksponowane są też dokumenty pozyskane w ostatnich latach z archiwów rosyjskich przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych: uchwały, rozkazy,

raporty, sprawozdania sowieckich władz wojskowych, NKWD i najwyższych władz państwowych ZSRR, plany obozów oraz wybór publikacji i wydawnictw dotyczących tematyki Katyńskiej.

W skład ekspozycji weszły także plany pokazujące wyniki prac sondażowo-ekshumacyjnych prowadzonych w latach 1991, 1994 i 1995 przez ROPWiM oraz militaria i przedmioty osobiste ofiar pozyskane w wyniku tych prac, a także projekty przyszłych cmentarzy Katyńskich.

W ogólnym bilansie strat poniesionych w wyniku zbrodni Katyńskiej (wymordowanie jeńców Kozielska, Starobielska, Ostaszkowa i innych – na podstawie decyzji władz sowieckich z dnia 5 marca 1940 roku) straty wśród ludzi związanych z Warszawą są procentowo szczególnie duże. Z braku badań nad tym tematem możliwe są tylko obliczenia szacunkowe. Na ich podstawie możemy dziś stwierdzić, że wiosną 1940 roku NKWD zamordowało około 1100–1200 osób działających w stolicy, w tym około 600 w Katyniu (jeńców z Kozielska), około 400 w Charkowie (jeńców ze Starobielska), około 90 w Twerze (jeńców z Ostaszkowa), z tzw. listy ukraińskiej około 80 osób. Nie wiemy, ile osób związanych z Warszawą jest na tzw. liście białoruskiej, a także w innych nieznanach do dziś miejscach. Możemy jednak w przybliżeniu oszacować, że stanowią one około 10 procent ofiar Katyńskiej zbrodni.

Zważywszy, że w Warszawie – stolicy Polski skupiło się najliczniejsze grono wybitnych polityków, uczonych, artystów, administratorów i przedsiębiorców, ludzi prężnych i twórczych, straty w elicie intelektualnej narodu były szczególnie dotkliwe. Działająca od 7 lat Rodzina Katyńska w Warszawie dokonała własnego bilansu strat i zaprezentowała na wystawie dział poświęcony pamięci swoich bliskich. Lista ofiar Warszawskiej Rodziny Katyńskiej zamordowanych wiosną 1940 roku liczy 1551 nazwisk – są to mężowie, bracia, ojcowie, krewni i bliscy członków Stowarzyszenia. Z liczby tej 616 zamordowano w Katyniu, 477 – w Charkowie, 327 – w Twerze, 38 ofiar znajduje się na tzw. liście ukraińskiej i 93 – w miejscach dotychczas nieznanach.

Z wielu osobistości działających w Warszawie pokazano na wystawie zaledwie dwudziestu kilku przedstawicieli różnych

zawodów i środowisk: senatora, członków władz II Rzeczypospolitej, lekarzy, poetę, malarzy, profesorów akademickich, generałów, księdza i olimpijczyków. Większość z nich posiadała odznaczenia bojowe, wielu było kawalerami Orderu Virtuti Militari. Wszyscy oni zostali zamordowani, bo byli wiernymi Ojczyźnie Polakami.

Zgromadzone i eksponowane na wystawie materiały obrazują ogrom zbrodni sowieckiej i ogrom strat w elicie intelektualnej narodu, strat, które były w dużej mierze udziałem mieszkańców Warszawy.

Zamierzeniem organizatorów wystawy „Warszawa rozstrzelana w Katyniu” było uczczenie pamięci ofiar zbrodni katyńskiej, pogłębienie wiedzy o tym bezprecedensowym fakcie ludobójstwa, rozpoczynającym zaplanowaną przez najeźdźców sowieckiego i niemieckiego eksterminację narodu polskiego.

Wystawa adresowana jest do mieszkańców Warszawy, środowisk opiniotwórczych, historyków, varsavianistów, nauczycieli, a w szczególności do młodego pokolenia.

Stronę plastyczną wystawy przygotowała Maria Irzyk.

*Wystawa „Warszawa rozstrzelana w Katyniu”
Archiwum Państwowe m.st. Warszawy,
ul. Krzywe Koło 7/9, 13 IV – 10 V 1966*

RYSZARD WOJTKOWSKI

LISTY PROSKRYPCYJNE FUNKCJONARIUSZY POLICJI PAŃSTWOWEJ SPORZĄDZONE PRZEZ NKWD

Wkraczająca we wrześniu 1939 roku na ziemie polskie Armia Czerwona przeprowadzała na zajętych terenach aresztowania żołnierzy, oficerów, policjantów, urzędników państwowych¹. Część z tych osób wpadła w ręce agresora jeszcze we wrześniu, ponadto byli oni poszukiwani przez organa NKWD m.in. na podstawie sporządzonych list.

W Archiwum Państwowym m.st. Warszawy (dalej APW), w zespole pn. „Komenda Policji Państwowej m.st. Warszawy i komend powiatowych PP województwa warszawskiego 1918–1939” (nr zesp. 1690/I), znajdują się właśnie takie dokumenty. Zespół ten w 1985 roku, za pośrednictwem Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, został przekazany do APW przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Znajdujące się w nim akta dotyczą działalności policji i jej funkcjonowania, zawierają m.in. rozkazy, instrukcje, zarządzenia, schematy organizacyjne i dyslokacje jednostek PP, programy obchodów i zabezpieczenia świąt kościelnych i państwowych, wizyt delegacji obcych państw (np. hr. Ciano, premiera Węgier), meldunki, raporty z zebrań i wieców partii politycznych (np. PSL, ZLN, SN, ND), listy płac, a więc materiały typowe dla tego rodzaju zespołów.

¹ M. J. Rubas, *Lista strat żołnierzy KOP więzionych w obozach sowieckich*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1994, nr 3, s. 401–403; J. Ślusarczyk, *Agresja sowiecka na Polskę w 1939 r.*, tamże, 1993, nr 2, s. 20–30; E. Kozłowski, *Agresja na Polskę 1939 r.*, tamże, 1991, nr 3, s. 38–45.

Zaskoczeniem natomiast okazały się znajdujące się pod poz. 42 spisu zdawczo-odbiorczego teczki (3 jednostki archiwalne) opisane jako „Spisy funkcjonariuszy Policji Państwowej z terenu całej Polski zawierające dane personalne i przebieg służby (w języku rosyjskim) z lat 1918–1939”. Zapoznanie się z nimi pozwoliło na ustalenie, że są to listy funkcjonariuszy Policji Państwowej wykonane przez specjalnie do tego celu powołane grupy: operacyjną, ewidencyjną, śledczą. Powstały one na podstawie rozkazu ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRR Ławrentija Berii z 5 października 1939 roku dotyczącego organizacji pracy związanej z przetłumaczeniem i opracowaniem materiałów organów polskiego wywiadu, które zostały zdobyte na terenie Zachodniej Białorusi i Zachodniej Ukrainy. Ponadto został przygotowany projekt rozkazu nr 001353, podpisany także 5 października 1939 roku przez zastępcę ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRR Wsiewołoda Mierkułowa². Nakazywał on wykrycie „w aktualnych i archiwalnych materiałach” m.in. „tajnych agentów obcych wywiadów, prowokatorów, rezydentów, właścicieli mieszkań konspiracyjnych, dywersantów, przemytników, pracowników organów polskiego wywiadu i kontrwywiadu, żandarmerii i policji”. Prezentowane listy są konsekwencją podjętych działań wynikających z ww. rozkazów. Świadczy o tym m.in. występujące w teczce 3 nazwisko st. lejtn. bezpieczeństwa państwowego Szewielewa, naczelnika 6 oddziału 3 Wydziału Głównego Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego, który był kierownikiem grupy operacyjnej. Ponadto zgodnie z rozkazem Mierkułowa trafiły one do ludowego komisarza spraw wewnętrznych Białoruskiej SRR Ł. Canawy. Ten zaś wraz z pismami przewodnimi z 14 listopada 1939 roku (teczka 1) i 19 grudnia 1939 roku (teczka 2) rozesłał je do podległych mu organów NKWD. Nakazywał w nich poszukiwanie i aresztowanie wymienionych w spisach osób pracujących w policji w Warszawie (teczka 1) oraz w województwach: białostockim, poleskim, nowogródzkim i wileńskim (teczka 2).

² Kserokopię rozkazu Berii udostępniła Prokuratura Generalna, ponadto oba dokumenty zostały opublikowane w pracy *Ukraiński ślad Katynia*, opr. Zuzanna Gajowniczek, Warszawa 1995, s. XVII–XIX.

W teczce 3 nie ma pisma bezpośrednio świadczącego, iż znajdujący się w niej spis służył do poszukiwań policjantów, to jednak sposób jego sporządzenia i treść świadczą, że został zrobiony do tych samych celów co poprzednie dwa.

Na obwolucie pierwszej teczki znajduje się tytuł „Spec Spisy P.P. 1939 r. Tom I”, ma ona sygnatury dawne [1], [177/1]. Na teczce znajduje się taki sam opis oraz napis „71 kart”. Zawarte w niej dokumenty zostały sfoliowane wraz z pismem przewodnim od nr 1 do 71. Natomiast patrząc na numerację oryginalną (maszynową), bez pisma przewodniego, brakuje następujących kart, a tym samym nazwisk:

k. 9	poz. 68–75	na lit. W częściowo
k. 44–45	poz. 327–341	na lit. L, Ł, M częściowo
k. 47–52	poz. 348–391	na lit. M, N częściowo
k. 54–57	poz. 399–421	na lit. N, P częściowo, O całość
k. 61–62	poz. 444–457	na lit. P częściowo
k. 74–81	poz. 535–579	na lit. S częściowo, F, T, U całość
- Brak karty nr 13 to prawdopodobnie błąd maszynowy. Natomiast niektóre pozycje oznaczone numerami mają rozwinięcie literowe:
fol. arch. 3	poz. 9 a
fol. arch. 9	poz. 67 a, b, w (wg alfabetu rosyjskiego)
fol. arch. 18	poz. 142 a, b, w, g (wg alfabetu rosyjskiego)
fol. arch. 21	poz. 164 a
fol. arch. 25	poz. 195 a, b
fol. arch. 39	poz. 303 a
fol. arch. 48	poz. 460 a, b

W piśmie przewodnim napisano, że liczba osób umieszczonych w spisie (wg alfabetu rosyjskiego) wynosi 670. Po uwzględnieniu wszystkich braków i dodanych nazwisk ostateczną liczbę osób ustalono na 535. Informacje o policjantach (posterunkowych, st. posterunkowych, przodownikach, st. przodownikach, pracownikach kontraktowych) zawierają przeważnie datę i miejsce urodzenia, imiona rodziców, miejsce służby, zamieszkania, stopień. Teczka, wbrew temu, co napisano w piśmie przewodnim, nie zawiera wyłącznie nazwisk policjantów z Warszawy, ale także z innych terenów przedwojennej Polski.

Obwoluta teczki drugiej została opisana w następujący sposób: „Policja Państwowa Warszawa, Spec Spisy P.P. 1939 r. Tom II gi” dawna sygnatura „[177/2] [2]” „37 kart”. Oprócz tego ołówkiem zakreślono napis „poz. 42”. Natomiast teczkę opisano jako „Spec. Spisy P.P. tom II 1939 r. [2]”.

Po piśmie przewodnim następuje spis policjantów (oficerów) z województw: białostockiego, poleskiego, nowogródzkiego, wileńskiego. W sumie są nazwiska 134 osób (ułożone wg alfabetu rosyjskiego). Informacje o policjantach zawierają daty ich urodzenia, stan cywilny, imiona i nazwiska panieńskie żon, liczbę dzieci i daty ich urodzenia, stosunek do służby wojskowej, wykształcenie, przebieg służby w policji, stopień, nadane odznaczenia. Dokumenty są sfoliowane od 1 do 37 (wraz z pismem przewodnim). Natomiast numeracja oryginalna (maszynowa) ma następujące numery: 1–9, 51–77. Spis policjantów z woj. białostockiego ma numer kolejny 1, woj. wileńskiego 8, przy pozostałych dwóch nie występują. Można przypuszczać, że istniały inne listy policjantów dla pozostałych województw wschodnich³, a prezentowane dotyczą terenu podlegającego Ł. Canawie. Należy zwrócić uwagę, że opis na obwolucie teczki 2 nie odpowiada jej zawartości. Przypuszczalnie, ze względu na umieszczenie spisów w skoroszytach, w którymś momencie ich przechowywania doszło do zamiany z teczką 1.

Trzecia jednostka opisana na okładce jako „Spi[s] Polskich Policjantów języków” dalej nieczytelne „Rosyjskim” sygn. dawna „[177/3]”, „6280, 356/6280; (1) 52 karty” w lewym dolnym rogu przekreślono oznaczenie „567/42” ma wypustkę z napisem „NKWD, ... Brest”, reszta tekstu nieczytelna (prawdopodobnie w jęz. niemieckim). Teczka zawiera 53 karty, a wg oryginalnej numeracji maszynowej – 52 (dodatkowo karta oznaczona w tekście 51-a), z 463 nazwiskami funkcjonariuszy PP noszących nazwiska rozpoczynające się na litery J, Z, Ż (posterunkowych, st. posterunkowych, przodowników, st. przodowników, pracowników kontraktowych) oraz miejscem i datą urodzenia, imionami rodziców, datą przyjęcia do służby i miejscem, stopniem. Nie ma ona informacji mogących okre-

³ Wskazuje na to zapowiedź Ł. Canawy (pismo przewodnie – teczka 2) nadesłania spisów z Zachodniej Ukrainy.

lić datę jej sporządzenia, natomiast jest, w porównaniu z dwiema pozostałymi, wykonana starannie, z różnymi wersami imion, nazwisk, nazw geograficznych. Opisy teczek w jęz. polskim zostały wykonane prawdopodobnie w Centralnym Archiwum MSW. Niektóre nazwiska znajdują się na dwóch listach, a dane w nich zawarte pokrywają się i uzupełniają. Sytuacja taka występuje przy następujących nazwiskach w następujących przypadkach:

Teczka 1	Teczka 2
Lp.	Lp.
165	96
166	95
167	367
168	365
170	463
171	364
172	368
173	288
174	363

Pod względem techniki wykonania dwie pierwsze teuczki są prawdopodobnie kserokopiami (umieszczonymi w teczkach skoroszytowych), trzecia jednostka to oprawiony maszynopis. Materiały te zostały sporządzone z oryginałów, z potwierdzeniem za zgodność.

Można przyjąć, że trafiły one, jak już wcześniej wspomniano, do jednej z jednostek NKWD. Dalsze losy, szczególnie okoliczności przekazania do CA MSW, nie są znane. Należy tylko podkreślić fakt, że znajdowały się w Polsce już od dość dawna.

Dokumenty w dwóch pierwszych teczkach są w wielu miejscach nieczytelne lub słabo czytelne, a stosowane skróty nieraz uniemożliwiały ich przetłumaczenie. Szczególnie dużo trudności sprawiło właściwe podanie nazwisk oraz nazw geograficznych. Wynikały one z przyczyn ww., jak i z faktu, że przetłumaczenie danych przez NKWD najpierw na cyrylicę utrudniało poprawne podanie danych. Dla przykładu nazwisko zapisane w cyrylicy jako Geiman to Neuman w jęz. polskim, Maciejewski to Maciejowski, Mirzełowski to Miziołowski. Dlatego też w prezentowanym materiale mogą być błędy i nieścisłości, za które z góry przepraszam.

Miejsca nieczytelne, braki, nierozszyfrowane skróty oznaczone kropkami, dodane uzupełnienia, rozwinięcia stosowanych skrótów umieszczono w nawiasach kwadratowych, prawdopodobne brzmienie nazwiska, nazwy geograficznej, datę, skrót opatrzone znakiem zapytania.

Podczas opracowywania tekstu wykorzystano: *Alfabetyczny spis urzędów (jednostek) policyjnych*, wydany przez MSW w 1931 r.; *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej*, w opracowany pod kierunkiem Tadeusza Bystrzyckiego, wydany w Przemyślu; *Obozy jenieckie NKWD IX 1939 VIII 1941*, pod red. naukową Stanisława Jaczyńskiego, Warszawa 1995; Wanda Bigoszevska *Polskie ordery i odznaczenia*, Warszawa 1989; Zbigniew Puchalski i Ireneusz Wojciechowski *Ordery i odznaczenia polskie i ich kawalerowie*, Warszawa 1987; *W 10-tą rocznicę służby bezpieczeństwa Polesia*, Brześć 1925; akta odznaczeniowe Virtuti Militari znajdujące się w Centralnym Archiwum Wojskowym.

Niektóre z osób znajdujących się w spisach odnaleziono na opublikowanych listach wywozowych z obozów w Kozielsku, Starobielsku, Ostaszkwie, zamordowanych na Ukrainie, zaginionych w nieustalonych okolicznościach i represjonowanych. Podstawą tych poszukiwań były następujące pozycje: *Lista ostaszkowska, studia i materiały*, pod red. Andrzeja Misiuka, Szczytno 1993; *Ukraiński ślad Katynia*, opr. Zuzanna Gajowniczek, Warszawa 1995; *Listy katyńskiej ciąg dalszy. Straceni na Ukrainie*, opr. Zuzanna Gajowniczek, Zeszyty Katyńskie nr 4, Warszawa 1994. Ponadto wykorzystano opracowanie Jędrzeja Tucholskiego *Mord w Katyniu*, Warszawa 1991, a także dla teczek 2 listy wywozowe z ww. obozów opublikowane w „Woj-skowym Przeglądzie Historycznym” 1990, nr 3–4, 1991, nr 2, 3–4, 1992, nr 2, 4, 1993, nr 1.

W celu sprawdzenia podanych informacji poddano weryfikacji teczkę 2. Do tego celu wykorzystano roczniki „Gazety Policji Państwowej” (od 1922 roku „Gazeta Administracji i Policji Państwowej”)⁴ i akta Komendy Głównej Policji Państwowej

⁴ Zawierają one dane m.in. o awansach, miejscach służby, przeniesieniach policjantów, przyjęciach do służby.

znajdujące się w Archiwum Akt Nowych⁵. Wnioski, jakie wpływają z tych działań, są następujące:

- 1) z reguły brakuje ostatniego miejsca służby;
- 2) dane dotyczące jej przebiegu są niekiedy niedokładne;
- 3) występują nieraz błędy maszynowe, które zmieniają np. daty urodzeń.

Jednakże mimo tych wad zawarte w teczce 2 (jak również w pozostałych materiałach) obszerne informacje będą pomocne w ustaleniu danych biograficznych funkcjonariuszy, ułatwią badania nad tzw. listą białoruską, tj. zamordowanymi na Białorusi. Ponadto są one potwierdzeniem prowadzonych działań wynikających z rozkazów Berii i Mierkułowa, jak również w szerszym kontekście, zaplanowanej akcji wyniszczenia elit II Rzeczypospolitej.

Ze względów technicznych przypisy w każdej teczce mają odrębną numerację.

⁵ Wykorzystano m.in. akta zawierające daty urodzeń, awansów, przyjęcia do służby, posiadany stopień, rozkazy personalne komendanta głównego, skorowidze osobowe oficerów PP.

Do wszystkich naczelników obwodowych, miejskich,
powiatowych i rejonowych oddziałów NKWD BSRR

tylko

Wysyłam przy niniejszym spis byłych jawnych pracowników państwowej śledczej policji miasta Warszawy liczący 681 osób.

Spis został sporządzony na podstawie akt personalnych odnalezionych w materiałach dostarczonych z Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi.

Polecam bezzwłocznie rozpocząć^b poszukiwania i aresztować^b wszystkich wymienionych na liście imiennej osób.

O rezultatach poszukiwań i aresztowań bezzwłocznie meldować. Kom[isarz] Lud[owy] Spraw Wewnętrznych BSRR-

St. Major Pań.[stwowego] Bezpieczeństwa¹ (Ł. CANAWA)
14 listopada 1939 r.
Nr 5956/3
m. Mińsk — BSRR

Za zgodność:

Pom.[ocnik?] Pełnomocnika Oper[acyjnego]² 3 Wydziału
UGB³ sierżant Pań.[stwowego] Bezpieczeństwa⁴ (Rawicki)
[podpis Rawickiego]

^a Foliacja archiwalna 1, w lewym górnym rogu pisma odręcznie sporządzona dekretacja o treści: Dokładnie sprawdzić te osoby na .....i ..... w Brześciu na ..... . Taką kontrolę przeprowadzić przez 2 ....., po ujawnieniu niezwłocznie meldować do 20/XII ..... rezultaty poszukiwań Mischczenu? 10.XII [podpis nieczytelny]; u dołu pisma odręcznie sporządzony numer 286 (podkreślony) pod nim data XII-[19]39 r.

^{b-b} W tekście fragment podkreślony odręcznie.

¹ St. major bezpieczeństwa państwowego, stopień oficerski organów bezpieczeństwa ZSRR z końca lat trzydziestych.

² W tekście operupołnomoczien — brak polskiego odpowiednika.

³ UGB (Uprawlenije Gosudarstwiennoj Biezopasnosti) — Zarząd Bezpieczeństwa Państwowego.

⁴ Sierżant bezpieczeństwa państwowego — stopień oficerski organów bezpieczeństwa ZSRR z końca lat trzydziestych, odpowiednik stopnia st. lejtnanta Armii Czerwonej.

IK.

Ścisłe tajne

Przekład z polskiego

SPIS
pracowników państwowej śledczej policji m. Warszawy

Lp.	Poz.	Nazwisko i imię	Tekst
(1)	1	Adamus Kazimierz-Zenobi?	- 1885 r. urodzenia, m.[iasto] Warszawa. Kontrakt.[owy] kanc. [elarysta] X gr.[upy]. Adres: St. Miasto 21, m.1
(2)	2	Aleksandrowicz Eugeniusz-Karol	- 1910 r. ur. m.[iasto] Warszawa, ostatnie miejsce służby - dzielnicowy Urzę.[du] Śledcz[ego]. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Warmińska N 16, m. 33.
(3)	3	Anders Piotr	s. Ludwika - 1893 r. ur. 13.VIII. wieś Górna, powiat Błoński, [pracował] na stanowisku st. posterunk.[owego]. Miejsce zamieszkania - m.[iasto] Warszawa.
(4)	4	Adamski Henryk	s. Jana - 1899 r. ur. 10.I. w Warszawie, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: pl. ... ulic.[a] Drugiej ? d. N. 19
(5)	5	Andzelm Wacław	s. Jana - 1908 r. ur. .0/V- w m.[ieście] Warszawie [pracował] na stanowisku st. posterunk.[owego]. Zamieszkuje na ul. Niskiej, d. 60, m. 52 - Warszawa.
(6)	6	Adamski Stanisław	s. Stanisława - 1909 r. ur. 26/XII- -rodem z mia.[sta] Warszawy, pra-

- kuje na stanowisku st. posterunk.[owego]. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, Praga, ul. Siedlecka d. 4, m. 1.
- (7) 7 Adamczyk Stanisław-Józef s. Bartłomieja – 1906 r. urodzenia 8.V – w m.[ieście] Warszawie, pracuje na stanowisku kontraktowego kancelarysty. Miejsce zamieszkania: Warszawa, ul. Sienna, d. 93, m. 35.
- (8) 8 Angilewski Romuald-Aleksander s. Wacława – 1899 r. ur. 7/II, m.[iasto] Warszawa, pracował na stanowisku posterunk.[owego] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Wilcza, d. 61, m. 28.
- (9) 9 Anuszewski Edmund-Wincenty s. Wojciecha – 1899 r. ur. 27.10, przodownik policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa.
- (10) 9-a Andrzejewski Ludwik⁵ – ur. 4/VIII–1885 r. w Stęszewie, Poznańskiego powiatu, syn Jana i Wiktorii z domu Walewskich, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: Brodnica, ul. Przykoja? 49
- (11) 10 Boczek Tadeusz s. Jana – 1909 r. urodzenia, Skierniewice-Lewaja ?, powiat Skierniewice, zewnętrzna służba, urząd śledczy. Miejsce zamieszkania – Skierniewice, Mszczonowska ul. d. 102.
- (12) 11 Bruliński Stiepan 1899 r. ur. Warszawa, przodownik sł.[użby] śl.[edczej]. Miejsce zamieszkania – Warszawa, Strzelecka d. 5, m. 8.

⁵ Figuruje (dalej fig.) Ostaszów, *Lista ostaszowska, studia i materiały* (dalej lista), pod red. Andrzeja Misiuka, Szczytno 1993, s. 26.

- (13) 12 Biernacki Serwacy⁶ – 1898 r. ur. m.[iasto] Warszawa, st. posterun.[kowy] sł.[użby] śl.[edczej]. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, Wileńska d. 11.
- (14) 13 Bierski Józef-Marian s. Karola – 1900 r. ur. 2/II-m.[iasto] Warszawa, pracował na stanowisku st. posterunk.[owego]. Miejsce zamieszkania – m.[iasto] Warszawa, ul. Długa d. 46, m. 3.
- (15) 14 Bielawski Zdzisław-Gracjan s. Stanisława – 1906 r. ur. 18/XII-rod.[em z] m.[iasta] Warszawy, poster.[unkowy] sł.[użby] śl.[edczej]. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Sowie? d. 8, m. 113.
- (16) 15 Borsz Edward-Jan s. Aleksandra – 1907 r. ur. 15/III-st. posterunkowy sł.[użby] śl.[edczej] policji. Miejsce zamieszkania: ul. Waliców d. 6, m. 10 – Warszawa
- (17) 16 Białek Andrzej s. Walentego – 1903 r. ur. 30/XI-wie.[ś] Żłotniki, Koźmińskiej gmi.[ny], Kaliskiego powiatu, st. posterunk.[owy] mia.[sta] Warszawy.
- (18) 17 Błaszyński Stanisław-Jerzy s. Stanisława, 1909 r. ur. 29.III-Żbikowska gmi.[na], Warszawskiego powiatu, posterunk.[owy]. Miejsce zamieszkania – m.[iasto] Pruszków, ul. Górna dom 15.
- (19) 18 Brzymek Stefan-Alfons⁷ s. Władysława – 1910 r. ur. 30.VII – Kieleckiego województwa, Opatowskiej gim.[ny], Ćmielowskiego powiatu. Posterunkowy. Miejsce zamieszkania – Solec na Wiśle, Iżęckiego powiatu, województwo Kielce.

⁶ Fig. ? *tamże*, s. 229, Lista osób zaginionych w nieznanymi okolicznościach (dalej lista...). Biernacki – funkcjonariusz PP.

⁷ Fig. ? *tamże*, s. 203, lista... Brzymek, posterunkowy PP Pleszew.

- (20) 19 Bykowski Dominik-Stefan s. Karłowicza /Karola/ 1903 r. ur. 4.VIII- st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania – m.[iasto] Warszawa, Nadwiślańska dom 3 m. 4.
- (21) 20 Bujnowski Tadeusz s. Wincentego – 1905 r. ur. 9.VII-ro.[dem z] Łomowca ?, Będzińskiego powiatu, st. posterunkowy, m.[iasto] Warszawa.
- (22) 21 Bujalska Stanisława c. Antoniego, 1915 r. ur. 30.III.- Stara Wieś, Mińsko Mazowieckiego powiatu, posterunkowy. Miejsce zamieszkania – Pieleszynów?, Warszawskiego powiatu.
- (23) 22 Bogusławski Jan-Kapistrza? Franciszek s. Jana, 1881 r. ur. rod.[em z] Holeszowa, Ludowskiego ? powiatu, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Dobra dom 52 m. N 40.
- (24) 23 Boczar Kamila c. Kazimierza, 1912 r. ur. rod.[em z] Nibuniec?, Rzeszowskiego powiatu, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: Legionowo, Warszawski powiat.
- (25) 24 Baranowski Stanisław s. Stanisława, 1886 r. ur. rod.[em z] Łopacín, starszy przodownik. Miejsce zamieszkania – Fabryczna dom 8, m. 7.
- (26) 25 Bułki Roman s. Józefa, 1910 r. ur. 18.I.- wieś Okonie, Warszawskiego powiatu, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania – wieś Okonie, St. Góra – Warszawska, poczta N[owy] Dwór.
- (27) 26 Bielicki Kastan ? s. Józefa, 1904 r. ur. 30.XII – rod.[em z] Poświętne, Wysoko-Mazowieckiego powiatu, posterunkowy. Adres-tamże.
- (28) 27 Białko Józef s. Pawła, 1900 r. ur. 3.VI – rod.[em z] Maciejowic, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: w.[ieś] Ma-

- (29) 28 Bukszewicz Edward-Piotr s. Ludwika, 1887 r. urodzenia, ro.[dem z] Bończy, Warszawska, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, Białolecka dom 44/1.
- (30) 29 Będarski [Bendarski ?] Wacław s. Józefa, 1896 r. ur. rod.[em z] Narola, Cieszanowskiego powiatu, st. przodownik.
- (31) 30 Bartczak Wacław⁸ s. Stanisława, 1895 r. ur. rod.[em z] Kraszewa Gaczuły, gmina Raciąż, Sierpeckiego pow.[iatu], st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: Warszawa, Poznańska ul. 13.
- (32) 31 Brzeski Franciszek s. Antoniego, 1900 r. ur. ro.[dem z] m.[iasta] Warszawy, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: Warszawa, ul. Olkuszka dom 3, m. 13.
- (33) 32 Bury Czesław-Antoni-Franciszek s. Ludwika, 1910 r. ur. województwo ? [miasto] Kęty, powiat Biała, posterunkowy. Stałe miejsce zamiesz.[kania] Kęty N 313.
- (34) 33 Bzankowski [Brzankowski?] Mścisław-Henryk 1898 r. ur. 31.XII. ro.[dem z] m.[iasta] Łodzi, posterunkowy. Stałe miejsce zamieszkania – Łódź, Piotrkowska ul. N 285, m. 10.
- (35) 34 Bartl Karol-Franciszek s. Karola, 1904 r. ur. 2.II- miejsce urodzenia – Wiedeń, posterunkowy śl.[edczej] [policji]. Stałe miejsce zamieszkania – m.[iasto] Warszawa, Miodowa d. 16.
- (36) 35 Brzozowski Franciszek s. Franciszka, 1903 r. ur. 28.VIII – ro.[dem ze] w.[si] Czerniki?, powiat i gmina Opałów? st. posterunkowy śl.[użby] śl.[edczej]. Miejsce zamie-

⁸ Fig. ? tamże, s. 227, lista... Bartczak, funkcjonariusz PP Łódź.

- szkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Karowa 2.
- (37) 36 Bana[ś?] Józef s. Józefa, 1904 r. ur. 12.XII. – w Nabyszycach, Odolańskiego powiatu, st. posterunkowy. Stałe miejsce zamieszkania – Poznań ul. Kilińskiego dom 1.
- (38) 37 Buraboni [Burawoni?] Marian s. Jana 12.VI.1910 r. urodz. miejsce Wielgolak, Pułtuskiego powiatu, posterunkowy st.[użby] śl.[edczej]. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Wrzesińska d. 4 m. 1.
- (39) 38 Bednarczyk Stefan s. Józefa, 17/I–1909 r. urodz. rod.[em z] Górek, Chrzanowskiego powiatu, województwa Krakowskiego, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Zaokopowa do. 6/20.
- (40) 39 Blana? Zygmunt s. Alfonsa, 5/I–1910 r. urodz. ro.[dem z] m.[iasta] Warszawy posterunkowy. Zamieszkuje: m.[iasto] Warszawa, Chmielna ul. d. 62, m. 27.
- (41) 40 Banasiewicz Lucjan s. Franciszka, 11/II–1901 r. urodz. rod.[em z] mia.[sta] Warszawy, st. posterunkowy. Stałe miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Elektoralna d. N 29/3.
- (42) 41 Bartkowski Jan s. Stanisława, 25/XI–1906 r. urodz. rod.[em z] Karbońca, Mławskiego powiatu, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: w.[ieś] Wojnówka, Kosińska gmina, Mławskiego powiatu.
- (43) 42 Boszko Stanisław s. Mateusza, ur. 15/VII–1899 r. m.[iasto] Wyszogród, Płocki powiat, przodownik, miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (44) 43 Bakula Zofia 1893 r. urodz. 6/IV–rod.[em ze] w.[si] Glinianka, M.[ińsko] Mazo-

wieckiego powiatu, kurier. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Grochowska d. 139.

- (45) 44 Będerski [Benderski?] Józef Kazimierz urodz. 1/VI–1889 r. w m.[ieście] Płocku, polski ob[ywate]-l, legionista, uczestniczył w wojnie przeciw sowieckiej Rosji. Od 1905 r. czł. [onek] PPS. Ostatnie miejsce pracy w urzędzie śledczym policji m.[iasta] Warszawy [jako] przodownik. Zamieszkuje w mie.[ście] Warszawie, na ul. Żurawiej d. N 42.
- (46) 45 Buraczewska Janina ojciec Józef, matka Marianna, urodz. 1/VI–1898 r. w m.[ieście] Warszawie, polska ob[ywate]-ka. W ostatnim czasie pracowała [jako] pom.[ocnik] sekretarza przy głównej komendzie pań[stwowej] policji. Zamieszkuje: w mie.[ście] Warszawa.
- (47) 46 Bełz Franciszek urodz. 1906, 29/I – w Majdanie Małym, powiat Tomaszow.[ski] ojciec Antoni, matka Antonina, polski ob[ywate]-l, w ostatnim czasie pracował [jako] starszy posterunkowy śledczej policji m.[iasta] Warszawy. Zamieszkuje: w m.[ieście] Warszawie. Zna niemiecki język.
- (48) 47 Bukowiński Leon-Franciszek [urodz.] 10/VI–1900 r. w Warszawie, syn Leona i Henryki, polski ob[ywate]-l, w 1926 r. ukończył kurs przodowników. Pracował w śledczej policji mia.[sta] Warszawy jako przodownik. Zamieszkiwał: m.[iasto] Warszawa, na ul. Grzybowskiej N 68-A.
- (49) 48 Braun Zygmunt⁹ – urodz. 24/IX–1909 r., w Jabłonie, Warszawskiego powiatu, syn

⁹ Fig. ? *tamże*, s. 228, lista... Braun, st. przodownik.

Jerzego i Janiny, polski ob[ywate]l. Pracował [jako] starszy posterunkowy pań[stwowej] policji w m.[ieście] Warszawie. Zamieszkuje w mie.[ście] Warszawie.

(50) 49 Brul Edward

– urodz. 5/VIII–1899 r. w Zakopanem, powiat Nowy Targ, syn Marcina i Ludwika Pieszata, polski ob.[ywate]l. W ostatnim czasie pracował [jako] starsz.[y] posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwał: m.[iasto] Warszawa, ul. Dzielna 47.

(51) 50 Buczkowski Franciszek

– urodz. 9/IX–1906 r. w Wąbrzeźnie, powiatu Wąbrzeźnińskiego, syn Franciszka i Ludwika, polski ob.[ywate]l. W ostatnim czasie pracował [jako] posterunkowy śledczej policji w m.[ieście] Warszawie. Zamieszkuje: m.[iasto] Warszawa na ul. Bukowińskiej N 28.

(52) 51 Burawski Kazimierz

urodz. 27/VIII–1899 r. w m.[ieście] Kałaczynek ?, syn Jana i Bronisławy z domu Galnik, polski ob[ywate]l-1, pracował [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji. Zamieszkiwał: w mie.[ście] Warszawie, na ul. Chmielnej N 65.

(53) 52 Bartnicki Stanisław

urodz. 29/IV–1908 r. w Hucie Waukowej?, powiatu Będzińskiego, polski ob.[ywate]l. Pracował [jako] star.[szy] posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwał: w m.[ieście] Warszawie.

(54) 53 Bożko Stanisława

– urodz. 15/VII–1899 r., córka Mateusza i Anieli, polska ob.[ywate]lka, pracowała [jako] przodownik śledczej policji. Zamieszkiwała w mie.[ście] Warszawie.

(55) 54 Burza Stanisław

– urodz. 8/V–1903 r. w Chotomowie, powiatu Warszawskiego, syn

Piotra i Teresy z domu Reszczyńskich, polski ob.[ywate]l, pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Zamieszkuje: w Jabłonie, Warszawskiego powiatu.

(56) 55 Benko Aleksander

– urodz. 1/XII–1901 r. Ruda /Gliny/, gmina Mieloczyń?, syn Marcina i Heleny z domu Babak, pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwał w mie.[ście] Warszawie.

(57) 56 Brzostowska Helena

– urodz. 3/X–1917 r. w m.[ieście] Czelabińsk /Rosja/, córka Karpera? i Franciszki-Feliksi z domu Miłońskich, polska ob.[ywate]lka, pracowała [jako] posterunkowy śledczej policji. Zamieszkuje: Jelonki, dom Bliżócz? powiatu Warszawskiego.

(58) 57 Boczkowska Józefa

– urodz. 25/II–1887 r. u. w Odessie, córka Józefa i Anny Majucz, polska ob.[ywate]lka, pracowała [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwała w m.[ieście] Warszawie.

(59) 58 Bieliński Konstanty

– urodz. 2/IX–1891 r. w mie.[ście] Warszawie, syn Jana i Eleonory, z domu Kurzelów, polski ob.[ywate]l pracował [jako] posterunkowy w śledczej komisji. Zamieszkiwał w mie.[ście] Warszawie na ul. Górczewskiej N 85/87.

(60) 59 Bielecki Kazimierz

– urodz. 3/XII–1902 r. u. w m.[ieście] Warszawie, syn Edwarda i Wincentyny z domu Kozłowskich, polski ob.[ywate]l, pracował [jako] st. posterunkowy w śledczej policji. Zamieszkiwał: m.[iasto] Warszawa, Emilii Plater 35/15.

- (61) 60 Bratos Waclaw – urodz. 14/II-1902 r. Warszawa-Praga, syn Józefa i Magdaleny z Wodożaków, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Nowowiejska d. N 1.?
- (62) 61 Biegański Antoni – 5/XI-1909 r. w Woli-Miedniewskiej, gmi.[ny] Góry, powiatu Błońskiego, syn Andrzeja i Zofii z domu Karczyńskich, polski ob.[ywatel], pracował [jako] pracownik w śledczej policji. Miejsce zamieszkania: wie.[ś] Wola Miedniewska, gmina Górow.
- (63) 62 [W?]itkiewicz [Bitkiewicz?] Romana-Zofia – urodz. 3/II-1909 r., w Warszawie, córka Kazimierza-Adama i Marii-Stefanii z Wierchbowski, polska ob[ywatelka], pracowała [jako] posterunk.[owy] śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Dobra 8, m. 6.
- (64) 63 Bączakowski [Bonczakowski?] Stanisław urodz. 15/II-1897 r., ro.[dem z] mia.[sta] Warszawy, syn Władysława i Zofii, z domu Olińskich, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: w pos.[iołku?] Albertyn, gmi.[na] Szydłowicze, powiat Słonimski.
- (65) 64 Waszak Feliks – rodzice: Jan i Katarzyna. Urodził się w 1890 r. we w.[si] Broniewo, powiatu Nieszawskiego. Pracował [jako] przodownik śledczej policji. Miejsce zamieszkania: w mie.[ście] Warszawie, ul. Strzelecka 44.
- (66) 65 Witulski Kazimierz¹⁰ – rodzice: Błażej i Emilia. Urodził się 2 czerwca 1911 r. w Zduńskiej

¹⁰ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 187.

- (67) 66 Walczak Kazimierz – rodzice: Józef i Weronika. Urodził się w 1906 r. w Żychlinie – Budzyń, Kutnowskiego powiatu, Warszawskiego województwa. Pracował [jako] posterunkowy śledczej policji w Warszawie. Miejsce zamieszkania: Częstochowa, ul. Gądlewaja?, d. 6/16/.
- (68) 67 Wa[sz?]ek Józef – rodzice: Wojciech i Marianna z Jakubowskich. Urodził się 19 marca 1906 r. w Sosnowcu, Będzińskiego powiatu. Pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji w Warszawie. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Sielecka, 9.
- (69) 67-a Wolski Konstanty¹¹ – urodz. 13/IV-1891 r., w Radomsku?, powiat Brodnica, syn Piotra i Anieli z domu Nowickich, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji.
- (70) 67-b Wichanek Edward¹² – urodz. 29/IX-1895 r., w Wadowicach?, powiat Ołtto?, syn Franciszka i Marii z domu Barańskich, polsk.[i] ob[ywatel], pracował [jako] przodownik śledcz.[ej] polic.[ji]. Miejsce zamieszkania:
- (71) 67-w Witkowiak Władysław¹³ – urodz. 24.I.1895 r., rod.[em z] Sokolniki W.[ielkie], powiat Szamotuły, syn Wojciecha i Katarzyny

¹¹ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 189.

¹² Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 183.

¹³ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 187.

- z domu Trederów, polski ob.[ywa-
tel], pracował [jako] przodownik
śledczej policji. Miejsce zamieszka-
nia: Grabowo.
- (72) 76 Wałowski Teodor – rodzice: Kirył i Aniela z Bejerów.
Urodził się w 1903 r. w Tarnowie,
Krakowskie województwo i przyna-
leży do Królewskiej Huty. Pracował
[jako] st. posterunkowy w policji w
Warszawie. Zamieszkuje: Królewska
Huta, Śląskie województwo.
- (73) 77 Walentynowicz Aleksander – rodzice: Alfons i Stanisława. Uro-
dził się w 1908 r. Skierdzimach,
Oszmiańskiego powiatu, [Wileń-
s]kiego województwa. Pracował [ja-
ko] posterunkowy policji. Zamiesz-
kuje: m.[iasto] Turgiele, powiat Wi-
leńsko – Trocki, Wileńskiego woje-
wództwa.
- (74) 78 Winterot Fryderyk – rodzice: Jan i Maria. Urodził się
w 1900 r. w Dawidach, Warszaw-
skiego powiatu. Pracował [jako] st.
posterunkowy śl.[edczej] policji.
Zamieszkuje: m.[iasto] Warszawa,
ul. Nowomiejska d. N. 17.
- (75) 79 Wróblewski Antoni¹⁴ – rodzice: Stiepan i Marianna. Uro-
dził się w 1902 r. we w.[si] Kopa-
pa?, Grójecki powiat. Pracował [ja-
ko] posterunkowy w policji. Za-
mieszkuje: Warszawa, ul. Emilii
Plater d. 12, m. 16.
- (76) 80 Wróbla? Hieronim – rodzice: Jan i Teofila. Urodził się
w 1900 r. w.[ieś] Budziszyn, Grójec-
ki powiat. Pracował [jako] poste-
runkowy w policji. Zamieszkuje:
m.[iasto] Warszawa, ul. Ciepła?.
d. 13.

¹⁴ Fig. ? tamże, s. 248, lista... Wróblewski, posterunkowy PP komisariat
Pabianice, pow. łaski. J. Tucholski, *Mord w Katyniu*, Warszawa 1991, s. 371.

- (77) 81 Wawer Tomasz – rodzice: Wjuteuleg? i Antonina.
Urodził się w 1903 r. w Warszawie.
Pracował [jako] st. posterunkowy
śl.[edczej] policji. Zamieszkuje:
Warszawa, ul. Nowolipie d. 48?,
m. 23.
- (78) 82 Wilczyński Wincenty¹⁵ – rodzice: Maksymilan i Anna.
Urodził się w 1905 r. w m.[ieście]
Skaryszewie, Radomskiego powia-
tu. Pracował [jako] posterunkowy
śledczej policji. Zamieszkuje:
m.[iasto] Warszawa, ul. Towarowa
d. 66, m. 20.
- (79) 83 Waniek Alojzy? – rodzice: August i Maria z Klim-
ków. Urodził się w 1897? r. w Ka-
rainie ?, powiat Frysztadzki. ? Pra-
cował [jako] st. posterunkowy śled.
[czej] policji. Zamieszkuje: Warsza-
wa, ul. Ciepła d. 32.
- (80) 84 Wierzbicki Jan – rodzice: Wincenty i Marianna
z Glebickich. Urodził się w 1904 r.
w mie.[ście] Kurów, Puławskiego?
powiatu. Pracował [jako] st. poste-
runkowy śledczej policji. Zamiesz-
kuje: mia.[sto] Kurów, Puławskie-
go? powiatu.
- (81) 85 Wiśniewski Marcin¹⁶ – rodzice: Konstanty i Emilia. Uro-
dził się w 1902 r. we wsi Księżenice,
Błońskiego powiatu. Pracował –
[jako] st. posterunkowy. Zamiesz-
kuje: w.[ieś] Księżenice, Błońskiego
powiatu.

¹⁵ Fig. ? Lista, *op. cit.*, s. 247, lista... Wilczyński, funkcjonariusz PP
Gniezno, Wilczyński, funkcjonariusz PP Radom; s. 223 spis osób represjono-
wanych lub zamordowanych nie ujętych na listach wywozowych do Kalinina
(Tweru) (dalej spis. ...) Wilczyński, Częstochowa, przebywał w obozie Ostasz-
ków; Tucholski, *op. cit.*, s. 367.

¹⁶ Fig. ? Lista, *op. cit.*, s. 248, lista... Wiśniewski, funkcjonariusz PP
Będzin, woj. kielecki; Wiśniewski, funkcjonariusz PP posterunek Staw, pow.
kałiski; Wiśniewski, funkcjonariusz PP Łódź; Tucholski, *op. cit.*, s. 367.

- (82) 86 Włosek Jan – rodzice: Szymon i Małgorzata. Urodził się w 1908 r. w Sernikach, Lubartowskiego powiatu. Pracował [jako] st. posterunkowy. Zamieszkuje: Serniki, gmi.[na] Serniki, Lubartowskiego powiatu.
- (83) 87 Węplewski Aleksander – rodzice: Józef i Marianna. Urodził się w 1900 r. w Chorzynach. Pracował [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji.
- (84) 88 Wie. oos ? Stanisław – urodz. 23.III.1895 r. w Chełmie, Lubelskiego województwa, syn Józefa i Marianny z domu Rodkiewiczów, polski ob.[ywatel], pracował [jako] przodownik śled.[czej] policji. Zamieszkiwał: w m.[ieście] Warszawie, ul. Wrony 7 m. 61.
- (85) 89 Wójcik Jan urodz. 28.VII.1902 r. Osmolicach, Lubelskiego powiatu, syn Jana i Małgorzaty z domu Dojutków, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwał:
- (86) 90 Wojciechowski Jan – urodz. 7/II–1904 r., w Biejkoskiej – Woli, Grójeckiego powiatu, syn Jana i Antoniny z domu Sikońskich, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwał w m.[ieście] Warszawie, Sienna 90 m. 46.
- (87) 91 Wilkiewicz Helena – urodz. 20/IV–190[6?] r. w Miastkowie, ziemia Lubelska, córka Alfreda i Heleny z domu Stockich, polska obywatelka, pracowała w kancelarii śledczej policji. Zamieszkiwała: m.[iasto] Warszawa, ul. Browarna 13/33.
- (88) 92 Wypych Zdzisław – urodz. 4/II–1908 r. w m.[ieście] Warszawie, syn Stefana i Weroniki, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwał: m.[iasto] Warszawa, ul. Grzybowska 70 m. 17.
- (89) 93 Wiśniakowski Aleksander – urodz. 27/II–1892 r. w Warszawie, syn Jana i Weroniki, polski ob.[ywatel], pracował [jako] przodownik śledczej policji. Zamieszkiwał: m.[iasto] Warszawa, na ul. Elektoralnej N 49, m. 7.
- (90) 94 Wojciechowski Jan – urodz. 24/I–1905 r. we wsi Ceklińska?, Koneckiego powiatu, syn Michała i Joanny, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Zamieszkuje: m.[iasto] Łódź, ul. Aleja 1-go Maja N 7.
- (91) 95 Włodarczyk Władysław – rodzice: Franciszek i Antonina. Urodził się w 1904 r. w Raćlowie. Pracował [jako] st. posterunkowy. Zamieszkuje: we w.[si] Rostawy, Miechowskiego powiatu.
- (92) 96 Wiktoruk Kazimierz – rodzice: Józef i Marianna. Urodził się w 1902 r. w m.[ieście] Siedlce, Lubelskiego województwa. Zamieszkuje: Warszawa, ul. Mokotowska 29 m. 19.
- (93) 97 Wiazowski Eugenii¹⁷ – rodzice: Nikifor i Ludwika. Urodził się w 1910 r. w Warszawie. Pracował [jako] posterunkowy 13-go komisariatu. Zamieszkuje: Warszawa, ul. Grzybowska, d. 56 m. 6.
- (94) 98 Wiśniewski Adolf¹⁸ – rodzice: Wincenty i Marianna. Urodził się w 1895 r. w Przyborowie, Białostockiego województwa,

¹⁷ Fig. ? Lista, *op. cit.*, s. 247, lista... Wiazowski, funkcjonariusz PP pow. radomski; Tucholski, *op. cit.*, s. 367.

¹⁸ Por. poz. 85.

- pracował [jako] posterunkowy śledczej policji. Zamieszkuje: m.[iasto] Warszawa, ul. Bema 57, m. 8.
- (95) 99 Wali[ńs?]ki Leon – rodzice: Juliusz i Emilja. Urodził się w 1905 r. w Starogardzie. Pracował [jako] posterunkowy śledczej policji. Zamieszkuje: m.[iasto] Warszawa, ul. Leśna d. 38.
- (96) 100 Wieczorkowski Wiktor – rodzice: Makary i Eleonora. Urodził się w 1898 r. w Warszawie. Pracował [jako] przodownik śl.[edczej] policji. Zamieszkuje: Warszawa, ul. P[añ?]ska 96.
- (97) 101 Wymysłowski Kazimierz – urodz. 11/II-1906 r. w m.[ieście] Łodzi – Bałuty, syn Stanisława i Antoniny z domu Muszyńskich, polski obywatel. Pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwał w m.[ieście] Łodzi, ul. Głowackiego N 8.
- (98) 102 Gwiazda Józefa c. Józefa – 1916 r. urodzenia, rod.[em z] Adampola, Mełgielowska gmi.[na], Lubelskiego powiatu, pracowała [jako] posterunkowy. Miejsce zamieszkania – tamże.
- (99) 103 Górka Edmund s. Stanisława – 1906 r. urodzenia, miejsce urodzenia Łasków, Jędrzejewskiego powiatu, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa.
- (100) 104 Grelka Jan-Grzegorz s. Piotra – 1899 r. urodzenia, miejsce urodzenia: Łowń, powiat Międzychód, Województwo Poznańskie, starszy posterunkowy. Miejsce zamieszkania – mia.[sto] Warszawa.
- (101) 105 Głowacki Zygmunt urodz. 8/XI-1909 r. w m.[ieście] Warszawie, syn Antoniego i Marianny z domu Pawlaków, polski

- ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwał: w m.[ieście] Warszawie, ul. Pańska N 100 m. 11.
- (102) 106 Gan?.. ...rd – urodz. 9 listopada 1900 r. rodem z mia.[sta] Warszawy, syn Władysława i Józefy, z domu Wieczorkowskich, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwał: w m.[ieście] Warszawie.
- (103) 107 Grymaszewski Czesław – urodz. 24 lipca 1906 r. w Płońsku, syn Jana i Marianny, z domu Karwowskich, polski obywatel. Pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwał: m.[iasto] Warszawa, ul. Konarskiego N 5, 35.
- (104) 108 Gut Franciszek – urodz. 9 grudnia 1911 r. w Moczydle, powiatu Chrzanowskiego, syn Władysława i Walerii z domu Kurackich, polski obywatel, pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwał: w m.[ieście] Warszawie, ul. Krochmalna 66.
- (105) 109 Galbarczyk Michał – urodz. 23/IX-1897 r., rodem z Jasieniec, powiatu Grójeckiego, województwa Warszawskiego, syn Jakuba i Anny, z domu W?omaszewskich, polski obywatel. Pracował [jako] przodownik śledczej policji. Zamieszkiwał: m.[iasto] Warszawa, ul. Jasna? N 11.
- (106) 110 Gradecki Józef – urodz. 2/II-1911 r., województwo Łódzkie, powiat Kaliski, syn Józefa i Małgorzaty z domu Andrzejak, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwał: m.[iasto] Łódź, ul. Wołczańska N 196.

- (107) 111 Goldberg Moryc? urodz. 11/X-1886 r., rod.[em z] mia.[sta] Warszawy, syn Zygmunta i Leonii, z domu Zajdiszc?, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. przodownik śledczej policji. Zamieszkiwał: m.[iasto] Warszawa, Nowolipie w domu 39.
- (108) 112 Grzegurski Zdzisław-Karol urodz. 4/IX-1903 r., rodem z m.[iasta] Warszawy, syn Leona i Władysławy, z domu Targońskich, polski obywatel. Pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwał: m.[iasto] Warszawa, ul. Młynarska d. 64, m. 8.
- (109) 113 Górecka Romana-Helena urodz. 8/II-1908 r., rod.[em z] mia.[sta] Warszawy, córka Romana i Marii-Heleny z domu Nowakowskich. Polska obywatelka, pracowała [jako] posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwała: mia.[sto] Warszawa, ul. Podwale d. N 11.
- (110) 114 Gilka Stanisław urodz. 2/II-1905 r. w Raciążu, powiatu Tuchola, syn Franciszka i Anastazji z domu Bajerów. Polski ob.[ywatel]. Pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwał: w Raciążu.
- (111) 115 Gawr.sz Jan - urodz. 24/III-1900 r., gmin.[na] Ręczaje, powiatu Radzyńskiego, syn Leona i Julii z domu Falańskich, polski obywatel. Pracował [jako] starszy posterunkowy śledczej policji.
- (112) 116 Goldman Kazimierz urodz. 26/III-1897 r. w Warszawie, syn Nijudyma? i Józefy, z domu Dobrzeleckich, polski obywatel, pracował [jako] przodownik śledczej policji. Zamieszkiwał: w Warszawie, ul. Wilcza N 46/32.
- (113) 117 Girg.ś Józefa urodzona 30.XII-1906 r., we w.[si] Kryniczki, gmi.[na] Krynica, powiatu Tomaszów Lubelski, województwo Lubelsk.[ie]. Córka Tomasza i Marianny z domu Winiarska. Polska ob.[ywatelka]. Pracowała [jako] posterunkowy śledcze.[j] komisji. Zamieszkiwał w mie.[ście] Warszawie.
- (114) 118 Gatkowski Tadeusz urodz. 14.XII-1910 r. w m.[ieście] Warszawie. Syn Jana i Karoliny z Sobczyńskich, polski ob.[ywatel]. Pracował [jako] posterunkowy śledcze.[j] policji. Zamieszkiwał: Warszawa, ul. Marszałkowska 83 m. 18.
- (115) 119 Gadziński Stanisław - urodz. 8.III-1901 r. w [ieś] Osuchów, gmi.[na] Borowa, powiat Grójecki, syn Jakuba i Katarzyny, z domu Siekarska, polski obywatel-l. Pracował [jako] posterunkowy śledczej policji i zamieszkiwał w m.[ieście] Warszawie, na ul. Chmielnej 28.
- (116) 120 Gawiniewicz Feliks - urodz. 7.XI-1902 r. we w.[si] Bogusze, powiatu Sokólskiego, woj. [ewództwa] Białostockiego, syn Andrzeja i Anny, z domu Sołowiejów, polski ob[ywatel]-l, pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Zamieszkiwał - Warszawa, ul. Grzybowska 41-a m. 7.
- (117) 121 Góralczyk Bernard-Antoni urodzony 20.V-1904 r. w Czarnocinie, pow.[iat] Łomżyński, syn Antoniego i Franciszki z domu Rafałowskich, polski ob.[ywater]-l. Pracował [jako] st. posterunkowy śledcze.[j] policji. Zamieszkiwał: Warszawa, ul. Piwna 19 m. 10.
- (118) 122 Goszcz Czesław urodz. 14.IX-1909 r. w kolejowej budce N 80 w.[si] Sługocice kol.

- [onii] Unewel, województwa Kieleckiego, syn Antonii i Józefa, polski ob.[ywatel] pracował [jako] posterunkowy śledcze.[j] policji. Zamieszkiwał w m.[ieście] Warszawie.
- (119) 123 Hinko Franciszek urodz. 11.I-1904 ? r. we w[si] Glikach ?, gmi.[na] Głębokie, powiatu Dziśnieńskiego ?, syn Kazimierza Hinko, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledcze.[j] policji. Zamieszkiwał w m.[ieście] Warszawie, ul. Karowa N 2.
- (120) 124 Gregorowicz Hieronim urodz. 3?0.IX-1906 r. w Warszawie, syn Macieja i Marianny, z domu Teodorczyków, polski ob.[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Zamieszkiwał m.[iasto] Warszawa, ul. Łucka N-6 m. 48.
- (121) 125 Getter Stanisław-Antoni - urodz. 2/V-1905 r. w Warszawie, syn Antoniego i Wandy Sobocińskiej, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwał: w m.[ieście] Warszawie na ul. Grodzieńskiej N 55.
- (122) 126 Górka Stanisław¹⁹ - urodz. 29/XII-1905 r. w Czepielewie, powiatu Makowskiego, syn Franciszka i Franciszki z domu Strzyż, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwał: w m.[ieście] Warszawie.
- (123) 127 Gruszczyński Dionizy-Józef - urodz. 1/X-1909 r., w Mozdzele?, Płockiego powiatu, syn Władysława i Emilii z domu Toichenów, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Za-

¹⁹ Fig. ? Lista, *op. cit.*, s. 233 lista... Górka funkcjonariusz PP, prawdopodobnie z pow. błońskiego, woj. warszawskie.

- mieszkiwał: w Rembertowie, ul. Gen. Bema N 2, m. 4, powiatu Warszawskiego.
- (124) 128 Głodkowska Jadwiga urodz. 9/X-1905 r. w Wielkowiecach?, Puławskiego powiatu, córka Jana i Feliksa z domu Koczmarskich, polska ob.[ywatelka], pracowała [jako] posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwała: w Warszawie na ul. Krochmalnej N 87 m. 7.
- (125) 129 Grochowski Józef s. Wojciecha - 1894 r. urodzenia, rodem z m.[iasta] Warszawy, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Spokojna d. N 3 m. 56.
- (126) 130 Gówik [Guzik?] Henryk s. Jana - 6/VI-1900 r. urodz., rod.[em z] Wieliczki, powiat Ochojno?, województwo Krakowskie. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (127) 131 Gajdzik Aleksander s. Antoniego - urodz. 5/III-1909 r. w.[ieś] Łacisz, powiat Będzin, Kieleckie województwo, posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: tamże.
- (128) 132 Grzybowski Roman s. Stanisława - urodz. 8/VIII-1884 r., m.[iasto] Kalisz, st. posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (129) 133 Gajewski Jan s. Walentego - ur. 28/VIII-1896 r., mia.[sto] Warszawa - /Wola/, st. posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, Chocimska ul. d. N 29 m. 45.
- (130) 134 Grochowski Marian s. Jana, ur. 18.I-1903 r. w.[ieś] Rozbity Kamień, Grochowska gmi.[na], Sokołowskiego powiatu, województwa Lubelskiego, st. posterunkowy.

- Miejsce zamieszkania: Srebrna 12 m. 2.
- (131) 135 Gruca Mikołaj urodz. 30.X-1895 r. Majdan Sieniawski, Jarosławskiego powiatu, Małopolska, syn Andrzeja i Ewy z domu Dudzińskich, przodownik policji. Miejsce zamieszkania - m.[iasto] Warszawa, Waliców dom 6 m. 40.
- (132) 136 Gajewska Elżbieta - ur. 25.II-1915 r. mia.[sto] Pułtusk, córka Józefa i Katarzyny z domu Leńczuk, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - m.[iasto] Warszawa, ul. Tamka dom 4 m. 105.
- (133) 137 Grzymkiewicz Michalina-Zofia ur. 24.IX-1916 r. w.[ieś] Łask, województwo Łódzkie, córka Michała i Zofii z domu Bednaczek, pracowała [jako] posterunkowy policji. Miejsce zamieszkania - Plac-stoki?, Drzymały dom 29, Nowosolna ? gmi.[na], Łódzkiego powiatu.
- (134) 138 Grabowska Janina-Maria ur. 9.III-1914 r. w.[ieś] Dobrze, Nieszawskiego powiatu, córka Józefa i Bronisławy z domu Spalińskich, posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania - m.[iasto] Warszawa, ul. Nowy Świat dom 67.
- (135) 139 Grzeszczyk Apolinary?-Józef ur. 18.V-1902 r. mia.[sto] Warszawa, syn Szymona i Florculiny? z domu Szwederskich, posterunkowy. Zamieszkuje: m.[iasto] Warszawa, ul. Dobra dom 86 m. 26.
- (136) 140 Gołaszewski Józef-Władysław urodz. 19.III-1897 r. r.[odem z] Warszawy, syn Ignacego i Wiktorii z domu Żółtyńskich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania - m.[iasto] Warszawa dom 94 m. 29.
- (137) 141 Grzegorzewicz Mieczysław ur. 17.II-1911 r. u. Łódź. syn Klemensa i Bronisławy z domu Pietrza-

- ków, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: Sępólno, ul. Słowackiego, dom N-6 Kolskiego powiatu, Łódzkiego województwo.
- (138) 142 Gierke Leon - ur. 18.XI-1906 r. syn Jana i Uljany? [z] Klejnowskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (139) 142^c Gierszewski Józef urodz. 12.III-1890 r. w Konarzynie, powiat Kościerzyna, syn Elizy? i Anny z domu Białochowskich, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: urodzony 2.XI-1889 r. w Niechanowie, powiat Wilkowo ?, syn Piotra i Antoniny z domu Sturomskich, polsk.[i] ob.[ywate]-l, pracował [jako] st. posterunkowy śledcze.[j] policji. Miejsce zamieszkania: Mieńskie? pole 41.
- (140) 142-b Grylewicz Andrzej - urodz. 31.XII-1899 r. u. w Mięczewie, Mławskiego powiat, syn Feliksa i Julianny, z domu Kwasiborska, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] przodownik śled.[czej] policji.
- (141) 142-w Giżyński Józef - urodzony 28.X-1910 r. Młociny, Warszawskiego powiatu, syn Stanisława i Marianny z domu Balcerzak, polski ob.[ywate]l, pracował [jako] posterunkowy śledcze.[j] policji. Miejsce zamieszkania: Polna? 1 m. 6.
- (142) 142-g Gruszka Roman - urodz. 1.VIII-1904 r. w Drzewcach, Gostynińskiego powiatu, Po-
- (143) 143 Dudziński Ludwik²⁰

^c W tekście podwójny taki sam numer pozycji.
²⁰ Fig. ? *tamże*, s. 231, lista... Dudziński, st. posterunkowy PP; posterunek Czernie, pow. Brześć nad Bugiem.

- znańskiego województwa, syn Józefa i Joanny z domu Pieszchałów, polski ob.[ywate]-l, pracował [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji. Zamieszkiwał – w m.[ieście] Katowice Załęże na ul. Wojciechowskiej 159.
- (144) 144 Dyjczak Antoni – urodzony 31.VIII–1894 r. we w.[si] Korczew, gmina Korczew, powiatu Sokołowskiego, syn Tadeusza i Aleksandry z domu Markiewicz, polski ob.[ywatel], pracował [jako] przodownik śledcze.[j] policji. Zamieszkiwał w Warszawie na ul. Mazowieckiej dom N – 12.
- (145) 145 Dzwonkowski Stefan – urodz. 1.IV–1909 r. w Warszawie, syn Stefana i Anny z domu Ząbskich, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Zamieszkiwał w Warszawie, Stare Miasto 36.
- (146) 146 Delestowi. Marcin urodz. 30.IX–1890 r. m.[iasto] Witów, powiat Środa, syn Piotra i Agnieszki, [z domu] Gajewskich, polski ob.[ywate]-l, pracował [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji. Zamieszkiwał w m.[ieście] Warszawie na ul. Kobielskiej 70.
- (147) 147 Długolecki Franciszek urodz. 26.X–1878 r. w Skurznicach, powiatu Pułtuskiego, syn Jakuba i Joanny z domu Wierzbickich, polski ob.[ywate]-l, pracował [jako] kurier śledcze.[j] policji. Zamieszkiwał w m.[ieście] Warszawie na ul. Topiel 5 m. 22.
- (148) 148 Dzięgielewska Marianna – urodz. 24.VII–1901 r. w Warszawie, córka Antoniego i Katarzyny z domu Wilczyńskich, polsk.[a] ob.[ywatelka], pracowała w kancelarii śledcze.[j] policji. Zamieszki-

- wała w Warszawie, na ul. Ząbkowskiej 21-3.
- (149) 149 Debkiewicz Józef urodz. 27.VIII–1905 r. we w.[si] Rury Jezuickie, córka Józefa i Franciszki z domu Krulów, polsk.[a] ob.[ywatelka], pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Zamieszkiwała w m.[ieście] Lublinie, na ul. Lubomelskiej N 10.
- (150) 150 Dobek Zygmunt – urodz. 2/IV–190. r. we w.[si] Jaworach, powiatu Ostrołęckiego, syn Adama i Apolonii z domu Karolaków, polsk.[i] ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Zamieszkiwał: w Jaworach.
- (151) 151 Dynówna Emilia-Maria – urodz. 16/III–1914 r. w Chące?, Krakowskiego powiatu, córka Jana i Józefy z domu Obidowicz, polsk.[i] ob.[ywatel], pracowała [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Zamieszkiwała: w Krakowie na ul. Kościuszki 50.
- (152) 152 Dębińska Zofia-Ludwika urodz. 30/I–1906 r. w m.[ieście] Kaługa /Rosja/, córka Stanisława i Stanisławy z domu Przałgowska, polsk[a] ob.[ywatelka], pracowała [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji. Zamieszkiwała: w m.[ieście] Warszawie, na ul. Tarczyńskiej N 11 m. 60.
- (153) 153 Dymek Eugeniusz-Bronisław – urodz. 8/VIII–1909 r. w Warszawie, syn Piotra-Pawła i Heleny-Eleonory, polsk.[i] ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Zamieszkiwał: w m.[ieście] Warszawie, na ul. Dobrej N 11 m. 40.

- (154) 154 Dudziński Józef²¹ – urodz. ./III–1913 r. w Pątowiu?, powiat Puławy, syn Wojciecha i Michaliny, z domu Adamczyków, polsk.[i] ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledcze.[j] policji. Zamieszkiwał: w m.[ieście] Warszawie, ul. Miodowa 6.
- (155) 155 Dudkowski Czesław urodz. 22/X–1904 r. we w.[si] Płudy, powiat Radzyńskiego, syn ... i Leontyny z domu Matysiaków, polsk.[i] ob.[ywate]l, pracował [jako] starsz.[y] posterunkowy śledcze.[j] policji. Zamieszkiwał: m.[ia-sto] Warszawa Praga, ul. Kawęczyńska N 3 [8?]
- (156) 156 Drozdek Ignacy – urodz. 31/I–1898 r. w Kamieńsku, powiat N. Radomsk, syn Ludwika i Agaty z domu ..sztelów, polsk.[i] ob.[ywatel], pracował [jako] st. przodownik śled.[czej] policji. Zamieszkiwał w mie.[ście] Warszawie.
- (157) 157 Dobiński Wacław urodz. 4/X–1896 r. w m.[ieście] Warszawie, syn Adama i Magdaleny z domu Zelińskich, polsk.[i] ob.[ywatel], pracował [jako] przodownik śledcze.[j] policji. Zamieszkiwał w m.[ieście] Warszawie, ul. Książęca N 8.
- (158) 158 Dawydow Konstanty urodz. 26/I–1906 r., we w.[si] Czemiolach, powiat Baranowicze, syn Andrzeja i Aleksandry z domu Rajków, polsk.[i] ob.[ywatel], pracował [jako] starsz.[y] posterunkowy śled.[czej] policji. Zamieszkiwał w m.[ieście] Warszawie, Ułańska 16.

²¹ Por. poz. 143.

- (159) 159 Drabowicz Eleonora urodz. 10/IV–1903 r. w m.[ieście] Warszawie, córka Aleksandra Dymienieckiego i Marii z domu Olszewskich, polsk.[a] ob.[ywatelka], pracowała [jako] przodownik śledcze.[j] policji. Zamieszkiwała w m.[ieście] Warszawie, ul. Bochaczewska, 4–9.
- (160) 160 Dymek Adam – urodz. 21/XII–1906 r. w Głogoczewie, powiat Myślenice, syn Stanisława i Juljanny z domu Pulchnych, polsk.[i] ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji. Zamieszkiwał: –
- (161) 161 Domętko Bronisław – urodz. 8/VIII–1898 r. we [wsi] Dobrze, powiat Mińsko-Mazowiecki, gmina Rudzienko, syn Władysława i Michaliny z domu Świętochowsk.[a], polsk.[i] ob.[ywate]-l, pracował [jako] przodownik śledcze.[j] policji. Zamieszkiwał: –
- (162) 162 Dąbrowski Władysław²² – urodz. 27/VI–1908 r. w m.[ieście] Warszawie, syn Tomasza i Stefanii z domu Witoszyńskich, polsk.[i] ob.[ywate]-l, pracował [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji. Zamieszkiwał: w m.[ieście] Warszawie, ul. Przyrynek 12 m. 21.
- (163) 163 Duchiniński Kazimierz urodz. 20/I–1904 r., w m.[ieście] Warszawie, syn Mariana i Filomeny z domu Rudaszów, polsk.[i] ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji. Zamieszkiwał w m.[ieście] Warszawie ul. Saska-Kępa 2.

²² Fig. ? tamże, s. 230, lista... Dąbrowski, przodownik PP VII komisariatu Warszawa.

- (164) 164 Dąbrowski Andrzej²³ urodz. 30/XI-1890 r. w Wiciki ?, powiatu Grójeckiego, syn Franciszka i Marianny z domu Sawińska, polsk.[i] ob.[ywatel]-l, pracował [jako] starsz.[y] posterunkowy śledcze.[j] policji. Zamieszkiwał: w m.[ieście] Warszawie, ul. ..ropie 23-a, m. 11.
- (165) 164a Dobkowski Wacław - urodz. .8/II-1897 r., w Kuleszach Kościelnych, powiat Wys.[oka] Mazowiecka, syn Ignacego i Władysławy z domu Grodzkich, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledcze.[j] policji. Miejsce zamieszkania: -
- (166) 165 Jędrasiak Bronisław urodz. 10 września 1905 r., Plecka Dąbrowa, powiat Kutno, syn Jana i Józefy, ze Stalińskich?, polsk.[i] ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Zamieszkiwał: w m.[ieście] Warszawie.
- (167) 166 Jemielity Aleksander - urodz. 30 stycznia 1897 r., w Warszawie, syn Jakuba i Ludwika, z d.[omu] Jasińska, polsk.[i] ob.[ywatel], pracował [jako] przodownik śledcz.[ej] policji. Zamieszkiwał: m.[ieście] Warszawie na ul. Kowieńskiej d. N 8 /18 /w 1926 r./.
- (168) 167 Żawnid Józef - urodz. 1902 r. Kołosowszczyzna, Mińska ziemia, syn Wincentego i Józefy z domu Szymańskich. St. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Zamieszkiwał: w m.[ieście] Warszawie.
- (169) 168 Żochowski Kazimierz-/Józef/ urodz. 4/III-1897 r., Magnuszew, Grójeckiego powiatu, syn Zygmunta i Antoniny Wandel, przodownik śledcz.[ej] policji, miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Boleśławska 47 m. 6.
- (170) 169 Żukowska Stanisława-Maria urodz. 1913 r. Warszawa, córka Jana-Wincentego i Stanisławy-Władysławy, z domu Leskich. Kancelarystka XI grupy śledcz.[ej] policji. Zamieszkiwała: w m.[ieście] Warszawie.
- (171) 170 Żaczekiewicz Kazimierz - urodz. 6/I-1897 r. w Warszawie, syn Walentego-Franciszka i Bogumiły Wolskiej, przodownik śledcz.[ej] policji. Zamieszkuje w m.[ieście] Warszawie.
- (172) 171 Żurek Ludwik - urodz. 29/VII-1900 r., w m.[ieście] Warszawie, syn Walentego i Marianny z domu Zasiewskich, st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Zamieszkiwał: Warszawa ul. Łocnicka 13.
- (173) 172 Żak Jan - urodz. 28/I-1898 r. Dzieńkowice ?, Janów Lubelski powiat, syn Wawrzyńca i Józefy Wojtaszek, st. posterunkowy śledcz.[ej] policji, zamieszkuje: w m.[ieście] Warszawie.
- (174) 173 Żukowska Halina-Roberta urodz. 7/VI-1914 r., w m.[ieście] Warszawie, córka Konstantego i Aleksandry Mickiewicz, posterunkowy, zamieszkiwała: ul. Waliców d. 30/32 m. 8.
- (175) 174 Żytomirski Wawrzyniec urodz. 26/V-1907 r. Radowiec?, Lubelski powiat, syn Józefa i Katarzyny z domu Wilczaków, st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Zamieszkuje: w m.[ieście] Warszawie.
- (176) 175 Ziółkowski Józef-Teofil - urodz. 15/III-1883 r., m.[iasto] Warszawa, syn Stanisława i Anieli z domu Wojciechowskich, st. przodownik śledcz.[ej] policji. Miejsce

²³ Por. poz. 162.

- zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Wincentego 70-5.
- (177) 176 Zieliński Stanisław²⁴ – urodz. 11/II-1889 r. Skierniewicach, syn Wojciecha i Franciszki z domu Krajewskich, st. przodownik śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: Warszawa.
- (178) 177 Zakrzewska Maria – urodz. 6/IX-1917 r. w Romnach USRR, córka Antoniego i Wiktorii z domu Tumiłowicz, posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: Warszawa, zamieszkiwała w m.[ieście] Wilnie ul. Zawalka ? 56, m. 1.
- (179) 178 Zakrzewski Stanisław-Grzegorz urodz. 1910 r., w Tymienicach, Łęczyckiego powiatu, syn Izydora i Jadwigi z domu Sanofeldów, st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Zamieszkiwał: w m.[ieście] Warszawie.
- (180) 179 Żabokrzycka Anna-Danuta urodz. 26/XII-1917 r. w Węgrowie, Węgr.[owskiego] powiatu, córka Stanisława i Zofii-Reginy Szustakowskich. Posterunkowy śledczej policji. Zamieszkuje: w Pułtusk.
- (181) 180 Zalewski Antoni²⁵ – urodz. 25/VI-1898 r. w Warszawie /Praga/, syn N.N. i Adolfy Julii Zalewskiej, st. przodownik śledcz.[ej] policji. Zamieszkuje: w m.[ieście] Warszawie.
- (182) 181 Żaroń Witold-Tadeusz urodz. 11/IV-1910 r. Ornachów Moskiewski /pod Kijowem), syn

²⁴ Fig. ? *tamże*, s. 249, lista... Zieliński, st. sierżant; Tucholski, *op. cit.*, s. 374 – Ostaszków.

²⁵ Fig. ? Lista, *op. cit.*, s. 225 spis... Zalewski, PP Częstochowa, przebywał w Ostaszkwie, s. 248 lista... Zalewski, funkcjonariusz PP pow. Czortków, woj. tarnopolskie, Zalewski st. sierżant, Zalewski Grudziądz; Tucholski *op. cit.*, s. 372 – Ostaszków, por. poz. 191, 193.

- Piotra i Julianny Musteczówniej. Posterunkowy śledcz.[ej] policji. Zamieszkuje: w m.[ieście] Warszawie.
- (183) 182 Zolberg Jakub – urodz. 2/IX-1892 r., Warszawa, syn Chaskiela i Elstery-Małka z domu Frydmanów. Posterunkowy śledcz.[ej] policji. Zamieszkiwał: m.[iasto] Warszawa, ul. Śliska 10.
- (184) 183 Zache Wacław-Michał – urodz. 20/IX-1895 r. m.[iasto] Warszawa, syn /Grigorija/ Grzegorza i Tekli /Fekli/ Rybarczyk, st. posterunkowy. Zamieszkiwał: w m.[ieście] Warszawie, Czerniakowska 185.
- (185) 184 Zasępa Józef urodz. 19/IV-1899 r., sióło Kuźnica, Radomskiego? powiatu, syn Aleksieja i Wiktoryny z domu Nowaków, st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Zamieszkiwał w Warszawie.
- (186) 185 Zaręba [Zaremba?] /Zarębianka/ Halina-Alicja urodz. 24/III-1914 r., Warszawa, córka Siergieja i Janiny-Eugenii z Strausów. Kanc.[elarystka] kontr.[aktowa] XI grupy. Zamieszkiwała: w Warszawie, ul. Okopowa, d. 20 m. 14.
- (187) 186 Ziernicki Edward urodz. 3/X-1909 r. w Zawierciu, Zawierciańskiego powiatu, Kieleckiego województwa, syn Stanisława i Agnieszki z domu Muchów. Posterunkowy śled.[czej] policji. Zamieszkiwał: w m.[ieście] Warszawie.
- (188) 187 Zawadzki Józef – urodz. 1905 r. Łódź, syn Andrzeja i Zofii z domu Koników, st. posterunkowy. Zamieszkiwał: w Łodzi, obecnie w Warszawie.
- (189) 188 Zalewska Maria-Michalina urodz. 26/VIII-1914 r., Grójec, córka Stiepana i Anny z domu Pękalskich, kand.[ydat] kontr.[akto-

- wy] XII grupy. Zamieszkiwała: w m.[ieście] Górze Kalwarii, ul. Kołnaryjska ? d. 12.
- (190) 189 Ziółkowska Marianna urodz. 14/VII-1894 r., kol.[onia] Jasińska?, Grójeckiego powiatu, córka Antoniego i Jadwigi z domu Tąderskich. Kontraktowy pracownik. Zamieszkiwała: m.[iasto] Warszawa, ul. Obozowa 12-34.
- (191) 190 Zdanowicz Alfred urodz. 7/V-1909 r. m.[iasto] Warszawa, syn Aleksandra i Lucyny z domu Mucha. Posterunkowy śled.[czej] policji. Zamieszkiwała: Warszawa, ul. Błońska 9-16.
- (192) 191 Zalewski Jan²⁶ urodz. 12.V-1901 r. Warszawa, syn N.N. i Adolbergi ? Zalewskiej z domu Rajewskich. St. posterunkowy śled.[czej] policji. Zamieszkiwał - m.[iasto] Warszawa, ul. Rybaki 30 m. 31.
- (193) 192 Zaręba [Zaremba?] Stanisław urodz. 15.VI-1906 r. w Ameryce Półn.[cnej] /USA/, syn Władysława i Katarzyny z domu Jerzosc, posterunkowy śled.[czej] policji. Zamieszkuje w m.[ieście] Warszawie.
- (194) 193 Zalewski Marian²⁷ urodzony 7.VIII-1904 r. w Pyszkowie, Warszawskiego województwa, syn Władysława i Józefy z domu Ślesickich. Posterunkowy śled.[czej] policji. Zamieszkuje w m.[ieście] Warszawie.
- (195) 194 Zaniewski Jan urodz. 3.VII-1904 r. Zamczyska, Sokołowskiego powiatu, syn Bolesława i Norbertyny Wierzbickiej, star. posterunkowy śledcz.[ej] po-

²⁶ Por. poz. 180, 193.

²⁷ Por. poz. 180, 191.

- licji. Zamiesz.[kiwał] w m.[ieście] Warszawie.
- (196) 195 Zawadzki Stanisław urodz. 7.V-1904 ? r. Butusze?, Łódzkiego powiatu, syn Franciszka i Franciszki z domu Paczyńskich. St. posterunkowy. Zamiesz.[kiwał] w m.[ieście] Warszawie.
- (197) 195a^d Zakroczyński Ignacy urodz. 20.VII- 1888 r. u. w Lidzbarku, powiat Brodnica, syn Jakuba i Teofily z domu Lesniewskich, polski ob.[ywateł], pracował [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji.
- (198) 195b Zykde Ryszard urodz. 5.IV-1896 r. w Irkucku - Rosja, syn Michała i Klotyldy z domu Błażejewskich, polski ob.[ywateł]-l. Przodownik, miejsce zamieszkania m.[iasto] Warszawa, ul. Siedlecka 36 m. 1.
- (199) 196 Izak Michał-Franciszek urodz. 27.IX-1899 r. Kaski, powiat Błoński, syn Stanisława i Anieli, rod.[em] Ku..ńskich?, polsk.[i] ob.[ywateł]-l, pracował [jako] przodownik śled.[czej] policji. Zamiesz.[kiwał] Warszawa na ul. Wspólnej, dom 30 m. 18.
- (200) 197 Howiecki Antoni-Leopold urodz. 29 listopada 1901 r. w Piotrkowie Trybunalskim, syn Stanisława i Antoniny z dom.[u] Finaz?, polski ob.[ywateł]-l, pracował [jako] st. przodownik śled.[czej] policji. Zamiesz.[kiwał] Warszawa, na ul. Prałatowskiej dom 1, m. 11.
- (201) 198 Kr.glak Władysław urodz. 1901 r. w Warszawie, syn Tomasz i Rozalii z domu Gałas ?, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - m.[iasto] Warszawa, ul. Żabia, 7 m. 11.

^d W tekście obok nru pozycji odręcznie napisany znak zapytania.

- (202) 199 Klimowicz Seweryn urodz. 23.X-1908 r. Warszawa, syn Antoniego i Wiktorii z domu Siwków, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: Warszawa, ul. Fabryczna, dom 4 m. 14.
- (203) 200 Kuzieja Feliks-Eugeniusz urodz. 18 maja 1906 r., u. mia.[sto] Warszawa, syn Jakuba i Aleksandry z domu Pietrowskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - Włodzimierz-Wołyński, ul. Zaulek Kisieliński 12.
- (204) 201 Kapała Józef - urodz. 11.VI-1907 r. w Czernożyłach ?, Wileńskiego powiatu, syn Józefa i Antoniny z domu Pagauczu, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: Warszawa.
- (205) 202 Kujawski Ignacy²⁸ urodz. 14.X-1903 r., w.[ieś] Żurawieniec?, powiat Koło, syn Michała i Rozalii z domu Choziańskich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa, ul. Zajączkowska ? 8.
- (206) 203 Kopydłowski Ludwik urodz. 20.VIII-1901 r. w Nieprychowie?, powiatu Wyrzyskiego, Poznańskiego województwa, syn Michała i Urszuli z domu Stańczyków, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: tamże.
- (207) 204 Kucharski Roch urodz. 9.VII-1898 r., w.[ieś] Kamień, gmina Bratbrzesz, Radomskiego powiatu, syn Jana i Antoniny z domu Głowacka. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa, ul. Wielka 13.
- (208) 205 Kolenda Władysław urodz. 23.VIII-1890 r. Psary, Skierniewickiego powiatu, syn Antonie-

²⁸ Fig. ? Lista, *op. cit.*, s. 237 lista... Kujawski, przodownik PP, kom. posterunku Morszyn, pow. Stryj; Tucholski, *op. cit.*, s. 314 - Ostaszów.

- (209) 206 Kwiatkowski Stanisław²⁹ urodz. 7.II-1905 r., r.[odem] w.[ieś] ..uchowo, gmi.[na] S...nie, powiatu Lipno, syn Józefa i Walerii z domu Ratkowskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - tamże.
- (210) 207 Kamiński Wiktor³⁰ urodz. 28.VIII-1908 r. Koszanki Rosja, syn Stanisława i Heleny z domu Szostakowskich, st. posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania - m.[iasto] Warszawa.
- (211) 208 Karos Józef - urodz. 12.I.1898 r. m.[iasto] Warszawa, syn Stanisława i Apolonii-Katarzyny z domu Kuratkowskich, st. przodownik. Miejsce zamieszkania - Warszawa.
- (212) 209 Konpżak [Konprzak, Kaprżak?] Wacław urodz. 20.IX-1906 r. m.[iasto] Warszawa, syn Antoniego i Leokadii z domu Jezińskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Chmielna, dom 128 m. 108.
- (213) 210 Kalionowski Mściśław urodz. 28.VI-1909 r. r.[odem] Warszawa, syn Józefa i Rozalii z domu Moźdelewskich, posterunkowy policji. Miejsce zamieszkania - m.[iasto] Warszawa, Mostowa ul. dom 7/9 m. 54.

²⁹ Fig. ? Ostaszów, Lista, *op. cit.*, s. 104, Kwiatkowski Stanisław s. Józefa, ur. 1902.

³⁰ Fig. ? Ukraina, *Ukraiński ślad Katynia*, opr. Zuzanna Gajowniczek, Warszawa 1995, s. 111, Kamiński Wiktor, s. Stanisława; ur. 2.11.1885 r., kpt. art. posp. rusz., PKU Drohobycz, inżynier, areszt. 20.10.11939 r.; *Listy katyńskiej ciąg dalszy, Straceni na Ukrainie*, opr. Zuzanna Gajowniczek, Zeszyty Katyńskie nr 4, Warszawa 1994, s. 38.

- (214) 211 Księżopolska Janina urodz. 18.VI-1911 r., Żelechów, Garwolińskiego powiatu, córka Wiktora i Heleny, z domu Szczeło?, posterunkowy. Zamieszkała w m.[ieście] Siedlce, ul. Aślanowicza dom 5 m. 6.
- (215) 212 Kubacki Ignacy urodz. 5.I-1897 r., r.[odem] Pancetkowo?, powiatu Poznań-Zachód, syn Wojciecha i Agnieszki z rodziny Mielczarek, st. przodownik. Miejsce zamieszkania - Warszawa.
- (216) 213 Koźma Wilhelm urodz. 10.I-1909 r. w.[ieś] Małe Kruchęły, powiat Przemyski, Lwowskiego województwa, syn Michała i Anny z domu Jacen?, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - Warszawa.
- (217) 214 Kwaszniewicz Jan - urodz. 4/II-1906 r., w.[ieś] Jamboż, powiatu Jambor, syn Kazimierza i Marii, z domu Kromiczów, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania - m.[iasto] Warszawa.
- (218) 215 Kos...cki Wacław - urodz. 29/III-1895 r., m.[iasto] Warszawa, syn Stefana i Pauliny z domu Szałków?, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania - ul. Grzybowska 64, m. 15.
- (219) 216 Karaskiewicz Jan - przodownik. Miejsce zamieszkania: Warszawa.
- (220) 217 Kazimiszczyk Antoni urodz. 14/I-1884 r. w.[ieś] Kruszniewo, Konstancyńskiego powiatu, syn Augusta i Eleonory z rodziny Nowaków, przodownik. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, Praga, ul. Kamienna d. 8/.
- (221) 218 Kaszel Jan³¹ - urodz. 19/II-1896 r. Janków, Kalskiej gmi.[ny], syn Pawła i Ma-

³¹ Fig. ? Lista, *op. cit.*, s. 209, spis... Kaszelan Jan.

- (222) 219 Kapeluszy Jan - urodz. 3/IV-1903 r., rodem z m.[iasta] Warszawy, syn Michała i Heleny, z rodziny Bojerów, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa, ul. Pawia, d. N 96, m. 19.
- (223) 220 Klimaszewski Wiktor - urodz. 11/VI-1912 r., Osowce?, gmina Topczewo, Bielskiego powiatu, syn Michała i Emilii z rodziny Chruniewskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: Bielski Podlaski, ul. Mickiewicza 33.
- (224) 221 Kokonowicz Zygmunt-Władysław - urodz. 23/XII-1911 r. rod.[em z] m.[iasta] Warszawy, syn Zygmunta i Felicji z rodziny Budzyńskich, posterunkowy policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Marszałkowska d. 35 m. 10.
- (225) 222 Kucharski Antoni - urodz. 11/V-1904 r., m.[iasto] Czersk, Grójeckiego powiatu, syn Marianny z domu Sowińskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (226) 223 Klimaszewski Czesław³² - urodz. 19/IX-1904 r., w Trynoscach, Ostrowskiego powiatu, syn Mikołaja i Marcjanny, z rodziny Kępińskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: tamże.
- (227) 224 Kwaszczyński Stanisław³³ urodz. 3 maja 1891 r., w m.[ieście] Warszawie, syn Franciszka i Franciszki, z rodziny Radackich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.

³² Fig. ? Ostaszów, Tucholski, *op. cit.*, s. 305, Klimaszewski Czesław.

³³ Fig. ? Ostaszów, Lista, *op. cit.*, s. 103.

- (228) 225 Kiełkiewicz Miron – urodz. 16 września 1906 r. w mie.[ście] Warszawie, syn Euzebi-Adam? Feliksa-Teodora? z rodziny Korańskich, posterunkowy policji, miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Wolska d. N. 11, m. 2.
- (229) 226 Kawecki Konstanty – urodz. 1/IX-1904 r., mia.[sto] Warszawa, syn Wojciecha-Tadeusza i Marianny-Franciszki z rodziny Budzyńskich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (230) 227 Kisiel Jan – urodz. 4/I-1910 r. w Budach Łańcuckich, województwo Lwowskie, syn Ignacego i Doroty, z rodziny Pęców, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (231) 228 Kulikowski Czesław – urodz. 1910 r., mia.[sto] Warszawa, syn Feliksa i Marianny, z rodziny Żółtowskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Grochowska d. 191, m. 3.
- (232) 229 Kubasik Franciszek – urodz. 15/X-1910 r., Czarków, Konińskiego powiatu, syn Walentego i Marianny, z rodziny Wawrzyszak, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: tamże.
- (233) 230 Korzeniewski Jan urodz. 25/XII-1893 r. Rudy, Puławskiego powiatu, syn Stanisława i Ewy z rodziny Banachów, przodownik. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (234) 231 Karpowicz Grzegorz /Grigorii/ urodz. 11/III-1911 r. Białokrynica, Krzemienieckiego powiatu, syn Bazyla i Jadwigi z rodziny Płuszkiewiczów, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: Rownoszczuł, Senator-

- ska d. N 9 /województwo Wołyńskie/.
- (235) 232 Kossakowski Antoni³⁴ urodz. 17/I-1900 r. mia.[sto] Warszawa, syn Piotra i Leokadii z rodziny Bieleckich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa.
- (236) 233 Krajewski Wiktor urodz. 29?/XI-1906 r., Balczerowo, województwo Warszawskie, syn Karola i Zofii z domu Okraska, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania – m.[iasto] Warszawa, Praga, ul. Stalowa 23 m. 22.
- (237) 234 Kulik Piotr³⁵ urodz. 2/VIII-1906 r., r.[odem z] Glinisek?, powiat Hrubieszowski?, syn Michała i Marianny, z rodziny Mojaków, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (238) 235 Kotowicz Konstanty urodz. 26 lutego 1905 r., ro.[dem z] majątku Bieserpoń?, Borysowskiego powiatu, syn Wincentego i Bronisławy-Łucji z rodziny Bułkosień, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, Marymoncka ul. d. N 16.
- (239) 236 Kotysz Zygmunt urodz. 6/I-1910 r., ro.[dem z] folwarku Puliowce?, Sokalskiego powiatu, syn Wincentego i Aleksandry z rodziny Korzeniewskich. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.

³⁴ Fig. ? *tamże*, s. 237, lista..., Kossakowski funkcjonariusz PP kapelmistrz orkiestry policyjnej; Tucholski, *op. cit.*, s. 309 – Ostaszaków.

³⁵ Fig. ? Ostaszaków, Tucholski, *op. cit.*, s. 315.

- (240) 237 Kozakiewicz Franciszek-Zygmunt urodz. 24/V-1906 r., rod.[em z] Lwowa-Kleparów, syn Antoniego i Wiktorii z rodziny Zowińskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - Lwów-Kleparów, pl. Kazimierza Wielkiego, N 22.
- (241) 238 Krupa Stefan³⁶ - urodz. 30/VIII-1909 r., rod.[em] Janów, Piotrkowskiego powiatu, syn Ignacego i Józefy, z rodziny Szczepańskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (242) 239 Kucharska Bronisława urodz. 2/XII-1900 r., rod.[em z] Żerania, gmi.[na] Jabłonna, Warszawskiego powiatu, córka Jana i Rozalii, z rodziny Segielskich, kontraktowy pracow.[nik] XVI grupy pol.[icji]. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (243) 240 Kawa Stanisław urodz. 16/I-1900 r., ro.[dem z] Białolin Radłowskich, powiat Brzeski, syn Jana i A[g?]aty, z rodziny Sowa, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: tamże.
- (244) 241 Kempski [Kępski?] Kazimierz urodz. 8/X-1896 r. mia.[sto] Warszawa, syn Józefa i Marianny z rodziny Kowalczyków, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Płocka d. 31.
- (245) 242 Kędzarski Piotr urodz. 28/VI-1886 r., Warszawa, syn Władysława i Jadwigi z rodziny Zajgie, st. przodownik. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (246) 243 Koralewski Mieczysław urodz. 21/X-1889 r. mia.[sto] Włocławek, syn Stanisława i Heleny z rodziny Kortowskich, st. przo-

³⁶ Fig. ? Lista, *op. cit.*, s. 237 lista... Krupa funkcjonariusz PP Posterunek Międzyrzec, pow. Radzyń Podlaski.

- (247) 244 Krupiński Walery-Marian urodz. 9/XII-1881 r., syn Karola i Józefy, z domu Kowalskich, st. przodownik. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Długa d. N 20.
- (248) 245 Karkowski Stefan urodz. 27/X-1895 r., mia.[sto] st. Warszawa, syn Franciszka-Marcjana i Marianny z rodziny Szachmatewskich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Aleje Jerozolimskie d. N 73 m. 22.
- (249) 246 Komorowska Zofia urodz. 1/IX-1917 r., m.[iasto] Grójec?, Łowickiego ? powiatu, córka Józefa i Franciszki z rodziny Fijałek, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Chłodna d. N. 7 m. 28.
- (250) 247 Kropiewnicki Stanisław urodz. 19/I-1890 r., rod.[em z] m.[iasta] Warszawy-Pragi, syn Jul... i Teofili z rodziny Pogorzelskich, przodownik. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa Praga, ul. Brzeska /Brestska/, d. N 11 m. 194.
- (251) 248 Konieczny Marian³⁷ urodz. 2/II-1898 r. Radoniewicze?, powiat Grybowski, województwo Krakowskie, syn Jana i Katarzyny z rodziny Obłazińskich, przodownik. Miejsce zamieszkania: tamże.
- (252) 249 Kierubiński Władysław urodz. 13 grudnia 1902 r. Goślin, gmi.[na] Starawieś, Rawskiego powiatu, Warszawskiego województwa, syn Józefa i Józefy z rodziny

³⁷ Fig. Ostaszów, *tamże*, s. 89.

- Kalinowskich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, Chmielna ul. d. 81-278.
- (253) 250 Kulmy Stanisław urodz. 19/XI-1903 r., mia.[sto] Warszawa, syn Józefa i Rozalii, z rodziny Draganów, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa, Targowa ul. d. N 17, m. 30.
- (254) 251 Krzeczek Piotr - urodz. 23/VI-1907 r., Łyszkowice, Miechowskiego powiatu, syn Wawrzyńca i Marianny, z rodziny Wilków, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa.
- (255) 252 Kozera Teofil - urodz. 21/XII-1901 r., m.[iasto] Warszawa, syn Marcina i Marianny z rodziny Żurawskich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa, ul. Górczewska d. N 92.
- (256) 253 Kowalski Władysław³⁸ urodz. 12/IX-1907 r., rod.[em z] m.[iasta] Kiszyniów, w Rumunii, syn Wojciecha i Pauliny z rodziny Bilińskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Grabowo, pocz.[ta] Żychlin, Kutnowskiego powiatu.
- (257) 254 Kowalska Zofia - urodz. 11/X-1913 r., w.[ieś] Kibow ?, Lipnowskiego powiatu, córka Maksymiliana i Stefanii, z rodziny Lewandowskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Łomża, Bernatolska ul. d. N ..., m. 3.
- (258) 255 Koteczka Aleksander urodz. 26/II-1907 r., m.[iasto] Aleksandrów, Nieszawskiego po-

³⁸ Fig. ? Lista, *op. cit.*, s. 236 lista... Kowalski funkcjonariusz PP, posterunkowy Otwock, pow. Warszawa, por. poz. 274, 302.

- wiatu, syn Marcela i Stanisławy, z rodziny Tyszewskich, posterunkowy, miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa.
- (259) 256 Kapalski Józef-Dominik urodz. 25/II 1894 r., mia.[sto] Częstochowa, syn Witolda i Kazimiery, z rodziny Zagórskich, st. przodownik. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa, ul. Wielka d. N 27, m. 9.
- (260) 257 Kotakowski Stanisław - urodz. 31/III-1894 r., mia.[sto] Warszawa, syn Józefa i Marianny z rodziny Morawskich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Rozbrat d. N 22, m. 5.
- (261) 258 Kostecki Józef - urodz. 28?/II-1909 r., Mumin, Jarosławskiego powiatu, syn Józefa i Agaty z rodziny Gmyrków, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - m.[iasto] Warszawa.
- (262) 259 Kubiak Jan - urodz. 14/V-1907 r., Oszuchów ?, Rośnickiej gminy, Ralińskiego? powiatu, województwo Lwowskie, syn Wincentego i Anny, z rodziny Rajewskich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa.
- (263) 260 Krulczyński Eugeniusz - urodz. 30/XII-1895 r., mia.[sto] Warszawa, syn Józefa-Waleriana i Marianny-Anny z rodziny Miaszkiewiczów, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa, ul. Miedziana d. 5, m. 13.
- (264) 261 Kaźmierski Stanisław - urodz. 30/X-1907 r., w.[ieś] Sezczeln?, Brudzeń gmi.[na], Płockiego powiatu, syn Wiktora i Zofii, z rodziny Wiatkowskich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Kalisz, Kolejowy dom N 10.

- (265) 262 Kuźmierski Józef – urodz. 25/II-1909 r., mia.[sto] Warszawa, syn Antoniego i Józefy, z rodziny Jabłońskich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania – mia.[sto] Warszawa, ul. Złota d. N 25, m. 57.
- (266) 263 Kosiński Jan – urodz. 15/XII-1893 r. Kopytowo, gminy Badrychów, Błońskiego powiatu, syn Wojciecha i Józefy z rodziny Bątrych, kontraktowy niższy pracownik. Miejsce zamieszkania – m.[iasto] Warszawa, ul. Bednarska d. N 16, m. 9.
- (267) 264 Koźuch Maksymilian – urodz. 31/XII-1908 r., Śliwice, Tucholskiego powiatu, syn Franciszka i Marty, z rodziny Rytlewskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania – mia.[sto] Warszawa.
- (268) 265 Kłosiewicz Helena-Marcela urodz. 8/IV-1908 r., mia.[sto] Warszawa, córka Władysława i Matyldy-Józefy, z rodziny Urbańskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Otwocaka d. N 3, m. 1.
- (269) 266 Koźela Ignacy – urodz. 22/XII-1900 r., Brudzew, Śłupeckiego powiatu, województwo Kaliskie, syn Franciszka i Agaty z rodziny Jakubowskich, kontraktowy niższy pracownik. Miejsce zamieszkania – mia.[sto] Warszawa, Mokotowska ul. d. N 67, m. 3.
- (270) 267 Koł Antonina – urodz. 13/VI-1886 r., nazwisko panieńskie Król, w.[ieś] Wólka Pokłonna, Kieleckiego powiatu, córka Karola i Magdaleny z rodziny Kaczmarczyków, kontraktowy niższy pracownik. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Śliska d. N 14.

- (271) 268 Kłosiewicz Władysław urodz. 7/I-1906 r., Branków, Protna gmi.[na] Warszawskiego województwa, syn Szymona i Anny z rodziny Włodarczyków, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Rybaki, d. N 10, m. 28.
- (272) 269 Knap Jan³⁹ urodz. 17/V-1900 r., Niededwo?, Hrubieszowskiego powiatu, syn Józefa i Adama? z rodziny Juszczyków, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: Sulej[ówek?], ul. imienia marszałka Piłsudskiego, d. Kotlarskiego.
- (273) 270 Korbuszewski Antoni urodz. 27/I-1900 r., Świeszewo, Pułtuskiego powiatu, syn Stanisława i Katarzyny z rodziny Słyszewskich? st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Nowogrodzka d. 16, m. 31.
- (274) 271 Kotkiewicz Stanisław urodz. 21/XI-1892 r., w.[ieś] Gralna?, Łaskarzewskiej gmi.[na], Garwolińskiego powiatu, syn Jana i Józefy z rodziny Karuickich, kontraktowy niższy pracownik. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (275) 272 Kołasiński Józef urodz. 17/I-1894 r., Imielniki, Łódzkie województwo, syn Józefa i Marianny z rodziny Gabryków, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Łódź, ul. Nawrot, 25 N.
- (276) 273 Koliński Antoni urodz. 12/VI-1906 r. w.[ieś] Jezioraka?, gmina Konie, Grójeckiego powiatu, syn Franciszka i Antoniny z rodziny Rojałaków, kontraktowy pracownik. Miejsce zamieszkania:

³⁹ Fig. ? *tamże*, s. 235, lista... Knap st. post. PP, Post. Zdołbunów, woj. wołyńskie; Tucholski, *op. cit.*, s. 306 – Ostaszków.

- 274 Kowalski Mirostaw-Miron⁴⁰ urodz. 25/X-1895 r., Białystok, syn Mirka i Marii z rodziny Rejchnaszów, przodownik. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa, Piękna ul. 25.
- (277) 274 Kowalski Mirostaw-Miron⁴⁰ urodz. 25/X-1895 r., Białystok, syn Mirka i Marii z rodziny Rejchnaszów, przodownik. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa, Piękna ul. 25.
- (278) 275 Kuźmiński Ludwik-Feliks urodz. 25/VIII-1887 r., m.[iasto] Warszawa, syn Aleksandra i Pauliny, z rodziny Cholwów, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa, Pieścińska? ul. d. N 9 m. 11.
- (279) 276 Korczak Jan urodz. 26/XI-1902 r., w.[ieś] Ostrów, gminy Trzebień, Kozienickiego powiatu, syn Wincentego i Franciszki z rodziny Witków, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Konarskiego d. N 8/38?
- (280) 277 Kubacki Józef - urodz. 2/II-1895 r., mia.[sto] Warszawa, syn Ludwika i Elżbiety, z rodziny Rzaczkiewiczów, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa, ul. Książęca d. 7 m. 26.
- (281) 278 Kwiatkowski Tadeusz-Jan⁴¹ urodz. 20.VI-1911 r., Hussaków, powiat Mościska, syn Stanisława i Marii, z rodziny N?owakowskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa.
- (282) 279 Krański Wacław urodz. 28/IX-1919 r., w.[ieś] Pisaracze?, Andrzejewskiego? powiatu, syn Feliksa i Feliksy z rodziny Kowalów, posterunkowy. Miejsce za-

⁴⁰ Por. poz. 253, 302.

⁴¹ Fig. ? Ukraina, Ukraiński, *op. cit.*, s. 188, Kwiatkowski Tadeusz s. Stanisława, ur. 1894 r.; Listy, *op. cit.*, s. 51.

- (283) 280 K[wi?]tkowski Roman urodz. 9/XI-1907 r. w Częstochowie, syn Władysława i Michaliny z rodziny Morgów, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Łódź, ul. Podgóra? d. N 24.
- (284) 281 Konczonia [Kączonia?] Aleksander urodz. 1890 r., ro[dem ze] w.[si] Modesin, powiat Radzyński, syn Józefa i Józefy z rodziny Makowskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Rosińska d. N 4.
- (285) 282 Kędziński Wincenty urodz. 20/III-1909 r. w.[ieś] Prażmów, Majaczewickiej gminy, Sieleckiego powiatu, Łódzkiego województwa, syn Tomasa i Antoniny z rodziny Dźerbickich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: tamże.
- (286) 283 Kamiński Kazimierz-Tomasz urodz. 24/IX-1905 r., mia.[sto] Warszawa, syn Władysława i Anny z rodziny Nowaków, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa, ul. Apawina? d. N 16, m. 23.
- (287) 284 Kasztelański Tadeusz urodzony 6.X-1907 r. mia.[sto] Warszawa, syn Józefa-Stanisława i Józefy z rodziny Wiśniewskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Tamka, dom 25 m. 49.
- (288) 285 Kamiński Zygmunt urodzony 15.VI-1894 r. mia.[sto] Warszawa, syn Tomasa i Anieli z rodziny Strzeleckich, st. przodownik. Miejsce zamieszkania - ul. Kępna dom 17.
- (289) 286 Kłoge Stanisław urodzony 19?.V?-1919 r. w.[ieś] Wólka Sulejewska, gmi.[na] Thuszcz, [R]adzyńskiego powiatu. Miejsce

- zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Krochmalna dom N-56.
- (290) 287 Kaczmarek Bolesław urodzony 6.V-1906 r. Sokola-Góra, Radomszczańskiego powiatu, syn Jana i Franciszki z rodziny Kabałkowskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: Niedospielin gmina, Łódzkiego województwa.
- (291) 288 Kaczmarek Lambert-Kazimierz urodzony 17.IX-1889 r. w Noworadomsku, syn Piotra i Kazimiery z rodziny Bieleckich, kontraktowy pracownik. Miejsce zamieszkania - m.[iasto] Warszawa, ul. Rejtana dom 21, m. 11.
- (292) 289 Kułakowski Roch urodz. 10.VIII-1895 r., r.[odem] Wyględy, Zaborowska gmi.[na], Warszawskiego powiatu, syn Józefa i Józefy, z rodziny Bartosik, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa, ul. Łucka dom 44, m. 66.
- (293) 290 Kulesza Władysław urodz. 21.IX-1888 r., wie.[ś] Dobra, Warszawskiego powiatu, syn Jana i Marianny, z rodziny Topczyńskich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania - m.[iasto] Warszawa, ul. Tamka 19.
- (294) 291 Kieśliński Stanisław-Leonard urodz. 6.XI-1901 r. mia.[sto] Warszawa, syn Henryka-Romana i Bolesławy-Henryki z rodziny iłkowskich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Biała dom 8 m. 1.
- (295) 292 Koszczdu? Zuzanna-Helena urodzona 24.II-1904 r. Żelechów, województwo Lubelskie, córka Jana i Rozalii z rodziny Szczegłowskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa, Nowolipki dom 68, m. 12-a.

- (296) 293 Kosiba Władysław-Antoni⁴² urodz.[ony] 8.IV-1908 r. w Latozynie, powiat Ropczyce, syn Tomasza i Marii z rodziny Szwingłoniów, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: Warszawa.
- (297) 294 Kałpowski Józef urodz. 13.I-1911 r. Łopuchowo, Czarnkowskiego powiatu, Poznańskiego województwa, syn Antoniego i Władysławy z rodziny Szymas, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - Kruszewo, Czarnkowskiego powiatu, Poznańskiego województwa.
- (298) 295 Kowalczuk Edmund urodz. 1?.VII-1903 w.[ieś] Groszki-Stare, gmi.[na] Sinołęka, Mińsko-Mazowieckiego powiatu, syn Władysława i Franciszki z rodziny Ornochów, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - m.[iasto] Warszawa, ul. Wspólna dom 6 m. 32.
- (299) 296 Korczyńska Feliksa-Jadwiga urodz. 24.XII-1899 r. mia.[sto] Warszawa, córka Aleksandra i Agnieszki z rodziny Warszyniaków, posterunkowa. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Piękna dom N 10 m. 17.
- (300) 297 Knut Edward urodz. 12.VII-1902 r., mia.[sto] Warszawa, syn Michała i Józefy z rodziny Kamińskich, przodownik. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Chmielna 48.
- (301) 298 Kontysz [Kątysz] Aleksander /więcej .... nie ma/.
- (302) 299 Klimczuk Roman urodzony 9 sierpnia 1900 r. w Krywaczuje?, powiat Mcelenic?, Krakowskie województwo, syn Włosa

⁴² Fig. Ostaszów, Lista, *op. cit.*, s. 91.

- i Wiktorii, z do.[mu] Karpał, pracował [jako] st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa.
- (303) 300 Karpiński Władysław⁴³ urodzony 14.XII-1909 r. w Felotynie?, powiat Stary Hamburg?, syn Franciszka i Zofii z domu Łęskich, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śledcze.[j] policji.
- (304) 301 Karczewski Władysław urodzony 21.IV-1898 r. Tomki, powiat Brodnica, syn Józefa i Mariany z domu Dulków, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania - Jabłonowo, powiat Brodnica Pomorska.
- (305) 302 Kowalski Aleksander⁴⁴ urodzony 17.X-1899 r. w Gros-Gul, powiat Arnwald /Niemcy/, syn Jana i Antoniny z domu Kieszka, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Zamieszkiwał Ciepła 13.
- (306) 303 Kdejna [Klejna?] Marian urodz. 25.III-1887 r. r.[odem z] Żeleńce? powiat Kurdczyn? syn Michała i Marii z domu Ko..cka, polski ob.[ywate]-l, pracował [jako] przodownik śledcze.[j] policji.
- (307) 303-a Kleszewski Bolesław urodzony 24.Ik^e-1893 r. w Tylicach, powiatu Lubawskiego, syn Walentego i Klary z domu Kodbach, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Toruń, na ul. Grudziąskiej.

^e W tekście błąd maszynowy.

⁴³ Fig. ? *tamże*, s. 234, lista... Karpiński, funkcjonariusz PP, post. Czernie Brześć n. Bugiem; Tucholski, *op. cit.*, s. 302 - Ostaszaków.

⁴⁴ Fig. ? Ostaszaków, Lista, *op. cit.*, s. 93, Kowalski Aleksander, s. Jana ur. 1909 r., Łódź.

- (308) 304 Łęk Stanisław[a] urodzona 29.III-1900 r. w Przemyślu, córka Władysława i Marii, z domu Charchonowych, polska ob.[ywate]-ka, pracowała [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji.
- (309) 305 Lemański Stanisław urodzony 31 marca 1901 r. w Kutnie, syn Michała i Katarzyny, z domu Antczak, polski ob.[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śledcze.[j] policji. Zamieszkiwał - Kutno, ul. Toruńska 12.
- (310) 306 Lewandowska Marianna urodzona 25 stycznia 1915 r. w Zleszynie, Kutnowskiego powiatu, córka Jana i Rozalii z domu Buryckich, polska ob.[ywate]-ka. Pracowała [jako] posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwała w mie.[ście] Warszawie, ul. Bogumiła 9.
- (311) 307 Łaniewski Ignacy urodz. 12.XII-1892 r. w Grzywnicy? Radomskiego powiatu, syn Stanisława i Petroneli z domu Szesniewskich, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Dzielna dom 69, m. 37.
- (312) 308 Łuczak Henryk urodz. 14.IX-1901 r. w gmi.[nie] Młociny, powiatu Warszawskiego, syn Władysława i Józefy, z domu Kielak, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania - m.[iasto] Warszawa, ul. Dzielna dom 69 m. 37.
- (313) 309 Leszczyńska Władysława urodzona 2.IX-1912 r. we w.[si] Osowo, Pińskiego powiatu, córka Adama i Stefanii z domu Wysoczych, polska ob.[ywate]-ka, pracowała [jako], posterunko.[wy] śled-

- cz.[ej] komisji. Miejsce zamieszkania – Kobryń, ul. Legionów 78.
- (314) 310 Łozańczyk Eugenia urodzona 6.IX–1911 r. w Borynii, powiatu Turczańskiego, córka Mikołaja i Antoniny z domu Mazurów, polska ob[ywate]l-ka, pracowała [jako] posterunkowy śledczej policji.
- (315) 311 Łęgocz Mieczysław urodzony 28.VII–1897 r. gmi.[na] Drzewica, Radomskiej gub.[erni], syn Franciszka i Eugenii z domu Kosińskich, polski ob[ywate]l-l, pracował [jako] st. przodownik.
- (316) 312 Lipiec Czesław urodzony 11 maja 1910 r. w Radomiu, syn Wojciecha i Marianny z domu Raczkowskich, polski ob.[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania – Radom, Reja 16.
- (317) 313 Liskiewicz Antoni urodzony 1.XII–1899 r. w [Ja?]rosławiu, województwo Lwowskie, syn Joachima i Barbary z domu Łokiniaków, polski ob.[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Zamieszkiwał na przedmieściu Dobre.
- (318) 314 Łęski
Czesław-Józef urodzony 3.V–1909 r. w Radomie?, województwo Łódzkie, syn Józefa i Heleny z domu Szablewskich, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy. Miejsce zamieszkania – m.[iasto] Warszawa, Nowogrodzka, 7-24.
- (319) 315 Lelach Miron [urodz] 18.VIII–1906 r. w Tczowie?, powiat Zdołbunowski, syn Archipa i Tatiany z domu Kowalczyk. Pracował [jako] posterunkowy śledcz.[j] policji. Miejsce zamieszkania – Ciepła ul. dom 13.

- (320) 316 Lewandowski Jan⁴⁵ urodzony 1.VII–1909 r. w Piłczyńcu?, Garwolińskiego powiatu, syn Antoniego i Józefy z domu Piela-ków, polski ob.[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy. Miejsce zamieszkania – Sobolew, gmi.[na] Sobolew, powiat Garwoliński.[i].
- (321) 317 Lutomirski
Bolesław⁴⁶ urodzony 14.VIII–1881 r. w Bylinie, powiat Płocki, syn Albina i Józefy, z domu Chojeckich, polski ob.[ywate]-l, pracował [jako] st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania – Praga, Strzelecka ul. 21 m. 3.
- (322) 318 Lange
Wacław-Antoni urodzony 25.IX–1889 r. w Warszawie, syn Marcela-Jana (zmarł) i Anieli-Ażeli? z domu Pieszlikiewiczów, polski ob.[ywate]-l, pracował [jako] przodownik. Miejsce zamieszkania – W?ronia 57 m. 11.
- (323) 319 Łemko Władysław urodzony 25.IV–1913 r. Hrebenne, R.[awa] Ruska powiat, syn Aleksandra i Anny z domu Dorotyń, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunk.[owy] śledcz.[ej] policji.
- (324) 320 Łachowicz Juljan urodzony 25 stycznia 1902 r. w Stryju, syn Józefa i Rozalii z domu Górskich, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunk.[owy] śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania w Kołodziejewie, gmina Mogilno.
- (325) 321 Lubieniecki
Tadeusz⁴⁷ urodz. 4.II–1909 r. Rymanowo, powiat Sanok, syn Szymona i Józefy z domu Felerkowiczów, polski

⁴⁵ Fig. ? Tucholski, *op. cit.*, s. 317 Lewandowski funkcjonariusz PP prawdopodobnie Ostaszków, Lewandowski ... funkcjonariusz PP z Dubna, woj. wołyńskie.

⁴⁶ Fig. Ostaszków, Lista, *op. cit.*, s. 108.

⁴⁷ Fig. Ukraina, Ukraiński, *op. cit.*, s. 137: Listy, *op. cit.*, s. 53.

- ob.[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy.
- (326) 322 Łukasik Marian⁴⁸ urodz. 2.X-1905 r. w Sosnowcu, powiat Będziński, syn Jana i Antoniny z domu Lechanków, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] st. posterunkowy.
- (327) 323 Łynge Ryszard urodz. 5.IV-1896 r. w Irkucku /Rosja/ syn Michała i Klotyldy z domu Błazewskich, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] przodownik śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania - Warszawa, ul. Sielecka 36 m. 1.
- (328) 324 Ławistowski Edmund urodzony 1?.VII-1895 r. w Ameryce /Nowy Jork/, syn Stefana-Joachima i Antoniny z domu Renardów, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] przodownik śledcz.[ej] policji.
- (329) 325^f Lipianin Aleksander urodzony 6.IX-1904 r., w.[ieś] Bystre, gmi.[na] Krzeszów?, powiatu Biłgorajskiego, syn Michała i Marii z domu Handziaków, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śledczej policji.
- (330) 326 Łukaszewski Jan urodz. 7 czerwca 1898 r. Turek, powiat Turecki, syn Michała i Anny z domu Filipiaków, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] komisji. Miejsce zamieszkania - Zagorów, powiat Koniński.
- (331) 342 Mucha Józef - urodz. 22/XII-1903 r., Łaziska-Górne, Pszczyńskiego powiatu, Szurny Szleńsk, syn Franciszka

^f W tekście z lewej strony pod nr. poz. odręcznie napisano w jęz. polskim „brak”.

⁴⁸ Fig. ? Ostaszków, Tucholski, *op. cit.*, s. 320, Łukasik funkcjonariusz PP, pow. komenda Puławy, woj. lubelskie, Łukasik funkcjonariusz PP, posterunek Łask, woj. łódzkie.

- i Marii, z rodziny Woźnikowskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania - tamże.
- (332) 343 Mechliński Jan - urodz. 30/I-1901 r. w Starogardzkim powiecie, syn Aleksandra i Marty, z domu Wiernorowskich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (333) 344 Miskurko Henryk - urodz. 18/VIII-1904 r., Garwoliński powiat, syn Stanisława i Feliksa, z rodziny Arzeckich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa.
- (334) 345 Mazur Michał - urodz. 23/VII-1898 r., w.[ieś] Wichradz, powiat Grójecki, syn Aleksandra i Wiktorii, z rodziny Grylilskich, kontraktowy niższy pracownik. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Nowy Świat d. 12, m. 29.
- (335) 346 Małolepszy Bernard - urodz. 9/VII-1905 r., Pomyje?, Tczewskiego powiatu, syn Piotra i Marianny, z rodziny Ganzirowskich [Hanzirowskich?], st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Czarnieckiego d. N 90.
- (336) 347 Miłosz Bronisław⁴⁹ - urodz. 14/X-1883 r., Sorgowce, Wiszniewska gmina, powiatu Święciańskiego, Wileńskiego województwa, syn Stanisława i Magdaleny, z rodziny Jermaków, st. posterunkowy. W 1901 r. wyjechał z Polski do Petersburga w celu zarobku. Pracował w Petersburgu na kolei w brygadzie parowozów do 18⁸ 03 r. Od 1904 r. do 1905 r. w fabryce

⁸ Prawdopodobnie winno być 1903.

⁴⁹ Fig. Ostaszków, Lista, *op. cit.*, s. 120.

- mechanicznej obuwia „Skorochód”. W 1908 [1906?] r. zmobilizowany do armii, gdzie przesłużył do 1908 r. w 218 Borysławskim pułku piechoty w m.[ieście] Tambowie.
- (337) 392 Nuskiewicz
Kazimierz-Leon
- urodz. 18/VII-1909 r. na stacji Złotoust z Ufimskiej w Rosji, syn Kazimierza i Zofii-Stanisławy, z domu Biecheńskich, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (338) 393 Niechmiat
Jan-Tadeusz
- urodz. 9/VI-1908 r. w Katarzynowie, powiat Wrzesiński, syn Ignacego i Bronisławy, z domu Kiermierów, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledczej policji. Zamieszkiwał: –
- (339) 394 Niedbały Marian
- urodz. 18/I-1908 r. w Łyjsniki?, powiat Sołtusk?, syn Jakuba i Eleonory, z domu Karkowskich, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: we w.[si] Lipniki-Stare, gmi.[na] Kleszewo, powiat Pułtusk.
- (340) 395 Niewiarowska
Stanisława
- urodz. 8/V-1917 r. w Sejtowiczach?, powiat Nieśwież, córka Franciszka i Józefy Cirko, polsk.[a] ob.[ywatelka], pracowała [jako] posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, na ul. Dubieńskiej N 21, m. 7.
- (341) 396 Nowakowski
Juljan-Władysław
- urodz. 21/II-1909 r. w Błoniu, Warszawskiego województwa, syn Romana i Stanisławy, z domu Niwińskich, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[ia-

- sto] Warszawa, Zamkowa Kolumna samochodowa.
- (342) 397 Nie[d?]ziałek
Janina
- urodz. 25/XI-1880 r., córka Jana i Walerii, polska obywatelka, pracowała w śledczej policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Śliska 20-36.
- (343) 398 Nietszpiał Helena
- urodz. 14/IX-1913 r. w mie.[ście] Warszawie, córka Mikołaja i Tekli, z domu Deślików, polska obywatelka, pracowała [jako] posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: Wilanów, Warszawskiego powiatu.
- (344) 422 Przetakiewicz
Bronisława
- urodzona 13.IV-1885 r., Poruń ?, powiat Poruński?, córka Jana i Doralii, z domu Zaborowskich, polska ob[ywatek]-a, pracowała [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania Nowy Świat 46 m. 14.
- (345) 423 Papewicz
[Pacewicz?]
Edward-Kamil
- urodzony 21.VI-1897 r. Paroszki, gmi.[na] Godonoszki ?, powiatu Tyszewskiego ?, syn Anceta ? i Aleksandry, z domu Toplisów, Pacewiczów, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji.
- (346) 424 Powieża Bolesław
- urodzony 1.VII-1897 r. w.[ieś] Rozalin, powiat Radzyński, syn Franciszka i Rozalii, z domu Trifon, polski ob[ywate]-l. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, Nowogrodzka dom N 39.
- (347) 425 Piliszek
Marian-Paweł
- urodzony 17.VIII-1910 r. w Warszawie, syn Jakuba i Bronisławy, z domu Koseckich, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamiesz-

- kania – m.[iasto] Warszawa, Młynarska 46 m. 11.
- (348) 426 Piesiewicz Bolesław urodzony 10.IV–1904 r. Mętne?, powiat Garwoliński, syn Jana i Marianny, z domu Głaszów, polski ob[ywate]-l, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: ul. Okopowa 13 m. 62 ?.
- (349) 427 Piechociński Roman urodz. 16.XI–1905 r. Mielec, syn Józefa i Julii, z domu Kłosów, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania Pawłowo, powiat Chojnicki.
- (350) 428 Paczyński Stanisław urodz. 1908 r. w Molendach Piotrkowskich, Kozienskiego powiatu, syn Jana i Bronisławy, z domu Czyżyków, posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania m.[iasto] Warszawa, ul. Czyszowa dom 3 m. 16.
- (351) 429 Pawlak Julian⁵⁰ urodzony 1900 r. sióło Ciepłe, syn Antoniego i Julianny, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Wronia 35 m. 9.
- (352) 430 Pozonowski Stanisław urodzony 1903 r. w m.[ieście] Łukowiec, syn Edwarda i Władysławy Gabryjeli z domu Ulatowskich, przodownik śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania – m.[iasto] Warszawa.
- (353) 431 Pronobis Stanisław urodzony 1902 r. w Jędrzejewie, Opatowskiego powiatu, syn Jana i Wiktorii, z domu Bucerów, posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania m.[iasto] Warszawa, ul. Leszno 142-4.

⁵⁰ Fig. ? Ostaszków, Tucholski, *op. cit.*, s. 337, Pawlak st. post. PP, posterunek Mielec, woj. krakowskie.

- (354) 432^h Piw.sz Józef urodzony 1907 r. Warszawa, syn Wojciecha i Ewy, z domu Boczkowskich, posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania – m.[iasto] Warszawa, ul. Siedzibna dom N 8.
- (355) 433 Pietrowski [Piotrowski?] Kazimierz urodzony 1906 r. Warszawa, syn Edwarda-Franciszka i Amelii-Karoliny, z domu .erenińskich, posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania m.[iasto] Warszawa, ul. Krzywe Koło dom 6-17.
- (356) 434 Pieredery Emilian urodzony 1904 r. Warszawa, syn Konrada i Marii Łapińskiej, posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, Konarskiego ul, dom .-1-a-1a.
- (357) 435 Podański ? Jan urodzony 1900 r. Rogóżno, Żydaczowskiego powiatu, syn Michała i Anny, z domu Baranów, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania m.[iasto] Warszawa.
- (358) 436 Pawłowski Edmund⁵¹ – urodzony 1898 r. Tomaszów, syn Franciszka i Amalii z domu .jercho. St. przodownik śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania – m.[iasto] Warszawa, ul. Piwna 25.
- (359) 437 Pionke Franciszek urodzony 1911 r. Wrzeszcz Wilnoje ?, m.[iasto] Gdańsk¹, syn Aleksandra i Anny z domu Gasie, posterunkowy. Miejsce zamieszkania m.[iasto] Warszawa.

^h W tekście nr poz. zakreślony kółkiem.

ⁱ W tekście nazwa miasta napisana w jęz. niemieckim.

⁵¹ Fig. ? Ostaszków, Tucholski, *op. cit.*, s. 336, Pawłowski funkcjonariusz PP, komendant posterunku Ostrów, pow. Wilno-Troki, por. poz. 442.

- (360) 438 Prymowicz
Lucjanna urodzona 1901 r. Pawłowicze, Gró-
jeckiego powiatu, Warszawskie wo-
jewództwo, córka Tomasza i Kata-
rzyny z domu Telesińskich, st. po-
sterunkowy, m.[iasto] Warszawa,
Mostowa ul. 16 m. 11.
- (361) 439 Paniewski
Stanisław-Zygmunt-
-Marian urodzony 1893 r. mia.[sto] Warsza-
wa, syn Antoniego i Pawliny [Pauli-
ny?], z domu Kozłowskich, st. przo-
downik śledcze.[i] policji.
- (362) 440 P.rkows[k]i Adam urodzony 1893 r. Szulczryz ?, Cie-
chanowski powiat, syn Adama
i Balbiny Rogowskiej, st. przodow-
nik. Miejsce zamieszkania – m.[ia-
sto] Warszawa, ul. Strzelecka 46
m. 24.
- (363) 441 Pęczek [Penczek ?]
Franciszek urodzony 1896 r. Zasielice ?, Piotrk-
owskiego powiatu, syn Adama
i Agnieszki z domu Zielenków, st.
posterunkowy śled.[czej] policji.
Miejsce zamieszkania – m.[iasto]
Warszawa.
- (364) 442 Pawłowski
Józef-Bolesław⁵² urodzony 28 grudnia 1906 r. Jedli-
cze, powiat Krosno, Lwoskie woje-
wództwo, syn Jana i Anny, z d.[o-
mu] Wadmiskich?, polski ob[ywate-
te]-l, pracował [jako] st. posterun-
kowy śled.[czej] policji. Miejsce za-
mieszkania: m.[iasto] Warszawa.
- (365) 443 Przełęcki Hieronim urodzony 1904 r., Opatówek, Kali-
skiego powiatu, syn Andrzeja
i Anny z domu Przybylskich, po-
sterunkowy śled.[czej] policji. Miej-
sce zamieszkania – m.[iasto] War-
szawa.

⁵² Por. poz. 436.

- (366) 458 Piasecki Albin⁵³ urodz. 2 marca 1899 r. w.[ieś] Leś-
niewo gmi.[na] Regimin, powiat
Ciechanowski, ziemia Warszawska,
syn Feliksa i Bronisławy, z do.[mu]
Ogińska, polski ob.[ywateł], praco-
wał [jako] przodownik śledcz.[ej]
policji. Miejsce zamieszkania: m.[ia-
sto] Warszawa, ul. Kacza d. N 13,
m. 22 /w 19.2 r./
- (367) 459 Potocki Leon urodz. 29/V–1898 r. w Kownatach,
gmi.[na] Swory, powiat Biała Po-
dlaska, syn Andrzeja i Jadwigi,
z domu Makarewiczów, polsk.[i]
ob.[ywateł], pracował [jako] poste-
runkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce
zamieszkania:
- (368) 460 Pietszkowski
Franciszek urodz. 10/III–1899 r. w Nowym-
Świecie ? /Pomorze/, syn Wincen-
tego i Rozalii, z domu Machników,
polsk.[i] ob.[ywate]-l, pracował [ja-
ko] st. posterunkowy śledcz.[ej] po-
licji. Miejsce zamieszkania:
- (369) 460a Poprotny
[Paprotny ?]
Józef-Wacław urodz. 15?/IX–1898 r. m.[iasto]
Warszawa, syn Stanisława i A...li,
z rodziny Wiśniewskich, st. poste-
runkowy, miejsce zamieszkania
m.[iasto] Warszawa.
- (370) 460b Puciński Feliks urodz. 14/V–1883 r. w Wotszczyne
?, Pieszawskiego ? powiatu, syn
Władysława i Józefy, z domu
Kwiatkowskich. Posterunkowy.
Miejsce zamieszkania: Warszawa,
Praga, ul. Siedlecka d. 20.
- (371) 461 Rutkowska Wanda urodz. 11/VII–1903 r. Mandżuria ?,
córka Jana i Emilii, z dom.[u] Ma-
kowska, st. przodownik. Miejsce
zamieszkania: mia.[sto] Wilno, ul.
Łakrełowa ? d. N 5, m. 1

⁵³ Fig. ? Ostaszów, *tamże*, s. 337 Piasecki funkcjonariusz PP, III
komisariat Częstochowa, prawdopodobnie Ostaszów, Piasecki st. post. PP.

- (372) 462^j Ryńrzanka
Jadwiga-Janina urodz. 3/X-1908 r. Gośniewice, Grójeckiego powiatu, córka Jana i Waclawy, z do.[mu] Zakrzewska, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Chocimska d. 23 m. 25.
- (373) 463 Raniszewski
Bolesław urodz. 6/I-1899 r., Ręczaje, powiat Radzymin, syn Józefa i Józefy, z dom.[u] Kurek, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Skierniewicka d. N 34, m. 121.
- (374) 464^k Ruszlewski Edward urodz. 22/XI-1903 r., Marki, Warszawskiego powiatu, syn Marcina i Anastazji, z do.[mu] Chipszów, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: w.[ieś] Marki tej gminy dom Brygzy N 22-3.
- (375) 465 Raczkowski
Eugeniusz-Michał - urodz. 29/IX-1904 r. Warka, Grójeckiego powiatu, syn Władysława i Wiktorii, z do.[mu] Zajączkowska, kontraktowy pracownik. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Wspólna d. 36 m. 14.
- (376) 466 Rososzczyk
Bronisław urodz. 23/X-1901 r. Dąbrowice, Pułtuskiego powiatu, syn Aleksandra i Rozalii, z do.[mu] Polak, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, Chmielna ul. 112, m. 16.
- (377) 467 Rydlewicz Leon urodz. 10/III-1903 r. Brojaślawy?, powiat Strzelno, syn Franciszka i Agnieszki /Agniessy/, z dom.[u] Grześkowiaków, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (378) 468 Rodziewicz
Kazimierz urodz. 14/I-1903 r., w.[ieś] Polce, gmi.[na] Kobylnicka, powiat Poustawski, Wileńskiego województwa, syn Lucjana i Heleny, z dom.[u] Skobieców, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (379) 469 Rasewicz
Kazimierz urodz. 14/XI-1899 r. w.[ieś] Zakrzewo, Płockiego powiatu, syn Jana i Antoniny, z do.[mu] Janczarów, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Dobra d. 62, m. 15.
- (380) 470 Rolajczyk
Eugeniusz urodz. 26/III-1897 r., mia.[sto] Warszawa, syn Wawrzyńca i Eleonory, z do.[mu] Pichocka, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Wilcza d. N 64.
- (381) 471 Romanowicz
Stefan-Cyryl urodz. 7/VII-1905 r., m.[iasto] Warszawa, syn Antoniego i Antoniny, z do.[mu] Niewiadomska, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, Nowe Bródno „Annopol” d. 32 m. 5.
- (382) 472 Roziewicz Robert urodz. 1/VII-1894 r., Siestzytow?, Lubelskiego powiatu, syn Józefa i Julii, z do.[mu] Hałackiewicz, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Browarna d. 17 m. 9.
- (383) 473 Retka Kazimiera urodz. 7/IX-1914 r., Arciechowo, Pułtuskiego powiatu, córka Mateusza i Feliksy, z do.[mu] Darzniewska, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Furmańska d. 10 m. 31.

^j W tekście nr poz. zakreślony kółkiem.

^k W tekście błąd maszynowy, poprawiono z 462.

- (384) 474¹ Rusiecki
Jan-Barnaba urodz. .1/VI-1906 r.,¹ mia.[sto]
Warszawa, syn ¹Józefa¹-Leopolda-
Franciszka i Józefy, z d.[omu] Lan-
gów, posterunkowy. Miejsce za-
mieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul.
Wileńska d. 5, m. 62.
- (385) 475 Rosiak Apolonia urodz. 25/I-1913 r., mia.[sto] War-
szawa, córka Stanisława i Antonii,
z d.[omu] Sikorska, posterunkowy.
Miejsce zamieszkania: mia.[sto]
Warszawa, ul. Krakowskie Przed-
mieście d. 56, m. 24.
- (386) 476 Rygalski Marian urodz. 30 sierpnia 1901 r., w mie.
[ście] Płocku, Warszawskie woje-
wództwo, syn Dydaka i Kata[rz]y-
ny, z d.[omu] A.tansko, polski
ob.[ywateł], pracował [jako] st. po-
sterunkowy. Miejsce zamieszkania:
mia.[sto] Warszawa.
- (387) 477 Radziej[?]owski
Konstanty urodz. 18 grudnia 1899 r., w War-
szawie, syn Josifa i Marianny,
z do.[mu] Milczarek, polski ob.[y-
wateł], pracował [jako] st. poste-
runkowy śledcze.[j] policji. Miejsce
zamieszkania: m.[iasto] Warszawa,
ul. Chroszewska N 55 ? /w 1929 r./.
- (388) 478 Roczek Władysław urodz. 17 listopada 1889 r. we w.[si]
Nowa-Wieś, gmi.[ny] Ręczaj, po-
wiatu Radzyńskiego, syn Rocha
i Katarzyny, z d.[omu] Chacińska,
polski ob.[ywateł], pracował [jako]
niższy pracownik śledcze.[j] policji.
Miejsce zamieszkania: mia.[sto]
- Warszawa, ul. Sołtyka N 4 /w
1938 r./.
- (389) 479 Ratajewski Juljan urodz. 14 lutego 19.0 r., w Krzów-
ka, gmi.[na] Serokomla, powiat Łu-
ków, syn Antoniego i Władysławy
z dom.[u] Prządk[a], polski ob.[y-
wateł], pracował [jako] posterunko-
wy śledcz.[ej] policji. Miejsce za-
mieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (390) 480 Rybowski Tomasz
/Tymofiej/ urodz. 14 lutego 1900 r., w Ogro-
dzieńcu, powiat Olkusz, wojewódz-
two Kieleckie, syn Piotra-Jana i Mi-
chaliny z do.[mu] Morozowa, pol-
ski ob.[ywateł], pracował [jako] st.
posterunkowy śledcz.[ej] policji.
Miejsce zamieszkania: mia.[sto]
Warszawa, Aleje Ujazdowskie, 1-3-
5/17.
- (391) 481 Robotnik Janina urodz. 20 kwietnia 19.5 r., w Ale-
ksandrowie Kujawskim, powiat
Nieszawa, córka Henryka i Józefy,
z dom.[u] Michalska, pracowała
[jako] posterunkowy śledcz.[ej] po-
licji. Miejsce zamieszkania: mia.
[sto] Warszawa.
- (392) 482^m Rusiecka Emilia urodz. 10 maja 1915 r. w Wilnie,
córka Franciszka i Marii z dom.[u]
Olechnowicz, polska ob.[ywatełka],
pracowała [jako] posterunkowy
śledcz.[ej] policji. Miejsce zamiesz-
kania: mia.[sto] Warszawa.
- (393) 483 Rusiniak
Sylwester-Eugeniusz urodz. 3 stycznia [1]910 r. w War-
szawie, syn Wincentego i Marianny,
z dom.[u] Bogucka, polski ob.[y-
wateł], pracował [jako] st. poste-
runkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce

¹ W tekście obok nr pozycji odręcznie napisany znak zapytania.

¹⁻¹ W tekście fragment przekreślony.

^m W tekście cyfra 8 poprawiona odręcznie z cyfry 5 omyłkowo wpisanej.

- zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, Zakroczyńska ul. d. N 13.
- (394) 484ⁿ Reja Piotr urodz. 21 czerwca 1893 r., w Woli Sławińskiej?, Lubelskiego powiatu, syn Kaspra i Józefy, z dom.[u] Ostrowska, polski ob.[ywatel], pracował [jako] przodownik śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa – Praga, na ul. Targowej, d. N 17 /w 1927 r./.
- (395) 485 Rumowski Marian urodz. 31/VIII–1908 r. w Warszawie, syn Aleksandra i Heleny, z dom.[u] Buczyńska, polski ob.[ywatel], pracował [jako] kontraktowy pracownik w śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, Nowy Świat 67.
- (396) 486 Rudzki Leon⁵⁴ urodz. 30 marca 1904 r., we w.[si] Policzna, powiat Kozienski, syn Bolesława i Marianny, z dom.[u] Wojciechowska, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Piękna d. 42, m. 67.
- (397) 487 Ruciński Franciszek urodz. 2/VIII–1903 r., w Błoniu, powiat Błonski, syn Piotra i Ewy, z dom.[u] Osiadacz, polski ob.[ywatel] pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, Saska-Kępa ul. Kryniczna d. N 34 /w 1930 r./.
- (398) 488 Rosa Stanisław urodz. 1 września 1904 r. w Niechnoprze, Siedleckiego powiatu, syn Piotra i Karoliny, z d.[omu] Lewicka, polski ob.[ywatel], pracował [ja-

ⁿ W tekście błąd maszynowy, poprawiono z 483.

⁵⁴ Fig. Ostaszków, Lista, *op. cit.*, s. 149.

- ko] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa Praga Kawęczyńska ul. d. N 8 m. 27.
- (399) 489 Radzicki Stefan urodz. 22/X–1891 r. w Nowej Wsi – Wiśnickiej, powiat Chodzież, syn Jana i Julianny, z domu Kiuchnów, polski ob.[ywatel], pracował [jako] przodownik śledczej policji. Miejsce zamieszkania:
- (400) 490 Sterlingow Borys urodz. 20 lutego 1907 r., w Warszawie, syn Wasyla i Olgi, z domu Rajgsaumów, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (401) 491 Śliwiński Walerjan – urodz. 15 grudnia 1897 r. w m.[ieście] Tiumen, Tobolskiej gub.[erni], na Syberii, syn Marcela? i Melanii, z dom.[u] Martin, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. przodownik śledczej policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa-Praga, Brzeska ul. 21 m. 17 /w 1930 r./.
- (402) 492 Słowikowski Franciszek urodz. 2/IV–1895 r. w Małym Sędzinie?, Gostynińskiego powiatu, syn Ludwika-Wojciecha i Józefy, z domu Rutkowskich, polski ob.[ywatel], pracował [jako] kontraktowy pracownik w XII grupie. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, Brudnowska ul. d. N 14 m. 15.
- (403) 493 Sandomirski Józef urodz. ..grudnia 1897 r. w Warszawie, syn Jana i Antoniny, z domu Przeździeckich, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Św. Wincentego N 8-a.

- (404) 494 Suski Antoni urodz. 25 października 1906 r. we w.[si] Niemcy, powiat Będziński, Kieleckiego województwa, syn Piotra i Wiktorii z rodziny Tomaszewskich, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa.
- (405) 495 Suchowicz Stefan-Jerzy urodz. 31/VII-1909 r. w m.[ieście] Warszawie, syn Eustachego-Józefa i Marii-Leokadii, z dom.[u] Chochulska, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Bugaj d. 8 m. 50.
- (406) 496 Śliwiński Czesław - urodz. 13/VII-1898 r., Rodziwicz, powiatu Gostynińskiego, syn Stanisława i Walerii z domu Paskósza, polski ob.[ywatel], pracował [jako] przodownik śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Piwna 13.
- (407) 497 Sitkiewicz Bolesław-Walerian - urodz. 12 września 1905 r. w Warszawie, syn Jana i Florentyny-Wiktorii, z d.[omu] Buchszewicz, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: Piastów, ul. Orechowa ?, d. Przcińskiego?.
- (408) 498 Stefański Henryk⁵⁵ urodz. 17/VI-1905 r. w Łodzi, syn Antoniego i Karoliny, z dom.[u] Górską, polski ob.[ywatel], pracował [jako] przodownik śledczej policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Bytomska 12/1 /w 198° 6 r./

^o W tekście błąd maszynowy.

⁵⁵ Fig. ? Ostaszków, Tucholski, *op. cit.*, s. 353, Stefański post. PP.

- (409) 499 Sikora^p Stefan⁵⁶ urodzony 5 września 1897 r. w Nogowomic ?, Będzińskiego powiatu, syn Jancetta i Agnieszki, z do.[mu] Gochta, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Szara 10 m. 25.
- (410) 500 Stępniewska Feliksa-Stanisława urodz. 6 kwietnia 1897 r., w Warszawie, córka Onufrego i Katarzyny, z dom.[u] Rocznik, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Międzychodzka ? d. 17, m. 3.
- (411) 501 Skucha Stanisław - urodz. 8 lipca 1906 r., w.[ieś] Podzamcze, Kępińskiego powiatu, syn Łukasza i Józefy, z d.[omu] Bednarko, polski ob.[ywatel], służył [jako] posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Kopernika d. N 18, m. 21.
- (412) 502 Sobieska Konstancja - urodz. 15 marca 1900 r. Garłów?, córka Konstantego i Józefy, z d.[omu] Muchowin, polska ob.[ywatelka], pracuje [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Żelazna d. N 45, m. 23.
- (413) 503 Sygulski Feliks - urodz. 14/XI-1898 r., w Muchowie?, powiat Łęczycza, syn Tomasza i Marianny, z dom.[u] Steglińska, polski ob.[ywatel], st. przodownik śledczej policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.

^p W tekście nr poz. i nazwisko odręcznie podkreślone.

⁵⁶ Fig. ? Lista, *op. cit.*, s. 243, lista... Sikora funkcjonariusz PP, posterunek Kobylija, pow. Równe; Tucholski, *op. cit.*, s. 348 - Ostaszków.

- (414) 504 Suchorski Władysław urodzony 17.I-1884 r. w m.[ieście] Chełm ?, syn Pawła i Ignatii, z d.[omu] Fedorowicz, polski ob[ywate]-l, pracował [jako], st. posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania - m.[iasto] Warszawa, ul. Bednarska dom N-31.
- (415) 505 Stębrowicz Zbigniew urodzony 28 czerwca 1910 r. w Żyrardowie, Warszawskiego województwa, syn Jana i Stanisławy, z d.[omu] Lisicka, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śledcze.[j] policji.
- (416) 506 Sikorski Marian-Feliks urodzony 11 grudnia 1895 r., syn Antoniego i Wiktorii, we w.[si] Zabłotce, powiat Brody, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] przodownik śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania mia.[sto] Warszawa.
- (417) 507 Siepracki Edward urodzony 4 lipca 1903 r. we w.[si] Suchowola, gmi.[na] Chmielnik, Stopnickiego powiatu, syn Piotra i Antoniny, z d.[omu] Korczyńska, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania - Warszawa Praga, ul. Wileńska dom N-5, m. 30.
- (418) 508 Ślusarz Helena - urodzona 11 czerwca 1915 r. w.[ieś] Łaszki Górne, gmi.[na] Brzozdowce, powiat Bóbrka, Lwowskie województwo, córka Karola i Marii z d.[omu] Paduch, polsk.[i] ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania m.[iasto] Warszawa.
- (419) 509 Solka Stanisław urodzony 24 lipca 1906 r. w Bułkowie, starostwo Płockie, syn Josifa i Franciszki, z d.[omu] Jamroziak, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania m.[iasto] Warszawa.
- (420) 510 Sobczyński Marian urodzony 7 września 1892 r. w Warszawie, syn Antoniego i Marianny, z d.[omu] Koljak, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania - m.[iasto] Warszawa, ul. Ogrodowa ?, dom 49 m. 71 /w 1926 r./.
- (421) 511 Sosiński Aleksander urodzony 7.X?II-1896 r. w Budach Grabskich, powiat Skierniewice, województwo Warszawskie, syn Jana i Julianny, z d.[omu] Niemczyk, pracował [jako] st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania m.[iasto] Warszawa, ul. Strzelecka 33.
- (422) 512 Stychno Jan urodzony 9 lutego 1910 r. w Sosnowcu, syn Jakuba i Katarzyny, z domu Zając, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa.
- (423) 513 Stolarczyk Ignacy urodzony 5 sierpnia 1907 r. we w.[si] Wiewiec, gmi.[na] Zamość, powiat Radomsk, syn Stiepana i Magdaleny, z d.[omu] Chataczkiewicz, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Św[ięto]jańska dom 7/9 m. 4.
- (424) 514 Skiermański Jan urodz. 25 listopada 1903 r. w m. Wrocławskie ?, syn Josifa i Heleny, z d.[omu] Borkowska, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa.
- (425) 515 Sobczyński Józef urodzony 20 sierpnia 1901 r. w Warszawie, syn Henryka-Aleksan-

- dra i Ludwiki, z d.[omu] Wiłkowska, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania ul. Plac Paryski dom 19 m. 68.
- (426) 516 Strojek Bolesław urodzony 28 stycznia 1909 r. w Goszkowicach, powiat Piotrków, Łódzkie województwo, syn Władysława i Julii, z domu Milczarkiewicz, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania - mia.[sto] Warszawa.
- (427) 517 Salomon Josif urodzony 19.III-1897 r. w Warszawie, syn Macieja i Stefanii, z d.[omu] Malinowska, polski ob.[ywate]l, pracował [jako] st. posterunkowy śledcze.[j] policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (428) 518 Stabrowski Teodor urodzony 9.III-1886 r., w Krotoszynie, syn Konstantyna i Józefy, z domu Pietrzak, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śledczej policji.
- (429) 519 Skrzypczyńska Maria-Anna-Halina urodzona 16 lipca 1912 roku w Ostrowie, powiat^r, córka Tadeusza i Zofii, z domu Kamieńskich, polska ob.[ywate]l-ka, pracowała [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania Ostrów, Ryńsk 22.
- (430) 520 Świrski Rajmund urodzony 25 sierpnia 1910 r. w.[ieś] Dosinie, powiat Łastowicki - /Rosja/, syn Klemensa i Krystyny z domu Iwanickich, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji.

- (431) 521 Stachurski Jan urodzony 1906 r. w Kielcach, syn Michała i Wiktorii, z domu Sołtyków, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: Kielce, ul. Seminaryjska dom N-26.
- (432) 522 Stanka Władysław [urodz.] 25 czerwca 1909 r., w Częstochowie, syn Stefana i Marianny, z domu Kottów, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: Częstochowa, ul. Kruszwicka, dom 1-32.
- (433) 523 Skibicki Jan-Leon urodzony 28.II-1912 r. Kozaczówka, powiat Borszczów, syn Leona i Adeli, z domu Chorów, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śledcze.[j] policji. Miejsce zamieszkania - Bursztyn, powiat Rohatyński.
- (434) 524 Stoszewski Ludwik-Władysław urodzony 25 sierpnia 1906 r., w Kałuszynie, powiat Mińsk Mazowiecki, syn Józefy i Władysławy z domu Gojskich, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania ul. Cicha 5 m. 2-a.
- (435) 525 Staszewski Stanisław urodzony 12.VIII-1903 r. w Grabowie, powiatu Sierpeckiego? syn Ignacego i Karoliny z domu Rudelrich ?, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji.
- (436) 526 Stolarczyk Bolesław urodzony 16.X.1904 r. w.[ieś] Zalesie, gmi.[na] Sarnów, powiatu Kozienickiego, syn Edwarda i Anny, z domu Wielgomasów. Polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji.

^r W tekście brak nazwy.

- (437) 527 Stolarski Władysław urodzony 23.VII-1900 r. w.[ieś] Knyczki, gmi.[na] Labereki?, powiatu Pułtuskiego, syn Antoniego i Karoliny z domu Wachnieckich, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy. Miejsce zamieszkania w.[ieś] Knyczki, gmi.[na] Labereki?, powiat Pułtusk.
- (438) 528 Ściborowski Piotr – urodzony 31.I-1904 r. rodem Wólka Sulejewska, powiatu Radzyńskiego, syn Jakuba i Elżbiety, z domu Sasinów, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania w.[ieś] Wólka Sulejewska powiat Radzyński.
- (439) 529 Sałustowicz Jan urodzony 23.XII-1907 r. w Leżajsku, powiat Łañcut, syn Ignacego i Barbary, z domu Garbackich, polski ob.[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy.
- (440) 530 Staszewska Barbara-Krystyna urodzona 3.I-1915 r. w Żytnie, powiat Skierniewicki, córka Piotra i Felicji, z domu Chaupt, polska ob[ywate]-lka, pracowała [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania – Skierniewice, ul. Sienkiewicza 18.
- (441) 531 Stykla Michał urodzony 6.XII-1880 r. st. .wiezna, Warszawskiego powiatu, syn Andrzeja i Anny z domu Lejbrantów, polski ob[ywate]-l.
- (442) 532 Sepczyłko Maria urodzona 25 grudnia 1909 r. w Warszawie, córka Jana i Anieli-Konstancji, z domu Łagowskich, polski ob[ywate]-lka, pracowała [jako] kontraktowy pracownik. Miejsce zamieszkania – Nowy Świat 62 m. 37-a.
- (443) 533 Sosin Jan urodzony 16.IX-1898 r. Chrzęsne, powiat Radzyński, syn Józefa i Wiktorii, z domu Wilczaków, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania – Chrzęsne, Radzyński powiat.
- (444) 534 Stolarski Feliks urodz. 11 maja 1900 r., w.[ieś] Paszenki, powiat Radzyń syn Pro-[ko?]pa i Zofii, z domu Szaniawskich, polski ob[ywate]-l, pracował [jako] posterunkowy. Miejsce zamieszkania – m.[iasto] Warszawa, Wolska 54 m. 91.
- (445) 580 Chandke Józef – urodzony 10/II-1881 r., Mijaćków, powiat Będziński, syn Kazimierza i Wincentyny, z domu Dacysziwskich, polski obywatel. Miejsce zamieszkania: ul. Ciepła 19 m. 25.
- (446) 581 Chlebowski Władysław-Stanisław – urodzony 8 maja 1897 roku w Warszawie, syn Andrzeja i Katarzyny, z domu Staregów, polski obywatel, pracował [jako] przodownik śledczej policji. Miejsce zamieszkania: ul.Targowa 14. m. 7.
- (447) 582 Chociński Juljusz-Aleksander – urodzony 14 maja 1909 r., we w.[si] Gomulin, gmi.[na] Szydłów, powiat Piotrkowski, województwo Łódzkie, syn Tadeusza i Marii-Seweryny z domu Lisickich, polski obywatel, pracował [jako] posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Piotrków, ul. Stroczyńska 4.
- (448) 583 Chaber Ryszard urodzony 13/IX-1907 roku m.[iasto] Warszawa, syn Jana i Janiny, z do.[mu] Sobiewskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Dzielna 69 m. 61.

- (449) 584 Chudzik Ludwik⁵⁷ – 22 lipca 1897 rok urodzenia, rod.[em z] Makowa – Podhalańskiego, powiat Wadowice, syn Aleksandra i Rozalii, z domu Wątróbka, polski obywatel, pracował [jako] przodownik śledczej policji. Miejsce zamieszkania:
- (450) 585 Figiel Tadeusz-Konstanty – urodzony 20/XII-1907 r., w m.[ieście] Warszawie, syn Hipolita i Marianny, z rodziny Łaskowskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Nowy Rembertów, ul. Gen. Bema N 4, m. 10.
- (451) 586 Fabian Alina-Wanda – urodz. 23/VII-1911 r., w Zychle- niach? córka Karola i Elżbiety, z rodziny Hęzirowskich, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Jabłonna-Bukowiec, Działka d. 225 /Warszawskiego powiatu i województwa/.
- (452) 587 Figurska Antonina-Helena – urodzona 6/VI-1894 roku, m.[iasto] Warszawa, córka Antoniego i Marianny, z rodziny Jaworskich, registratorka. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, Wopulna? ul., d. 14, m. 20.
- (453) 588 Faprotny Józef-Wacław – urodzony 15/IX-1898 roku, mia.-[sto] Warszawa, syn Stanisława i Adeli, z rodziny Wiśniewskich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (454) 589 Fałat Józef – urodz. 26/I-1894 r., syn Jana i Petroneli, z do.[mu] Cygan, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, Goskowa? d. N 1.

⁵⁷ Fig. Ostaszaków, Lista, *op. cit.*, s. 41.

- (455) 590 Fogel Zygmunt- Władysław – urodzony 2 maja 1901 roku, mia.[sto] Warszawa, syn Jana-Bolesława i Leopoldy-Teofili, z d.[omu] Skworzyńska, przodownik. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Lublin, Wokzalna? ul., d. N 31.
- (456) 591 Fenrycht Ireneusz – urodzony 28/VI-1897 r., mia.-[sto] Warszawa, syn Kazimierza i Małgorzaty-Anny, z d.[omu] Wiśniewska, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa Praga, Łaskopowa N 4-26, okr. 14.
- (457) 592 Figura Juljan – urodzony 20/I-1912 r., w Bojskach! gmina Dziurkow? Hżeckiego powiatu, Kieleckiego województwa, syn Józefa i Józefy, z d.[omu] Bi- niendów, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: tamże.
- (458) 593 Frątczak kamila – urodzona 6/III-1909 roku, Nowe Chojny, córka Wojciecha i Bronisławy, z d.[omu] Gross, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Wopulna? d. N 10.
- (459) 594 Frankowski Karol-Zygmunt – urodzony 2/VI-1902 r., Żerań, gmi.[na] Bródno, Warszawskiego powiatu, syn Władysława i Emilii, z do.[mu] Antoniak, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, Błaszana d. 5, m. 26.
- (460) 595 Frąckiewicz Józef – urodz. 23/I-1907 r., w majątku Przeszczany?, Hrubieszowskiego powiatu, z d.[omu] Gozdków, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: Sielec, gmi.[na] Rakołupy?, powiatu Chełmskiego, Lubelskiego województwa.

- (461) 596 Finkowski Antoni – urodzony 5/I-1904 r., mia.[sto] Kowel, syn Jana i Zofii, z dom.[u] Metler, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Kowel, ul. Monopolowa d. N 81.
- (462) 597 Frzlewicz Jan – urodzony 14/VI-1909 r., w Ludźmierzu, powiat Nowy Targ, Krakowskiego województwa, syn Pawła i Agnieszki /Agniessy/, z d.[omu] Sinka, przodownik. Miejsce zamieszkania: Ludzmiierz, powiatu Nowotarskiego, Krakowskiego województwa.
- (463) 598 Foflak Edward – urodzony 18/XI-1896 r., mia.-[sto] Warsza.[wa], syn Jana i Marii, z d.[omu] Jung, st. przo[dow]nik. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, [ul.] Daniłowiczowska? d. N 8, m. 15.
- (464) 599 Frenchowicz Motisław? – urodzony 11/VI-1906 r., w m.[ieście] Częstochowie, syn Władysława i Michaliny, z d.[omu] Rosołowska, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Towarowa d. N 27, m. 32.
- (465) 600 Fiesser Stanisława – urodzona 18/IV-1913 r., mia.-[sto] Warszawa, córka Ignacego-Edmunda i Florentyny, z d.[omu] Jasicka, posterunkowy. Miejsce zamieszkania: Czerniakowska ul. d. N 212, m. 96.
- (466) 601 Fiołek Edward-Joachim – urodz. 29/VIII-1904 r., w Jędrzejewie, syn Tomasza i Florentyny, z d.[omu] Kalinowskich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: Zakrzów, Janowskiego powiatu, Lubelskiego województwa.

- (467) 602 Filutowski Andrzej⁵⁸ – urodzony 6/XI-1896 r. w Mrozach, gmi.[na] Korabawice, powiat Skierniewicki, syn Stanisława i Marianny, z domu Kotyńskich, polski ob.[ywatel], pracował [jako] przodownik śledczej policji. Miejsce zamieszkania:
- (468) 603 Szarf Władysław⁵⁹ – rodzice: Ludwik i Anna, urodzony w 1893 r. w Warszawie, pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Kredytowa d. N 4, m. 27-b.
- (469) 604 Szyling Stefan-Antoni – rodzice: Stefan-Rajmund i Wiktorja. Urodzony w 1898 r. w Warszawie. Pracował [jako] st. przodownik śledczej policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Mokołowska d. 69, m. 22.
- (470) 605 Szczepański Antoni – rodzice: Jan i Marianna. Urodzony w 1890 r. we w.[si] Wólka – Kozodawska, Grójeckiego powiatu. Miejsce zamieszkania: Warszawa, ul. Jagiellońska d. N 9, m. 19.
- (471) 606 Szaniawski Marian-Aleksander – rodzice: Władysław i Ludwika. Urodzony w 1895 r. w Warszawie, pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania – m.[iasto] Warszawa, ul. Hoża? 64 m. 33, Warszawa ul. Rejtana d. 6, m. 21.
- (472) 607 Szabłowski Leopold – rodzice: Antoni i Franciszka, z domu Mickiewiczów. Urodził się w 1899 r. w mie.[ście] Kojdopowo, Mińskiego okręgu /Rosja/. Pracował [jako] przodownik śledczej po-

⁵⁸ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 53.

⁵⁹ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 167, ur. 1892 r.!

- licji. Miejsce zamieszkania: Baranowicze, ul. Szosowa, d. N 149.
- (473) 608 Szastak Bolesław – rodzice: Ludwik i Marianna. Urodził się w 190. roku w Sarnowie, Będzińskiego powiatu. Pracował [jako] st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania: w Sarnowie.
- (474) 609 Szur Franciszek – rodzice: Franciszek i Józefa Markiewicz. Urodził się w 1900 r. we w.[si] Stara, powiat Kozienice. Pracował [jako] st. posterunkowy śledczej policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Gęsia d. 101, m. 15.
- (475) 610 Szykiewicz Stanisława – rodzice: Paweł i Ewa z Majewskich. Urodziła się w 1898 r. w Warszawie. Pracowała [jako] registrarorka w śledczej policji X grupa. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Czackiego 10 m. 29.
- (476) 611 Szuller Stanisława-Leonarda rodzice: Adolf i Zuzanna z [domu] Szram. Urodziła się w 1886 r. w Warszawie. Pracowała [jako] registrarorka w śledcz.[ej] policji X grupy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Wielka 57.
- (477) 612 Szlęzak Zygmunt rodzice: Władysław i Helena z Fornalów. Urodził się w 1908 r. w Bliżynie, powiat Konecki. Pracował [jako] st. posterunkowy śl.[edczej] pol.[icji]. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Kawęczyńska 73.
- (478) 613 Szepielew Konstanty rodzice: Konstanty i Leokadia z Langów. Urodził się w 1907 r. w Warszawie. Pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Furmańska d. 6 m. 34.

- (479) 614 Szymańska Bronisława-Wanda rodzice: Adam i Józefa-Bronisława z Chechow. Urodziła się w 1914 r. w Warszawie, pracowała w kancelarii śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Rojeziwska ? d. 110/8.
- (480) 615 Szatkowski Piotr rodzice: Franciszek i Petronela z Wo.czaków. Urodził się w 1901 r. w Warszawie, ul. Białostocka 23, pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Grochowska d. 85-a.
- (481) 616 Szafter Szymon rodzice: Geszon? i Siei?, urodził się w 1903 r. w Skomorochach /Starych/. Pracuje [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania - m.[iasto] Warszawa, ul. Stanisława Augusta d. 127.
- (482) 617 Szaban Wiktoria-Eugenia rodzice: Józef-Wacław i Stanisława Rodiias. Urodziła się w 1911 r. w Warszawie z Szelestowskich. Pracowała w śledczym wydziale mia.[sta] Warszawy. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Wilno, ul. Archanielska d. 4 m. 4.
- (483) 618 Szwec Eugeniusz-Stiepan rodzice: Wacław i Marianna z Godyszewskich. Urodził się w 1901 r. w Warszawie, pracował [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Towarowa 62.
- (484) 619 Szulc Marian rodzice: Jan i Katarzyna z Mięczykowskich. Urodził się w 1897 r. w m.[ieście] Byłoni?, Starogardzkiego powiatu. Pracował [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Miedziana 5.

- (485) 620 Szablewski Józef   rodzice: Jan i Władysława z Płotkowskich. Urodził się w 1905 r. w Rumunkach-Jastrzębich, Lipnowskiego powiatu, Warszawskiego województwa. Pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: w Rumunkach Jastrzębich – Lipnowskiego powiatu.
- (486) 621 Szymański Michał⁶⁰   – rodzice: Aleksander i Ewa z Maguszewskich. Urodził się w 1897 r. we w.[si] Repki Sokołowskiego powiatu. Pracował [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania – m.[iasto] Warszawa, ul. D?obra d. 5 m. 19.
- (487) 622 Szymkowski Roman   rodzice: Antoni i Wiktoria z Kondratowicz.[ów]. Urodził się w 1911 r. w Białymstoku, ul. Drewniana, d. 7. Pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Białystok, ul. Drewniana 7.
- (488) 623 Szruder Józef   rodzice: Józef i Stanisława z [domu] Szruder. Urodził się w 1891 r. w Baranowie, Tarnobrzeskiego powiatu. Pracował [jako] przodownik śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: Tłumacz, Tłumacki powiat, Stanisławowskiego województwa.
- (489) 624 Szenker Jakub   rodzice: Abram i Emilia z Pir. Urodził się w 1877 r. w Berdyczowie Podols.[kim]. Pracował [jako] przodownik śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Łosno ? d. 41 m. 14.
- (490) 625 Szypnicki Józef   rodzice: Jakub i Julia, urodził się w 1904 r. we w.[si] Brzesz, Few-

⁶⁰ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 171.

- (491) 626 Szrojeder [Szroeder] Leon

drzeszewskiego? powiatu, ..leskiego województwa. Pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Zakrzewska 6.

urodz. 3/XI–1903 r. w Stawochinie? powiat .orski?, syn Józefa i Marty z domu Wintów, polsk.[i] ob.[ywa-
tel], pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Pieterska 12 m. 10.

- (492) 627 Czyż Onufry⁶¹

rodzice: Bronisław i Bronisława z Romanowskich. Urodził się w 1902 r. w Nowej-Wilejce, Wileńsko-Trockiego powiatu. Pracował [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: w.[ieś] Folwarki, Wileńsko-Trockiego powiatu /w 1928 r./.

- (493) 628 Czyż Kazimierz⁶²

rodzice: Fiodor i Apolonia z Wachowskich. Urodził się w 1906 r. w Sosnowcu. Pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: Czeladź, ul. Będzińska 20.

- (494) 629 Czarniecki Ignacy

rodzice: Władysław i Wanda z Borawskich?. Urodził się w 1904 r. w Chałachowie?, Warszawskiego powiatu. Pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: Łomża, ul. Hetczyńska? d. 3 /w 1929 r./.

- (495) 630 Czarnowski Ryszard-Witold

rodzice: Witold i Antonina, z Gralewskich. Urodził się w 1889 r. 28 marca, w Nieszawie, Warszaw-

⁶¹ Fig. ? *tamże*, s. 230, lista... Czyż funkcjonariusz PP Leśmierz, pow. Łęczyca, por. poz. 628.

⁶² Por. poz. 627.

- (496) 631 Czokało Edward
skiego województwa, pracował [jako] przodownik śledczej policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Krochmalna d. 33-a.
- rodzice: Jan i Weronika, z d.[omu] Jackiewicz, urodził się 16/XI-1901 r. w Wilnie, polski ob.[ywateł], pracował [jako] st. przodownik śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: w Radcetic? – powiat Warszawski.
- (497) 632 Czachorowski Stanisław-Leon
urodz. 10 kwietnia 1892 r. w Warszawie, syn Ignacego i Franciszki, z d.[omu] O..ińska, polski ob.[ywateł], pracował [jako] st. przodownik śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Świętokrzyska N 12.
- (498) 633 Cześczyk Franciszek
urodz. 7 listopada 1901 r., w Dubowie ?, gmi.[na] Olszew, powiat Sokółowski, Lubelskie województwo, syn Franciszka i Władysławy, z d.[omu] Ostrowska, polski ob.[ywateł], pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Daniłowiczowska d. N 10 /w 1926 r./.
- (499) 634 Czak Antoni
urodz. 18 maja 1909 r. w Pieniakach, powiat Brody, syn Walentego i Karoliny, z d.[omu] Legowtowska, polski ob.[ywateł], pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa.
- (500) 635 Czap.g.a Zygmunt
urodz. 17 sierpnia 1903 r. w Starych-Wyskitkach, powiat Warszawski, syn Stanisława i Rozalii, z d.[omu] Goździcka, polski ob.[ywateł], pracował [jako] st. posterunkowy

(501) 636 Czabera Ryszard

śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.

urodz. 13 września 1907 r. w Warszawie, syn Joanta? i Janiny, z d.[omu] Sobiczewska, ob.[ywateł] polski, pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, Dolna ul. d. N 69, m. 61.

(502) 637 Camulski Władysław

10/X-1896 r. w Puławach, syn Piotra i Zofii z domu Rutkowskich, polski ob.[ywateł], pracował w śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Karolkowa d. 45.

(503) 638 Ciesielski Wojciech⁶³

urodz. 10/IV-1897 r., w Kluczewie, powiat Śmigiel, syn Walentego i Antoniny z Bieczynskich, polski ob.[ywateł], pracował [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: -

(504) 639 Szesła Roman

urodz. 7/VIII-1902 r. w Sosnowcu, Będzińskiego powiatu, syn Ignacego i Kazimiery z domu Ziernickich, pracował [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Sosnowiec, ul. Dębowa 12.

(505) 640 Ciepielewska Leokadia

urodz. 26/VII-1913 r. w Gościńcu, powiat Ostrów-Siedlecki, córka Władysława i Bronisławy z domu Ta.szeckich, polsk.[i] ob.[ywateł], pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Koszykowa d. N 13, m. 15.

⁶³ Fig. ? *tamże*, s. 230, lista... Ciesielski posterunkowy PP.

- (506) 641 Cienkowski Grzegorz urodz. 19/II-1897 r. w Reczeńcu ?, powiat Toruń, syn Antoniego i Weroniki z domu Wilczyńskich, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: -
- (507) 642 Cizon Tomasz-Krystian urodz. 15/XII-1900 r. w Studzienicach, powiat Bytom, syn Jana i Franciszki z domu Cichlów, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: -
- (508) 643 Ciękało Edward urodz. 20/IX-1902 r. w Stawacińsku, powiat Biała-Podlaska, syn Marcina i Joanny z domu Romualda Czarnieckiego, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Młynarska 18 m. 63.
- (509) 644 Pastelli Ewa urodz. 18/II-1914 r. w Kiszalewie /Rosja/, córka Wacława i Jadwigi, z domu Lisowska, polsk.[a] ob.[ywatelka], pracowała [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Wilcza 51 m. 24.
- (510) 645 Cwienka Karol-Józef urodz. 10/I-1912 r., Trzciane?, powiat Mielec, Krakowskie województwo, syn Jana i Katarzyny z domu Szyszków, polsk.[i] ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: w ?, poczta Czermin, Mieleckiego powiatu.
- (511) 646 Ciok Jan urodz. 6/II-1902 r. we w.[si] Kochanów, powiat Opatów, syn Stanisława i Ewy z domu Sadkowskich, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] po-

- (512) 647^s Cybulski Stanisław urodz. 6/-1901 r., w Rembertowie, powiat Grójec, syn Miłkołaja i Rozalii z domu Kobalskich, polsk.[i] ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Pańska d. 63 m. 12.
- (513) 648 Centkowski Czesław⁶⁴ urodz. 26/II-1905 r. w Kazimierzowie, powiat Nieszawski, syn Jana i Małgorzaty z domu Winkowskich, polsk.[i] ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: Wojciechowo, gmi.[na] Lubanie, powiat Nieszawa.
- (514) 649 Cybulski Walerian-Stanisław urodz. 7/V-1906 r. Warszawa, syn Ludwika i Anastazji z domu Filipowiczów, polsk.[i] ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śl.[edczej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, Nowe Miasto 6 m.
- (515) 650 Cwalina Teofila-Wiesława urodz. 8/X-1907 r., mia.[sto] Warszawa, córka Teofila i Walerii, z d.[omu] Mroszkowska, kontraktowy pracownik. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Łuczka 26/25.
- (516) 651 Cikosz Kazimierz-Adam urodz. 30/I-1907 r., Ostrów, powiat Brzeziński?, syn Adolfa i Feliksy, z d.[omu] Rojeckich, st. posterunkowy. Miejsce zamieszkania:

^s W tekście błąd maszynowy, poprawiono z 646.

⁶⁴ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 39, jako żołnierz zawodowy, Ochrona Marszałka Polski.

- Strzemieszyce-Wielkie, Sła[w?]kowska ul. d. 306.
- (517) 652 Ćwik Stanisław urodz. 22/IV-1893 r., w Rząśnikach, powiat Pułtuski, syn Franciszka i Marianny, z d.[omu] Mieng, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa.
- (518) 653 Ejsmontowa Waleria – urodz. 1/VIII-[1]91. r. w Soroczycach?, Grodzieńsk.[iego] powiatu, córka Józefa i Józefy z domu Chwesko, polsk.[a] ob.[ywatelka], pracowała [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: Grodno, ul. Orzeszkowa 44.
- (519) 654 Erdeli Mieczysław – urodz. .../X-1903 r. w Warszawie, syn Zygmunta i Marii-Anny z domu Pożulskich, polsk.[i] ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Mariensztat d. 3 m. 29.
- (520) 655 Józwicki Antoni [urodz.] 15/VI-1903 r. w Łaskarzewie, powiat Garwoliński?, Lubelskie województwo, syn Andrzeja i Anieli, z d.[omu] Górewicz, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Ogrodowa, d. N 46 m. 62.
- (521) 656 Juchniewski Bolesław urodz. 11/VIII-1910 r., w Sinej Górze, powiat Wołożyn-Nowogródzki, syn Szymona i Józefy z d.[omu] Milewska, polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa.

(522) 657 Juskowiak Franciszek⁶⁵

urodz. 24/VII-1901 r. w Wielkich Łękach, powiat Śmigieński, Poznańskiego województwa, syn Tomasza /Fomy/ i Apolonii, z d.[omu] Szczepaniak, polsk.[i] ob.[ywatel], pracował [jako] st. [posterunkowy] śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa ul. Ciepła 13 /w 1926 r./.

(523) 658 Jakowicki Juljan

urodz. 17 sierpnia 1909 r. w Żyto mierzu, syn Stanisława i Bronisławy, z d.[omu] Szpakowsk.[a] polski ob.[ywatel], pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa.

(524) 659 Jabłoński Jan

urodz. 24 czerwca 1886 r. w.[ieś] Kąpiel?, powiat Słupecki, syn Franciszka i Anastazji, Koncent, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa, ul. Tarchomińska 11 m. 27.

(525) 660 Jankowski Piotr

urodz. 1/I-1904 ? r. w.[ieś] Terpiłowicze, gmi.[na] Turna, powiat Brześć n/Bugiem, polski ob.[ywatel], syn Bronisława i Teresy, z d.[omu] Terpiłowska, pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Łochowska d. 17 m. 22.

(526) 661 Janczak Stanisław

urodz. 31/-1903 r., w B...st, powiat Garwoliński, Siedleckiej gub.[erni], syn Jana i Marianny, z d.[omu] Jasiak, polski ob.[ywatel], pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.

⁶⁵ Fig. Ostaszów, *tamże*, s. 76.

- (527) 662 Jagodzińska Antonina urodz. 8/VII-1892 r. w Wilnie, córka Stanisława i Anny, z d.[omu] Giełożewska, polsk.[a] ob[ywateł-ka], pracował.[a] [jako] st. posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Złota d. 30? m. 28 /w 1920/.
- (528) 663^t Jaszczolt Walenty urodz. 9/XII-1905 r. w Białych Kwaczołach, gmi.[ny] Boguty, Białostockie województwo, syn Piotra i Feliksy, z d.[omu] Zawistowska, polsk.[i] ob.[ywateł], pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa.
- (529) 664^u Jankowska Apolonia urodz. 9 lutego 1900 r. w Warszawie, córka Aleksandra i Józefy, z d.[omu] Awdeldt, polsk.[i] ob.[ywateł], pracowała [jako] registrarorka śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Stalowa 13 /w 1931 r./.
- (530) 665 Jachiński Mieczysław urodz. 25 maja 1903 r. w Stalmierzu, powiat Rypiński, syn Walentego i Stanisławy, z d.[omu] Piędraszewska, polski ob.[ywateł], pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa.
- (531) 666 Jarosławski Lucjan urodz. 7 stycznia 1905 r., w Opalu Lubelskim, Lubelskie województwo, syn Stanisława i Marianny, z d.[omu] Rybek, polski ob.[ywateł], pracował [jako] posterunkowy śled.[czej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa, ul. Chłopickiego d. N 20.
- (532) 667 Jasiński Kazimierz-Tadeusz urodz. 17 października 1909 r. w mie.[ście] Sielec?, syn Władysława-Lucjana i Lucyny-Janiny z d.[omu] Bogustawska, pracował [jako] posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa.
- (533) 668 Jaszcz Ludwik-Jakub urodz. 22 kwietnia 1902 r., w Radomyślu-Wielkim, powiat Mielec, Galicja, syn Franciszka i Bronisławy, z d.[omu] Kopiecka, polski ob.[ywateł], pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: m.[iasto] Warszawa.
- (534) 669 Janczarek Stanisław urodz. 24/IV-1896? r., w Sterambówie?, powiat Płoński, syn Włosa i Rozalii, z d.[omu] Szczapanowska, polski ob.[ywateł], pracował [jako] przodownik śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.
- (535) 670 Jaszczanin Stefan urodz. 15/XII-1907 r. w Landwarowie, Wileńskiego województwa, syn Wincentego i Felicji, z d.[omu] Butkow, polski ob.[ywateł], pracował [jako] st. posterunkowy śledcz.[ej] policji. Miejsce zamieszkania: mia.[sto] Warszawa.

Za zgodność:
 Pom.[ocnik?] Pełnomocnika Oper[acyjnego] 3 Wydziału UGB
 sierżant Pań.[stwowego] Bezpieczeństwa /Rawicki/
 [podpis Rawickiego]

^t W tekście błąd maszynowy, poprawiono z 773.

^u W tekście błąd maszynowy, poprawiono z 774.

Do wszystkich nacz.[elników] obwodowych i powiatowych zarządów NKWD Zachodniej Białorusi

mia.[sto] _____

Przesyłam w przekładzie z języka polskiego spis urzędników tajnej policji państwa polskiego z województw zachodniej Białorusi, liczący 134 osoby.

Spis sporządzono na podstawie księgi rejestrowej składu osobowego polskiej tajnej policji, odnalezionej w materiałach dostarczonych z Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi.

Polecam bezzwłocznie przeprowadzić poszukiwania i aresztować wszystkich wymienionych na liście imiennej osób.

Spis urzędników tajnej policji z województw Zachodniej Ukrainy, być może ukrywających się na terytorium Zachodniej Białorusi, wyślemy w uzupełnieniu w najbliższym czasie.

O aresztowaniu i przebiegu śledztwa meldować.

Załącznik: spis na „36” kartach.

c/p Ludowy Komisarz Spraw Wewnętrznych BSRR
st. major państwowego bezpieczeństwa¹ (Ł. Canawa)

Za zgodność: st. pełnomocnik oper[acyjny]² 2 oddziału 2 wydziału UGB³ NKWD RSRR-sierzant państwowego bezpieczeństwa⁴

(Antoszyn)

[podpis nieczytelny]

„19” grudnia 1939 r.

N° 7717/4

mia.[sto] Mińsk,-

^a Foliacja archiwalna 1; w lewym górnym rogu pisma odręcznie sporządzona dekretacja o treści „Czysznowu? do wykonania” z datą 23/XII. oraz nieczytelnym podpisem, u dołu pisma odręcznie sporządzony numer 439 (podkreślony), pod nim data 23.XII.[19]39 r.

¹ St. major bezpieczeństwa państwowego – stopień oficerski organów bezpieczeństwa ZSRR z końca lat trzydziestych.

² W tekście opierupolnomoczien – brak polskiego odpowiednika.

³ UGB (Uprawlenije Gosudarstwiennoj Biezopasnosti) – Zarząd Bezpieczeństwa Państwowego.

⁴ Sierzant bezpieczeństwa państwowego – stopień oficerski organów bezpieczeństwa ZSRR z końca lat trzydziestych, odpowiednik stopnia st. lejtnanta w Armii Czerwonej.

SPIS

członków tajnej policji według województw

1. BIAŁOSTOCKIE WOJEWÓDZTWO^a

Lp.	Poz.	Nazwisko i imię	Tekst
(1)	1.	Balcer Jan, ⁵	ur. 25/II-1905 r., wykształcenie – magister prawa. Podporucznik rezerwy. Od 15/VII-1937 r. Śledczy wydział w Białymstoku w stopniu podkomisarza.
(2)	2.	Worot[y]ński Adam,	ur. 30/VIII-1896 r., ukończył gimnazjum, wdowiec, porucznik kadry zapasowej. Od 1/VII-1923 r. do 7/X-1926 r. w granicznej policji w Białostockim województwie. Od 8/X-1926 r. do 5/VII-1927 r. Kom.[endant] komp.[anii] i ofic.[er] insp.[ekcyjny] kom.[endy] wojew.[ódzkiej] w Białymstoku. Od 9/II-1936 r. Pow.[iatowy] Komend.[ant] w Wysokiem – Mazowieckim w stopniu podkomisarza.
(3)	3.	Waczków Leon,	ur. 3/XI-1894 r., ukończył 7 kl.[as] średniej szkoły. Żonaty, żona Sta-

^a Foliacja archiwalna 2-10.

⁵ Figuruje (dalej Fig.) Ostaszków, „Wojskowy Przegląd Historyczny” (dalej WPH) 1/1992, s. 383, poz. 98; *Lista ostaszkowska, studia i materiały* pod red. Andrzeja Misiuka, Szczytno 1993, s. 27 (dalej lista); J. Tucholski, *Mord w Katyniu*, Warszawa 1991, s. 269, Aneks s. 851, poz. 98; Archiwum Akt Nowych, Komenda Główna Policji Państwowej (dalej AAN), sygn. 305 dopływ, k. 48, data ur. 21.II.1905 r.

niśława Smogorzewska, ma 3 dzieci. St.[arszy] wachmistrz żandarmerii. W 1914 i 1918 r. uczestniczył w polskim legionie. Nagrodzony K.[rzyżem] Niep.[odległości], K.[rzyżem] W.[alecznych] z 2 okuciami, K.[rzyżem] Z.[asługi] br.[ązowym], M.[edalem] za W.[ojnę], M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskanej] N.[iepodległości].
[Od] 1/VII-1919 r. do 9/XII-1932 r. Pol.[icja] Kom.[unalna] i P.[aństwa] Pol.[icja] w Warszawskim województwie - [jako] szeregowy.
Od 9/XII-1932 r. do 1/II-1935 r. (deleg.[owany] na aspirant.[a]) rezerw.[a] [jako] sze.[regowy] w [Ż]yrardowie.
Od 13/II-1935 r. Zas.[tępcą] Powiat.[owego] Komendanta w Wołkowysku w stopniu aspiranta.

(4) 4. Witkowski Józef - Paulin,

ur. 19/III-1887 r., ukończył 6 kl.[as] gimnazjum, porucznik rezerwy, żonaty - żona Julia Kiersnowska, ma 4 dzieci.
Od 1/XII-1923 r. do 31/III-1926 r. był zastępcą kierownika komisji w Kielcach, kom.[endantem] komp.[anii] szkoły w Sosnowcu i komis.[ariatu] 1 w Sosnowcu, potem zwolniony na podstawie punktu 116 obywatel. [skiej] służby.⁶ Potem przyjęty od 1/VII-1926 r. na stanowisko st.[arszego] przodownika - Zas.[tępcą] powiat.[owego] Komend.[anta] we Włodawie od 1/III-1932 r. - 2/VIII-1932 r. promowany na aspiranta.

⁶ Chodzi o ustawę o państwowej służbie cywilnej z 17.II.1922 r. (Dz. U. nr 21/1922).

Od 13/X-1932 r. Zas.[tępcą] Urzęd[du]? Śled.[czego] Wydz.[iału] w Grodnie.

(5) 5. Włoczewski Zygfryd - Zygmunt⁷,

ur. 24/II-1904 r., ukończył 6 kl.[as] gimnazjum. Żonaty - żona Maria Wildanier, ma 1 dziecko. Podporucznik rezerwy piechoty. W 1917 i 1918 r. uczestniczył w „POW”. Nagrodzony brązowym krzyżem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskanej] N.[iepodległości].
Od 1/XII-1920 r. do 31/I-1936 r. w policji w Białostockim województwie - [jako] st.[arszy] przodownik.
Od 1/II-1935 r. do 28/III-1935 r. - Zas.[tępcą] Pow.[iatowego] Kom.[endantą] w Suwałkach.
Od 29/III-1935 r. do 8/IX-1936 r. Kierow.[nik] Komis.[ariatu] w Suwałkach w stopniu aspiranta.

(6) 6. W^cilczyński^c Karol - Józef

(magister), ur. 18/V-1908 r., ur. [w] Czechosłowacji, wykształcenie - magister prawa. Podporucznik rezerwy piechoty.
Od 16/XI-1929 r. do 31/I-1937 r. P.[aństwowa] P.[olicja] w Lwowskim województwie - [jako] szeregowy. Zwolniony na własną prośbę z dniem 31/I-1937 r., jako przodownik.
Od 1/II-1937 r. mianowany podkomis.[arzem] wobec uzyskania tytułu magistra.
Od 5/II-1937 r. Śledczy Urząd w Białymstoku.

^{c-c} W tekście fragment nazwiska poprawiony odręcznie.

^b W tekście lit. k poprawiona odręcznie.

⁷ AAN, sygn. 305, dopływ k. 61, data ur. 4.II.1904 r., k. 48, data ur. 24.II.1904 r.

(7) 7. Gintowt
Mieczysław⁸,

ur. 22/XI-1891 r. [Ż]onaty - żona Sabina Ludwika Krasny, z domu Krasieńska. Ukończył 4 kl.[asy] gimnazjum. Szeregowy kadry zapasowej piechoty. Nagrodzony K.[rzyżem] [Zasługi?] sr.[ebrnym], Medalem za długoletnią służbą, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskanej] N.[iepodległości]. Ostatnie miejsce pracy - Mil.[icja] lokaln.[a] i Pol.[icja] Kom.[unalna] w Warszawie uz... od 15/I-1919 r.

do 1/VIII-1919 r., P.[aństwowa] P.[olicja] w Warszawie szer.[egowy] pracownik od 1/VIII-1919 r. do 30/VII-1921 r.

Od 1/VII-1921 r. do 13/IX-1931 r. P.[aństwowa] P.[olicja] w Warszawie Wydział III w K.[omendzie] Gł.[ównej] P.[aństwowej] P.[olicji] - [jako] aspirant.

Od 14/IX-1931 r. do 28/XII-1932 r. Zas.[tępca] Powiat.[owego] Kom.[endant] w Grodnie.

Od 29/XII-1932 r. Pow.[iatowy] Kom.[endant] w Grajewie, Wysokiem Mazowieckim i Białymstoku w stopniu komisarza.

(8) 8. Goćłowski Wacław,⁹

ur. 16/IX-1890 r., w Warszawie, ukończył 6 kl.[as] realnej szkoły. Żonaty - żona Maria - Irena Tomczyńska, ma 1 dziecko 1927 r. urodzenia. W armii nie służył. Nagrodzony srebr.[nym] krzyżem i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskanej] N.[iepodległości].

⁸ Tamże, k. 17 data ur. 4.XII.1891 r.

⁹ Fig. Ostaszaków, WPH, 2/1991, s. 353, poz. 38; Lista, *op. cit.*, s. 59; Tucholski, *op. cit.*, s. 290; Aneks, s. 719, data ur. 1889 r.; AAN, sygn. 305 dopływ, k. 7, data ur. 16.IX.1890 r.

(9) 9. Rz^de^cczycki^c
Stanisław

Od 4/VIII-1915 r. do 31/VII-1919 r. w straży obywatelskiej, M.[ilicji] L.[okalnej] i Pol.[icji] Kom.[unalnej] w Star... Warszawie.

Od 1/[VIII?]-1[9]1[9] r. do 31/XII?-1920 r. zas.[tępca] Kierow.[nika] komis.[ariatu] w Warszawie. Od 1/I-1921 r. do 4/VII-1930 r. kierow.[nik] Komis.[ariatu] w m.st. Warszawie.

Od 17/X-1931 r. do 4/VI-1937 r. powiat.[owy] kom.[endant] w Kielcach.

Od 5/VI-1937 r. w dyspozycji Główn.[ego] Komend.[anta]. P.[owiatowy]/ Kom.[e]n[dant] w Białsku-Podl.[askim] - w stopniu nadkomisarza.

ur. 7/V-1894 r. w Rosji. Ukończył 8 kl.[as] gimnazjum. Żonaty. Porucznik rezerwy piechoty. Nagrodzony srebr.[nym] krzyżem, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskanej] N.[iepodległości]. Służył.

Od 1/XII-1923 r. do 15/XII-1924 r. w gran.[icznej] policji w Nowogródzkim województwie.

Od 15/XII-1924 r. do 17/V-1927 r. Zas.[tępca] Kierow.[nika] Kom.[isariatu] I w Warszawie.

Od 17/V-1927 r. do 31/X-1928 r. Powiat.[owy] Kom.[endant] we Włocławku.

Od 31/X-1928 r. do 16/V-1929 r. P.[aństwowa] Pol.[icja] w m. st. Warszawie

Od 16/V-1929 r. do 1/XI-1936 r. Kierow.[nik] kom.[isariatu] III

^d W tekście lit. rz poprawiona odręcznie.

(10) 10. Załucki Edward –
Ludwik¹⁰,

i XIII w Warszawie w stopniu komisarza.

ur. 25/VIII-1896 r. [Ż]onaty – żona Władysława Jaciszewska, ma 1 dziecko 1921 r. urodz.[enia]. Ukończył 4 kl.[asy] gimnazjum, kapral rezerwy. W 1914 i 1918 r. uczestniczył w polskim legionie. Nagrodzony K.[rzyżem] Niep.[odległości] i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzy-skanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 25/III-1919 r. do 30/IV-1923 r. Pom.[ocnik?] Nacz.[elnika] gos.[podarczej?] polic.[ji] i zastę.[pca] powiat.[owego] komend.[anta] w Białogrodzie?

Od 1/V-1923 r. do 14?/XII-1923 r. zastę.[pca] komendanta szkoły w Toruniu.

Od 15/XII-1923 r. do 1/VIII-1927 r. w infor.[macyjnym] wydz.[iale].

Od 2/VIII-1927 r. do 12/II-192[8] r. kierow.[nik] Śledcz.[ego] wydziału w Toruniu i Grudziądzu.

Od 13/II-1928 r. do 11/VI-1928 r. Śledcz.[y] Urząd w Toruniu.

Od 12/VI-1928 r. do 7/XI-1929 r. Zas.[tępcą] Nacz.[elnika] Śl.[edczego] Urzę.[du] w Stanisławowie.

Od 8/XI-1929 r. Kierow.[nik] Śl.[edczego] Urzę.[du] w Grodnie i Łomży.

Od 17/III-1932 r. kierownik Śledcz.[ego] Urzędu w Łomży w stopniu komisarza.

(11) 11. Zemler Hugo¹¹

ur. 27/X-1897 r. żonaty – żona Anna Wigał, ma 1 dziecko. W armii nie służył. Nagrodzony srebrnym krzyżem.

Służył:

Od 1/VII-1920 r. do 20/VII-1927 r. powiat.[owa] kom.[enda] w Poznaniu – kierownik referatu i IV – D Wydz.[iał].

Od 21/VII-1927 r. do 19/IX-1927 r. zastępca kierownika Śledcz.[ego] Wydziału w Poznaniu.

Od 20/IX-1927 r. do 10/X-1929 r. kierow.[nik] Śledcz.[ego] Wydziału w Poznaniu.

Od 11/X-1929 r. do 27/II-1930 r. Śledcz.[y] wy.[dział] w mie.[ście] Łodzi.

Od 28/II-1930 r. do 15/III-1932 r. zastępca Naczelnika Śledcz.[ego] Urzę.[du] w Łodzi.

Od 16/III-1932 r. do 12/VII-1932 r. śled.[czy] wydz.[iał] w Łodzi.

Od 13/VII-1932 r. do 8/X-1934 r. Śled.[czy] Wydział w mie.[ście] St. Warszawie.

Od 9/X-1934 r. do 1?/III-1936 r. Nacz.[elnik] Śledcz.[ego] Urz.[ędu] w Wilnie.

Od 8/X-1936 r. Powiat.[owy] Komendant w Łomży – w stopniu podkomisarza.

(12) 12. Żmu^edź – Fl^fork^o
Józef – Mateusz,

ur. 24/II-1893 r., ukończył 3 kursy państwowej przemysłowej szkoły. Żonaty – żona Aniela Stefanowska

^e W tekście lit. u poprawiona odręcznie.

^f W tekście lit. f, l poprawiona odręcznie.

^g W tekście lit. k poprawiona odręcznie.

¹¹ Fig.? Kozielski, Tucholski, *op. cit.*, s. 257; imię podawano także w wersji Hugon, patrz AAN, sygn. 990 dopływ, k. 138; „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” (dalej GA i PP) nr 29/1923, s. 484.

¹⁰ AAN, sygn. 990 dopływ, k. 35, zmienił nazwisko z Juśkow.

- ma 1 dziecko. Sierżant rezerwy piechoty. W 1914 i w 1917 r. uczestniczył w polskim legionie. Nagrodzony K.[rzyżem] N.[iepodległości], K.[rzyżem] W.[alecznych] z 1 okuciem.

Służył:

Od 15/I-1919 r. do 15/VII-1919 r. miejsk.[a] milic.[ja] Warszawskiego okręgu - kierow.[nik] administracyj.[nego] referatu.

Od 1/XII-1919 r. do 30/XI-1924 r. Ref.[erat?] w Eksp.[ozyturze] IV-D Wydz.[iału] w Warszawskim i Lubelskim okręgu.

Od 1/XII-1924 r. do 15/XII-1926 r. Nacz.[elnik] Okr.[ęgowego] Urz.[ędu] Pol.[icji] Polit.[ycznej] w Lublinie.

Od 16/XII-1926 r. do 16/V-1928 r. ofic.[er] inspekc.[yjny] w K[omendzie] W[ojewódzkiej] w Lublinie.

Od 17/V-1928 r. do 26/VI-1929 r. P[owiatowy]/Kom.[endant] w Jędrzejowie.

Od 27/VI-1929 r. do 24/X-1932 r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/Komend.[anta] w Będzinie.

Od 25/X-1932 r. do 13/VIII-1937 r. P[owiatowy]/Kom.[endant] w Słomnie.

Od 14/VIII-1937 r. Powiat.[owy] Komend.[ant] w Ostrołęce w stopniu komisarza.

(13) 13. K[u]bikowski
Aleksander

ur. 20/II-1888 r. na Ukrainie. Ukończył 6 kl.[as] gimnazjum, żonaty - żona Zofia Kawik. Porucznik rezerwy kadry zapasowej. nagrodzony srebrnym krzyżem, medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskaniej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 1/VII-1923 r. do 30/VI-1925 r. kom.[endant] kom.[panii] grani.[cznej] pol.[icji] w Białostockim powiecie.

Od 1/VII-1925 r. do 9/II-1932 r. intendent w kom.[endzie] wojewódzkiej w Białymstoku.

Od 10/II-1932 r. do 28/VII-1934 r. zastęp.[ca] kierowni.[ka] komisji i Gł... w Białymstoku.

Od 28/VII-1934 r. kierow.[nik] Ref.[eratu] Admin.[istracyjnego] i Refer.[atu] Wojsk[owego] w Białymstoku.

Od 11/VII-1935 r. Kierownik Wojsk.[owego] ref.[eratu] w wojewódzkiej komendzie P.[aństwowej] Pol.[icji] w Białymstoku w stopniu [p]odkomisarza.

(14) 14. Kuczkowski
Włodzimierz,

ur. 8/XI-1884 r. ukończył 6 klas gimnazjum. Żonaty - żona Zofia - Alicja Nowicka - ma 2 dzieci, 1928 i 1930 r.r. urodzenia. Podporucznik rezerwy kadry zapasowej. Nagrodzony K.[rzyżem] Niep.[odległości], M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskaniej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 21/IX-1921 r. do 31/XII-1921 r. służył w główn.[ej] policyjnej szkole. Od 1/I-1922 r. do 1/XII-1924 r. w kom.[endzie] Wojew.[ódzkiej] w Nowogródku.

Od 2/XII-1924 r. do 24/V-1926 r. w granicznej policji w Poleskim województwie w Białymstoku.

Od 25/V-1926 r. do 21/IX-1926 r. Kom.[enda] wojewódzka w Białymstoku.

Od 22/IX-1926 r. do 30/IV-1927 r.

(15) 15^h Kontrym Bolesław

Kierow.[nik] Eksp.[ozytury] Polic.[ji] Polit.[ycznej] w Bielsku.

Od 20/IX-1930 r. [jako] powiatowy komendant w Ostrowi-Mazowieckiej i Augustowie.

Od 2/I-1933 r. [jako] Powiatowy komendant Pań.[stwowej] Pol.[icji] w Augustowie w stopniu podkomisarza.

ur. 27/VIII-1898 r., ukończył 6 klas korpusu kadetów (brak dokumentów!). Żonaty - żona Ija Nikołajewna, ma 1 dziecko. Służył w II polskim korpusie. Porucznik rezerwy piechoty.

Od 1/VII-1924 r. do 14/II-1926 r. Ki.[erownik] Eksp.[ozytury] Pol.[icji] Pol.[itycznej] w Baranowiczach.

Od 15/II-1926 r. do 23/Iⁱ - 1926 r. znajdował się w szkole oficerskiej.

Od 14/VII-1926 r. do 22/I-1928 r. Pom.[ocnik?] kierow.[nika] komis.[ariatu] w Baranowiczach i ref.[eratu] polit.[ycznego].

Od 23/I-1928 r. do 30/VI-1929 r. Zastęp.[ca] powiatowego komend.[anta] w Słonimiu.

Od 1/VII-1929 r. do 14/III-1935 r. powiat.[owy] komend.[ant] w Szczuczynie, Nowogródka i Brześciu na[d]/B.[ugiem].

Od 15/III-1935 r. do 23/III-1936 r. Śledczy Urząd w Lublinie.

Od 23/III-1936 r. Kierow.[nik] Śl.[edczego] Wydz.[iału] w Białymstoku w stopniu komisarza.

^h Po lewej stronie nr pozycji, narysowany odręcznie znak zapytania i podkreślenie.

ⁱ Błąd maszynowy w tekście.

(16) 16. Kunat Władysław

ur. 27/V-1897 r., ukończył 6 klas gimnazjum, żonaty - żona Sabina - Eugenia Różańska, ma 1 dziecko. Porucznik rezerwy artylerii. W 1916 i 1918 r. uczestniczył w „POW”. Nagrodzony M.[edalem] N.[iepodległości], srebrnym krzyżem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskanej] N.[iepodległości].

Od 22/VII-1936 r. Kierow.[nik] III komis.[ariatu] w Białymstoku - w stopniu komisarza.

(17) 17. Kubasik
Konstanty¹²,

ur. 23/IV-1890 r., ukończył 7 klas szkoły, żonaty - żona Zofia Piętek, ma 3 dzieci. Podporucznik piechoty. Nagrodzony srebrnym krzyżem. Służył:

Od 1/VII-1920 r. do 3/X-1920 r. 3 wydział w K[omendzie] W[ojewódzkiej] w Poznaniu.

Od 4/X-1920 r. do 8/II-1933 r. powiatowy komendant w Gnieźnie, Czarnkowie, Środzie, Ostrowie Wielkopolskim i Przasnyszu w stopniu komisarza.

Od 1/IV-1933 r. do 26/IV-1935 r. kierownik komis.[ariatu] w Tarnopolu.

Od 27/IV-1935 r. do 16/VIII-1936 r. Powiat.[owy] Komend.[ant] w Kopyczyńcach.

Od 17/VIII-1936 r. do 10/II-1937 r. był odsunięty.

Od 20/II-1937 r. powiat.[owa] kom.[enda] w Bielsku Podl.[askim] 2 ofi[cer].

¹² Fig. Ukraina, *Ukraiński ślad Katynia*, opr. Zuzanna Gajowniczek, Warszawa, 1995, s. 71; *Listy katyńskiej ciąg dalszy. Straceni na Ukrainie*, opr. Zuzanna Gajowniczek „Zeszyty Katyńskie” nr 4, Warszawa 1994, s. 49.

(18) 18. Krzemiński
Tadeusz - Paweł¹³,

ur. 1/V-1899 r., ukończył 6 kl.[as] gimnazjum. Żonaty - żona Walentyna - Aleksandra Waltor, ma 1 dziecko. Podporucznik rezerwy piechoty. Nagrodzony M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskanej] N.[iepodległości].

Od 1/VII-1923 r. do 23/II-1926 r. ofic.[er] w K[omendzie] W[ojewódzkiej] [w] Wilnie.

Od 24/II-1926 r. Kierow.[nik] komis.[ariatu] IV i VI w Wilnie. Komis.[ariat] I w Radomiu, komis.[ariat] w Kielcach. Kierownik I komisariatu w Grodnie w stopniu podkomisarza.

(19) 19. Łuchmi[ń]ski
Mikołaj,

ur. 25/VII-1893 r., w Rosji. Żonaty - żona Janina Chirszel. Porucznik rezerwy piechoty. Nagrodzony M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 15/VIII-1923 r. do 29/II-1932 r. w Pań.[stwowej] Pol.[icji] jako szeregowy, komendant posterunku i instruktor powiatowy.

Od 1/III-1932 r. do 1/VIII-1932 r. zastę.[pca] powiat.[owego] komendanta w Słonimiu [jako] aspirant.

Od 2/VIII-1932 r. do 26/XI-1933 r. zastępca kierownika śledcze.[go] wydziału w Łucku.

Od 27/XI-1933 r. do 9/III-1937 r. zastępca powiatowego komendanta w Bielsku-Podlas.[kim].

Od 10/III-1937 r. I komisariat w Białymstoku [jako] aspirant.

(20) 20. Mikulicz Bronisław

ur. 9/VII-1891 r. na Łotwie. Żonaty - żona Irena Grzesiewicz, ma 2 dzieci 1921 i 1923 r. ur., uczestniczył w polskim legionie w 1916 i 1918 r. Nagrodzony K.[rzyżem] Z.[asługi] sre.[brnym], M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskanej] N.[iepodległości].

Wykształcenie średnie. Kapitan rezerwy kadry zapasowej.

Służył:

Od 11/X-1921 r. do 14/IX-1923 r. po linii szkoły w Warszawie, w Państ[wowej] Policji w Brześciu, w państ.[wowej] polic.[ji] Litwy i w Pań[stwowej] policji w Wilnie.

Od 1/X-1923 r. do 3/VII-1923 r. Eksp.[ozytura] IV-D w starej Warszawie.

Od 4/VII-1923^j r. do 8/IV-1932 r. w 4 i 3 wydz.[iale] w K.[omendzie] Gł[ówniej].

Od 9/IV-1932 r. Ref.[erat] Adm.[inistracyjny] w st. Warszawie i Białymstoku w stopniu podkomisarza.

(21) 21. Makarewicz Józef,

ur. 1/XI-1887 r. Żonaty - żona Ludmiła Łabuko, ma 3 dzieci 1919, 1922 i 1923 r. urodzenia. Kapitan rezerwy kadry zapasowej. Nagrodzony K.[rzyżem] W.[alecznych], srebrnym krzyżem, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 1/III-1920 r. do 15/IX-1920 r. Z[arząd] C.[ywilny] Z.[iem] Wsch.[odnich] instrukt.[or] technicznej szkoły.

^j W tekście błędy maszynowe wpływające na niezgodność podanych informacji.

¹³ AAN, sygn. 305 dopływ, k. 33, data ur. 4!V.1899 r.

Od 1/-1920 r. do 31?/V-1922 r. po linii Eksp.[ozytury] Śl.[edczej] w Grodnie.

Od 1/VI-1922 r. do 4/V-1926 r. zastępca komendanta powiatu w Grodnie.

Od 5/V-1926 r. do 30/VI-1927 r. po linii Eksp.[ozytury] Śl.[edczej] w Białymstoku.

Od 1/VII-1927 r. do 19/VII-1928 r. zastęp.[ca] komendanta w Grodnie.

Od 20/VII - [jako] powiatowy komendant w Suwałkach - w stopniu podkomisarza.

(22) 22. Maciejowski^k
Józef,¹⁴

ur. 4/VI-1897 r., ukończył 6 klas handlowej szkoły. Żonaty - żona Szymaniakówna, ma 1 dziecko. Kapitan rezerwy piechoty. Nagrodzony V.[irtuti] M.[ilitari] W.[ojenny] kl., K.[rzyżem] W.[alecznych] - 4, srebr.[nym] krzyżem, medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 16/V-1936 r. Nacz.[elnik] Urzę.[du] Śl.[edczego] w Białymstoku w stopniu podkomisarza.

(23) 23. Nowak Franciszek¹⁵

ur. 4/IX-1893 r. Ukończył 4 klasy gimnazjum. Żonaty - żona Rozalia Świętoczka?, ma 3 dzieci. Podporucznik rezerwy piechoty.

W 1915 i 1918 r. uczestniczył w „POW”. Nagrodzony K.[rzyżem] N.[iepodległości], K.[rzyżem] W.[alecznych] - 2, srebrn.[ym] krzyżem,

^k W tekście lit. k, i poprawione odręcznie.

¹⁴ Tamże, k. 9, data ur. 24.VI.1897 r., figuruje na liście nadkomisarzy z datą awansu 1.V.1936 r.

¹⁵ Fig. Ostaszków, WPH, 1/1992, s. 376, poz. 53; Lista, *op. cit.*, s. 127; Tucholski, *op. cit.*, Aneks s. 836.

medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 15/XII-1918 r. do 28/II-1921 r. Pań.[stwową] polic.[ja] w Łodzi s[ł].[użba] śl.[edcza].

Od 3/II-1927 r. do 19/VIII-1936 r. [jako] powiatowy komendant w Łodzi i Kaliszu.

Od 20/VIII-1936 r. ofic.[er] inspek.[cyjny] w Białymstoku - w stopniu nadkomisarza.

(24) 24. Nagórski Władysław
- Jan,

ur. 24/VI-1897 r. Ukończył 4 kl. [asy] gimnazjum. Żonaty - żona Marianna Michałowska. Kapitan rezerwy piechoty. W 1915 i 1918 r. uczestniczył w „POW”. Nagrodzony: V.[irtuti] M.[ilitari] W.[ojenny] kl., K.[rzyżem] N.[iepodległości], srebrnym krzyżem, medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 1/VIII-1936 r. do 30/VII-1937 r. P[owiatowy]/ Komen.[dant] w Szczuczynie.

Od 31/VII-1937 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Grodnie w stopniu nadkomisarza.

(25) 25. Poradowski Stefan -
Leon Wincenty,

ur. 6/VIII-1882 r. Żonaty - żona Władysława Snopek, ma 2 dzieci 1920 i 1923 r., urodzenia. Ma średnie wykształcenie. Nagrodzony M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 15/VIII-1918 r. do 1/I-1919 r. w milicji m.[iasta] Warszawy - [jako] szeregowy pracownik.

Od 1/I-1919 r. do 30/IX-1919 r. w milicji w mieście Częstochowie [jako] aspirant.

Od 1/X-1919 r. do 31/X-1921 r. [jako] komendant szkoły w Lublinie.

Od 1/XI-1921 r. [jako] P.[owiatowy] Komendant w Hrubieszowie, Konstantynowie, Włodawie, Krośnie, Zbarażu, Wysokiem Mazowieckim i Grajewie.

Od 18/VIII-1934 r. [jako] Powiat. [owy] Komendant Pań.[stwowej] pol.[icji] w Grajewie w stopniu komisarza.

- (26) 26. Paprocki Aleksander - Artur,

ur. 24/V-1891 r., ukończył 7 kl.[as] realnej szkoły. [Ż]onaty - żona Maria Tuchelska, porucznik rezerwy piechoty.

Służył:

Od 1/VII-1923 r. do 25/V-1926 r. w pań.[stwowej] policji w okr.[ęgu] XIII i II.

Od 25/V-1926 r. do 13/V-1934 r. kierow.[nik] komis.[ariatu] w Zgierz, Radomsku.

Od 14/V-1934 r. do 7/VII-1935 r. Komend.[a] Pań.[stwowej] polic.[ji] w m.[ieście] Krakowie.

Od 8/VII-1935 r. do 26/I-1937 r. P[owiatowy]/ komend.[ant] w Wysokiem Mazowieckim.

Od 27/I-1937 r. kierow.[nik] IV komis.[ariatu] w Białymstoku w stopniu podkomisarza.

- (27) 27. Payonk Serwacy - Józef

ur. 14/V-1896 r. Żonaty - żona Halina - Józefa julkowska. Podporucznik rezerwy artylerii. Uczestniczył w 1918 r. w I polskim korpusie. Nagrodzony medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 16/IV-1925 r. do 30/VI-1930 r. Pań.[stwowa] Pol.[icja] w Poleskim i Wołyńskim województwie - [jako] szeregowy.

Od 1/VII-1930 r. do 28/X-1931 r. kierow.[nik] kom.[isariatu] w Łucku.

Od 29/X-1931 r. do 7/IX-1936 r. kier.[ownik] kom.[isariatu] III w Sosnowcu.

Od 8/IX-1936 r. kierow.[nik] kom.[isariatu] w Suwałkach w stopniu aspiranta.

- (28) 28. Puchalski Władysław

ur. 6/VII-1895 r. w Rosji. Ukończył 7 klas handlowej szkoły. Żonaty - żona Anna Pietrowa. Szeregowy rezerwy.

Od 1/II-1923 r. do 15/IX-1925 r. w Pań.[stwowej] pol.[icji] Nowogródzkiego województwa - [jako] szeregowy.

Od 16/IX-1925 r. do 28/VII-1927 r. kierow.[nik] śl.[edczego] Wydz.[iału] w Baranowiczach, Słoniemiu i m.[ieście] Wilnie.

Od 9/XII-1936 r. Kierow.[nik] Śled.[czego] Wydz.[iału] w Grodnie.

- (29) 29. Radoniewicz Julian¹⁶

ur. 8/X-1895 r. Ukończył 6 kls gimnazjum. Żonaty - żona Maria - Regina Maciejczyk - ma 2 dzieci. Kapitan rezerwy piechoty. Uczestniczył w polskim legionie. Nagrodzony K[rzyżem] N[iepodległości], K[rzyżem] W[alecznych] - 2, srebrnym krzyżem, medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

¹⁶ Fig. Ostaszów, WPH, 3-4/1991, s. 438, poz. 65; Lista, *op. cit.*, s. 145; Tucholski, *op. cit.*, s. 343, Aneks s. 826.

Od 1/VIII-1936 r. powiat.[owy] komend.[ant] w Ostrowi Mazowieckiej w stopniu nadkomisarza.

(30) 30. Skrętowski Witold¹⁷

ur. 13/XI-1896 r., w m.[ieście] Warszawie. Ukończył 4 klasy miejskiej szkoły. [Ż]onaty - żona Władysława Snopek, ma 2 dzieci 1920 i 1923 r. urodzenia. Służył w „POW” w 1916 roku i 1918. W armii nie służył. Nagrodzony srebrnym krzyżem i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Od 1/X-1914 r. do 31/3¹-1916 r. pracował w miejskiej milicji [jako] szeregowy.

Od 1/VII?-1919 r. do 31/X-1920 r. w policji m.[iasta] Białystok - [jako] szeregowy.

Od 1/XI-1920 r. do 20/VII-1927 r. po linii Bryg[ada] Lotna Eksp.[ozytury] Śl.[edczej] i Pol.[icja] Pol.[ityczna] w Białymstoku i Wołkowysku [jako] aspirant.

Od 21/VIII-[19]27 r. do 6/IX-1927 r. zastę.[pca] kierow.[nika] Śl.[edczego] Wydz.[iału] w Grodnie.

Od 7/IX-1927 r. do 25/V-1930 r. kierow.[nik] śl.[edczego] Wydz.[iału] w Białymstoku.

Od 26/V-1930 r. Zas.[tępca] Nacz.[elnika] Śled.[czego] Urzędu w Białymstoku w stopniu komisarza.

(31) 31. Stefan Józef Michał,

ur. 7/IX-1894 r., ukończył 5 klas gimnazjum. Żonaty - żona Helena Jankowska - ma 4 dzieci w wieku

¹ Tak w tekście.

¹⁷ Fig.? Kozielski, Tucholski, *op. cit.*, s. 213, Skrętowski Witold, ur. 13.III.1896 r., podkomisarz PP; AAN, sygn. 305 dopływ, k. 19, data ur. 13.III.1896 r.

14-18 lat. W 1914 r. uczestniczył we Wschodnim legionie. St.[arszy] wachmistrz żandarmerii. Nagrodzony M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości] i srebrnym krzyżem.

Służył:

Od 1/VII-1919 r. do 31/XII-1927 r. k[omen]-da województwa w Kielcach [jako] szeregowy. (od 1/I-1928 r. do 16/IX-1929 r. delegowany na aspiranta).

Od 17/IX-1929 r. Pom.[ocnik?] kierow.[nika] gosp.[odarczego] refer.[atu] w Białymstoku w stopniu podkomisarza.

(32) 32. Chmura Władysław - Piotr,¹⁸

ur. 13/IV-1895 r. Żonaty - żona Stanisława - Janina Jagierska - 2 dzieci 1921 i 1925 r. urodzenia. Ukończył seminarium.[m]. W 1914 i 1917 r. uczestniczył w polskim legionie. Sierżant rezerwy. Nagrodzony K.[rzyżem] N.[iepodległości], K.[rzyżem] Z.[astugi] sr.[ebrnym], M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 11/IV-1919 r. do 30/IX-1923 r. Zastę.[pca] komend.[anta] pow.[iatowego] pol.[icji] kom.[unalnej] i państwo.[wej] polic.[ji] w Radomsku.

Od 1/X-1923 r. do 26/XI-1926 r. komis.[ariat] w Ostrowcu.

Od 27/XI-1926 r. Komend.[ant] Pow.[iatowy] w Sandomierzu i Wołkowysku.

¹⁸ Fig. Ostaszków, WPH, 1/1992, s. 375, poz. 29; Lista, *op. cit.*, s. 40; Tucholski, *op. cit.*, Aneks s. 836.

(33) 33. Neuman Henryk,

Od 9/II-1933 r. powiat.[owy] komendant Pań.[stwowej] polic.[ji] w Wołkowysku w stopniu komisarza.

ur. 25/XI-1891 r. w m.[ieście] Warszawie. Ukończył 4 kl.[asy] szkoły. Żonaty - żona Anna - Teresa Janc. Ma 3 dzieci. Szeregowy kadry zapasowej. Nagrodzony M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 23/VII-1920 r. do 31/III-1929 r. Pań.[stwowa] pol.[icja] w Lubelskim i Kieleckim województwie - [jako] szeregowy.

Od 1/IV-1929 r. do 26/VI-1929 r. kom.[enda] województwa w Tarnopolu - [jako] aspirant.

Od 27/VI-1929 r. do 9/II-1932 r. komendant post.[erunku] ofic.[erskiego] w Podwołoczyskach.

Od 10/II-1932 r. Pom.[ocnik?] ki.[erownika] komis.[ariatu] II w Grodnie w stopniu aspiran.[ta].

(34) 34. Sztaba Roman Prot,

ur. 11/IX-1888 r. Kawaler. Porucznik piechoty kadry zapasowej. Nagrodzony złotym krzyżem, srebrnym krzyżem i K[rzyżem] W[alecznych].

Służył:

Od 21/XII-1920 r. do 28/II-1925 r. komend.[ant] szkoły pol.[icyjnej] w Przemyślu.

Od 1/III-1925 r. do 26/IV-1928 r. okręg.[owy] urzą.[d] pol.[icji] polit.[ycznej] w Stanisławowie.

Od 27/IV-1928 r. do 29/II¹-1928 r. 4 Wydz.[iał] w K.[omendzie] Gł.[ównej].

¹ Prawdopodobnie winno być 29/XI.

(35) 35. Unger Wacław,¹⁹

Od 30/XI-1928 r. do 25/II-1929 r. inspek.[cyjny] ofic.[er] we Lwowie. Od 1/VII-1929 r. do 14/IX-1931 r. Nacz.[elnik] śl.[edczego] Urzędu we Lwowie.

Od 15/IX-1931 r. do 19/VIII-1935 r. IV - Wydz.[iał] w Główn.[ej] kom.[endzie].

Od 20/VII-1935 r. ofic.[er] insp.[ekcyjny] w Białymstoku.

ur. 2/VI-1894 r., ukończył 7 klas gimnazjum. Żonaty - żona Janina Zbrześniak - ma 2 dzieci. Podporucznik rezerwy artylerii. W 1914 i 1915 r. uczestniczył w polskim legione. Nagrodzony K[rzyżem] N[iepodległości].

Służył:

Od 1/XI-1923 r. do 31/XII-1924 r. komendant graniczn.[ej] kompanii w Duniłowicach.

Od 1/I-1925 r. do 31/VIII-1926 r. przerwa w służbie w związku ze zwolnieniem na własną prośbę.

Od 1/IX-1926 r. od 30/VI-1928 r. śledcz.[y] urząd w st. Warszawie i śledcz.[y] wydz.[iał] w Warszawie - [jako] szeregowy.

Od 1/X-1929 r. do 21/XII-1929 r. Kom.[enda] Pol.[icji] we Lwowie.

Od 22/XII-1929 r. do 16/I-1933 r. Pom.[ocnik?] ki.[erownika] kom.[isariatu] VII we Lwowie.

Od 17/I-[19]33 r. do 22/X-1934 r. kierow.[nik] komis.[ariatu] w Kielcach.

Od 23/X-1934 r. do 20/IX-1936 r. P[owiatowy]/ Komend.[ant] w Olkuszu.

¹⁹ Fig. Ostaszków, WPH 1/1992, s. 381, poz. 19; Lista, *op. cit.*, s. 179; Tucholski, *op. cit.*, s. 364, Aneks s. 844.

Od 21/IX-1936 r. do 19/II-1937 r. komis.[ariat] I w Białymstoku.
Od 20/II-1937 r. kierow.[nik] II komis.[ariatu] w Białymstoku w stopniu podkomisarza.

- (36) 36. Jurewicz Kazimierz, ur. 22/VIII-1896 r., wykształcenie – 6 klas gimnazjum. Żonaty – żona Kazimiera Szałkowska – ma 1 dziecko, 1919 r. urodzenia. W 1916 i 1918 r. służył w „POW”. Porucznik rezerwy kadry zapasowej. Nagrodzony K[rzyżem] N[iepodległości], M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].
Służył:
Od 1/VII-1923 r. do 3/III-1925 r. w granicznej policji Polesia.
Od 4/III-1925 r. do 4/V-1926 r. kierow.[nik] eksp.[ozytury] śl.[edczej] w Pińsku.
Od 5/V-1926 r. do 28/IX-1926 r. Zastę.[pca] powiat.[owego] kom.[endant] w Pińsku.
Od 29/IX-1926 r. do 3/XI-1929 r. kierow.[nik] komis.[ariatu] w Pińsku.
Od 4/XI-1929 r. do 23/VIII-1931 r. Zas.[tępca] powiat.[owego] kom.[endant] w Pińsku.
Od 28/IX-1932 r. kierow.[nik] komis.[ariatu] pań.[stwowej] polic.[ji] w Suwałkach i Łomży.
Od 29/III-1935 r. kierow.[nik] komis.[ariatu] pań.[stwowej] polic.[ji] w Łomży w stopniu podkomisarza.

- (37) 37. Janasiński Adam – Ignacy, ur. 24/V-1896 r., rozwiedziony. Ukończył 6 kl.[as] gimnazjum. Porucznik piechoty kadry zapasowej. W 1914 i 1915 r. uczestniczył w polskim legionie. Nagrodzony srebrnym krzyżem, M.[edalem] za R.[a-

towanie] G.[inących], medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 1/XII-1919 r. do 31/III-1924 r. Urz.[ąd?] II komis.[ariat] w Krakowie i Tarnopolu.
Od 1/IV-1924 r. do 28/II-1925 r. Ofic.[er] insp.[ekcyjny] w Tarnopolu.
Od 1/III-1925 r. do 30/VI-1934 r. Powiat.[owy] Kom.[endant] w Zaleszczykach i Tarnopolu.
Od 1/VII-1934 r. Urz.[ąd?] [kierownik] Komis.[ariatu] Gł[ównego] w Białymstoku w stopniu nadkomisarza.

POLESKIE WOJEWÓDZTWO^a

- (38) 1. Bąk Antoni, ur. 11/VI-1892 r. w Rumunii. Żonaty – żona Helena Wanich, ma 1 dziecko. Ma średnie wykształcenie. Służył w armii generała Hallera: porucznik kadry zapasowej. Nagrodzony medalem za długoletnią służbą i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O.[dzyskanej] N.[iepodległości].
Służył:
Od 18/XII-1920 r. do 31/X-1922 r. Kom.[enda] pań.[stwowej] policji na Małopolskę we Lwowie i komenda województwa w Tarnopolu.
Od 1/XI-1922 r. do 7/VIII-1925 r. Eksp.[ozytura] Wydz.[iału] IV-D i okr.[ęgowego] pol.[icyjnego] Urzędu – aspirant.

^a Foliacja archiwalna 11-19.

Od 8/VIII-1925 r. do 31/VII-1926 r. Kierow.[nik] Śledcz.[ej] Eksp.[ozytury] w Sarnach i Brześciu na.[d]/B.[ugiem].

Od 1/VIII-1926 r. do 28/VIII-1926 r. p.o. nacz.[elnika] Okr.[ęgowego] Urzę.[du] Pań[stwowej] policji w Brześciu.

Od 27/IV-1931 r. Kierow.[nik] śledcz.[ego] Wydz.[iału] w Brześciu na.[d]/B.[ugiem] - komisarz.

- (39) 2. Brzozowski Bernard ur. 3/XI-1894 r., ukończył 8 kl.[as] realnej szkoły. Żonaty - żona Olga Kotażonow ma 3 dzieci 1919, 1923 i 1926 r. urodz.[enia]. Podporucznik artyl.[erii] kadry zapasowej. Nagrodzony M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 23/I-1930 r. do 26/IV-1931 r. kom.[enda] wojew.[ódzka] w Łodzi.

Od 27/IV-1931 r. Zas.[tępca] Kier.[ownika] komis.[ariatu] XVI - w [m.]ieście] Warszawie i Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endanta] w Pińsku - aspirant.

Od 2/XII-1931 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] Pań[stwowej] pol.[icji] w Pińsku - aspirant.

- (40) 3. Bober Jan²⁰

ur. 1/I-1897 r. ukończył 6 kl.[as] gimnazjum. [Ż]onaty - żona Katarzyna Leontiewa, ma syna 1922 r. urodzenia, wachmistrz żandarmerii rezerwy. W 1915 i 1917 r. uczestniczył w polskim legionie. Nagrodzony K[rzyżem] W[alecznych], srebrnym krzyżem, medalem za

²⁰ Fig. Pawliszczew Bor i Griezowiec, WPH 1/1992, s. 421; Tucholski, *op. cit.*, s. 534.

długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 13/XII-1920 r. do 15/VIII-1921 r. P[owiatowa] Kom.[enda] w Mławie - jako prozdownik.

Od 1/XII-1923 r. do 31/XII-1923 r. Ekspoz.[ytura] IV-D Wydz.[iału] w Krakowie.

Od 1/I-1924 r. do 27/VII-1931 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Brzesku, Łowiczu i Włocławku.

Od 15/IX-1932 r. do 7/X-1934 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Równym.

Od 8/X-1934 r. p.o. Nacz.[elnika] i Nacz.[elnik] śl.[edczego] urzędu w Nowogrodku.

Nacz.[elnik] śl.[edczego] urzędu w Brześciu na.[d]/B.[ugiem] - podkomisarz.

- (41) 4. Gawurski
Kazimierz²¹

ur. 12/II-1898 r., w Rosji. Ukończył 8 kl.[as] gimnaz.[jum]. Żonaty - żona Leonila Razmierska, ma syna 1936 r. ur.[odzenia]. Nagrodzony brązowym krzyżem, medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 27/X-1920 r. do 31/III-1926 r. pań[stwowa] pol.[icja] b. Z[arządu]

²¹ Fig. Lista *op. cit.*, s. 206, spis osób represjonowanych lub zamordowanych nie ujętych na listach wywozowych do Kalinina (Tweru) (dalej spis...) przebywał w obozie w Brześciu nad Bugiem, Tucholski, *op. cit.*, s. 288-289, wywieziony z obozu w Ostaszku 11.1939 r., podkomisarz PP; *Obozy jeńskie NKWD IX 1939 VIII 1941*, pod red. nauk. Stanisława Jaczyńskiego, Warszawa 1995, s. 68-69 wywieziony w I turze w nieznanym kierunku z obozu w Ostaszku.

C[ywilnego] Z[iem] W[schodnich] w Kowlu, Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endant] w Słonimiu, Duniłowiczach, Kierow.[nik] Ekspozyt.[ury] Śl.[edczego] Urzędu w Łunińcu. Zas.[tępca] Kierow.[nika] Komis.[ariatu] w Brześciu n.[ad]/ B.[ugiem] i kier.[ownik] gospodar.[czego] referatu w Brześciu - aspirant, potem zwolniony zgodnie z art. 116.

Od 1/IV-1926 r. do 12/VII-1932 r. Biuro konwojsk? w Brześciu n.[ad]/ B.[ugiem] - st.[arszy] przodownik (2/III-1932 r. oddelegowany na aspiranta).

Od 13/VII-1932 r. p.o. Zas.[tępcy] nacz.[elnika] Śledcz.[ego] Urzędu w Brześciu n.[ad]/ B.[ugiem]

(42) 5. Gaspenas
Mieczysław

ur. 5/II-1896 r. w Rosji, ukończył 5 kl.[as] korpusu kadetów w Omsku, rotmistrz kadry zapasowej. Żonaty - żona Halina - Pelagia Tomaszewska. Nagrodzony medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 1/IX-1936 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Kobryniu - nadkomisarz.

(43) 6. Głajc Adam

ur. 16/XII-1886 r. Żonaty - żona Karolina Mironowicz, ma 3 dzieci, starszy wachmistrz żandarm.[erii] rez.[erwy]. Nagrodzony K[rzyżem] W[alecznych], M.[edalem] N.[iepodległości], srebrnym krzyżem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 1/XII-1919 r. do 18/IX-1920 r. [K]omend.[ant] Okr.[ęgu] Rez.[erwy] Lwów.

Od 19/IX-1920 r. do 4/VIII-1937 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Rohatynie, Śniatynie i Tuszczu.

Od 5/VIII-[19]37 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Łunińcu - komisarz.

(44) 7. Do^brzański
Michał - Onufry²²

[ur.] 27/IX-1895 r., 2 kursy seminarium nauczycielskiego. Żona Janina - Maria Biernacka, ma 1 dziecko 1931 r. urodzenia. Porucznik rezerwy piechoty. W 1914 r. uczestniczył w polskim legionie. Nagrodzony srebrnym krzyżem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 1/VII-1923 r. do 16/XII-1925 r. gran.[iczna] policja w Wileńskim województwie.

Od 17/XII-1925 r. do 26/III-1928 r. biuro kom.[andy] wojew.[ódzkiej] w Wilnie.

Od 10/II-1927 r. do 31/III-1928 r. kom.[enda] pań[stwowej] policji w Wilnie.

Od 1/IV-1928 r. do 26/X-1931 r. Kom.[endant] szkoły w Sosnowcu. Od 27/X-1931 r. kierownik ref[eratu] wojsk[owego] w Brześciu na.[d]/ B.[ugiem] - komisarz.

(45) 8. Eljaszewicz
Zdzisław - Tomasz

ur. 19/X-1892 r. m.[iasto] Warszawa. Ukończył 4 kl.[asy] lokalnej szkoły i 1 kurs handlowej szkoły.

^b W tekście lit. rz poprawiona odręcznie.

²² AAN, sygn. 305 dopływ k. 17, data ur. 23.IX.1895.

Żonaty – żona Kazimiera Ja...rska. Nagrodzony M[edalem] N[iepodległości], srebrnym krzyżem, medalem za długoletnią służbę i M[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Służył:

Od 24/I?–1919 r. do 31/I–1920 r. w ż... d... straży.

Od 1/II–1920 r. do 14/VII–1921 r. pań[stwowa] pol.[icja] st. Warszawy śl... i podkomisarz.

Od 15/VII–1921 r. do 24/X–1922 r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endant] w Wilejce.

Od 25/X–1922 r. do 27/IX–1923 r. p.o. P[owiatowego]/ Kom.[endant] w Wilejce.

Od 28/IX–1923 r. do 31/XII–1924 r. inspekcja K[omendy] W[ojewódzkiej] w Wilnie.

Od 1/I–1925 r. do 30/IV–[19]25 r. p.o. P[owiatowego]/ K.[omendant] w Oszmianie.

Od 1/V–1925 r. do 4/VIII–1927 r. kierow.[nik] komis.[ariatów] II, III i V w Wilnie.

Od 5/VIII–1927 r. do 9/XII–1931 r. kierow.[nik] śledcz.[ego] Wydziału w Płocku i Włocławku.

Od 10/XII–1931 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Opocznie i Lidzie. K[omenda] W[ojewódzka] w Brześciu n.[ad]/Bugiem Kart.[uska] – Beza – komisarz.

(46) 9. Zanie^cwski Alfons
Konstanty^c,

ur. 1/I–1893 r. w m.[ieście] Warszawie. Ukończył 3 kl.[asy] progimnazjum. Żonaty – żona Helena Michniewicz, szeregowy kadry za-

^{c-c} W tekście fragment nazwiska poprawiony odręcznie.

pasowej. W 1915 i 1917 r. uczestniczył w „POW”. Nagrodzony M[edalem] Niep.[odległości], medalem za długoletnią służbę i M[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Służył:

Od 15/VII–1917 r. do 30/VI–1922 r. lokaln.[a] milic.[ja], polic.[ja] b. Z[arządu] C[ywilnego] Z[iem] W[schodnich] i w polic.[ji] Litw.[y] środ.[kowej] w Wilnie – [jako] szeregowy.

Od 1/VII–1922 r. do 14/II–1923 r. kier.[ownik] komis.[ariatu] w Wilnie – [jako] aspirant.

Od 15/VIII–1923 r. do 22/I–193^d5 r. Zas.[tępca] Ki.[erownika] Komis.[ariatu] IV w Wilnie.

Od 23/I–1925 r. do 15/X–1926 r. kier.[ownik] kom.[isariatu] V i VI w Wilnie.

Od 16/X–1926 r. do 26/IV–1931 r. Zas.[tępca] Kier.[ownika] kom.[isariatu] III w Wilnie i Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endant] w Oszmianach.

Od 27/IV–1931 r. do 26/IV–193[3] r. ki.[erownik] kom.[isariatu] IV w Wilnie.

Od 27/IV–1933 r. do 5/X–1933 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Oszmianach.

Od 6/X–1933 r. do 9/VII–1934 r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endant] w Brześciu n.[ad]/ B.[ugiem].

Od 10/VII–1934 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Drohiczynie – [p]odkomisarz.

^d Winno być 1925.

(47) 10. Iżewski Bolesław²³

ur. 30/I-1890 r. Matura. Żonaty – żona Stefania – Maria Włodarska, ma 3 dzieci. Porucznik kadry zapasowej. Nagrodzony srebrnym krzyżem i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 1/XII-1919 r. do 15/VI-1923 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Tarnobrzegu.

Od 1/I-192[4] r. do 4/IX-1929 r. oficer inspek.[cyjny] w Tarnopolu.

Od 5/IX-1929 r. do 1/I-1930 r. oficer inspek.[cyjny] w Toruniu.

Od 2/I-1930 r. do 29/V-1930 r. IV-y wydz.[iał] w Gł.[ównej] Kom.[endzie].

Od 30/V-1930 r. do 26/VII-1935 r. kom.[endant] ofic.[erskiej] szkoły.

Od 8/IX-1935 r. do 21/VIII-1936 r. oficer insp.[ekcyjny] w Warszawie.

Od 26/IX-1936 r. ofic.[er] inspek.[cyjny] w Brześciu n.[ad]/B.[ugiem] – p.[od]inspektor.

(48) 11. Kamala-Kurha[ń]ski Józef²⁴

ur. 24/I-1884 r. Ukończył 8 kl.[as] gimnazjum. Żonaty – żona Zofia Krejckan. Ma 2 dzieci 1911 i 1913 r. Służył w był.[ej] carskiej armii. Uczestniczył w 1915 i 1918 r. w „POW”. Nagrodzony K[rzyżem] Z[a-sługi] za Dz[ielność] po raz drugi, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

²³ Fig. Ostaszów, WPH, 3-4/1991, s. 431, poz. 59; Lista, *op. cit.*, s. 69; Tucholski, *op. cit.*, s. 296, Aneks s. 814.

²⁴ AAN, sygn. 990 dopływ, k. 66, w 1935 r. zmienił nazwisko z Kamala na Kamala-Kurhański.

Służył:

Od 1/VII-1917 r. do 9/XII-1918 r. nacz.[elnik] lokaln.[ej] milicji w Piotrkowie.

Od 16/II-1919 r. do 14/III-1921 r. gos.[podarcza?] pol.[icja] i pań.[stwowa] policja w Łodzi.

Od 15/III?-1921 r. do 13/V-1928 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Białymstoku, Jędrzejewie i Kielcach a także Radomiu.

Od 14/V-1928 r. do 3/XII-1934 r. ofic.[er] inspek.[cyjny] w Warszawie i Lwowie.

Od 4/XII-1934 r. komisarz wojewódz.[ki] w Brześciu n.[ad]/B.[ugiem], podinspektor.

(49) 12. Korb^e[u]t Rudolf – Józef²⁵

ur. 12/VIII-1892 r. urodzony w Czechosłowacji. Ukończył 6 kl.[as] realnej szkoły. Żonaty – żona Zofia Chorodko, ma syna 1923 r. ur.[odzenia] P./[od]porucznik kadry zapasowej. Nagrodzony medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości] i srebrnym krzyżem.

Służył:

Od 1/VII-1924 r. do 29/II-1932 r. w pań[stwowej] poli.[cji] Nowogródzkiego województwa [jako] szeregowy.

Od 1/VII-1932 r. do 30/VII-1935 r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endanta] w Szczuczynie i zas.[tępca] kier.[ownika] komis.[ariatu] w Brześciu n.[ad]/B.[ugiem].

^e W tekście lit. b poprawiona odręcznie.

²⁵ Fig. Lista, *op. cit.*, s. 209, spis... s. Walerego ur. 1882 r.!, aresztowany 29.IX.1939 r. w Pińsku, przebywał w Pińsku, Ostaszowie?; Tucholski, *op. cit.*, s. 308, prawd. Ostaszów, s. 432, prawd. Starobielsk; AAN, sygn. 305 dopływ, k. 47, data ur. 12.VIII.1892 r.

Od 31/VII-1935 r. Kierow.[nik]
Komis.[ariatu] w Pińsku – aspirant.

(50) 13. Kinda Romuald –
Franciszek²⁶

Żonaty – żona Marianna – Tekla
Bogacz. Ma syna 1922 r. u.[rodzenia].
Nagrodzony srebrnym krzyżem,
medalem za długoletnią służbę
i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia]
O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 28/IV-1920 r. do 31/V-1920 r.
P[owiatowa]/ Kom.[enda] w Dro-
hobyczu – praktykant.

Od 1/VI-1920 r. do 30/VI-1930 r.
P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Pod-
hajcach i Czortkowie.

Od 1/VII-1930 r. do 24/III-1933 r.
ofic.[er] insp.[ekcyjny] w Tarnopo-
lu.

Od 25/III-1933 r. do 13/V-1936 r.
kierow.[nik] ref.[eratu] adm.[inistra-
cyjnego] w Tarnopolu.

Od 14/V-1936 r. kier.[ownik] ad-
m.[inistracyjnego] ref.[eratu] w
Brześciu – nadkomisarz.

(51) 14. Kupke Kazimeirz –
Józef²⁷

ur. 3/III-1894 r. Ukończył 7 kl.[as]
gimnazjum. Żonaty – żona Eugenia
z domu Sawicz-Sołncewa, ma 2
dzieci 1926 i 1928 r. u.[rodzenia].
W armii nie służył. Nagrodzony
srebrnym krzyżem.

Służył:

Od 5/VIII-1915 r. do 14/III?-1920 r.
w obyw.[atelskiej] str.[aży], lokalnej
milic.[ji] i kom.[unalnej] pol.[icji] –
szeregowy.

²⁶ AAN, sygn. 305 dopływ, k. 8, data ur. 2.IV.1892 r.

²⁷ W tekście nazwisko napisano w brzmieniu Kubke, ale w 1937 r. na-
stąpiło sprostowanie nazwiska z Kubke na Kupke. Patrz AAN, sygn. 27,
k. 28.

Od 15/III-1920 r. do 31/III-1922 r.
P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Woł-
kowysku.

Od 1/IV-1922 r. do 2/X-1927 r.
stac.[yjny] kontroler w Baranowi-
czach. Kier.[ownik] Ekspozyt.[ury]
śled.[czego] urzędu tamże. P[owia-
towy]/ Kom.[endant] w Bara[n]o-
wiczach.

Od 3/X-1927 r. do 29/X-1928 r.
p.o. nacz.[elnika] śled.[czego] urzę-
[du] w Łodzi.

Od 30/X-1928 r. do 18/XII-1935 r.
P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Sie-
radzu i Łasku.

Od 19/XII-1935 r. do 15/XI-1936 r.
kom.[enda] pań[stwowej] polic.[ji]
w m.[ieście] Łodzi.

Od 16/XI-1936 r. P[owiatowy]/
Kom.[endant] w Brześciu n.[ad]/
B.[ugiem] – komisarz.

(52) 15. Krężel Zygmunt –
Roman²⁸

ur. 28/II-1888 r. Ukończył 2 kl.
[asy] pow.[szecznej] szkoły. Żonaty
– żona Maria Langus, szeregowy,
uczestniczył w 1916 i 1918 r. w
„POW”. Nagrodzony krz.[yżem] za
Dz.[ielność] i M.[edalem] Dz.[iesię-
ciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodleg-
łości].

Służył:

Od 15/X-1914 r. do 10/XI-1918 r.
ob.[ywatelska] str.[aż], m... mi-
lic.[ja] lokal.[na] [w] Sosnowcu
i niemiecka polic.[ja].

Od 19/II-1919 r. do 15/III-1920 r.
pań[stwowa] polic.[ja] w wojewódz-
twie Kieleckim – [jako] szeregowy.
Od 15/III-1920 r. do 1/I-1921 r. –
aspirant.

^f W tekście lit. ż poprawiono odręcznie.

²⁸ Tamże, sygn. 305 dopływ, k. 45, data ur. 29.II.1888 r.

Od 1/I-1921 r. podkomisarz.
Od 1/VIII-1921 r. zwolniony na własną prośbę.
Od 25/II-1925 r. od nowa przyjęty jako st.[arszy] przodownik; III okr.[ęg].
Od 1/I-1928 r. delegowany na aspiranta.
Od 1/I-1928 r. do 29/III-1929 r. kierow.[nik] śledcz.[ego] wydziału w Częstochowie.
Od 30/IX-[19]29 r. do 24/XI-[19]34 r. śled.[czy] Urząd w st. Warszawie i śled.[czy] wydz.[iał] we Lwowie.
Od 26/XI-1934 r. do 6/VI-1937 r. kierow.[nik] śledcz.[ego] wydziału w Zamościu. (p.o.)
Od 7/VI-1937 r. kier.[ownik] śled.[czego] wydz.[iału] w Pińsku p.o. aspirant.

(53) 16. Klamr^gzyński
Wacław -
Maksymilian - Józef

u.[rodzony] 12/X-1892 r. w Warszawie. Ukończył 7 kl.[as] handlowej szkoły. Żonaty - żona Stanisława Polewoda. W armii nie służył, nagrodzony k[rzyżem] w[a]lecznych srebrn.[ym] krzyżem, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].
Służył:
Od 4/VII-1915 r. do 13/VIII-1928 r. ob.[ywatelska] str.[aż], lokal.[na] Mil.[icja], Komun.[alna] polic.[ja] i pań.[stwowa] pol.[icja] w Warszawie.
Od 14/VIII?-1928 r. do 16/X-1931 r. ki.[erownik] gos.[podarczego] referatu st. Warszawy.

^g W tekście lit. rz napisano odręcznie.

Od 13/II-1932 r. do 25/VI-1933 r. kier.[ownik] ref.[eratu] adm.[inistracyjnego] w Kielcach.
Od 26/IV-1933 r. do 18/VII-1935 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Nowogródku.
Od 19/VII-1935 r. do 28/IV-1936 r. w dyspozycji Głów.[nego] [Komen-danta]
Od 29/IV-1936 r. do 7/IV-1937 r. komen.[da] w Brześciu na.[d]/B[ugiem] Bereza.
Od 8/IV-1937 r. K.[omenda] Wojewódzka] Brześć na.[d]/B[ugiem] Bereza - Kartuska - nadkomi.[sarz].

(54) 17. Koss^howski Czesław

ur. 17/XI-1890 r. w m.[ieście] Warszawie. Ukończył korpus kadetów w Warszawie. Żonaty - żona Anna - Wiktoria Janowska, ma syna 1932 r. u.[rodzenia]. Porucznik rezerwy kadry zapasowej. Nagrodzony medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].
Służył:
Od 15/IX-1923 r. do 31/III-1929 r. pań[stwowa] pol.[icja] w Nowogródzkim województwie - [jako] szeregowy.
[Od] 15/IV-1929 r. był aspirantem.
Od 16/IV-1929 r. do 17/III-1930 r. kierow.[nik] komis.[ariatu] w Turmontach.
Od 19/III-1930 r. do 26/IV-1931 r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endant] w Braślawiu.
Od 27/IV-1931 r. do 15/IV-1933 r. rezer.[wa] pań[stwowej] pol.[icji] w Wilnie.

^h W nazwisku jedna lit. s dopisana odręcznie.

Od 16/IV-1933 r. do 21/II-1937 r.
p.o. komend.[anta] rezerwy w Wilnie.

Od 22/II-1937 r. P[owiatowy]/
Kom.[endant] w Kamieniu Koszyrskim - aspirant.

(55) 18. Małysa Władysław

ur. 29/IV-1891 r. magister prawa.
Żonaty - żona Helena - Elżbieta-Anna Lebling, ma 2 dzieci 1922 i 1926 r. u.[rodzenia]. Porucznik kadry zapasowej, nagrodzony krzyżem kawalerskim, polskim orderem?, złotym krzyżem, M.[edalem] Niep.[odległości], medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

W 1912 i 1914 r. w polowej szkol.[ej] drużynie, w 1914 i 1915 r. uczestniczył w polskim legionie.

Służył:

Od 15/XI-1920 r. do 14/II-1921 r. Główn.[na] kom.[enda] pań[stwowej] policji IV-y wydział.

Od 15/II-1921 r. do 20/VI-1922 r. Zas.[tępa] ki.[erownika] Ekspoz.[ytury] IV-D wydz.[iału] w Krakowie.

Od 21/V-1922 r. do 31/I-1923 r. kierow.[nik] ekspoz.[ytury] IV-D wydz.[iału] w Białymstoku.

Od 1/II-1923 r. do 3/VIII-1924 r. kierow.[nik] adm.[inistracyjnego] ref.[eratu] w K.[omendzie] wojew.[ódzkiej] w Wilnie.

Od 7/VIII-1924 r. do 30/IX-1924 r. ofic.[er] i[nspekcyjny] polic.[ji] w Nowogrodku.

Od 1/X-1924 r. do 10/VII-1925 r. kierownik adm.[inistracyjnego] ref.

[eratu] K.[omendy] W.[ojewódzkiej] w Wilnie.

[Od] 11/VII-1925 r. do 31/I-1921ⁱ r. ofic.[er] insp.[ekcyjny] w K.[omendzie] W.[ojewódzkiej] w Wilnie.

Od 1/II-1929 r. do 26/XI-1926 r. kierow.[nik] ref.[eratu] adm.[inistracyjnego] w Brześciu n.[ad] B.[ugiem].

Od 27/XI-1926 r. do 22/IV-1927 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Brześciu n.[ad] B.[ugiem].

Od 23/IV-1927 r. do 17/XII-1930 r. ofic.[er] insp.[ekcyjny] w Poznaniu.

Od 18/XII-1930 r. do 21/X-1932 r. Nacz.[elnik] Śled.[czego] urzę.[du] w Poznaniu.

Od 22/X-1932 r. Kom.[endant] wojew.[ódzki] w Brześciu n.[ad] B.[ugiem] - podinspektor.

(56) 19. Miziołowski
Wacław²⁹

ur. 29/V-1901 r. 2 kursy nauczycielskiego seminarium. Żonaty - żona Ludwika Leszetowska, ma 2 dzieci 1921 i 1925 r.r. Nagrodzony brązowym krzyżem, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości]. Srebrnym krzyżem.

Od 1/VI-1919 r. do 25/II-1920 r. pol.[icja] kom.[unalna] w Siedleckim powiecie - [jako] szeregowy.

Od 20/I-1921 r. do 31/X-1928 r. pań[stwowa] policja wojew.[ództw] Poleskiego i Lubelskiego - [jako] szeregowy.

Od 1/I-1929 r. do 31/VII-1929 r. Zas.[tępa] P[owiatowego]/ kom.[endanta] w Garwolinie - aspirant.

ⁱ Prawdopodobnie winno być 1926.

²⁹ Tamże, k. 37, data ur. 29.V.1896! r.

- Od 1/VIII-1929 r. do 18/VIII-1929 r. Zas.[tępcza] P[owiatowego] Kom.[endanta] w Krasnymstawie.
- Od 14/VII-1932 r. do 6/X-1932 r. Zas.[tępcza] Kierow.[nika] Śled.[czego] Wydziału w Brześciu.
- Od 7/X-1932 r. p.o. P[owiatowego]/ Kom.[endanta] [w] Kamieniu Koszyrskim – aspirant.
- (57) 20.^j Malenda Stanisław
Konstanty
- ur. 1896 r. [Ż]onaty – żona Janina Rekiczuna. Nagrodzony K[rzyżem] W[alecznych], medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] n.[iepodległości].
- Od 12/V-1936 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Łunińcu nadkomisarz.
- (58) 21. Niewęglowski
Antoni
- ur. 9/VIII-1896 r. Ukończył 5 klas lokaln.[ej] szkoły. Żonaty – żona Weronika Kuźnicka, ma 4 dzieci, wachmistrz rezerwy. W 1915 i 1918 r.r. uczestniczył w polskim legionie. Nagrodzony K[rzyżem] Nie.[podległości], K[rzyżem] W[alecznych] z jednym okuciem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].
- Służył:
- Od 16/I-1923 r. do 31/I-1935 r. Pań.[stwowa] policja w Poleskim województwie – [jako] szeregowy.
- Od 1/II-1935 r. do 27/II-1935 r. Zas.[tępcza] P[owiatowego]/ Kom.[endanta] w Kamieniu Koszyrskim – [jako] aspirant.

^j Nr pozycji zakreślony kółkiem, obok odręczna adnotacja w jęz. polskim „brak”.

- Od 28/II-1935 r. Śledcz.[y] Urz.[ąd] w Brześciu^k na.[d]/B.[ugiem] – [jako] aspirant.
- (59) 22. Petters Hilary –
Józef³⁰
- ur. 5/II-1893 r. Żonaty – żona Anna – Wiera Drysz.[czyńska], ma 2 dzieci 1933 i 1935 r. u.[rodzenia] Podporucznik rezerwy piechoty. Nagrodzony sreb.[rny]m krzyżem medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].
- Służył:
- Od 1/VII-1923 r. do 2/III-1925 r. w granicz.[ej] policji w Poleskim województwie.
- Od 3/III-1925 r. do 28/XII-1932 r. Zas.[tępcza] P[owiatowego]/ Kom.[endanta] w Drohiczynie, Sarnach i Stolinie.
- Od 29/XII-1932 r. p.o. P[owiatowego]/ Kom.[endanta] i P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Stolinie podkomisarz.
- (60) 23.^k Paszkiewicz Józef³¹
- ur. 3/XI-1897 r. Ukończył 3 kl.[asy] lokaln.[ej] szkoły. Żonaty – żona Jadwiga Łunkowicz z d.[omu] Wądzińska. Sierżant kadry zapasowej wojsk saperskich. Nagrodzony M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].
- Od 15/X-1921 r. do 15/IV-1929 r. pań[stwowa] policja w Nowogródzkim województwie – szeregowy. (od 1/IV-1929 r. delegowany na aspiranta)

^k Obok nr. pozycji napisany odręcznie znak zapytania.

³⁰ Tamże, k. 34, data ur. 5.II.1898! r.

³¹ Tamże, k. 45, w dniu 31.III.1938 r. przeszedł w stan spoczynku.

(61) 24. Prawdzic-
-Szczeniowski
Witold - Marian

Od 16/IV-1929 r. do 14/III-1932 r. kierow.[nik] komis.[ariatu] w Brześciu na.[d]/B.[ugiem].
Od 15/III-1932 r. do 11/II-1934 r. Zas.[tępcza] P[owiatowego]/ Kom.[endanta] w Kosowie Poleskim.
Od 12/II-1934 r. p.o. P[owiatowego] Kom.[endanta] w Kosowie Poleskim

ur. 3/I-1898 r. Ukończył 7 kl.[as] gimnazjum. Żonaty - żona Janina Biedrzycka, ma 2-ie dzieci 1918 i 1927 r. u.[rodzenia]. Rotmistrz kawalerii.

W 1914 i 1918 r. uczestniczył w polskim legionie. Nagrodzony K[rzyżem] N[iepodległości], K[rzyżem] W[alczyńskich] z okuciem, medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości]. Lit... M... Dz...

Od 12/VIII-1936 r. służył [jako] P.[owiatowy]/ Kom.[endant] w Brześciu n.[ad]/B-[ugiem].

(62) 25. Sobkowski
Stanisław³²

ur. 1891 r. ukończył 6 kl.[as] ludowej uczelni. Żonaty - żona Janina Juliżaniak. St.[arszy] szeregowy (powszechnego pospolitego ruszenia.)

Od 1/VII-1920 r. p.o. Kierow.[nika] pogran.[icznego] kom.[isariatu] w Zabążynie [Zbąszynie?] i komis.[ariatu] VIII w Poznaniu. Kom.[isariatu] 2 w Bydgoszczy i komis.[ariatu] w Brześciu n.[ad]/B.[ugiem].

³² W 1937 r. zmienił nazwisko rodowe na Brochowicz - Sobkowski. Patrz AAN, sygn. 27, k. 28.

(63) 26. Songin Franciszek

Od 12/V-1932 r. kierow.[nik] komis.[ariatu] Pań[stwowej] pol.[icji] w Brześciu n.[ad]/B.[ugiem] - komisarz.

ur. 24/XI-1894 r. ukończył 4 klasy lokalnej szkoły. Żonaty - żona Aleksandra Kosatkina, ma 3 dzieci, porucznik rezerwy piechoty. Nagrodzony V.[irtuti] M.[ilitari] W.[ojenny] kl., K[rzyżem] W[alczyńskich], brązowym krzyżem, K[rzyżem] W.[ojask] środkow.[ej] Litwy, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Służył:

Od 1/VI-1923 r. do 29/II-1932 r. pań[stwowa] pol.[icja] w Wilnie - [jako] szeregowy.

Od 1/III-1932 r. do 7/VIII-1934 r. śledcz.[y] wydział w Wilnie i Lublinie.

Od 8/VIII-1934 r. Zas.[tępcza] P[owiatowego]/ Kom.[endanta] w Brześciu n.[ad]/B.[ugiem].

Od 1/X-1934 r. komis.[ariat] pań[stwowej] policji w Brześciu n.[ad]/B.[ugiem] - aspirant.

(64) 27. Twaróg¹ Józef³³

ur. 12/III-1889 r. uczył się na fakultecie prawa. Żonaty - żona Maria - Seweryna Szewczyk, ma 3 dzie.[ci]. Porucznik rezerwy piechoty. Nagrodzony srebrnym krzyżem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

¹ W tekście poprawiona odręcznie lit. g.

³³ Fig., Ostaszów, WPH 2/1991, s. 366, poz. 63; Lista, *op. cit.*, s. 178; Tucholski, *op. cit.*, s. 363.

- (65) 28. Toroński Stanisław – Władysław³⁴,

Służył:
Od 1/VII-1923 r. do 2/III-1925 r. graniczna policja Poleskiego województwa.
Od 3/III-1925 r. do 23/IV-1926 r. rejon.[owy] oficer w Deniskowiczach.
Od 24/IV-1926 r. do 19/VIII-1936 r. kom.[endant] p[owiatowy] w Kamieniu Koszyrskim, Stolinie, Łunińcu, Brześciu n.[ad]/B.[ugiem].
Od 13/VIII-1936 r. oficer inspektor w Brześciu – nadkomisarz.

ur. w 1891 r. Matura, żonaty – żona Jadwiga – Cecylia Romańska, ma 2 dzieci. Porucznik rezerwy piechoty. Służył w strzeleckiej drużynie w 1-m polskim korpusie. Nagrodzony M[edalem] N[iepodległości], K[rzyżem] W[alecznych], medalem za długoletnią służbę, M[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Służył:
Od 2/II-1924 r. do 30/III-1929 r. pań[stwowa] polic.[ja] w Wołyńskim województwie i Pomorskim – [jako] szeregowy.
Od 1/IV-1929 r. do 19/I-1929 r. kom.[enda] wojewó.[ódzka] w Poznaniu – [jako] aspirant.
Od 20/VII-1929 r. do 15/VI-1936 r. kierow.[nik] kom.[isariatu] w Tczewie, Toruniu, Lwowie i Częstochowie.
Od 16/VI-1936 r. p[owiatowa]/kom.[enda] w Pruzynach – podkomisarz.

- (66) 29. Tyczyński Leon³⁵

ur. 1898 r. Ukończył 7 klas gimnazjum. Żonaty – żona Maria – Stanisława Kluczyńska, ma 2 dzieci. Podporucznik rezerwy piechoty. W 1915 i 1918 r. uczestniczył w „POW”. Nagrodzony M[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Służył:
Od 15/V-1924 r. do 29/II-1932 r. pań[stwowa] polic.[ja] – służył [jako] szeregowy.
Od 1/III-1932 r. do 31/III-1932 r. kom.[isariat] 1 głów[ny?] w Lublinie – aspirant.
Od 1/IV-1932 r. do 28/III-1935 r. p.o. kier.[ownika] kom.[isariatu] w Łomży.
Od 29/III-1935 r. do 11/X-1936 r. komis.[ariat] 1 w Krakowie.
Od 12/X-1936 r. p[owiatowa]/kom.[enda] w Łunińcu.

- (67) 30. Faliszewski Zdzisław – Jan³⁶

ur. 1894 r. wykształcenie średnie, żonaty – żona Wanda – Maria Czajkowska, ma 1 dziecko. Kapitan sztabowy piechoty.
Od 2/III-1931 r. do 14/V-1932 r. kier.[ownik] ref[eratu] wojsk.[owego] w Toruniu.
Od 15/V-1932 r. do 1/I-1936 r. zas.[tępca] ref[eratu] wojsk[owego] w gł.[ównej] kom.[endzie] i 2 wydz.[iał] w Gł.[ównej] kom.[endzie].
Od 2/I-1936 r. do 10/VI-1937 r. ki.[erownik] ref[eratu] wojsk.[owego] w Łucku.
Od 11/VI-1937 r. M[iejsc]e O.[dosobnienia] Bereza Kartuska – komisarz.

¹ Brak w tekście określenia miesiąca, prawdopodobnie winno być lipiec.

³⁴ AAN, sygn. 305 dopływ, k. 35, data ur. 27.IV.1891 r.

³⁵ Tamże, k. 47, w 1938 r. zwolniony dyscyplinarnie.

³⁶ Tamże, k. 18, data ur. 25.X.1894 r.

- (68) 31. Józefowicz Ludwik³⁷ ur. 24/VIII-1894 r. Ukończył 6 kl.[as] gimnazjum. Żonaty – żona Filipina Stadnicka, ma 2 dzieci. W armii nie służył.
Służył:
Od 1/IV-1919 r. do 28/II-1921 r. pań[stwowa] policja st.[arszy] przodownik.
Od 1/III-1921 r. do 2/V-1922 r. komendant okr.[ęgowej] szkoły w Radomiu – aspirant.
Od 3/V-1922 r. do 30/IX-1923 r. zas.[tępcza] p[owiatowego]/ kom.[endanta] w Kozienicach.
Od 1/X-1923 r. do 31/VIII-1924 r. Ekspoz.[ytura] śled.[czego] urzę.[du] w Łucku.
Od 1/IX-1924 r. do 31/III-1926 r. kierow.[nik] komis.[ariatu] w Łucku i zwolniony na pod.[stawie] art. 116 ustawy o służbie.
Od 1/VI-1926 r. do 30/VI-1929 r. Pań[stwowa] policja w Łucku – st.[arszy] przodownik.
Od 1/VII-1929 r. do 10/XII-1931 r. Zas.[tępcza] P[owiatowego]/ Kom.[endanta] w Zdołbunowie i Sarnach [jako] aspirant.
Od 11/XII-1931 r. do 19/II-1937 r. p.o. p[owiatowego]/ kom.[endanta] w Lublinie i p[owiatowy]/ kom.[endant] w Sarnach.
Od 20/II-1937 r. do 29/VII-1[9]37 r. w dyspozycji Gł.[ównego] kom.[endanta].
Od 30/VII-1937 r. p[owiatowy]/ kom.[endant] w Kobryniu – [jako] aspirant.

³⁷ Fig. Ostaszaków, WPH 2/1992, s. 396, poz. 68, data ur. 25.08.1894 r.; Lista, *op. cit.*, s. 75; Tucholski, *op. cit.*, s. 299; AAN, sygn. 305 dopływ, k. 46, data ur. 24.VIII.1894 r.

- (69) 32. Jarnick^mi
Marjan – Józef

ur. 20/IX-1899 r. Ukończył 6 kl.[as] gimnazjum. Żona Izabela – Stefania Piwowar. Podporucznik rezerwy piechoty, nagrodzony srebrnym krzyżem, medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości], Łotewskim wojen.[nym] medalem.
Służył:
Od 1/XI-1923 r. do 31/I-1925 r. kom.[enda] wojew.[ódzka] w Białymstoku od 1/II-1925 r. do 31/VII-1925 r. kier.[ownik] kom.[isariatu] 1 w Białymstoku.
Od 1/VIII-1925 r. do 7/XI-1926 r. Zas.[tępcza] P[owiatowego]/ Kom.[endanta] w Lublinie.
Od 8/XI-1926 r. do 6/XI-1927 r. kierownik kom.[isariatu] 2 w Lublinie.
Od 7/XI-1927 r. do 25/V-1930 r. zastępca kierowni.[ka] komis.[ariatu] 1 w Lublinie.
Od 26/V-1930 r. p[owiatowy]/ kom.[endant] w Sanoku i Pińsku – komisarz.

- (70) 33. Jarzⁿęcki Piotr³⁸

urodz. 1900 r. ukończył 6 kl.[as] gimnazjum, żona Irena z d.[omu] Mołczyńska – Osmulska. Podporucznik żandarmerii rezerwy. Służył w I polskim korpusie. Nagrodzony K.[rzyżem] W.[alecznych], brązowym krzyżem, medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

^m W tekście lit. k poprawiona odręcznie

ⁿ W tekście lit. rz poprawiona odręcznie

³⁸ AAN, sygn. 305 dopływ, k. 48, data ur. 21.VII.1900 r.

- Służył:
 Od 16/V-1924 r. do 6/I-1933 r. w pań[stwowej] policji [m.] st. Warszawy [jako] szeregowy.
 Od 7/I-1933 r. p.o. zas.[tępcy] p[owiatowego]/ kom.[endanta] w Stolinie (od 1/IV-1934 r. delegowany na aspiranta) aspirant.
- (71) 34. Janusz Stanisław – urodzony 1896 r., wykształcenie – Władysław³⁹ średnie, sierżant rezerwy piechoty. Nagrodzony M[edalem] N[iepodległości], srebrnym krzyżem. Żona Helena Burakowska, ma 1 dziecko.
 Od 1/XII-1919 r. do 30/IV-1924 r. kom.[unalna] pol.[icja] w m.[ieście] Krakowie – [jako] szeregowy.
 Od 1/V-1924 r. do 27/IX-1925 r. aspirant.
 Od 28/IX-1925 r. do 9/IX-1925 r. Zas.[tępca] kierow.[nika] [komisariatu?] 1 w Krakowie.
 Od 10/XI-1925 r. do 8/I-1926 r. kom... re... w Krakowie.
 Od 9/I-1926 r. do 25/V-1928 r. kierow.[nik] kom.[isariatu] w Białej?
 Od 26/V-1928 r. do 29/V-1930 r. wykładowca w szkole dla oficerów.
 Od 30/V-1930 r. do 6/IV-1933 r. Gł[ówna] Kom.[enda] Wydz.[iał] 1.
 Od 7/IV-1933 r. do 11/VII-1933 r. komis.[ariat] XV st. w Warszawie.
 Od 12/VII-1933 r. do 1/III-1935 r. P[owiatowy]/ kom.[endant] w Płońsku.
 Od 4/III-1936 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Prużanach – podkomisarz.

³⁹ Tamże, k. 33, data ur. 9.I.1896 r.

^{a-a} NOWOGRÓDZKIE WOJEWÓDZTWO^{-a}

- (72) 1. Buszkiewicz Franciszek ur. 29/III-1896 r. Ukończył miejską szkołę. Żonaty – żona Tekla Poljac. Kapral art.[ylerii] rezerwy. Nagrodzony M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].
 Służył:
 Od 8/I-1919 r. do 30/VI-1923 r. – prezydium policji i pań[stwowa] policja w Poznaniu – szeregowy.
 Od 1/VII-1923 r. do 28/II-1924 r. – Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endant] w Baranowiczach – aspirant.
 Od 1/III-1924 r. do 7/XII-1925 r. kierow.[nik] komis.[ariatu] w Baranowiczach.
 Od 8/XII-1925 r. do 28/II-1927 r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endant] w Nowogrodku.
 Od 1/III-1927 r. do 26/VI-1929 r. Kierownik Komisariatu w Nowogrodku.
 Od 27/VI-1929 r. do 12/VII-1932 r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endant] w Baranowiczach.
 Od 13/VII-1932 r. p.o. Kierow.[nika] Śl.[edczego] Wydz.[iału] w Baranowiczach i kierownik Śled.[czego] Wydz.[iału] w Słonimiu.
 Od 24/II-1935 r. Ki.[erownik] Śled.[czego] Wydz.[iału] w Słonimiu – podkomisarz.
- (73) 2. Borucki Teodor – ur. 3/I-1890 r., ukończył 7 klas Daniel⁴⁰ prywatnej szkoły i wyższej handlowej szkoły w Lipiecku?. Żonaty –

^{a-a} Tekst napisany odręcznie, foliacja archiwalna 20-27.

⁴⁰ Fig. Lista, *op. cit.*, s. 202, spis... przebywał w obozie Kozielsk, wywieziony 18.6.1941 r.

Maria Makowska, ma 2 dzieci 1926 i 1928 r. u.[rodzenia]. Porucznik rezerwy piechoty. W 1917 r. i 1918 r. uczestniczył w 1 polskim korpusie. Nagrodzony M.[edalem] N.[iepodległości], srebrn.[ym] Krzyżem, M.[edalem] Inter.[allii] i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości]. Służył:

Od 11/XI-1918 r. do 10/V-1919 r. Nacz.[elnik] Mil.[icji] i pol.[icji] kom.[unalnej] Sierpc.

Od 11/V-1919 r. do 14/IX-1925 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Końskich i Prużanach.

Od 15/IX-1925 r. do 31/XII-1925 r. insp.[ektor] śl.[edczej] pol.[icji] w Brześciu.

Od 1/I-1926 r. do 6/III-1937 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Białymstoku, Białymstoku i Grodnie.

Od 7/VIII-1937 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Słonimiu.

(74) 3. Wajgetner Dominik

ur. 19/VII-1895 r., ukończył 6 klas gimnazjum. Rozwiedziony. Powszechnie pospolite ruszenie. W 1912 i 1914 r. uczestniczył w dr.[użynie] strzelców. W 1915 i 1918 r. uczestniczył w polskim legionie. Nagrodzony K.[rzyżem] N.[iepodległości], K.[rzyżem] Z.[asługi] za Dz.[ielność], Srebrn.[ym] krzyżem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości]. Służył:

Od 2/I-1920 r. do 3/IX-1920 r. Z.[arząd] C.[ywilny] Z.[iem] W.[ołynia] i Front.[u] Podolsk.[iego] Po-tem zwolniony w związku z likwidacją urz.[ędów] wł.[adzy].

Od 25/XI-1920 r. do 30/VI-1922 r. Pań[stwowa] pol.[icja] w Wileńskim i Nowogródzkim województwie.

Od 1/VII-1922 r. do 5/IX-1923 r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endant] w Nieświeżu.

Od 6/IX-1923 r. do 14/VII-1924 r. ofic.[erskiego] poster.[unku] kom.[endant] w Ciechanowie?⁴¹.

Od 15/VII-1924 r. do 31/XII-1924 r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endant] w Nieświeżu.

Od 1/I-1925 r. do 27/VII-1926 r. Kierow.[nik] Ekspoz.[ytury] Śl.[edczego] Urzędu w Nowogródku.

Od 28/VII-1926 r. Kierow.[nik] Adm.[inistracyjnego] Ref.[eratu] w K.[omendzie] W.[ojewódzkiej] w Nowogródku – nadkomisarz.

(75) 4. Gugulski Alfred⁴²

ur. 3/VI-1896 r., ukończył seminarium nauczycielskie. Żonaty – żona Michalina [D?]empterak, ma syna 1928 rok urodzenia. P[od]porucznik rezerwy piechoty. W 1917 i 1918 r. uczestniczył w II wschodnim polskim korpusie. Nagrodzony K[rzyżem] Z[asługi], M[edalem] N[iepodległości], M[edalem] Dz[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości]. Od 1/V-1920 r. do 31/VIII-1920 r. – Z.[arząd] C.[ywilny] Z.[iem] W.[ołynia] i Fr.[ontu] Podolskiego. Od 1/X-1920 r. do 17/VI-1923 r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endant] we Włodzimierzu. Od 18/VI-1923 r. do 26/XI-1924 r. Graniczn[a] policja.

⁴¹ GA i PP nr 6/1924, s. 110, podaje, że rozkazem z dnia 21.XII.1923 r. został przeniesiony na stanowisko komendanta posterunku oficerskiego w Cyczkowiczach.

⁴² AAN, sygn. 305 dopływ, k. 33, data ur. 21.VI.1896 r.

Od 27/XI-1924 r. do 24/II-1925 r. Zas.[tępcza] P[owiatowego]/ Kom.[endanta] w Lublinie.

Od 25/II-1925 r. do 20/V-1925 r. Kierow.[nik] komis.[ariatu] w Kowlu.

Od 21/V-1925 r. do 22/VIII-1930 r. Zas.[tępcza] P[owiatowego]/ kom.[endanta] w Lublinie i Włodzimierzu.

Od 22/VIII-1930 r. do 7/IV-1935 r. P[owiatowy]/ Kom.[endanta] w Lublinie, Sierpcu i Makowie Mazowieckim.

Od 8/IV-1935 r. do 30/V-1935 r. Zas.[tępcza] P[owiatowego]/ Kom.[endanta] w Baranowiczach.

Od 31/V-1935 r. Kierow.[nik] Śl.[edczego] Wydz.[iału] w Baranowiczach - podkomisarz.

(76) 5. Henrych Waclaw - Jan

ur. 22/V-1895 r., matura, żonaty - żona Natalia Ratu.iak. Porucznik powszechnego pospolitego ruszenia. Nagrodzony K.[rzyżem] W.[alecznych], srebr.[nym] krzyżem, medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 1/VII-1923 r. do 14/VII-1924 r. dow.[ódca] komp.[anii] granicznej pań[stwowej] policji - Łuniniec.

Od 15/VII-1924 r. do 8/I-1925 r. Zas.[tępcza] Kierow.[nika] Śledczej ekspozytury w Będzinie.

Od 9/I-1925 r. do 23/IV-1932r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Stołpcach.

Od 24/IV-1932 r. do 15/VIII-1937 r. Kierow.[nik] Wojsk.[owego] ref.[eratu] w K[omendzie] W[ojewódzkiej] - Kielce.

(77) 6. Druż^bba Jan

Od 16/VIII-1937 r. P[owiatowy] Kom.[endant] w Lidzie - kom.[isarz].

ur. 22/IX-1898 r., matura, żonaty - żona Aniela Jaszczemska, ma syna 1926 rok urodzenia. Porucznik rezerwy piechoty. W 1914 i 1918 r. uczestniczył w polskim legionie. Nagrodzony K[rzyżem] N[iepodległości] z m.[ieczami], K[rzyżem] W[alecznych] z 1 okuciem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 1/IX-1927 r. do 5/VI-1928 r. Gł.[ówna] Kom.[enda] Pań[stwowej] policji - szeregowy.

Od 6/VI-1928 r. do 27/IV-1931 r. Gł.[ówna] Kom.[enda] Pań[stwowej] polic.[ji] aspirant.

Od 27/IV-1931 r. do 16/X-1931 r. K[omenda] W[ojewódzka] Warszawa - referent.

Od 17/X-1931 r. do 3/VI-1933 r. Zas.[tępcza] kierow.[nika] komis.[ariatu] VIII i XIII w Warszawie.

Od 3/VI-1933 r. do 5/III-1935 r. Zas.[tępcza] P[owiatowego] Kom.[endanta] w Częstochowie.

Od 6/III-1935 r. do 19/V-1937 r. w dyspozycji Gł.[ównego] komendanta.

Od 24/VII-1937 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Szczuczynie - podkomisarz.

(78) 7. Krajewski Jan - Paweł⁴³

ur. 15/I-1892 r., ukończył 6 klas średniej szkoły. Żonaty - żona

^b W tekście lit. z poprawiona odręcznie.

⁴³ Fig. Ukraina, Ukraiński, *op. cit.*, s. 211; Listy, *op. cit.*, s. 46.

Jadwiga – Rozalia Opatek, ma 2 dzieci 1920 i 1924 r. u.[rodzenia]. Chorąży art.[ylerji] kadry zapasowej. W 1917 i 1918 r. uczestniczył w I polskim korpusie. Nagrodzony M[edalem] Niep.[odległości], M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 1/I-1919 r. do 14/II-1920 r. Gos.[podarcza?] pol.[icja] w Sosnowcu.

Od 15/II-1920 r. do 14/X-1920 r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endant] w Łomży.

Od 15/X-1920 r. do 31/V-1922 r. Kierow.[nik] komis.[ariatu] kol.[ejowego] [w] Białymstoku.

Od 1/VI-1922 r. do 31/I-1923 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Białymstoku.

Od 1/II-1923 r. do 31/V-1924^c r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endant] w Bielsku.

Od 1/VI-1923 r. do 31/VII-1923 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Augustowie.

Od 1/VIII-1923 r. do 9/II-1924 r. insp.[ektor] gra.[nicznej] pol.[icji].

Od 10/II-1924 r. do 31/V-1924 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Kolnie.

Od 1/VI-1924 r. do 31/I-1925 r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endant] w Białymstoku.

Od 1/II-1925 r. do 5/X-1927 r. Insp.[ekcyjny] Ref.[erat] w K[omendzie] W[ojewódzkiej] w Białymstoku.

Od 6/X-1927 r. do 9/II-1932 r. Kierow.[nik] Komis.[ariatu] 1 w Grodnie.

Od 10/II-1932 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Wysokiem Mazowieckim i Nieświeżu.

Od 23/X-1935 r. P[owiatowy]/ Kom[endant] Pań[stwowej] policji w Nieświeżu – komisarz.

(79) 8. Kudzewicz
Władysław⁴⁴

ur. 6/II-1897 r., ma średnie wykształcenie. Wdowiec, ma syna 1925 r. u.[rodzenia] Nagrodzony V.[irtuti] M.[ilitari] W.[ojenny] kl., K[rzyżem] N[iepodległości] z M.[ieczami], K[rzyżem] W[alecznych], K[rzyżem] Z[asługi] za Dz.[ielność], medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Od 1/IV-1923 r. do 31/VII-1924 r. Eksp.[ozytura] IV-D Wydz.[iału] w Wilnie.

Od 1/VIII-1924 r. do 13/X-1925 r. Kierow.[nik] Ekspoz.[ytury] Pań[stwowej] p[olicji] w Święcianach.

Od 1/V-1926 r. do 21/XII-1927 r. Okr.[ęgowy] Urz.[ąd] pań[stwowej] pol.[icji] i refer.[at] polit.[yczny] w Wilnie.

Od 22/XII-1927 r. do 11/X-1928 r. Zas.[tępca] Nacz.[elnika] Śl.[edczego] Urz.[ędu] w Lublinie.

Od 12/X-1928 r. do 3/XI-1929 r. Kierow.[nik] Śled.[czego] Wydz.[iału] w Lublinie.

Od 4/XI-1929 r. do 25/V-1930 r. Śl.[edczy] Urz[ąd] w Lublinie.

^c Prawdopodobnie winno być 1923.

⁴⁴ AAN, sygn. 305 dopływ, k. 19, data ur. 16.II.1897 r.

Od 26/V-1930 r. do 22?/VI-1934 r. Kierow.[nik] Śl.[edczego] Wydz.[ia-
tu] w Białymstoku i Łucku.

Od 7/XI-1934 r. do 22/II-1935 r. Zas.[tępcza] P[owiatowego]/ Kom.
[endanta] w Nowogródku.

Od 23/II-1935 r. Zas.[tępcza] Nacz.
[elnika] Śl.[edczego] Urzę.[du]
w Nowogródku - komisarz.

(80) 9. Kobelski Bolesław

ur. 12/VI-1893 r. ukończył lokalną
szkołę. Żonaty - żona Marta Ra-
backa, ma dziecko 1921 r. u.[rodze-
nia]. Chorąży rezerwy. Nagrodzony
medalem za długoletnią służbę
i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[d-
zyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 1/VII-1920 r. do 28/II-1922 r.
Pań[stwowa] polic.[ja] w Pomor-
sk.[im] województwie - st.[arszy]
przodownik (1/II-1921 r. delego-
wany na aspiranta)

Od 1/III-1922 r. do 31/XII-1930 r.
P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Tu-
choli, Kartuzach i Świeciu.

Od 1/I-1931 r. do 16/VII-1935 r.
Kierow.[nik] komis.[ariatu] w Li-
dzie.

Od 17/VII-1935 r. P[owiatowy]/
Kom.[endant] w Wołożynie - pod-
komisarz.

(81) 10. Kozar Józef⁴⁵

ur. 25/II-1901 r., ukończył 6 klas
gimnazjum. Żonaty - żona Marian-
na Chryńczuk, ma 3 dzieci 1924,
1930 i 1932 r. u.[rodzenia]. P[od]/
porucznik rezerwy. Uczestniczył
w polskim legionie. Nagrodzony
medalem za długoletnią służbę,

M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[d-
zyskanej] N.[iepodległości].

Od 1/XII-1923 r. [do] 31/I-1935 r.
pań [stwowa] policja - szeregowy.

Od 1/II-1935 r. do 29/IV-1935 r.
Zas.[tępcza] kierow.[nika] kom.[isa-
riatu] III w Wilnie - aspirant.

Od 30/IV-1935 r. do 6/VIII-1935 r.
Kierow.[nik] Komis.[ariatu] w Piń-
sku.

Od 7/VIII-1935 r. do 14/VII-1936 r.
Zas.[tępcza] kierow.[nika] kom.[isa-
riatu] I w Gdyni.

Od 15/VII-1937 r. Zas.[tępcza] P[o-
wiatowego]/ Kom.[endant] w No-
wogródku - aspirant.

(82) 11. Malkiewicz Antoni⁴⁶

ur. 11/XI-1897 r. w Rosji, ukończył
6 kl.[as] gimnazjum. Żonaty - żona
Karolina - Elżbieta Gieglińska, ma
1 dziecko 1923 r. u.[rodzenia]. Po-
rucznik rezerwy piechoty. Nagro-
dzony medalem za długoletnią służ-
bę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia]
O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 15/XI-1922 r. do 31/III-1923 r.
Zas.[tępcza] i p.o. kierow.[nika]
stac.[ji] kontr.[olnej] granicznego
ruchu przy kom.[endzie] Wileńskie-
go okręgu.

Od 1/IV-1934^d r. do 1/3^e-1934 r.
pań[stwowa] policja w Wileńskim
i Kieleckim województwie.

Od 1/IV-1934 r. do 23/X-1935 r.
Zas.[tępcza] kierow.[nika] Śl.[edcze-
go]

^d Prawdopodobnie winno być 1923.

^e Tak w tekście.

⁴⁶ Fig. Ukraina, Ukraiński, *op. cit.*, s. 79, data ur. 11 lub 23.XI.1897 r.;
Listy, *op. cit.*, s. 58; AAN, sygn. 305 dopływ, k. 4, data ur. 23!.XI.1897 r.

⁴⁵ Tamże, k. 48, data ur. 27!.II.1901 r.

go] Wydz.[iału] w Częstochowie – aspirant.

Od 24/X–1935 r. kierow.[nik] śl.[edczego] Wydz.[iału] w Nowogródku – aspirant.

(83) 12. Makowski^f Roman

ur. 19/IV–1896 r., ukończył 6 klas gimnazjum i 1 kurs buchalterii. Żonaty – żona Zofia Aranowicz, syn 1926 r. u.[rodzenia]. Podporucznik rezerwy piechoty. Uczestniczył w polskim legionie „POW”. Nagrodzony K[rzyżem] N[iepodległości], K[rzyżem] W[alecznych], srebr. [nym] krzyżem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Służył:

Od 8/VII–1921 r. do 17/X–1922 r. kierow.[nik] pań[stwowej] polic.[ji] w Święcianach i głów.[na] kom.[enda] środ.[kowej] Litwy.

Od 18/X–1922 r. do 22/VII–1926 r. Ekspoz.[ytura] IV–D Wydz.[iału] w Wilnie i Urzą.[d] polic.[ji] polit. [ycznej] w Brasławiu i Święcianach. Od 23/VII–1926 r. do 16/V–1929 r. 1-y zas.[tępca] P[owiatowego]/Kom.[endanta] w Święcianach.

Od 16/V–1929 r. do 19/VI–1936 r. P[owiatowy]/Kom.[endant] w Mołodecznie, Krzemieńcu i Kowlu.

Od 20/VI–1936 r. do 21/VII–1937 r. Zas.[tępca] Nacz.[elnika] Śled.[czego] Urzęd.[u] w m.[ieście] Lwowie.

Od 22/VII–1937 r. Nacz.[elnik] śl.[edczego] Urzęd.[u] w Nowogródku – nadkomisarz.

(84) 13. Olszański Witalis⁴⁷

ur. 11/IX–1885 r. Żonaty – żona Stanisława Waleria Rosińska, ma 3 dzieci 1928, 1930 i 1933 r. u.[rodzenia]. Kapitan rezerwy piechoty. Nagrodzony K[rzyżem] N[iepodległości] O... P..., K[rzyżem] W[alecznych] 2 kr.[otnie], złotym krzyżem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Służył:

Od 1/XII–1919 r. do 9/V–1923 r. Zas.[tępca] Kom.[endanta] Pol.[icji] we Lwowie.

Od 10/V–[19]23 r. do 31/X–[19]24 r. Kierow.[nik] Adm.[inistracyjnego] Ref.[eratu] w Nowogród.[ku].

Od 1/XI–[19]24 r. do 19/VII–[19]27 r. Zas.[tępca] kom.[endanta] wojew.[ódzkiego] w Nowogródku.

Od 20/VII–[19]27 r. do 8/V–[19]35 r. Kom.[endant] wojew.[ódzki] w Toruniu.

Od 24/II–1936 r. Kom.[endant] wojew.[ódzki] w Nowogródku ...

(85) 14. Okołowicz Eugeniusz

ur. 17/II–1895 r., w Rosji, ukończył 5 kl.[as] gimnazjum, kawaler, porucznik rezerwy piechoty. Nagrodzony M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Służył:

Od 15/IV–[19]23 r. do 22/IX–[19]29 r. pań[stwowa] pol.[icja] w Białostockim województwie – szeregowy.

⁴⁷ Fig. Lista, *op. cit.*, s. 215 spis... – aresztowany na kresach wschodnich z 18/19.IX.1939 r., wywieziony indywidualnie z obozu w Ostaszkwie; *Obozy, op. cit.*, s. 68–69 wywieziony w listopadzie 1939 r., w II turze, zaginał bez śladu; Tucholski, *op. cit.*, s. 332 – Ostaszków.

^f Litery w, k, i poprawione odręcznie.

(86) 15. Piwkowski Julian

Od 23/IX-[19]29 r. do 1/XI-1932 r. wykładowca w szkole w Mostach i Żyrardowie (od 1/VII-1930 r. - aspirant).

Od 2/XI-1932 r. do 21/VI-1934 r. kierow.[nik] kom.[isariatu] IV - w Bydgoszczy.

Od 22/VI-[19]34 r. do 18/V-[19]36 r. p.o. P[owiatowego]/Kom.[endanta] w Mogilnie.

Od 19/V-[19]36 r. Kierow.[nik] Komis.[ariatu] w Lidzie - aspirant.

ur. 31/I-1899 r., żonaty - żona Janina Paskiewicz, ma 1 dzie.[cko] 1932 r. u.[rodzenia]. Wachmistrz rezerwy. Nagrodzony K.[rzyżem] W.[alecznych], medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Służył:

Od 25/VI-[19]23 r. do 30/VI-[19]27 r. pań[stwowa] policja w Nowogrodzkim województwie - [jako] szeregowy.

Od 1/VII-[19]27 r. do 9?/XII-[19]28 r. ref.[erat] Dyscypl.[inarny] w K.[omendzie] W[ojewódzkiej] w Nowogrodzku - aspirant.

Od 10/XII-[19]28 r. do 11/VII-[19]30 r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/Kom.[endanta] w Wołożynie.

Od 12/VII-[19]30 r. do 26/IV-[19]31 r. kom.[endant] post.[erunku] ofic.[erskiego] w Stołpcach.

Od 27/IV-[19]31 r. do 16/VIII-[19]34 r. p.o. ki.[erownika] kol.[ejowego] komis.[ariatu] w Stołpcach.

(87) 16. Stron⁸czak
Czesław - Adam

Od 17/VIII-[19]34 r. do 15/V-[19]35 r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/Kom.[endanta] w Słoniemiu.

Od 16/V-1935 r. Kierow.[nik] Śl.[edczego] Wydz.[iału] w Lidzie - aspirant.

ur. 15/X-1893 r., żonaty - żona Zofia Zakleszeńska?, ma 3 dzieci 1922, 1925 i 1930 r. u[rodzenia]. Porucznik rezerwy piechoty. Nagrodzony srebrn.[ym] krzyżem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Służył:

Od 1/XII-1919 r. do 25/V-[19]30 r. P[owiatowy]/Kom.[endant] w Liszkach i Sokalu.

Od 26/V-[19]30 r. do 15/XII-[19]31 r. wydz.[iał] I i V w Gł.[ówniej] Kom.[endzie].

Od 16/XII-[19]31 r. do 27/IX-[19]32 r. Wyk.[ładowca] komp.[anii] w oficer.[skiej] szkole.

Od 28/IX-[19]32 r. do 5/IV-[19]35 r. Zas.[tępca] [kierownika?] Wojsk.[owego] Ref.[eratu] w Gł.[ówniej] kom.[endzie].

Od 6/IV-[19]35 r. do 20/VIII-[19]36 r. P[owiatowy]/Kom.[endant] Wilno - Troki.

Od 21/VIII-[19]36 r. ofic.[er] insp.[ekcyjny] w Nowogrodzku - nadkomisarz.

(88) 17. Tarnowski Antoni

ur. 13/VI-1895 r. m.[iasto] Warszawa, ukończył przemysłowo-handlową szkołę. Żonaty - żona Helena z d.[omu] Witwicka Dziewanowska,

⁸ W tekście lit. n poprawiona odręcznie.

ma 2 synów 1919 i 1922 r. u.[rodzenia]. Porucznik rezerwy. Nagrodzony srebr.[nym] krzyżem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Służył:

Od 10/VIII-1923 r. do 31/VI-[19]26 r. Graniczn[a] policja w Wołyńskim województwie.

Od 1/VI-[19]26 r. do 29/I-[19]29 r. Kom.[endant] poster.[unku] ofic.[erskiego] w Krzemieńcu.

Od 30/I-[19]29 r. P[owiatowy]/Kom.[endant] w Kostopolu, Dubnie, Wołożynie i Nowogródku.

Od 17/VII-[19]35 r. P[owiatowy]/Kom.[endant] Pań[stwowej] pol.[icji] w Nowogródku - podkomisarz.

(89) 18. Halewski Stefan⁴⁸

ur. 25/VI-1887 r., wykształcenie średnie, żonaty, żona Maria - Julia Marszałek, ma 2 dzieci 1914 i 1922 r. Major kadry zapasowej p.[ie]choty. Nagrodzony srebrn.[ym] krzyżem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Od 1/IV-1920 r. do 5/II-1925 r. P[owiatowy]/Kom.[endant] w Przemysłu.

Od 6/II-1925 r. do 30/VI-[1]9[2]7 r. Kier.[ownik] Ad.[ministracyjnego] Ref.[eratu] w Łucku.

Od 1/VII-1927 r. do 20/VI-[1]930 r. ofic.[er] insp.[ekcyjny] i zas.[tępca] komendanta wojewódz.[kiego] w Łucku.

Od 21/VI-1934 r. ofic.[er] insp.[ekcyjny] w No[w]ogródku - podinspekto[r].

(90) 19. Hell^her Saul - Paul,⁴⁹ ur. 22/XI-1980ⁱ r. 6 kl.[as] gimnazjum, żonaty, żona Sydonia Baran, ma 3 dzieci. Porucznik rezerwy piechoty. Nagrodzony srebr.[nym] krzyżem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Służył:

Od 15/X-1922 r. do 31/XII-1932 r. w pań[stwowej] policji w Lwowskim województwie [jako] szeregowy.

Od 1/I-1924 r. do 7/IX-1926 r. Rezerw.[a] Pań[stwowej] pol.[icji] we Lwowie - aspirant.

Od 8/IX-1926 r. do 8/V-1927 r. Kom.[enda] Wojew.[ódzka] we Lwowie.

Od 9/V-1927 r. do 7/XII-1927 r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/Kom.[endant]a we Lwowie.

Od 8/XII-1927 r. Kierow.[nik] gos.[podarczego] ref.[eratu] w kom.[endzie] wojew.[ódzkiej] pań[stwowej] policji w Łucku i Nowogródku.

Od 19/I-1934 r. Kierow.[nik] Gos.[podarczego] Ref.[eratu] w kom.[endzie] wojew.[ódzkiej] pań[stwowej] pol.[icji] w Nowogródku - komisarz.

(91) 20. Hołowko Władysław ur. 28/I-1894 r., Rosja, ukończył 6 klas gimnazjum. Żonaty - żona Helena Kotowsk[a], ma 3 dzieci - 1919, 1921 i 1924 r. u.[rodzenia]. Po-

⁴⁸ AAN, sygn 305 dopływ, k. 3, data ur. 25.XI.1887 r.

^h W tekście lit. l poprawiona odręcznie.

ⁱ Błąd literowy, patrz przypis nr 49.

⁴⁹ Tamże, k. 18, data ur. 22.XI.1890.

rucznik rezerwy piechoty. Uczestni-
czył w 1917 r. i 1918 r. w [I?] pol-
skim korpusie. Nagrodzony K.[rzy-
żem] Niep.[odległości]. Nagrodzony
srebrn.[ym] krzyżem, M.[edalem]
Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[ie-
podległości].

Służył:

Od 1/XI-1923 r. do 28/II-1925 r.
w Pań[stwowej] pol.[icji] Duniłowic-
kiego powiatu.

Od 1/III-1925 r. do 31/V-1925 r.
zas.[tępca] kierow.[nika] komis.[a-
riatu] IV w Wilnie.

Od 1/VI-1925 r. do 30/VI-1925 r.
ofic.[er] rejon.[owy] w Dru...niew-
skim?

Od 1/VII-1925 r. do 20/IX-1927 r.
zas.[tępca] kier.[ownika] komis.
[ariatu] IV w Wilnie.

Od 21/IX-1927 r. do 20/IX-1928 r.
kier.[ownik] V komis.[ariatu] w
Wilnie.

Od 21/IX-1928? r. P[owiatowy]/
Kom.[endant] Pań[stwowej] pol.
[icji] w Oszmianach, Święcianach
i w Baranow[iczach].

Od 21/IX-1931 r. P[owiatowy]/
Kom.[endant] Pań[stwowej] pol.
[icji] w Baranowiczach - komisarz.

(92) 21. Cz^larnom^kski
Zygmunt - Józef,

ur. 13/II-1893 r., ukończył 6 kl.[as]
przemysł.[wo] - rzem.[ieślniczej]
szkoły. Żonaty - żona Janina -
Wanda Szamborska. Podporucznik
art.[ylerii] rezerwy. Nagrodzony
srebrn.[ym] krzyżem, medalem za
długoletnią służbą, M.[edalem]
Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[ie-
podległości].

^j W tekście lit. Cz poprawiona odręcznie.

^k W tekście lit. m poprawiona odręcznie.

Służył:

Od 1/II-1919 r. do 26/IV-1931 r.
gł.[ówna] kom.[enda] pań[stwowej]
pol.[icji] - służył [jako] st.[arszy]
przodownik i aspirant.

Od 27/IV-1931 r. do 16/X-1931 r.
zas.[tępca] kier.[ownika] kom.[isa-
riatu] XXVI w Warszawie.

Od 17/X-1931 r. Kierow.[nik] ko-
mis.[ariatu] XXVI i XVI w War-
szawie, komis.[ariatu] II w Bydgosz-
czy, komis.[ariatu] w Słonimiu i
Nowogrodku.

Od 6/VIII-1935 r. kier.[ownik] ko-
mis.[ariatu] pań[stwowej] policji
w Nowogrodku - podkomisarz.

(93) 22. Cieślukowski
Tadeusz -
Kazimierz⁵⁰

ur. 2/IV-1892 r., matura, żonaty,
żona Stanisława Rutkowska, ma 3
dzieci - 1916, 1920 i 1929 r. u.[ro-
dzenia], w armii nie służył. Nagro-
dzony medalem za długoletnią służ-
bę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia]
O[dzyskanej] N[iepodległości].

Od 16/XI-1918 r. do 1/VIII-1919 r.
p.o. mł... nacz.[elnika] pań[stwow-
wej] policji w Mławie.

Od 1/VIII-1919 r. do 31/XII-1923 r.
zas.[tę].[pca] P[owiatowego]/ Kom.
[endanta] w Mławie, Ciechanowie
i we Włocławku.

Od 1/I-1924 r. do 15/IX-1926 r.
Kierow.[nik] Śl.[edczej] Ekspoz.[y-
tury] we Włocławku.

Od 16/IX-1926 r. do 22/VII-1927 r.
Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.
[endanta] w Warszawie.

Od 23/VII-1927 r. do 27/X-1935 r.
P[owiatowy]/ Kom.[endant] w
Sierpcu i Jędrzejowie.

⁵⁰ Tamże, k. 31, data ur. 14.IV.1892 r.

Od 28/X-1935 r. do 2/VII-1936 r. zas.[tępcą] kierow.[nika] kom.[isariatu] V w Krakowie.

Od 3/VII-1936 r. Kierow.[nik] kom.[isariatu] w Słonimiu. P[od]/komisarz.

(94) 23. Sztelfko Stefan⁵¹

- 30/VIII-1901 r. u.[rodzenia], ukończył 3 kursy seminarium nauczycielskiego. Żonaty - żona Henryka Brzezińska, ma 3-kę dzieci - 1927, 1930 i 1935 r. u.[rodzenia]. P[od]/porucznik rezerwy piechoty. Nagrodzony brązowym krzyżem i medalem za długoletnią służbę: Od 15/VIII-1925 r. do 31/I-1937 r. pań[stwowa] policja [jako] szeregowy.

Od [1]/II-1937 r. do 4/III-[1]937 r. P[owiatowa]/ Kom.[enda] w Gostyninie - aspirant.

Od 5/III-1937 r. P[owiatowa]/ kom.[enda] w Baranowiczach - aspirant.

(95) 24. Jakonowicz
Marian - Jerzy

ur. 8/IV-1892 r., ma średnie wykształcenie, żonaty - żona Maria - Antonina Pawrocka, ma 2 synów - bliźniaków, 1916 r. P[od]/porucznik żandarmer.[ii] rezerwy. Nagrodzony medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 1/IV-1921 r. do 22/IX-1921 r. Ekspoz.[ytura] IV-D Wydz.[iału] w Stanisławowie - kontraktowy pracownik i aspirant.

Od 23/IX-1924 r. do 31/V-1925 r. Zas.[tępcą] P[owiatowego]/ Kom.[endanta] w Stanisławowie.

Od 1/VI-1925 r. do 30/VIII-1925 r. Ref.[erat] polit.[yczny] w Śledzcu. [ym] Urzędzie w Stanisławowie.

Od 31/VIII-1925 r. do 6/II-1928 r. Zastę.[pca] P[owiatowego]/ Kom.[endanta] w Stanisławowie.

Od 7/II-1928 r. do 28/IV-1930 r. P[owiatowy] Kom.[endant] w Horodence.

Od 29/IV-1930 r. do 15/IV-1932 r. Dyscypl.[inarny] ref.[erat] w K.[omendzie] W.[ojewódzkiej] w Stanisławowie.

Od 16/IV-1932 r. Kierow.[nik] wojsk.[owego] ref.[eratu] w Nowogródku - podkomisarz.

(96) 25. Jasiński Henryk -
Apolinary,

ur. 9/VII-1885 r., m.[iasto] Warszawa, ukończył 4 klasy miejskiej szkoły. Żonaty - żona Janina Woźna, ma syna 1913 r. u.[rodzenia]. W armii nie służył. Nagrodzony medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodległości].

Służył:

Od 1/XI-1918 r. do 31/VIII-1921 r. Lokaln.[a] mil.[icja] i pań[stwowa] policja w Piotrkowie - aspirant.

Od 1/IX-1921 r. do 31/VII-1923 r. Zas.[tępcą] P[owiatowego]/ Kom.[endanta] w Białymstoku.

Od 1/VIII-1923 r. do 30/IX-1923 r. Kierow.[nik] II kom.[isariatu] w Grodnie.

Od 1/X-1923 r. do 4/III-1932 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Kolnie, Wołkowysku, Suwałkach i Augustowie.

¹W tekście lit. t poprawiona odręcznie i umieszczona nad nazwiskiem

⁵¹ Tamże, k. 49, data ur. 31.VIII.1901 r.

(97) 26. Jaskorzyński
Stanisław⁵²

Od 5/III-1932 r. do 11/IV-1933 r.
Zas.[tępca] kierow.[nika] komis.[a-
riatu] w Gdyni.

Od 12/IV-1933 r. Kierow.[nik] ko-
mis.[ariatu] w Baranowiczach.

ur. 20/XI-1894 r., ukończył 4 klasy
gimnazjum. Żonaty - żona Anna
Piska, ma 1 dziecko. Porucznik re-
zerwy kawalerii. W 1915 r. i 1917 r.
uczestniczył w Puławskim legionie.
Nagrodzony M.[edalem] Dz.[iesię-
ciolecia] O[dzyskanej] N.[iepodleg-
łości].

Od 25/X-192[2] r. do 29/II-1924 r.
Inf.[ormacyjny] Wydz.[iał] w No-
wogrodzku - [jako] st.[arszy] przo-
downik.

Od 1/III-1924 r. do 31/XII-1924 r.
- aspirant.

Od 1/I-1925 r. do 31/V-1925 r. [w]
Okr.[ęgowej] pol.[icji] polit.[ycznej]
urzą.[d] w Nowogrodzku.

Od 1/VI-1925 r. do 30/VI-1928 r.
Kierow.[nik] Ekspoz.[ytury] polit.
[ycznej] pol.[icji] w Lidzie.

Od 1/VII-1928 r. do 20/IV-1932 r.
Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.
[endanta] w Lidzie.

Od 21/IV-1932 r. P[owiatowy]/
Kom.[endant] w Stołpcach - komi-
sarz.

⁵² Fig., Lista, *op. cit.*, s. 234, lista osób zaginionych w nie ustalonych okolicznościach (dalej lista)... Jaskorzyński Stanisław; Tucholski, *op. cit.*, s. 298, Jaskorzyński Stanisław - Ostaszów; w aktach Komendy Głównej PP występuje jako Jaskorzyński, patrz AAN, sygn. 990 dopływ, k. 280, sygn. 305 dopływ, k. 20, data ur. 6.I.XI.1894 r., sygn. 317 dopływ, k. 10; także GA i PP nr 7/1928, s. 660.

8. WILEŃSKIE WOJEWÓDZTWO^a

- (98) 1. Andru-Komorowski Paweł⁵³, ur. 24/VIII-1896 r., żonaty - żona Jadwiga Komistr. ma 3 dzieci - 1922, 1926 i 1933 r. u.[rodzenia]. Podporucznik rezerwy. W 1916 i 1918 r. uczestniczył w POW. Nagrodzony K[rzyżem] W[alecznych], brązowym krzyżem 2 st..., medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].
Od 1/VII-1923 r. do 14/IX-1931 r. Pań[stwowa] policja Wileńskiego województwa - [jako] szeregowy.
Od 15/IX-1931 r. p.o. ki.[erownika] śl.[eczego] wydz.[iału] w Święciana-
nach 1/IV-[19]34 r. del.[egowany] na aspiranta - aspirant.

- (99) 2. Abczyński
Ludwik⁵⁴,

ur. 8/VIII-1878 r., m.[iasto] War-
szawa. Ukończył szkołę artystyczną,
żonaty - żona Alicja Kaltenberg
Żanka, ma 4 dzieci, 1908 r. u.[ro-
dzenia], 1911, 1912 i 1916 r. u.[ro-
dzenia]. Szeregowy powszechnego
pospolitego ruszenia. W 1915
i 1918 r. uczestniczył w „POW”.
Nagrodzony K[rzyżem] N[iepodleg-
łości], O... P... W... kl..., K[rzyżem]
W[alecznych], złotym krzyżem, srebr-
nym krzyżem, medalem za długo-
letnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesię-
ciolecia] O[dzyskanej] N[iepodleg-
łości].

Służył:

Od 9/XI-1918 r. do 30/IX-1919 r.

^a Foliacja archiwalna 28-37.

⁵³ AAN, sygn. 305 dopływ, k. 48, data ur. 24.III.1896 r.

⁵⁴ Fig.? Lista, *op. cit.* s. 227, lista... Abczyński komisarz, Łódź, zaginiony w nieznanach okolicznościach, Tucholski, *op. cit.*, s. 267, prawdopodobnie Ostaszów.

(100) 3. Bauman
Czesław –
Wojciech⁵⁵,

Inst.[ruktor?] pol... straż.[y] i nacz.
[elnik] kom.[unalnej] pol.[icji]
w Rupanie?

Od 1/X-1919 r. do 31/XII-193^b6 r.
P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Ło-
dzi i Równem.

Od 1/I-1927 r. do 14/IX-1931 r.
ofic.[er] insp.[ekcyjny] w Kielcach,
we Lwowie.

Od 15/IX-1931 r. do 22/II-1936 r.
kom.[endant] wojew.[ódzki] w Tar-
nopolu i Nowogródku.

Od 14/IX-1936 r. kom.[enda]
wojew.[ódzka] w Wilnie – podins-
pekt[or].

ur. 25/V-1901 r. Ukończył 8 kl.[as]
gimnazjum. Żonaty – żona Janina
Perepeczak. P[od]/porucznik rezer-
wy piechoty. Nagrodzony K[rzy-
żem] W[alecznych] Z... z 3 okucia-
mi, brązowym krzyżem, krzyżem za
wojenne zasługi, medalem Litwy,
medalem za długoletnią służbę,
[Medalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzys-
kanej] N[iepodległości] – Służył:
Od 1/VII-1924 r. do 31/III-1934 r.
pań[stwowa] policja w Wileńskim
województwie – szeregowy.

Od 1/VI-1934 r. do 1/V-1934 r.
zas.[tępca] kom.[endanta] rezerwy
w Wilnie.

Od 2/V-1934 r. do 9/XII-1934 r.
zas.[tępca] kierow.[nika] 1 ko-
mis.[ariatu] w Wilnie.

Od 10/XII-1934 r. p.o. Kierow.[ni-
ka] śledcz.[ego] Wydz.[iału] w Głę-
bokich – aspirant.

^b Prawdopodobnie winno być 1926.

⁵⁵ AAN, sygn. 305 dopływ, k. 48, data ur. 25.II.1901 r.

(101) 4. Worono
Konstanty⁵⁶,

ur. 30/III-1886 r., ukończył 6
kl.[as] gimnazjum. Żonaty – żona
Jadwiga Lachowicz, ma 2 dzieci
1931 i 1933 r. u.[rodzenia]. Nagro-
dzony V.[irtuti] M.[ilitari] W.[ojen-
ny] kl., K[rzyżem] W[alecznych],
sreb.[rny]m] krzyżem, medalem za
długoletnią służbę, M.[edalem]
Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[ie-
podległości]. Łote.[wskim?] Ł...
Dz...

Od 9/V-1936 r. służ.[y]ł [jako]
nacz.[elnik] śl.[edczego] urzę.[du] w
Wilnie – nadkomisarz.

(102) 5. Walczak
Władysław⁵⁷,

urodz. 9/VII-1900 r., w Rosji.
Ukończył 6 klas gimnazjum. Żonaty
– żona Władysława-Maria Mien-
gocz, ma 1 dziecko 1929 r. u.[ro-
dzenia]. Porucznik rezerwy. W 1916
i 1918 r. uczestniczył w „POW”.
Nagrodzony medalem za długolet-
nią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięcio-
lecia] O[dzyskanej] N[iepodległoś-
ci].

Od 5/IX-1936 r. P[owiatowy]/
Kom.[endant] w Dziśnie – komi-
sarz.

(103) 6. Wieczyński
Stanisław –
Władysław,

ur. 16/III-1901 r. u.[rodzenia],
ukończył 6 klas gimnazjum. Żona –
żona Maria Chanusowicz. P[od]/
porucznik rezerwy piechoty. Na-
grodzony M.[edalem] N[iepodleg-
łości], medalem za długoletnią służ-

^c W tekście lit. k poprawiona odręcznie.

⁵⁶ Fig.? Lista, *op. cit.*, k. 224, spis... Worono Konstanty, s. Konstantego,
ur. 1893, kpt. piech. sł. stałej KOP, Stara Wilejka, po aresztowaniu więziony
w Kownie.

⁵⁷ Fig. Tamże k. 223, spis... komisarz PP, komendant pow. dziśnieńskie-
go, woj. wileńskie zmarł w pociągu jadąc z Gorkiego.

bę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].
Od 15/VI-1924 r. do 3[I?]/I-1937 r.
pań[stwowa] policja w Wileńskim
województwie szeregowy.
Od 1/II-1937 r. Śl.[edczy] Wydz.[iał] w m.[ieście] Wilnie - aspirant.

(104) 7. Glińsk^d i Jan

ur. 22/V-1886 r., ukończył 4 kl.[asy] prywatnej szkoły. Żonaty - żona Janina Rokicka, ma 2 dzieci 1922 i 1923 r. u.[rodzenia]. Nagrodzony srebr.[nym] krzyżem, [Medalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości]. Służył w byłej armii carskiej.
Od 23/X-1920 r. do 14/IV-192[2] r. służył w pań[stwowej] policji średko.[wej] Litwy - [jako] szeregowy.
Od 15/IV-1922 r. do 3/II-[1]9[2]6 r. Śl.[edczy] Urz.[ąd] w Wilnie - aspirant.
Od 24/II-1926 r. do .1/IX-1926 r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/Kom.[endanta] w Wilejce.
Od 22/IX-1926 r. do 19/..-1931 r. zas.[tępca] kierow.[nika] Śl.[edczego] Wydz.[iału] w Wilnie.
Od 20/[I?]-1931 r. do 36/V-1935 r. Śl.[edczy] Wydz.[iał] w Wilnie.
Od 27/V-1935 r. do 28/IV-1936 r. Zas.[tępca] kierow.[nika].- go komisariatu w Wilnie.
Od 29/IV-1936 r. Zas.[tępca] kierow.[nika] Kom.[isariatu] 2 kom... w Wilnie - podkomisarz.

(105) 8. Ditz Franciszek⁵⁸

ur. 1./I-1895 r. u.[rodzenia], żonaty - żona Joanna Dombikowska [Dą-

^d W tekście lit. k napisana odręcznie.

⁵⁸ AAN, sygn. 305 dopływ, k. 18, data ur. 16.I.1895 r.

bikowska?]. Porucznik rezerwy piechoty. Nagrodzony srebr.[ym] krzyżem i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości] - służył:

[Od] 1/VII-1923 r. do 31/[V?]/III-1925 r. granicz.[na] policja.

Od 1/IX-1926 r. do 1./VII-1927 r. zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endanta] w Łucku.

Od 22/VII-1927 r. do 14/XI-[1]927 r. kierow.[nik] gos.[podarczego] referatu.

Od 15/XI-1927 r. do 19/VII-1932 r. kom.[enda] wojew.[ódzka] we Lwowie i Stanisławowie.

Od 20/VII-1932 r. do 6/VI-1935 r. Zas.[tępca] Nacz.[elnika] Śl.[edczego] Urzęd.[du] w Stanisławowie.

Od 7/VI-1935 r. do 6/XII-1936 r. kierow.[nik] komis.[ariatu] II w Wilnie.

Od 7/XII-1936 r. Kierow.[nik] Śl.[edczego] wydz.[iału] w Wilnie - komisarz.

(106) 9. Dubowski
Aleksander,

ur. 30/III-1892 r., ukończył 6 klas gimnazjum. Żonaty - żona Stanisława Krasieńska, ma 2 dzieci. Podporucznik rezerwy piechoty. W 1918 r. uczestniczył w „POW”. Nagrodzony srebrn.[ym] krzyżem, krzyżem za walkę, Litewskim?, medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Służył:

Od 11/II-1921 r. P[owiatowy]/Kom.[endant] w Święcianach, Wilno - Troki, Mołodecznie.

Od 14/VI-1935 r. P[owiatowy]/Kom.[endant] pań[stwowej] policji w Święcianach - komi[sarz].

(107) 10. Dawidowicz
Kazimierz

ur. 5/II-1894 r., ukończył 4 klasy gimnazjum, żonaty – żona Ludwika Chmielewska, ma 3 dzieci 1920, 1922 i 1925 r. u.[rodzenia]. St.[arszy] strzelec rezerwy. W 1915 r. i 1917 r. uczestniczył w „POW” – nagrodzony K[rzyżem] W[alecznych], medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości]. Służył:

Od 1/VIII-1919 r. do 31/III-1929 r. pań[stwowa] policja w Kieleckim województwie – [jako] szeregowy. Od 1/IV-1929 r. do 30/IX-1930 r. kom.[enda] pań[stwowej] policji w Łodzi – spirant.

Od 1/X-1930 r. do 10/IV-1936 r. Kierow.[nik] komis.[ariatu] w Radomiu V-go i 1-go komis.[ariatu] w Wilnie.

Od 20/II-1937 r. Kierow.[nik] komis.[ariatu] IV w Wilnie – podkomisarz.

(108) 11. Dymiński Leon

ur. 13/VI-1897 r. u.[rodzenia] m.[iasto] Warszawa, ukończył 4 kl.[asy] realnej szkoły i 2 kursy wyższej przemysłowej szkoły. Żonaty – żona Elżbieta Markiewicz, ma 2 dzieci 1924 i 1928 r. u.[rodzenia]. P[od]/porucznik rezerwy piechoty. W 1915 r. ? [Nagrodzony] K[rzyżem] N[iepodległości], medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości]

Od 10/VII-1919 r. do 4/V-1924 r. pol.[icja] kom.[unalna] i Pań[stwowa] policja we Włocławku, szeregowy.

Od 5/V-1924 r. do 25/V-1930 r. p.o. kierow.[nika] śled.[czego]

wydziału we Włocławku. Od 1/VII.1927 r. deleg[owany] na aspiranta.

Od 26/V-1930 r. do 21/I-1935 r. Zas.[tępca] kierow.[nika] Śledcze.[go] Wydz.[iału] w Białymstoku. Od 22/I-1935 r. do 18/XII-1936 r. Kierow.[nik] Śledcz.[ego] Wydz.[iału] w Grodnie.

Od 19/XII-1936 r. Śledcz.[y] Wydz.[iał] w Wilnie – podkomisarz.

(109) 12. Zarówny Józef

ur. 29/XI-1899 r., ukończył 3 semestry wojskowych kursów. Żonaty – żona Maria – Stanisława Słysz, ma 4 dzieci 1930, 1932 i 2 bliźniaków 1933 r. u.[rodzenia]. Podporucznik rezerwy piechoty. Nagrodzony medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[Odzyskanej] N[iepodległości].

Od 1/VIII-1923 r. do 31/I-1935 r. Pań[stwowa] policja w Wileńskim województwie – szeregowy.

Od 1/II-1935 r. do 27/II-1935 r. Zas.[tępca] P[owiatowego]/ Kom.[endanta] w Mołodecznie.

Od 28/II-1935 r. Śledczy Wydział w Wilnie – aspirant.

(110) 13. Żmudziński
Tadeusz – Bronisław

ur. 3/IX-1902 r. u.[rodzenia]. Kawaler. Ukończył handlową szkołę. P[od]/porucznik rezerwy piechoty. Nagrodzony medalem za długoletnią służbę.

Służył:

Od 2/VI-1930 r. do 7/XI-1930 r. kom.[enda] wojew.[ódzka] w Wilnie.

Od 8/XI-1930 r. do 27/XI-1933 r. Zas.[tępca] Kierow.[nika] komis.[ariatu] III w Wilnie.

Od 28/XI-1933 r. do 6/V-1935 r.
p.o. Kierow.[nika] komis.[ariatu]
VI - w Wilnie.

Od 7/V-1935 r. P[owiatowy]/
Kom.[endant] Pań[stwowej]
pol.[icji] w^e Brasławiu^e - podko-
misarz.

(111) 14. Kwaśnicki Józef⁵⁹

ur. 21/VIII-17^f 91 r., wykształcenie
średnie. Żonaty - żona Helena -
Henryka Pieńkalska [Pękalska?],
ma syna 1920 r. u.[rodzenia]. Po-
rucznik rezerwy piechoty. W 191[17]
i 1914 r. uczestniczył w strzel.[ec-
kiej] drużynie. Nagrodzony sre-
brn.[ym] krzyżem, M[edalem] za
R.[atowanie] G.[inących], medalem
za długoletnią służbę, M.[edalem]
Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej]
N[iepodległości]. Służył:

Od 1.XII-1919 r. do 20.VI-1934 r.
P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Zbo-
rowie, Zbarażu i Brzeżanach.

Od 20.VII-1934 r. p.o. Zas[ępcy] i
Zas.[ępcą] komend.[anta] Pań[stwo-
wej] policji w Wilnie - komisarz.

(112) 15. Kwasowiec Jan

ur. 27.VI-1898 r., ukończył 8 klas
przygotowawczych kursów. Żonaty
- żona Jadwiga Ignatowicz? Szy-
szyńska. Podporucznik rezerwy pie-
choty. W 1916 r. i 1918 uczestniczył
w „POW”. Nagrodzony M.[edalem]
N[iepodległości], medalem za dłu-
goletnią służbę, M.[edalem] Dz.[ie-
sięciolecia] O[dzyskanej] N[iepod-
ległości], srebrn.[ym] krzyżem.

^{e-e} W tekście podkreślony fragment.

^f W tekście błąd literowy, patrz przypis 59.

⁵⁹ Tamże, k. 15, data ur. 21.VIII.1891 r.

Służył:

Od 1.III-1924 r. do 31.III-1934 r.
pań[stwowa] policja w Wileńskim
województwie - [jako] szeregowy.

Od 1.IV-1934 r. do 1.V-1934 r.
kom.[enda] wojew.[ódzka] w Wilnie
- aspirant.

Od 2.V-1934 r. do 27.V-1935 r.
Zas.[ępcą] kierow.[nika] 1 komisa-
r.[iatu] w Wilnie. Od 27.V-1935 r. -
aspirant.

(113) 16. Lebel

Wilhelm - August,⁶⁰

ur. 14.VII-1890 r., Rosja. Ukończył
6 kl.[as] gimnazjum. Żonaty - żona
Eugenia-Zofia. P[od]/porucznik
kaw.[alerii] rezerwy. W 1917 i 1918 r.
uczestniczył w I wschodnim korpu-
sie i w IV dywizji generała [Ż]eli-
gowskiego. Nagrodzony med.[alem]
za długoletnią służbę, M.[edalem]
Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[ie-
podległości].

Służył:

Od 21.II-1921 r. do 14.X-1921 r.
Zas.[ępcą] p[owiatowego]/kom.[en-
danta] Wilno - Troki - aspirant.

Od 30.VI-1930 r. zdegradowany w
stopniu do st. przodownika.

Od 1.VII-1930 r. do 6.V-1935 r. za-
s.[ępcą] kierow.[nika] IV komis.[a-
riatu] w Wilnie. Zas.[ępcą] P[owia-
towego]/Kom.[endant] w Święcia-
nach i Wilno - Troki.

Od 7.V-1935 r. kierow.[nik] VI -
komis.[ariatu] w Wilnie - aspirant.

(114) 17. Le⁸ śniewski

Romuald - Bolesław

ur. 5.II-1886 r. Rosja, ukończył
szkołę kadetów w Jarosławiu /Ros-
ja/. Żonaty - żona Janina Wilhel-

⁸ W tekście lit. e poprawiona odręcznie.

⁶⁰ Tamże, k. 46, data ur. 7.VII.1890 r.

mina Gotszalk, ma syna 1917 r. Porucznik rezerwy piechoty. Nagrodzony M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Służył:

Od 12.XI-1918 r. do 14.II?-1919 r. P[owiatowa]/ Kom.[enda] w Węgrowie.

Od 15.IV-1919 r. do 7.III-1920 r. p.o. nacz.[elnika] pol.[icji] w Węgrowie.

Od 8.III-1920 r. do 14.I-1925 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Puławach.

Od 15.I-1925 r. do 22.VI-1934 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Sokołowie.

Od 16.VII-1934 r. do 4.V-1936 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Lipnie.

Od 12.VI-1936 r. kierow.[nik] wojsk[owego] ref.[eratu] w wojew.[ódzkiej] kom.[endzie] w Wilnie – komisarz.

(115) 18. Michaleck^h
Piotr – Jerzy,

ur. 27.VI-1893 r. wykształcenie średnie. Wdowiec, kapitan rezerwy piechoty. Nagrodzony K[rzyżem] N[iepodległości], K[rzyżem] W[alecznych] z 2 okuciami, srebrn.[ym] krzyżem, medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości], M.[edalem] Inter.[alliée].

Służył:

Od 1.II-1920 r. do 29.IX-1931 r. P[owiatowy]/ kom.[endant] w Żółkwi, Sokalu, Rzeszowie, w Wejherowie.

Od 30.IX-[19]31 r. do 26.VI-1935 r. ofic.[er] insp.[ekcyjny] w st. Warszawie.

Od 27.VI-1935 r. ofic.[er] insp.[ekcyjny] w Wilnie – nadkomisarz.

(116) 19. Mańkiewicz Ludwik, ur. 1.II-1898 r. Rumunia, wykształcenie średnie. Żonaty, żona Karolina-Wiktoria Pagonik, ma 2 dzieci 1925 i 1928 r. u.[rodzenia]. P[od]/porucznik kaw.[alerii] rezerwy. Nagrodzony medalem za długoletnią służbę, M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].
Od 4.III-193ⁱ 1 r. do 31.X-1921 r. Pań[stwowa] pol.[icja] w Wileńskim województwie [jako] szeregowy.
Od 20.[X?]-19[2?]2 r. do 30.IV-1924 r. Pań[stwowa] policja w Wileńskim województwie st.[arszy] przodownik.
Od 1.V-1924 r. do 31.XII-1924 r. kom.[enda] pań[stwowej] pol.[icji] w Wilnie – aspirant.
Od 1.VIII-1924 r. do 15.VI-1925 r. zas.[tępca] kierow.[nika] VI komisa.-[riatu] w Wilnie.
Od 16.VI-1925 r. do 31.V-1928 r. kom.[endant] szkoły w Wilnie.
Od 1.VI-1928 r. do 16.X-1931 r. kom.[endant] komp.[anii], kom.[endant] bat.[alionu] i wykładowca w szkole w Żyrardowie i Mostach Wielkich.
Od 17.X-1931 r. do 24.I-1934 r. kierow.[nik] II komis.[ariatu] w R...nie, komis.[ariatu] III, I i V w Wilnie.
Od 25.I-1934 r. P[owiatowy]/ kom.[endant] w Postawach.

^h W tekście lit. c, k poprawione odręcznie.

ⁱ Prawdopodobnie winno być 1921.

(117) 20. Naj^j dowski
Franciszek

ur. 30.XI-1895 r. ukończył 8 klas gimnazjum, żonaty, żona Józefa-Maria Ceglecka. Kapitan rezerwy piechoty. Nagrodzony srebr.[nym] krzyżem i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Od 1.VII-1923 r. do 7.IX-1936 r. Zas.[tępcą] p[owiatowego]/kom.[endanta] i P[owiatowy]/komend.[ant] w Święcianach, Wilejce i Dziśnie.

Od 8.IX-1936 r. P[owiatowy]/Kom.[endant] w Mołodecznie - komisarz.

(118) 21. Ostrowski Antoni⁶¹,

ur. 14.II-1895 r. Warszawa, ukończył 7 kl.[as] realnej szkoły. Żonaty, żona Margielewicz, ma 3 dzieci. Żandarm rezerwy. W 1917 i 1918 r. uczestniczył w I polskim korpusie. Nagrodzony M.[edalem] N[iepodległości], medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości]. Służył:

Od 7.I-1920 r. do 31.VIII-1921 r. Zarzą.[d] C.[ywilny] Z.[iem] Wschod.[nich] i policja środkowej Litwy aspirant i podkomisarz.

Od 1.IX-1921 r. do 31.III-1934 r. pań[stwowa] policja w Wileńskim województwie - st.[arszy] przodownik.

Od 1.IV-1934 r. do 31.V-1934 r. p.[o.] Zas.[tępcy] P[owiatowego]/Kom.[endanta] w Mołodecznie.

Od 14.V-1934 r. do 4.IX-1936 r. p.[o?] kierow.[nika] komis.[ariatu] w Turmontach.

^j W tekście lit. j dopisana nad nazwiskiem odręcznie.

⁶¹ Tamże, k. 48, data ur. 13.II.1895 r.

Od 5.IX-1936 r. zas.[tępcą] kom.[endanta] p[owiatowej]/kom.[endy] Wilno - Troki - aspirant.

(119) 22. Paruch Władysław

ur. 4.II-1896 r. ukończył 2 klasy gimnazjum. Żonaty - żona Janina Ciesielska, ma 4 dzieci 1918 r., 1920, 1926, 1927 r. u.[rodzenia]. Sierżant rezerwy piechoty. W 1914 i 1917 r. uczestniczył w polskim legionie. Nagrodzony K[rzyżem] W[alecznych] z jednym okuciem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości], służył:

Od 1.II-1918 r. do 31.I-1935 r. [w] lokalnej milicji, komun.[alnej] policji i Pań[stwowej] policji w st. Warszawie i Warszawskim województwie szeregowy.

Od 1.II-1935 r. do 12.V-1935 r. Zas.[tępcą] P[owiatowego]/kom.[endanta] w Łowczycach? - aspirant.

Od 13.V-1935 r. do 20.IV-1936 r. zas.[tępcą] kierow.[nika] III komis.[ariatu] w Wilnie.

Od 20.II-1937 r. kom.[endant] rezerwy Pań[stwowej] policji w Wilnie - aspirant.

(120) 23. Pomykalski
Stanisław,

ur. 25.IV-1881 r. u.[rodzenia], ukończył 4 klasy lokalnej szkoły. Żonaty - żona Władysława-Kazimiera Boczanowska, ma 3 dzieci 1909 r. u.[rodzenia] 1912 i 1914 r. u.[rodzenia]. W armii nie służył. Nagrodzony M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości] - służył:

Od 17.IX-1919 r. do 29.II-1932 r. Pań[stwowa] policja w Łódzkim

i Białostockim województwie – st.[arszy] przodownik.
Od 1.III–1932 r. do 3.IV–1932 r. Zas.[tępcza] P[owiatowego]/ [K]om.[endant] w Piotrkowie – aspirant.
Od 4.IV–1932 r. do 26.XI–1933 r. zas.[tępcza] kierow.[nika] III i III? komisar[riatu] w Krakowie.
Od 27.XI–1933 r. kom.[enda] pań[stwowej] pol.[icji] w Wilnie – aspirant.

(121) 24. Przybylski
Witold – Zygmunt

ur. 15.XII–1895 r. Warszawa. Ukończył 8 klas gimnazjum. Żonaty – żona Helena-Józefa Michalska ma 1 dziecko 1928 r. Kapitan rezerwy piechoty. Nagrodzony K[rzyżem] W[alecznych], srebrn.[ym] krzyżem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].
Od 20.VIII–1936 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] Wilno – Troki Nadkomisarz.

(122) 25. Pawłowski Lucjan⁶²

ur. 6.X–1897 r. Warszawa. Ukończył 5 klas gimnazjum. Żonaty – żona Rozalia Morzdżyńska ma 2 dzieci 1919 i 1925 r. u.[rodzenia].
Od 1.XII–1918 r. do 1.V–1924 r. kom.[unalna] pol.[icja] i pań[stwowa] policja w Warszawie, Brześciu i Lublinie szeregowy
Od 1.V–1924 r. do 16.II–1928 r. kom.[endant] komp.[anii] [w] szkol.[e] w Lublinie.
Od 16.II–1928 r. do 16.VIII–1928 r. kom.[endant] post.[erunku] ofic.[erskiego] w Irenie.

⁶² Tamże, k. 35, data ur. 16!.X.1897 r.

Od 16.VIII–1928 r. do 4.IX–1929 r. P[owiatowy]/ Kom.[endant] w Lublinie.

Od 5.IX–1929 r. do 30.XII–1936 r. kierow.[nik] komis.[ariatu] w Ostrowie.

Od 31.XII–1936 r. do 19.II–1937 r. kierow.[nik] kom.[isariatu] II w Wilnie.

Od 20.II–1937 r. kierow.[nik] komis.[ariatu] III w Wilnie – podkomisarz.

(123) 26. Pasikowski Jan⁶³,

ur. 29.VIII–1896 r. ukończył 4? kl.[asy] realnej szkoły. Żonaty – żona Eugenia Drobikowska. Porucznik rezerwy piechoty. Nagrodzony K[rzyżem] N[iepodległości], Medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Od 3.VIII–1923 r. do 31.I–1937 r. Pań[stwowa] policja w Nowogrodzkim województwie szeregowy.

Od 1.II–1937 r. do 21.II–1937 r. komisar[riat] w Nowogrodzku – aspirant.

Od 22.II–1937 r. I komis.[ariat] w Wilnie – aspirant.

(124) 27. Romański
Stanisław –
Dominik,

ur. 4.VIII–1891 r. magister prawa, żonaty, żona [E]lżbieta Puszkarska, ma 1 dziecko. Porucznik rezerwy piechoty. Nagrodzony K[rzyżem] W[alecznych], Srebrnym krzyżem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości]. Służył –
Od 1.VIII–1922 r. do 30.XI–1923^k r.

^k Prawdopodobnie winno być 1922.

⁶³ Fig.? Kozielski, Tucholski, *op. cit.*, s. 186, Pasikowski Jan, ur. 29.8.1896 r., por. piech. rez., 79 p.p.

(125) 28. Salmoński Wacław

kierow.[nik] komis.[ariatu] w Kielcach.

Od 1.XII-1922 r. do 30.XI-1923 r. Zas.[tępcza] P[owiatowego] kom.[endanta] w Kielcach.

Od 1.I-1924 r. do 1.VIII-1924 r. Eksp.[ozytura] Śl.[edczego] urzę.[du] w Krakowie.

Od 1.IX-1924 r. do 7.VIII-1929 r. Kierow.[nik] kom.[isariatu] IV w Krakowie.

Od 8.VIII-1929 r. do 6?.X-1932 r. Zas.[tępcza] Nacz.[elnika] śl.[edczego] urzę.[du] w Krakowie i Brześciu n[ad]/Bugiem.

Od 7.X-19[32] r. do 21.I-1934 r. P[owiatowy]/Kom.[endant] w Wolsztynie?

Od 6.VIII-1935 r. Kierow.[nik] Ad.[ministracyjnego] Ref.[eratu] w Wilnie - komisarz.

ur. 18.IX-1893 r. Żonaty, żona z d.[omu] Zakrzewska Dombrowska,[Dombrowska?]. Ma 2 dzieci, 1930 i 1935 r. W armii nie służył. Nagrodzony [Krzyżem] Z[asługi] za Dz.[ielność], Brązowym krzyżem i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej N[iepodległości]. Służył:

Od 1.VI-1921 r. do 31.XII-1927 r. Pań[stwowa] pol.[icja] w Nowogródzkim i Wileńskim województw.[ie] st.[arszy] przodownik.

Od 1.I-1928 r. do 4.IX-1932 r. Zas.[tępcza] P[owiatowego]/Kom.[endanta] w Mołodecznie, Postawach i Wilnie - Troki - [jako] aspirant.

Od 5.IX-1932 r. do 18.I-1934 r. p.o. P[owiatowego]/Kom.[endant] w Postawach.

Od 19.I-1934 r. do 10.IV-1936 r.

(126) 29. Sawicki¹ i Józef

kierow.[nik] V komis.[ariatu] w Wilnie.

Od 11.IV-1936 r. kierow.[nik] 1 komis.[ariatu] w Wilnie P[od]/komisarz.

ur. 14.II-1892 r. u.[rodzenia] w Rumunii, wykształcenie średnie. Żonaty. Żona Elżbieta z rodziny Grzt.jewskich Rapid.

Od 1.I-1924 r. do 31.VII-1931 r. Pań[stwowa] pol.[icja] w Wileńskim województwie [jako] szeregowy.

Od 1.VIII-1931 r. śledcz.[y] urzę.[d] w Wilnie st.[arszy] przodownik / 1.IV-1934 r. oddelegowany na aspiranta/

(127) 30. Tomaszewski
Zygmunt -
Ludwik⁶⁴,

ur. 4.IX-1886 r. Żonaty - żona Zofia Białos. Ma 4 dzieci. Major rezerwy piechoty. W 1912 i 1913 r. uczestniczył w strzeleckiej drużynie. Nagrodzony M[edalem] N[iepodległości], srebrnym krzyżem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].

Służył:

Od 12/VIII-1921 r. do 30/IV-1924 r. kierow.[nik] śled.[czego] urzę.[du] w Tarnopolu.

Od 1/V-1926 r. kierow.[nik] adm.[inistracyjnego] ref.[eratu] w Tarnopolu.

Od 23/IV-1929 r. ofic.[er] insp.[ekcyjny] w Tarnopolu i Wilnie.

Od 7/XI-1932 r. ofic.[er] insp.[ekcyjny]

¹ W tekście lit. k poprawiona odręcznie.

⁶⁴ Fig. Lista, *op. cit.*, s. 222 spis... Tomaszewski Zygmunt Ludwik, ur. 1886, podinspektor PP, oficer inspekcyjny Kom. Wojewódzkiej w Wilnie został w 1941 r. wywieziony do ZSRR, gdzie zmarł (zamarz!).

(128) 31. Frankowski
Jan – Władysław⁶⁵

cyjny] w kom.[endzie] wojew.[ódz-
kiej] pań[stowej] pol.[icji] w Wilnie
— podinspektor.

ur. 1890 r. Żona – Maria Wojcie-
chowska. Ma 2 dzieci. Ukończył
6 klas gimnazjum. Podporucznik
rezerwy piechoty. Nagrodzony srebr-
nym krzyżem, medalem za długo-
letnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesię-
ciolecia] O[dzyskanej] N[iepodle-
głości].

Od 11/XI–1918 r. do 31/III–1926 r.
lokaln.[a] mil.[icja] i kom.[unalna]
pol.[icja], także pań[stwowa] pol.[i-
cja] w Łodzi.

Od 4/XII–1926 r. do 11/VII–1933 r.
ofic.[er] insp.[ekcyjny] kom.[endy]
w Łodzi.

Od 12/VII–1933 r. do 31/X–1934 r.
p.o. Zas.[tępcy] kom.[endanta]
w Łodzi.

Od 1/XI–1934 r. do 15/II–1935 r.
p[owiatowy]/kom.[endant] w Ło-
dzi.

Od 16/II–1935 r. kom.[enda]
pań[stowej] pol.[icji] w Wilnie –
nadkomisarz.

(129) 32. Chorążak Michał⁶⁶

ur. 1891 r. Wykształcenie – średnie.
Żona – Irena – Zofia Gajzner?. Po-
rucznik rezerwy piechoty. Nagro-
dzony srebrnym krzyżem, medalem
za długoletnią służbę, M[edalem]
D[ziesięciolecia] O[dzyskanej] N[ie-
podległości], medalem 3 maja.

Od 1/X–1923 r. do 14/X–1925 r.
Zas.[tępca] p[owiatowego]/kom.[en-
danta] w Dziśnie, Wilno – Troki

Od 15/X–1925 r. do 10/II–1926 r.
oficer r... d... w Dziśnie.

Od 11/II–1926 r. do 15/V–1929 r.
Zas.[tępca] p[owiatowego]/k.[o-
mendanta] w Święcianach i Posta-
wach.

Od 16/V–1929 r. do 18/VIII–1930 r.
P[owiatowy]/kom.[endant] [w] Po-
stawach.

Od 19/VIII–1930 r. do 26/IV-
-1931 r. Zas.[tępca] p[owiatowego]/
/Kom.[endanta] Wilno–Troki.

Od 27/IV–1931 r. do 2/I–1933 r.
kierował komis.[ariatem] VI w Wil-
nie.

Od 3/I–1933 r. p[owiatowy]/ ko-
m.[endant] w Wilejce – podkomi-
sarz.

(130) 33. Cichocki
Stanisław⁶⁷,

ur. 1889 r. w m.[ieście] Warszawie.
Ukończył 4 kl.[asy] gimnazjum.
Żona – Karolina Redlich, ma syna.
W armii nie służył. Nagrodzony
K.[rzyżem] N[iepodległości] 2, brą-
zowym krzyżem i M.[edalem] Dz.[ie-
sięciolecia] O[dzyskanej] N[iepod-
ległości]⁻¹ Służył:

Od 15/VI–1921 r. do 31/III–1934 r.
polic.[ja] był.[ej] środk.[owej] Lit-
wy i pań[stwowa] polic[ja] w Wileń-
skim wojew.[ództwie] st.[arszy]
przodownik.⁻¹

Służył:

Od 1.IV–1934 r. do 15.IV–1934 r.
zas.[tępca] p[owiatowego]/kom.[en-
danta] w Mołodecznie.

¹⁻¹ W tekście napisano dwa razy ten sam fragment, różniący się meryto-
rycznie jedynie datą rozpoczęcia służby 16.VI.1921 r.; por. przypis 67.

⁶⁷ Tamże, k. 48, data ur. 1.XI.1889 r., sygn. 990 dopływ, k. 43 przyjęty
do policji 15.VI.1921 r.

⁶⁵ AAN, sygn. 305 dopływ, k. 8, data ur. 1.III.1890 r.

⁶⁶ Tamże, k. 32, data ur. 28.IX.1891 r.

(131) 34. Szm^mieloff
Mikołaj,

Od 16.IV-1934 r. p. [o?] kierow.[nika] śl.[edczego] wydz.[iału] w Mołodecznie — aspirant.

ur. 29.IV-1891 r. w Rosji, ukończył 7 klas gimnazjum. Żonaty - żona Irena Rafałkowska. Nagrodzony M.[edalem] Niep.[odległości], srebrn.[ym] krzyżem, medalem za długoletnią służbę i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości]. Służył:

Od 1.VII-1923 r. do 31.XII-19[23] r. [komenda] w[oje]w.[ódzka] pań[stwowej] policji w Tarnopolu.

Od 1.I-1924 r. do 28.II-192[5] r. Zas.[tępcą] P[owiatowego]/kom.[endant] w Tarnopolu.

Od 1.III-1925 r. do 2[6?].V-1935 r. kierow.[nik] V, III- i II komisariatu w Wilnie.

Od 27.V-1935 r. do 28.VIII-1936 r. [powiatowy]/kom.[endant] Pań[stwowej] pol.[icji] w Mołodecznie.

(132) 35. Szymkiewicz Jan⁶⁸,

urodz. 1.XI-1895 r. ukończył 5 klas gimnazjum. Żonaty, [żona] Aleksandra Korzeniewska. Zwolniony, jako nieprzydatny do wojskowej służby zgodnie z kat. „E” / ostatni raz był porucznikiem rezerwy piechoty/. W 1918 r. uczestniczył w I polskim korpusie. Nagrodzony ... w ... 4 strł... i M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości].
Od 15.IV-1924 r. do 2.III-1925 r. gr.[aniczna] pol.[icja] w Poleskim województwie.

^m W tekście lit. m. napisano odręcznie.

⁶⁸ Tamże, k. 33, data ur. 4!.XI.1895 r.

(133) 36. Jacyna Henr[y]k,

Od 3.III-1925 r. do 2.II-192. r. kom.[endant] post.[erunku] ofic.[erskiego] w Sarnach.

Od 2?.II-192. r. do 2.IX-1929 r. zas.[tępcą] P[owiatowego]/Kom.[endant] w Łunińcu.

Od 23.IX-1929 r. do [2]4.II-1937 r. komend.[ant] komp.[anii] batal.[ionu?] i komp.[anii] w szkole w Mostach Wielkich.

Od 25.II-1937 r. kierow.[nik] V komis.[ariatu] w Wilnie - podkomisarz.

ur. 1.I-1892 r. m.[iasto] Warszawa, ukończył 6 kl.[as] gimnazjum. Żonaty - żona Romana Franciszka Kremińska, ma 3 dzieci 1919, 1921, 1923 r. ur.[odzenia]. W armii nie służył. Nagrodzony złotym krzyżem, srebrn.[ym] krzyżem, medalem za długoletnią służbę, [Medalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości] i O... P... W...

Służył:

Od 5.VIII-1915 do 31.VII-1919 r. Ob.[ywatelska] str.[aż], lokalna milicja i kom.[unalna] polic.[ja] w St. Warszawie.

Od 1.VIII-1919 r. do 30.IX-1920 r. Z[rząd] C[ywilny] Z[iem] W[ołynia] i Fr.[ontu] Podol.[skiego].

Od 1.X-1920 r. do 22.III-1929 r. [Powiatowy]/ Kom.[endant] Pań[stwowej] polic.[ji] w Pińsku.

Od 23.II-1929 r. do 4.VIII-1935 r. ofic.[er] insp.[ekcyjny] w Brześciu n[ad] Bugiem i Białymstoku.

Od 5.VIII-1935 r. Kom.[endant] Pań[stwowej] Pol.[icji] w Wilnie - podinspektor.

(134) 37. Jasiński
Tadeusz –
Kazimierz⁶⁹,

ur. .2.VIII–1894 r. u.[rodzenia], wykształcenie średnie. Żonaty – ma dzie[cko] 1934 r. u.[rodzenia]. Dowódca plutonu kadry zapasowej. Nagrodzony M.[edalem] Dz.[iesięciolecia] O[dzyskanej] N[iepodległości]. Służył:

Od 1.XII–1919 r. do 31.XII–1921 r. p.o. Zas.[tępcy] P[owiatowego]/Kom.[endanta] w Gródku Jag.[ielońskim].

Od 1.I–1922 r. do 30.XI–1925 r. Eksp.[ozytura] śl.[edczego] urzę.[du] w Stanisławowie.

Od 1.XII–19[25] r. do 11.IV–1928 r. Kierow.[nik] śl.[edczego] urzędu w Stanisławowie.

Od 1.VI–1928 r. do 11.X–1928 r. kierow.[nik] śledcz.[ego] [Wydziału w Lublinie]⁷⁰

Od 12.VI–1928 r. do 17.XII–1930 r. Zas.[tępca] Nacz.[elnika] śled.[czego] urzę.[du] w Lublinie i Lwowie. Od 18.XII–1930 r. do 25.VI–1931 r. p.o. Zas.[tępcy] kom.[endanta] we Lwowie.

Od 26.VI–1931 r. do 16.XII–1932 r. kierow.[nik] śled.[czego] Wydz.[iału] w Tarnopolu.

Od 11.IV–193. Zas.[tępca] Nacz.[elnika] śl.[edczego] urzę.[du] w Wilnie – komisarz.

Przełożyła z polskiego języka — pracownica 2 Spec. – wydziału N[K]WD ZSRR – Kor...wa⁷¹

Za zgodność: /podpis nieczytelny/

⁶⁹ Tamże, k. 16, data ur. 22.VIII.1894 r.

⁷⁰ GG i PP nr 7/1928, s. 661.

⁷¹ Prawdopodobnie chodzi o tłumaczkę 2 Wydziału Specjalnego O.G.-Korolewą występującą w rozkazie Berii powołującym ją w skład grupy operacyjnej, Ukraiński, *op. cit.*, s. XVII.

Teczka 3

Ścisłe tajne
Przekład z polskiego

SPIS policjantów byłej Polski

Lp.	Poz.	Nazwisko i imię	Teks
(1)	1	Jeszkowski Antoni, ¹	syn Jana i Magdaleny, ur. 6/I–1893 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Chomiąza, Poznańskie województwo. Ukończył 4 kl.[asy] pow.-[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1 kwietnia 1921 r., st. posterunkowy Poznańskiego województwa.
(2)	2	Jezierski Jan,	syn Walentego i Michaliny, ur. 25 czerwca 1888 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kotowo, Poznańskie województwo. Ukończył 4 kl.[asy] pow.-[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1 maja 1920 r., posterunkowy Poznańskiego województwa.
(3)	3	Jeziółkowski Jan,	syn Winkenta /Wincentego/ i Apolonii, ur. 13 kwietnia 1898 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Miłostaw, województwo Poznańskie. Ukończył 2 klasy powszechnej szkoły. Przyjęty do policji 1 lutego 1925 r., st. posterunkowy Poznańskiego województwa.

¹ Figuruje (dalej fig.) Ostaszaków, *Lista ostaszowska, studia i materiały*, pod red. Andrzeja Misiuka, Szczytno 1993, s. 74, data ur. 1895!

- (4) 4 Jerzewski Józef, syn Łuki /Łukasza/ i Emilii, ur. 22 maja 1882 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] w Łodzi. Wykształcenie niższe. Przyjęty do policji 1 grudnia 1918 r., st. posterunkowy Poznańskiego województwa.
- (5) 5 Jęcka [Jencka?] Kazimierz syn Bolesława i Marii, ur. 19/II-1911 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Ciechocinek. Ukończył 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 15/V-1937 r., posterunkowy Poznańskiego województwa.
- (6) 6 Jędrasik Wojciech, syn Walentego i Agnieszki, ur. 10/IV-1886 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Jedlec, województwo Poznańskie. Ukończył 3 kl.[asy] pow.-[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1 lipca 1920 r., posterunkowy Poznańskiego województwa.
- (7) 7 Jędzejczak /Jędrzejczak/ Adam, syn Józefa i Małgorzaty, ur. 20/XI 1897 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kżykosy /Krzykosy/. Wykształcenie niższe, przyjęty do policji 3/XI-1922 r., przodownik Poznańskiego województwa.
- (8) 8 Jędzejczak /Jędrzejczak/ Piotr, syn Marcina i Wiktorii, ur. 1/VII 1891 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Karłowice, województwo Poznańskie. Ukończył 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1/VII-1920 r., st. przodownik Poznańskiego województwa.
- (9) 9 Jędzejczyk /Jędrzejczyk/ Wiktor, syn Matwieja /Mateusza/ i Wiktorii, ur. 19.V-1909 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Gilów. Ukończył 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 26/IX-1932 r., posterunkowy Poznańskiego województwa.

- (10) 10 Jędzejczak /Jędrzejczak/ Józef, syn Walentego i Joanny, ur. 21.X.1900 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] w.[ieś] Mieleń?, powiat Płocki. Ukończył 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 15/V-1923 r., st. posterunkowy śled.[czej] służby Wileńskiego województwa.
- (11) 11 Jedliczka Bronisław, syn Adama i Pauliny, ur. 19/V.1898 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Halicz, powiat Stanisławów. Ukończył 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1/XII-1919 r., przodownik Krakowskiego województwa.
- (12) 12 Jeleń Szymon, syn Piotra i Wiktorii, ur. 26/X-1895 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Niwka, powiat Będzin. Ukończył 6 klas pow.[szehnej] szkoły, przyjęty do policji 1/XII-1919 r., przodownik Krakowskiego województwa.
- (13) 13 Jeleń Wojciech, syn Władysława i Anny, ur. 25/IV-1903 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wiewiórka, powiat Ropczyce, ukończył 5 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII-1927 r., st. posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (14) 14 Jezierek Jakub, syn Stefana i Marianny, ur. 11/VI-1892 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Sobolów, powiat Bochnia. Ukończył 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1/XII-1919 r., st. posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (15) 15 Jeziero Jan, syn Michała i Marianny, ur. 1/III-1897 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wola Radzimowska [Wola Radziszowska?], powiat Krakowski.

- Ukończył 4 klasy powszechnej szkoły. Przyjęty do policji 1/XII-1919 r., st. posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (16) 16 Jezioro Józef, syn Jana i Marii, ur. 6.I.1902 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Oziaka?, powiat Ropczyce, województwo Krakowskie. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1925 r., st. posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (17) 17 Jeziorowski Władysław, syn Jana i Eleonory, ur. 5/VIII.1908 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Sosnowiec, powiat Będzin. Ukończył 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 3/XI-1932 r., posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (18) 18 Jeżyk Józef, syn Marcina i Marii. Ur. 26/X.1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Milejów, powiat Turek, ukończył 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 25/XI-1936 r., posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (19) 19 Jędras Franciszek, syn Wojciecha i Katarzyny. Ur. 21.X.1899 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Pruski?, powiat Bochnia. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.I.1925 r., st. posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (20) 20 Jędrzejczak /Jędrzejczak/ Ludwik, syn Andrzeja i Franciszki. Ur. 23.VIII.1910 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Dudły, powiat Łęczycza. Ukończył 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 14.V.1935 r., posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (21) 21 Jędrzejczyk /Jędrzejczyk/ Władysław, syn Stiepana i Józefy. Ur. 8.XI.1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Pacyna, powiat Gostynin. Ukończył 4 klasy

- pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1/VI.1920 r., st. posterunkowy śled.[czej] służby Lwowskiego województwa.
- (22) 22 Jęczeń Stanisław, syn Józefa i Franciszki, ur. 7/V.1911 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Lublin?, powiat Lubelski? Ukończył 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 2.XI-1937 r., posterunkowy konnego dywizjonu.
- (23) 23 Jędrasik Adam,² syn Antoniego i Józefy, ur. 19/II-1895 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Skomlin. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 23.XI-1918 r., st. posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (24) 24 Jędrasiak Stanisław, syn Ławrentija /Wawrzyńca/ i Marianny, ur. 20.III.1891 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Zbiersk. Ukończył 3 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 18/I-1918 r., st. posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (25) 25 Jędryka Józef, syn Michała i Karoliny, ur. 29.IV.1887 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Pikule, powiat Końskie. Wykształcenie niższe. Przyjęty do policji 15.VI-1920 r., posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (26) 26 Jędrzejewski /Jędrzejewski/ Władysław, syn Józefa i Franciszki, ur. 31.III.1896 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Soczewka, powiat Gostynin, ukończył 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.IX-1921 r., st. posterunkowy Warszawskiego województwa.
- (27) 27 Jędrzejczak /Jędrzejczak/ Stanisław, syn Wojciecha i Franciszki. Ur. 2.XII.1895 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Zgieź /Zgierz/. Ukończył 4 kl.[asy]

² Fig. Ostaszów, tamże, s. 74.

- pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XI.1923 r., st. posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (28) 28 Jędzejczyk /Jędrzejczyk/ Michał, syn Wojciecha i Katarzyny. Ur. 26.IX.1898 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Piekazew /Piekarzew/. Ukończył 3 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VI-1924 r., posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (29) 29 Jędzejek /Jędrejek/ Józef, syn Józefa i Wiktorii. Ur. 20.V.1895 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wadlew. Ukończył 3 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 15.XII.1921 r., przodownik Łódzkiego województwa.
- (30) 30 Jędzejewski /Jędrzejewski/ Marian, syn Jana i Antoniny. Ur. 23/VII.1888 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kraków. Ukończył 6 klas gimnazjum. Przyjęty do policji 1.VIII.1923 r., st. przodownik Łódzkiego województwa.
- (31) 31 Jedynak Bartłomiej,³ syn Szymona i Wiktorii. Ur. 11.VIII.1890 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Rostwiany. Ukończył 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 12.I.1919 r., przodownik Łódzkiego województwa.
- (32) 32 Jeliński Witold,⁴ syn Józefa i Emilii, ur. 18/X.1911 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Libawa /Łotwa/. Ukończył 7 kl.[as] pow.-[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 25/IV.1936 r., posterunkowy Łódzkiego województwa.

³ Fig. *tamże*, s. 208, spis osób represjonowanych lub zamordowanych nie ujętych na listach wywozowych do Kalinina (Tweru) (dalej spis...); J. Tucholski, *Mord w Katyniu*, Warszawa 1991 s. 299 - Ostaszków.

⁴ Fig. Ostaszków, Lista, *op. cit.*, s. 74; Tucholski, *op. cit.*, s. 299, data ur. 11.XI. 1911 r.

- (33) 33 Jęczak Leon, syn Józefa i Anny. Ur. 26 października 1889 r. w Łodzi. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 15.III.1919 r., posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (34) 34 Jeneralczyk Józef,⁵ syn Marcina i Marianny. Ur. 23.II.1908 r., w Poznaniu. Ukończył 7 klas pocz.[ątkowej] szkoły. Przyjęty do policji 16.II.1932 r., posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (35) 35 Jerzyński Leon, syn Wojciecha i Elżbiety. Ur. 26.VI.1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Jarocin, tego samego powiatu. Ukończył 6 klas pow.[szehnej] szkoły i 3-y letnią zawodową szkołę. Przyjęty do policji 23.VIII.1937 r., posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (36) 36 Jeske Władysław,⁶ syn Ludwika i Józefy, ur. 21.VIII.1886 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Zgieź /Zgierz/. Ukończył 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 12.III.1919 r., st. posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (37) 37 Jezierny Józef, syn Antoniego i Marianny. Ur. 13/III.1895 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Ostrowiec. Ukończył 6 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 11.XI.1918 r., przodownik Łódzkiego województwa.
- (38) 38 Jeziorny Leon,⁷ syn Antoniego i Marianny. Ur. 14.II.1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Ksawerów. Ukończył 5 klas przygotowawczych. Przyjęty do policji 1.II.1925 r., st. posterunkowy Łódzkiego województwa.

⁵ Fig. Ostaszków, Lista, *op. cit.*, s. 74.

⁶ Fig. *tamże*, s. 208, spis...

⁷ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 74; Tucholski, *op. cit.*, s. 299, data ur. 4.III.1900 r.

- (39) 39 Jeżyk Michał, syn Józefa i Agnieszki, ur. 9/IX.1903 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Biskupice. Ukończył 3 klasy gimnazjum. Przyjęty do policji 16.IV.1929 r., st. posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (40) 40 Jędras Stefan, syn Stiepana i Marianny. Ur. 24. XII.1898 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Zawady, wykształcenie niższe. Przyjęty do policji 16.VII.1923 r., posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (41) 41 Jedwabny Leon, syn Antoniego i Leokadii. Ur. 18/VIII.1898 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Płock. Ukończył 3 klasy miejskiej szkoły. Przyjęty do policji 1.II.1919 r., st. przodownik Warszawskiego województwa.
- (42) 42 Jezierski Józef, syn Jana i Salomei /z d. Gwizdała/, ur. 26/III.1917 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Osówko, powiat Starogardzki. Zdał egzamin w .... 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 15/VII-1939 r., kontraktowy kandydat Poznańskiego województwa.
- (43) 43 Jezierski Tadeusz-Adolf, syn Eustachego i Marianny. Ur. 12.II-1917 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Priesien /Czechosłowacja/. Ukończył 6 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 15.I.1939 r., kontr.[aktowy] kandydat konnego szwadronu Lubelskiego województwa.
- (44) 44 Jędzejczak /Jędrzejczak/ Eugeniusz, syn Stiepana i Adolfiny, ur., 3.VII.1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Odessa. Ukończył 5 klas nauczycielskiego seminarium. Przyjęty do policji 26.IX-1938 r. kontr.[aktowy] kandydat Pomorskiego województwa.
- (45) 45 Jechorek Stanisław, syn Jana i Anny. Ur. 1.V.1895 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Budziski, województwo Poznańskie.
- (46) 46 Jelenek Albert, syn Józefa i Elżbiety. Ur. 20.VII.1891 r. w Warszawie. Ukończył 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VIII.1919 r., przodownik m.[iasta] Warszawy.
- (47) 47 Jęczelik Leopold, syn Władysława i Zofii. Ur. 24.III.1892 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Witebsk /Rosja/. Wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 1.II.1920 r., st. posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (48) 48 Jeziak Leonard, syn Władysława i Marianny. Ur. 6.VI.1894 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wrona, województwo Warszawskie. Wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 4.II.1921 r., przodownik mia.[sta] Warszawy.
- (49) 49 Jezierowski [Jeziorowski?] Eugeniusz, Kazimierz, syn Jana i Karoliny. Ur. 6.V.1904 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Częstochowa. Ukończył 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 17.V.1930 r., st. posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (50) 50 Jezierski Mieczysław, syn Józefa i Marianny. Ur. 7.I.1902 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Pomiechowo. Ukończył 4 klasy mie.[jskiej] szkoły. Przyjęty do policji 23.I.1925 r., posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (51) 51 Jeż Jan-Adam, syn Wojciecha i Agaty. Ur. 13.XII.1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Zacharnia, powiat Tarnów. Wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 16.VII.1924 r., st. posterunkowy mia.[sta] Warszawy.

- (52) 52 Jeżełowicz Aleksander, syn Aleksandra i Katarzyny. Ur. 31.I.1893 roku, m.[iejsce] u.[rodzenia] Słomczyn, powiat Warszawski. Wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 1.II.1920 r., posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (53) 53 Jeżycki Piotr, syn Tomasza i Ewy. Ur. 16.XII.1889 r. w Warszawie. Wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 1.VIII.1919 r., przodownik mia.[sta] Warszawy.
- (54) 54 Jędrzejak /Jędrzejak/ Stanisław, syn Andrzeja i Anny. Ur. 8.V.1911 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Niędzyżewin? /Niędzyżewin?/. Ukończył 7 klas gimnazjum. Przyjęty do policji 17.IX.1935 r., st. posterunkowy m.[iasta] Warszawy.
- (55) 55 Jędrzejczak /Jędrzejczak/ Józef, syn Antoniego i Marianny. Ur. 2/IX.1895 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wysoka, powiat Grójec. Wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 29.X.1919 r., st. posterunkowy m.[iasta] Warszawy.
- (56) 56 Jędrzejczyk /Jędrzejczyk/ Jan, syn Władysława i Karoliny. Ur. 14.I.1913 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Krasik, powiat Opoczno. Ukończył 6 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 25.IV-1936 r., posterunkowy m.[iasta] Warszawy.
- (57) 57 Jędrzejczyk /Jędrzejczyk/ Jan, syn Ławrentija /Wawrzyńca/ i Karoliny. Ur. 2.V.1896 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Zielenki?, powiat Krakowski. Samouk. Przyjęty do policji 1.XI.1926 r., st. posterunkowy m.[iasta] Warszawy.
- (58) 58 Jędrzejewski /Jędrzejewski/ Józef, syn Pawła i Rozalii. Ur. 14.I.1892 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Karolinów, powiat Skierniewice. Ukończył 2 klasy mie.[jskiej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VIII.1919 r., przodownik

- m.[iasta] Warszawy. Ukończył 4 klasy mie.[jskiej] szkoły. Przyjęty do policji 10.VI-1921., przodownik m.[iasta] Warszawy.
- (59) 59 Jędrzejczyk /Jędrzejczyk/ Stanisław, syn Antoniego i Katarzyny. Ur. 14.II.1914 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Widzów, powiat Radomsko. Ukończył 4 kl.[asy] powszechnej szkoły. Przyjęty do policji 25.VI.1938 r., kontrakt.[owy] kandydat Wołyńskiego województwa.
- (60) 60 Jedynak Piotr, syn Karola i Julii. Ur. 17.XII.1915 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Pietlikowce? Stare, powiat Buczacki, województwo Tarnopolskie. Ukończył 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 10.II.1939 r., kontraktowy kandydat Białostockiego województwa.
- (61) 61 Jeziak Maria Leokadia, córka Jana i Eleonory. Ur. 15.VIII.1914 r. w Warszawie. Ukończyła 7 klas pocz.[ątkowej] szkoły i 1 kl.[asę] szkoły przygotowawczej. Przyjęta do policji 2.VI-1939 r., posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (62) 62 Jędrasiak Stefan, syn Ławrentija /Wawrzyńca/ i Marianny. Ur. 28.XII.1889 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Berek. Ukończył 2 kl.[asy] powszechnej szkoły. Przyjęty do policji 8.I-1919 r., przodownik Poznańskiego województwa.
- (63) 63 Jesienek Stanisław-Kazimierz, syn Władysława i Anieli. Ur. 17.VII.1906 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Jeadbżeże? /Nadbrzeże?/. Ukończył 3 kl.[asy] rzemieślniczej szkoły. Przyjęty do policji 16.VI-1933 r., posterunkowy Poznańskiego województwa.

- (64) 64 Jesienowski [Jesionowski?] Feliks, syn Juliusza i Julianny. Ur. 20.XI.1893 r. w Łodzi. Ukończył 3 klasy średniej szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1924 r., st. przodownik Poznańskiego województwa.
- (65) 65 Jesienowski [Jesionowski?] Jerzy, syn Feliksa i Zofii. Ur. 18.VIII.1917 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Niemcy /Prusy/. Ukończył 3 kl.[asy] gimnazjum. Przyjęty do policji 9.X.1937 r., posterunkowy Poznańskiego województwa.
- (66) 66 Jessa Wacław, syn Franciszka i Marianny. Ur. 17.IX.1893 r. w Łodzi. Ukończył 1 kl.[asę] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.XII.1920 r., st. posterunkowy Poznańskiego województwa.
- (67) 67 Jedlecki Jerzy-Marian, syn Mariana i Józefy-Ludwiki. Ur. 8.VIII.1914 r. w Częstochowie. Ukończył 3 klasy gimnazjum. Przyjęty do policji 26.IX.1938 r. kontr[aktowy] kandydat.
- (68) 68 Jędrzejczak /Jędrzejczak/ Janina, córka Józefa i Marianny. Ur. 8.III.1913 r. w Łodzi. Ukończyła 3-y letnie żeńskie rzemieślnicze kursy.
- (69) 69 Jędrasiak Zygmunt, syn Jana i Józefy. Ur. 23.IV.1903 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Plecka Dąbrowa, powiat Kutno, Warszawskiego województwa. Ukończył 5 klas pow.[szehnej] szkoły i 3-y letnią szkołę przygotowawczą.
- (70) 70 Jędrzejewski /Jędrzejewski/ Bronisław-Jan, syn Marcela i Eleonory, ur. 8.II.1906 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Hodorów /Chodorów/, powiat Bóbrka. Ukończył 4 klasy gimnazjum. Przyjęty do policji 2.XII.1934 r., posterunkowy Warszawskiego województwa.
- (71) 71 Jeliński Stefan, syn Mariana i Bronisławy. Ur. 21.VIII.1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wiskitno, powiat Łódzki. Ukończył 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 25.IV.1936 r., posterunkowy Warszawskiego województwa.
- (72) 72 Jeremicz Józef, syn Ignacego i Zuzanny. Ur. 6.I.1896 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Struniawy, województwo Białostockie. Ukończył 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 25.XI.1918 r., st. posterunkowy Warszawskiego województwa.
- (73) 73 Jermolajew Koronat,⁸ syn Nikonora i Lubwi, ur. 16.XII.1901 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Nosowice?, powiat Dubno. Ukończył 5 klas gimnazjum. Przyjęty do policji 16.XI.1929 r., posterunkowy Warszawskiego województwa.
- (74) 74 Jeszke Roman, syn Wikentija /Wincenta/ [Wincentego] i Marianny. Ur. 24.II.1895 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Żyrardów. Ukończył 5 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.I.1919 r., przodownik Warszawskiego województwa.
- (75) 75 Jedliński Franciszek, syn Franciszka i Walerii. Ur. 26.I.1905 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wysokie, powiat Konin. Ukończył 5 kl.[as] pocz.[ątkowej] szkoły. Przyjęty do policji 14.V.1934 r., posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (76) 76 Jelewski Edward, syn Mikołaja i Doroty, ur. 6.IV.1894 r. w Przemyślu. Ukończył 4 kl.[asy] gimnazjum. Przyjęty do policji 1.XII.1919 r., st. przodownik Lwowskiego województwa.

⁸ Fig. Ostaszków, Lista, *op. cit.*, s. 74.

- (77) 77 Jezierski Stanisław, syn Rocha i Marianny. Ur. 27.IV.1917 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Cielce?, powiat Turek. Ukończył 7 kl.[as] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 17.VIII.1937 r., posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (78) 78 Jędrasiak Władysław, syn Jana i Józefy. Ur. 5.I.1901 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Plecka Dąbrowa, powiat Kutno. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 5.X.1927 r., posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (79) 79 Jędrzejczak /Jędrzejczak/, syn Stanisława i Bronisławy. Ur. 3.XI.1914 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Pniewy, powiat Szamotuły. Ukończył 7 kl.[as] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 7.XII.1937 r. Posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (80) 80 Jędrzejczak /Jędrzejczak/ Stefan, syn Andrzeja i Anieli. Ur. 18.VIII.1909 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Łąkaszyce?, powiat Kutno. Ukończył 6 klas gimnazjum. Przyjęty do policji 2.I-1934 r. st. posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (81) 81 Jędrzejek /Jędrzejek/ Emil, syn Józefa i Joanny. Ur. 2.XI.1895 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Barszczowice, powiat Lwowski. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XI.1912 r., st. posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (82) 82 Jędrzejczyk /Jędrzejczyk/ Władysław, syn Wojciecha i Katarzyny. Ur. 13.II.1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Pukażów /Pukarżów/. Ukończył 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 10.VII-1936 r., posterunkowy Lwowskiego województwa.

- (83) 83 Jedliński Edward,⁹ syn Bronisława i Stefanii. Ur. 21.XII-1907 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Augustów. Ukończył 5 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.II.1932 r., posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (84) 84 Jedliński Józef, syn Andrzeja i Franciszki. Ur. 17.IV-1893 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Magnuszew, powiat Kozienice. Ukończył 2 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1919 r., posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (85) 85 Jeniek Jan,¹⁰ syn Andrzeja i Marii. Ur. 22.XII-1902 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Przemyśl, powiat Międzychód. Ukończył powszechną szkołę. Przyjęty do policji 16/II-1932 r., posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (86) 86 Jesień Piotr,¹¹ syn Józefa i Katarzyny. Ur. 22.III-1894 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kępie, powiat Miechów. Ukończył 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1919 r., posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (87) 87 Jesień Stanisław,¹² syn Feliksa i Marianny. Ur. 24.II.1894 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kępie, powiat Miechów. Ukończył 4 kl.[asy] pocz.[ątkowej] szkoły. Przyjęty do policji 11.VII-1919 r., posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (88) 88 Jęczmyk Wikentij /Wincent/ [Wincenty] syn Tomasza i Katarzyny. Ur. 4.IV-1891 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Jesierowiec, powiat Olkusz, wy-

⁹ Fig. Ostaszków, Lista, *op. cit.*, s. 74.

¹⁰ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 74.

¹¹ Fig. ? *tamże*, s. 208 spis... data ur. 1899 r.

¹² Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 74.

- ksz.[tańczenie] niższe. Przyjęty do policji 8.XI.1919 r., posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (89) 89 Jędrak Stefan,¹³ syn Jakuba i Józefy. Ur. 15.VII.1887 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kuźnica Stara, powiat Częstochowski. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.IV.1920 r., st. posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (90) 90 Jędral Stanisław, syn Jana i Teresy. Ur. 5.III-1897 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wieś, powiat Tarnobrzeg /Tarnobrzeg/. Ukończył pow.[szechną] szkołę. Przyjęty do policji 1.XII.1919 r. Przdownik Kieleckiego województwa.
- (91) 91 Jędrusik Władysław, syn Aleksandra i Julianny. Ur. 10.VI-1897 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Sosnowiec, powiat Będzin, ukończył 2 klasy fabrycznej szkoły. Przyjęty do policji 8.XI-1919 r., st. posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (92) 92 Jędruch Jan,¹⁴ syn Michała i Magdaleny. Ur. 23.XII.1899 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Klępie Dolne, powiat Stopnica. Ukończył 1 klasę pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.VII.1924 r. Posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (93) 93 Jędzejczyk /Jędrzejczyk/ Władysław, syn Jana i Katarzyny. Ur. 11.I.1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Ślōcin, powiat Rzeszów. Ukończył 7

¹³ Fig. ? Ostaszków, *tamże*, s. 74, Jędrak Szczepan, ur. 1887; Tucholski, *op. cit.*, s. 299, prawdopodobnie Ostaszków.

¹⁴ Fig. ? *Ukraina, Ukraiński ślad Katynia*, opr. Zuzanna Gajowniczek, Warszawa 1995, s. 116, Jendruk Iwan, s. Wojciecha, ur. 1900 r.; *Listy katyńskiej ciąg dalszy*, opr. Zuzanna Gajowniczek, „Zeszyty Katyńskie”, nr 4/1994, s. 36, Jędruch Jan s. Wojciecha, ur. 1900 r.

- 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.V.1929 r., posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (94) 94 Jędzejewski [Jędrzejewski?] Marian, syn Stanisława i Marianny. Ur. 16.XII.1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Biała Podlaska. Ukończył 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 13.VIII-1936 r. Posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (95) 95 Jemielity Aleksander, syn Jakuba i Ludwika. Ur. 30.I.1897 r., w Warszawie. Ukończył 4 kl.[asy] realnej szkoły. Przyjęty do policji 1.VI-1924 r., st. przodownik śled.[czej] służby m.[iasta] Warszawy.
- (96) 96 Jędrasiak Bronisław, syn Jana i Józefy. Ur. 10.XII.1905 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Plecka Dąbrowa, województwo Warszawskie. Ukończył 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.V.1928 r., st. posterunkowy śled.[czej] służby m.[iasta] Warszawy.
- (97) 97 Jeleniewski Stanisław, syn Wikenta /Wincenta/ [Wincen-tego] i Marianny. Ur. 28.VII-1898 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Żarnowo, województwo Białostockie. Ukończył 5 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.IX.1929 r., st. posterunkowy Białostockiego województwa.
- (98) 98 Jęczelewski Bolesław, syn Wiktora i Zofii. Ur. 16.V-1896 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Rajgród, powiat Szczuczyn. Ukończył 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.V-1929 r., st. posterunkowy Białostockiego województwa.
- (99) 99 Jęczelewski Józef, syn Franciszki i Anny. Ur. 14.VI-1899 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Bogusze, powiat Szczuczyn. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szechnej]

- szkoły. Przyjęty do policji 1.III-1923 r., posterunkowy Białostockiego województwa.
- (100) 100 Jędzejczyk /Jędrzejczyk/ Antoni,¹⁵ syn Matwieja [Mateusza] i Antoniny. Ur. 13/V.1891 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Blizno, województwo Kieleckie. Posterunkowy Białostockiego województwa.
- (101) 101 Jereczek Leon, syn Józefa i Agaty. Ur. 10.III.1904 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Fingerowa Huta /Guta/, województwo Pomorskie. Ukończył powszechną szkołę. Przyjęty do policji 5.XII.1928 r., st. posterunkowy śled.[czej] służby Pomorskiego województwa.
- (102) 102 Jędroska Wilhelm, syn Józefa i Żeniewy /Gienowiury/, ur. 30.XI.1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Rydułtowy, powiat Rybnik. Ukończył 6 kl.[as] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.VII-1929 r., posterunkowy Tarnopolskiego województwa.
- (103) 103 Jędrusina Józef, syn Tomasza i Katarzyny. Ur. 1.II-1894 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Michałowo, województwo Lubelskie. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1919 r. Posterunkowy Tarnopolskiego województwa.
- (104) 104 Jeziński Franciszek, syn Jana i Marii. Ur. 4.X.1891 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Busk, powiat Kamionka. Ukończył 5 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.V.1920 r., posterunkowy Tarnopolskiego województwa.
- (105) 105 Jerzyna Stanisław, syn Matwieja [Mateusza] i Tekli, ur. 5.XI-1911 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Puławy. Ukończył 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 21.I.1937 r., posterunkowy Tarnopolskiego województwa.
- (106) 106 Jedźejewski /Jędrzejewski/ Antoni, syn Dominika i Wiktorii. Ur. 30.VI-1909 r., /Rosja/, ukończył 8 klas gimnazjum. Przyjęty do policji 8.IV-1936 r. Posterunkowy Tarnopolskiego województwa.
- (107) 107 Jędźejewski /Jędrzejewski/ Jan, syn Ławrentija /Wawrzyńca/ i Katarzyny. Ur. 29.V-1911 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Michałów. Ukończył 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 20.I.1937 r., posterunkowy Tarnopolskiego województwa.
- (108) 108 Jerczyński Józef, syn Stanisława i Marianny. Ur. 20.IV-1906 r., w Łodzi. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 26.IX.1929 r., st. posterunkowy śled.[czej] służby Białostockiego województwa.
- (109) 109 Jewgieniew Jan, syn Tymofieja i Eleny. Ur. 14.VI-1887 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Pińsk. Ukończył 3 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XI-1920 r., st. posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (110) 110 Jeleniewski Jan, syn Ignacego i Anny. Ur. 13.V.1891 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Śmiłów, powiat Jarocin. Ukończył 2 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VIII. 1920 r., przodownik Pomorskiego województwa.
- (111) 111 Jemielianow Kazimierz, syn Mikołaja i Eugenii. Ur. 4.XI.1912 r., w Odessie /Rosja/. Ukończył średnią handlową szkołę.

¹⁵ Fig. Ostaszków, Lista, *op. cit.*, s. 74.

- Przyjęty do policji 3.XI.1935 r., posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (112) 112 Jersz Mikołaj, syn Sylwestra i Anny. Ur. 16.X.1902 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Baranów-wicze?, powiat Kossów. Ukończył 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XI.1928 r., posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (113) 113 Jesionowski Leon,¹⁶ syn Antoniego i Bronisławy, ur. 16.IX.1897 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Mroczno, powiat Toruński. Ukończył 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 17.X.1921 r., posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (114) 114 Jezierski Józef, syn Antoniego i Józefy. Ur. 23.XII.1906 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Uster /Ameryka/. Ukończył 3-y letnią rzemieślniczą szkołę. Przyjęty do policji 16.II.1932 r. St. posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (115) 115 Jędrusiak Jan, syn Marcina i Marianny. Ur. 28.XI.1894 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kuśnież /Kuśnierz/, powiat St-żelno /Strzelno/. Ukończył pow.-[szechną] szkołę. Przyjęty do policji 1.VII.1920 r., st. posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (116) 116 Jędzejewski /Jędrzejewski/ Stefan, syn Aleksandra i Józefa, ur. 18.VIII.1910 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Warszawa. Ukończył 4 klasy gimnazjum. Przyjęty do policji 22.V.1935 r. Posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (117) 117 Jędzejko /Jędrzejko/ Stanisław, syn Antoniego i Teresy. Ur. 4.X.1910 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Pisanowicze?. Ukończył rzemieślniczą szkołę. Przyjęty do policji 16.VI-1933 r. przodownik śled.-[czej] służby.
- (118) 118 Jeglicki Eugeniusz, syn Aleksandra i Julianny. Ur. 23.IX-1895 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Warszawa. Ukończył 4 klasy gimnazjum. Przyjęty do policji 1.V.1921 r., st. posterunkowy Wołyńskiego województwa.
- (119) 119 Jeleński Mieczysław,¹⁷ syn Władysława i Natalii. Ur. 23.XI-1901 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Granica, powiat Będzin. Ukończył 2 klasy rolniczej szkoły. Przyjęty do policji 15.IV-1921 r., przodownik Wołyńskiego województwa.
- (120) 120 Jędrowiak Józef,¹⁸ syn Antoniego i Katarzyny. Ur. 19.III.1911 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Gerte [Herte?] /Niemcy/. Ukończył 6 kl.[as] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 9.VI-1936 r., posterunkowy Wołyńskiego województwa.
- (121) 121 Jelenek Jan, syn Teofila i Marianny. Ur. 24.VI-1907 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Sławków, powiat Olkusz, województwo Kieleckie.
- (122) 122 Jemieljanow Mikołaj,¹⁹ syn Makarego i Julii. Ur. 7.V-1882 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Brześć Litewski, Poleskie województwo. Wykształcenie pow.[szechna] szkoła. Przyjęty do policji 1.II.1924 r., posterunkowy Poleskiego województwa.

¹⁶ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 74; Tucholski, *op. cit.*, s. 299, data ur. 16.XI.1897 r.

¹⁷ Fig. Ukraina, Ukraiński, *op. cit.*, s. 36; Listy, *op. cit.*, s. 35.

¹⁸ Fig. Ostaszków, Lista, *op. cit.*, s. 74.

¹⁹ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 74.

- (123) 123 Jezierski Adam,²⁰ syn Antoniego i Franciszki. Ur. 7.IX.1913 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Żuchów /Rzuchów/, powiat Koło. Ukończył 6 klas gimnazjum. Przyjęty do policji 8.X.1936 r., posterunkowy Poleskiego województwa.
- (124) 124 Jezier Konstanty, syn Stanisława i Teofily, ur. 14.II.1897 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Firlej, powiat Lubartów, województwo Lubelskie. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1923 r., przodownik Poleskiego województwa.
- (125) 125 Jerzyna Antoni,²¹ syn Józefa i Józefy. Ur. 16.I.1894 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Młostowce?, powiat Puławy. Ukończył 3 kl.[asy] powszechnej szkoły. Przyjęty do policji 1.VII-1923 r., posterunkowy Poleskiego województwa.
- (126) 126 Jędżejewski /Jędrzejewski/ Marcełi,²² syn Michała i Katarzyny. Ur. 20.I.1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wytrzębowiec, powiat Toruń. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1923 r., st. posterunkowy śled.[czej] służby Tarnopolskiego województwa.
- (127) 127 Jewjaż /Jewjarz/ Józef, syn Piotra i Zofii. Ur. 23.VII.1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Tonie, powiat Krakowski. Ukończył 7 kl.[as] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 4.X.1937 r., posterunkowy Wołyńskiego województwa.
- (128) 128 Jesienkiewicz Karol, syn Franciszka i Antoniny. Ur. 9.IX-1904 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Biatyły ?, powiat Błonie. Ukończył

²⁰ Fig. Ostaszków, *tamże*.

²¹ Fig. Ostaszków, *tamże*.

²² Fig. Ostaszków, *tamże*.

- (129) 129 Jędzysiak Antoni-Piotr, syn Jana i Julianny. Ur. 12.VI-1911 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kżepice /Krzepice/, ukończył rzemieś.[lniczą] szkołę. Przyjęty do policji 17.IX.1935 r., posterunkowy Głównego urzędu.
- (130) 130 Jechanowski Władysław, syn Pawła i Marianny, ur. 29.X.1899 r. w Warszawie. Ukończył 1 klasę przygotowawczą na pedagogiczne kursy. Przyjęty do policji 10.VII.1923 r., przodownik Nowogrodzkiego województwa.
- (131) 131 Jewsiewicki Piotr, syn Antoniego i Franciszki. Ur. 29.VI-1885 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kroszyn, powiat Baranowski. Ukończył 4 kl.[asy] mie.[jskiej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1922 r., st. posterunkowy Nowogrodzkiego województwa.
- (132) 132 Jezierski Władysław, syn Mieczysława i Marii. Ur. 29.III.1901 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Słuck /Rosja/. Ukończył 2 klasy gimnazjum. Przyjęty do policji 1.VII.1923 r., st. posterunkowy Nowogrodzkiego województwa.
- (133) 133 Jędrys Adolf, syn Matwieja /Mateusza/ i Ludwiki. Urodził się 17.VI-1898 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Sędowice, powiat Puławy. Ukończył 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1923 r., posterunkowy Nowogrodzkiego województwa.
- (134) 134 Jędżejewski /Jędrzejewski/ Aleksander, syn Józefa i Franciszki. Ur. 28.III.1891 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] folw.[ark?] Soczewka, powiat

- Gostynin. Ukończył 4 klasy miejskiej szkoły. Przyjęty do policji 1.X.1922 r., przodownik Nowogródzkiego województwa.
- (135) 135 Jedliński Albin,²³ syn Wikenija /Wincenta/ [Wincen- tego] i Ludwika. Ur. 8.XI.1896 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kłubowce. Ukończył 4 kl.[asy] gimnazjum. Przyjęty do policji 16.VIII.1921 r. Przodownik Stanisławowskiego województwa.
- (136) 136 Jessa Franciszek,²⁴ syn Wojciecha i Józefy. Ur. 25.II.1886 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Miłkowo. Ukończył 4 kl.[asy] pow.- [szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 17.V.1920 r. St. posterunkowy Stanisławowskiego województwa.
- (137) 137 Jewuła [Jewóła?] Stanisław, syn Józefa i Anny. Ur. 1.IV-1904 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Pasieczna. Ukończył 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.X.1927 r., posterunkowy Stanisławowskiego województwa.
- (138) 138 Jezienicki Józef, syn Józefa i Adeli. Ur. 18.IV.1898 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Popowce. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 15.VI.1923 r., posterunkowy Stanisławowskiego województwa.
- (139) 139 Jędrzak Leon, syn Józefa i Katarzyny. Ur. 11.I.1900 r. w Warszawie. Ukończył 3 klasy handlowej szkoły. Przyjęty do policji 3.XI.1932 r., st. posterunkowy Stanisławowskiego województwa.
- (140) 140 Jędrejek Czesław,²⁵ syn Michała i Katarzyny. Ur. 12.V.1912 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Garbów. Ukończył 6 klas pow. [szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 26.X.1936 r., posterunkowy Stanisławowskiego województwa.
- (141) 141 Jedynak Karol, syn Walentego i Wiktorii. Ur. 22.X.1916 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Jósewka?, powiat Garwoliński. Ukończył 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 20.VI-1939 r. kontr.[aktowy] kandydat grupy rezerwy. Zwolniony na własną prośbę 15.VII-1939 r.
- (142) 142 Jelinek Józef, syn Jana i Teofili. Ur. 15.IV.1888 r. we Lwowie. Ukończył 2 klasy realnej szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1920 r., przodownik. Na emeryturze od 31.V.1939 r.
- (143) 143 Jersak Aleksander, syn Ludwika i Marianny. Ur. 2.XII.1886 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Sulejów. Ukończył 5 klas pow.- [szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.II.1921 r., st. posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (144) 144 Jesienowski [Jesionowski?] Władysław, syn Wikentija /Wincenta/ [Wincen- tego] i Marianny. Ur. 26.V.1913 r. w Warszawie. Ukończył 5 klas gimnazjum. Przyjęty do policji 4.X.1937 r., posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (145) 145 Jezierska Celina-Helena, córka Józefa i Jadwigi. Ur. 12.XI.1911 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Ostrów Wielkopolski. Ukończyła naucz.[cielskie] seminarium. Przyjęta do policji 2.IV.1935 r., posterunkowy śled.[czej] służby Wileńskiego województwa.

²³ Fig. Ostaszków, *tamże*, Tucholski, *op. cit.*, s. 299.

²⁴ Fig. Ostaszków, *tamże*, data ur. 1896 r.

²⁵ Fig. Ostaszków, *tamże*, data ur. 1896 r.

- (146) 146 Jędrzejewski /Jędrzejewski/ Jan, syn Jana i Walerii. Ur. 16.VI.1897 r. w Warszawie. Wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 16.IV.1923 r., st. posterunkowy śled.[czej] służby m.[iasta] Warszawy. Na emeryturze od 31.VII-1938 r.
- (147) 147 Jędrzejewski /Jędrzejewski/ Mieczysław, ur. 26.XII.1898 r. Ukończył 7 klas pow.[szechnej] szkoły w 1932 r. Przyjęty do policji 7.VII.1924 r., posterunkowy Wileńskiego województwa.
- (148) 148 Jędrzejewski /Jędrzejewski/ Władysław, syn Józefa i Antoniny. Ur. 2.XI.1906 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Czernikówka, powiat Lipno. Ukończył 2 klasy nauczycielskiego seminarium. Przyjęty do policji 19.XII.1929 r., posterunkowy Lwowskiego województwa. Zwolniony na własną prośbę 31.VII.1939 r.
- (149) 149 Jezierzański Jan Ur. 10.II.1891 r. Ukończył 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1919 r., posterunkowy Lwowskiego województwa. Na emeryturze od 31.I-1933 r.
- (150) 150 Jeziewski Franciszek, syn Stanisława i Agaty. Ur. 20.III.1893 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Chlewo-Ostwieszów /Ostrzeszów/. Ukończył 6 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.V.1920 r., przodownik Stanisławowskiego województwa. Na emeryturze od 31.VII.1937 r.
- (151) 151 Jędrzejczyk /Jędrzejczyk/ Jan, syn Ławrentija /Wawrzyńca/ i Józefy. Ur. 1.VII.1905 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kurów, powiat Kutno. Ukończył 6 kl.[as] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.II.1932 r., posterunkowy Kieleckiego województwa. Zwolniony 28.II.1938 r.
- (152) 152 Jędrzejewski /Jędrzejewski/ Antoni, Ur. 19.I.1899 r. Ukończył 2 klasy miejskiej szkoły. Przyjęty do policji 1.II.1921 r., posterunkowy Nowogródzkiego województwa. Na emeryturze od 31.III-1936 r.
- (153) 153 Jęczyk Jan, syn Adama i Kornelii. Urodzony 15.V-1894 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Folw.[ark?] Olesinowo ?, Mińskiej Gub.[erni] /Rosja/. Ukończył 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1920 r., st. przodownik Wileńskiego województwa.
- (154) 154 Jeszke Jan, syn Matwieja [Mateusza] i Walerii. Ur. 8.II.1894 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Skarczewo?, województwo Krakowskie. Ukończył 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XI.1922 r., st. posterunkowy Wileńskiego województwa.
- (155) 155 Ješkowiak Franciszek,²⁶ syn Józefa i Joanny. Ur. 27.I.1893 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Bykowiec Górny, powiat Leszczyński. Ukończył powszechną szkołę. Przyjęty do policji 15.X.1923 r., posterunkowy Wileńskiego województwa.
- (156) 156 Jewtuszenko Jakub, syn Daniła i Seweryny. Ur. 22.V.1897 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kijów /Rosja/. Wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 16.X.1923 r., posterunkowy Wileńskiego województwa.
- (157) 157 Jeż Wojciech, syn Jana i Tekli. Ur. 7.VI-1899 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Zaczarnia?, powiat Tarnopolski. Ukończył 2 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.VII.1924 r., posterunkowy Wileńskiego województwa.

²⁶ Fig. Ostaszków, *op. cit.*, s. 208 spis...

- (158) 158 Jędrkowiak Jan, syn Matwieja [Mateusza] i Mariany. Ur. 24.I.1896 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Niepomuzenowo?, powiat Koźmin. Ukończył 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.V.1922 r., st. posterunkowy Wileńskiego województwa.
- (159) 159 Jędzejczak /Jędrzejczak/ Wacław, syn Józefa i Pauliny. Ur. 14.I.1894 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kownatki, powiat Rypin. Ukończył 3 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 31.III.1920 r. St. posterunkowy Wileńskiego województwa.
- (160) 160 Jędzejewski [Jędrzejewski?] Abdon, syn Jana i Teofili, ur. 26.XII.1893 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Soczewka, powiat Gostynin. Ukończył 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.I.1919 r., st. posterunkowy Wileńskiego województwa.
- (161) 161 Jedliński Jan, syn Wojciecha i Anny. Ur. 14.II.1895 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kżemów /Krzemów/, powiat Biłgoraj. Ukończył 3 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VIII.1919 r., st. posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (162) 162 Jeleniewski Władysław, syn Stanisława i Agaty. Ur. 14.IX.1907 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wrotków, powiat Lubelski. Ukończył 1 kurs rzemieślniczej szkoły. Przyjęty do policji 6.IV-1929 r., st. posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (163) 163 Jeczeń Józef, syn Józefa i Franciszki. Ur. 19.III-1900 r. w Lublinie. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1927 r., st. posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (164) 164 Jeziorkowski [Jeziorkowski?] Karol-Kazimierz, syn Kazimierza i Antoniny. Ur. 20.V.1910 r. we Lwowie. Ukończył 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 8.IV.1936 r., posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (165) 165 Jęczeń Stanisław,²⁷ syn Piotra i Katarzyny. Ur. 14.VI-1898 r. w Lublinie. Ukończył 2 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 15.II.1923 r., st. posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (166) 166 Jędrych, lub Andrych Aleksander, syn Jakuba i Wiktorii. Ur. 6.XII.1901 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kalinowy Dół, powiat Łuków. Ukończył 6 kl.[as] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.V.1924 r., st. posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (167) 167 Jędryś Jan,²⁸ syn Antoniego i Anny. Ur. 23.VIII.1898 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Zmienne?, powiat Włodawa. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1923 r., posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (168) 168 Jędrzejewski /Jędzejewski/ Stanisław, syn Józefa i Małgorzaty. Ur. 13.III.1896 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Warszawa. Wykształcenie 4 kl.[asy] miej.[skie] szkoły. Przyjęty do policji 10.VI-1921 r., przodownik mia.[sta] Warszawy.
- (169) 169 Żmura /lub Zmura/ Piotr, ur. 7.VII.1902 r., wykształcenie 2 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.IV.1993 r., posterunkowy Wołyńskiego województwa.

²⁷ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 74.

²⁸ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 74, data ur. 1893 (1898); Tucholski, *op. cit.*, s. 299, data ur. 23.VIII.1893 r., prawdopodobnie Ostaszków.

- (170) 170 Żmura
/lub Zmura/
Anastazy. Ur. 19.IV-1880 r., wykształcenie 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.IV.1921 r., posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (171) 171 Żarska Helena,
także Halina. Ur. 2.III.1916 r., wykształcenie 5 kl.[as] gimnazjum. Przyjęta do policji 1.V.1938 r. m.[iasto] Warszawa.
- (172) 172 Żak Józef,
syn Stanisława i Julii. Ur. 18.III.1908 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Sosnowiec, powiat Będzin. Wykształcenie 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.X.1933 r., posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (173) 173 Żebrowski
Franciszek, syn Tomasza i Rozalii. Ur. 23.VIII.1887 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Gostkowo, powiat Toruń. Wykształcenie - pow.[szechna] szkoła. Przyjęty do policji 16.IX.1920 r. St. posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (174) 174 Żmuda Jan,
syn Ławrentija i Konstancji. Ur. 1.II.1898 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Szubin, Poznańskie województwo. Wykształcenie 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 15.V.1921 r., st. posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (175) 175 Żetondek [Żołądek?]
Andrzej, syn Adama i Pauliny. Ur. 16.X.1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wygonin, powiat Kościan. Wykształcenie - pow.[szechna] szkoła. Przyjęty do policji 1.VII-1924 r., przodownik Pomorskiego województwa.
- (176) 176 Żuchowski
Władysław, syn Jana i Anastazji. Ur. 23.V.1892 r. Piszbyśław /Przybysław/, gmina Inowrocław. Wykształcenie 4 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły i ukończył rolniczą szkołę. St. posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (177) 177 Żbik Jan,²⁹
syn Jana i Katarzyny. Ur. 15.IV-1894 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Poręba Zegoty, powiat Chżanów /Chrzanów/. Wykształcenie 4 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.I.1925 r. Przdownik Krakowskiego województwa.
- (178) 178 Żołądz Franciszek,
syn Marcina i Marii. Ur. 2.X.1897 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Browniki Wielkie, powiat Tarnów. Wykształcenie 4 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1919 r., przodownik Krakowskiego województwa.
- (179) 179 Żułkiewicz
Franciszek, syn Adama i Anny. Ur. 15.III.1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Gnatkowice /Hnatkowice/, powiat Przemyśl. Wykształcenie 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.VIII.1923 r., st. posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (180) 180 Żuchowski
Stanisław, syn Tomasza i Franciszki. Ur. 3.II.1906 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Zalesie, powiat Warszawa. Wykształcenie 7 kl.[as] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VI.1933 r. posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (181) 181 Żułtowski
[Żółtowski?], syn Mariana i Marty. Ur. 22.II.1914 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kowalewo, powiat Wąbrzeźno /Wą-

²⁹ Fig. Ostaszaków, *tamże*, s. 198, data ur. 1893 (1894); Tucholski, *op. cit.*, s. 375, data ur. 1893 r., Ostaszaków.

- bieżno/. Wykształcenie 3 kl.[asy] handlowej szkoły. Przyjęty do policji 7.XII-1936 r. Posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (182) 182 Żylik Franciszek, syn Jana i Anny. Ur. 21.VIII.1899 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Miechocin, powiat Tarnobrzeg. Wykształcenie 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1919 r., przodownik Krakowskiego województwa.
- (183) 183 Żyracki Jan, syn Jana i Franciszki. Ur. 2.XII.1895 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Żeszów /Rzeszów/. Wykształcenie 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1919 r., przodownik Krakowskiego województwa.
- (184) 184 Żywocki Jan, syn Stanisława i Katarzyny. Ur. 12.VII.1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kraków. Wykształcenie 1 klasa wydziałowej? szkoły. Przyjęty do policji 1.VIII.1923 r., posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (185) 185 Żarski Michał, syn Franciszka i Katarzyny. Ur. 9.IX-1897 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Krzywaczka /Kzywaczka/, powiat Myślenice. Wykształcenie 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.IV.1922 r., st. posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (186) 186 Żak Stefan, syn Piotra i Marianny. Ur. 29.I.1912 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Łódź. Wykształcenie - ukończył 8 klas gimnazjum. Przyjęty do policji 25.IV.1936 r., posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (187) 187 Żak Franciszek, syn Karola i Katarzyny. Ur. 23.VIII.1893 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Słomiróg, powiat Krakowski.

- Wykształcenie 4 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.III.1921 r. st. posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (188) 188 Żabiński Jan, syn Andrzeja i Marii. Ur. 10.IX.1891 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Głębowice, powiat Wadowice. Wykształcenie 3 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1919 r., st. posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (189) 189 Żeglicki Leon, syn Aleksandra i Katarzyny. Ur. 2.II.1901 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Głogów, powiat Żeszów /Rzeszów/. Wykształcenie 4 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.IV.1924 r. St. posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (190) 190 Żdan Feliks /Fefliks/, syn Józefa i Heleny. Ur. 3.VII.1911 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Janikowice?, powiat Święciany. Wykształcenie 5 kl.[as] pow.[szehnej] szkoły. Posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (191) 191 Żbikowski Tadeusz,³⁰ syn Jana i Marceli. Ur. 3.XI.1894 r., mia.[sto] Warszawa. Wykształcenie 4 klasy gimnazjum. Przyjęty do policji 1.VIII.1919 r., przodownik Lwowskiego województwa.
- (192) 192 Żałajko Wikenty [Wincenty], syn Izydora i Józefy. Ur. 18.III.1917 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Karpowicze, powiat Postawy. Wykształcenie 5 klas pow.[szehnej] szkoły i 1 rok rolni.[czej] szkoły. Przyjęty do policji 22.XII.1937 r., posterunkowy Lwowskiego województwa.

³⁰ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 198.

- (193) 193 Żak Józef-Stanisław, syn Piotra i Konstancji. Ur. 19.III.1899 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kolbuszowa. Wykształcenie 6 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VIII.1933 r., posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (194) 194 Żak Jan, syn Piotra i Weroniki. Urodził się 28.III.1895 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Gorzyce /Gożyce/, powiat Tarnobrzeg. Wykształcenie 4 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII-1920 r., przodownik Lwowskiego województwa.
- (195) 195 Żabniak Antoni,³¹ syn Wojciecha i Heleny. Ur. 25.V.1910 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Izbica, powiat Krasnystaw. Wykształcenie 6 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 14.V.1934 r., posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (196) 196 Żaba Jan, syn Antoniego i Rechny, ur. 29.VIII.1894 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Grzęska /Gżęska/, powiat Przeworsk /Przeworsk/. Wykształcenie 3 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1919 r., przodownik Lwowskiego województwa.
- (197) 197 Żukowski Stefan-Kamil,³² syn Antoniego i Pauliny. Ur. 18.VII.1904 r. m.[iasto] Warszawa. Wykształcenie – ukończył handlową szkołę. Przyjęty do policji 9.VII.1919 r. St. przodownik Głównego urzędu.
- (198) 198 Żucki Zbigniew – Marian, syn Aleksander i Józefy. Ur. 16.VII.1911 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Kielce. Wykształcenie 4 klasy gimnazjum. Przyjęty do policji 2.II.1935 r., posterunkowy Głównego urzędu.
- (199) 199 Żyła Rudolf, syn Józefa i Marii. Ur. 16.VIII.1905 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Brzezówka /Bżezówka/, powiat Cieszyn. Wykształcenie 4 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XI.1925 r. przodownik /województwa nie ustalono/.
- (200) 200 Żurawiński Władysław, syn Mikołaja i Marianny, ur. 2.XI-1899 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Pułusk, Warszawskie województwo. Wykształcenie 3 klasy miejskiej szkoły. Przyjęty do policji 16.II.1928 r., posterunkowy konnego dywizjonu.
- (201) 201 Żuk Witold, syn Leona i Eleonory. Ur. 1.VIII.1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Borysów /Rosja/. Wykształcenie 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 25.IV.1936 r. Posterunkowy konnego dywizjonu.
- (202) 202 Żwan Feliks, syn Antoniego i Julii. Ur. 16.XI-1888 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Łonczycy [Łęczycy?]. Wykształcenie 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XI-1922 r. Przodownik śled.[czej] służby Łódzkiego województwa.
- (203) 203 Żelechowski Teofil,³³ syn Mirosława i Józefy. Ur. 25.XII.1910 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Borynia, powiat Turka. Wykształcenie 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 2.I.1935 r., posterunkowy Lwowskiego województwa.

³¹ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 198.

³² Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 199.

³³ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 198.

- (204) 204 Żelazny Franciszek, syn Franciszka i Marii. Ur. 13.I.1898 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Polanka, powiat Lesienice?. Wykształcenie 4 kl.[asy] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.X.1922 r., st. posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (205) 205 Żerański Bogdan – Wacław, syn Jana i Marii. Ur. 13.IX.1912 r. m.[iasto] Warszawa. Wykształcenie 4 klasy gimnazjum. Posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (206) 206 Żeleźniak Józef, syn Tomasza i Marianny. Ur. 24.II-1899 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wygoda, powiat Dolina. Wykształcenie 4 klasy pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VI-1923 r. Przdownik Lwowskiego województwa.
- (207) 207 Żołubak Aleksander, syn Michała i Katarzyny. Ur. 4.X.1888 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Nadoby, powiat Sambor. Wykształcenie 4 klasy pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 19.VII.1920 r., st. posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (208) 208 Żmuda Andrzej, syn Franciszka i Agnieszki. Ur. 3.XI-1903 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Dęby? powiat Tarnobrzeg. Wykształcenie 5 klas pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 3.XI-1928 r., posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (209) 209 Żerka Kazimierz, syn Piotra i Emilii. Ur. 27.II.1908 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Janczyce Gorodziejskie? /Horodziejskie/. Wykształcenie 7 klas pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 14.V.1934 r., posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (210) 210 Żukowski Marian – Franciszek,³⁴ syn Józefa i Rozalii. Ur. 10/X 1899 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Brzuchowice? /Bzuchowice/, powiat Lwowski. Wykształcenie 4 klasy pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 11.XII.1919 r., st. posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (211) 211 Żygaj Edward, syn Wiktora i Anny. Ur. 24.XII.1898 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Dobrowlany, powiat Bóbrka. Wykształcenie 4 klasy pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1919 r., st. przodownik Lwowskiego województwa.
- (212) 212 Żurowski Kazimierz, syn Stiepana i Marii. Ur. 16.XII.1897 r. m.[iasto] Lwów. Wykształcenie 2 klasy wydziałowej? szkoły. Przyjęty do policji 1.II.1923 r., st. przodownik Lwowskiego województwa.
- (213) 213 Żuławski Stanisław,³⁵ syn Przemysława i Anny. Ur. 21.IX.1888 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Grzęska, powiat Przeworsk /Pszeworsk/. Wykształcenie 6 klas gimnazjum. Przyjęty do policji 22.XII.1920 r., przodownik Lwowskiego województwa.
- (214) 214 Żuliński Adam, syn Wojciecha i Julii. Ur. 30.II.1899 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Godów /Hodów/, powiat Zborów. Wykształcenie 4 kl.[asy] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 5.VI.1924 r. St. posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (215) 215 Żybko [Zybko?] Zygmunt, syn Pawła i Heleny. Ur. 7.X.1910 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Lida, Nowo-

³⁴ Fig. *tamże*, s. 249, lista osób zaginionych w nie ustalonych okolicznościach (dalej lista...); Tucholski, *op. cit.*, s. 375 prawdopodobnie Ostaszków.

³⁵ Fig. Ukraina, *op. cit.*, s. 75, Żuławski vel Szeliga Stanisław Tadeusz s. Przemysława i Anieli! ur. 1888 r.

- (216) 216 Żbyr [Zbyr?]
Grzegorz, gródzkie województwo. Wykształcenie 3 klasy gimnazjum. Posterunkowy Lwowskiego województwa. syn Andrzeja i Paraskiewii /Praskowi/. Urodził się 19.XII.1896 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wola Wysoka, powiat Żółkiew. Wykształcenie 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 6.VI-1923 r., posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (217) 217 Żygała Wojciech, syn Franciszka i Zofii. Ur. 15.IV-1907 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Nadole, powiat Krosno. Wykształcenie 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.IV.1930 r. St. posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (218) 218 Żygała Antoni, syn Józefa i Józefy. Ur. 28.XII.1901 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Bolestraszyce, powiat Przemyśl /Pszepysl/. Wykształcenie 4 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.I.1928 r., st. posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (219) 219 Żyliś Stefan, syn Franciszka i Anny. Ur. 4.VIII.1907 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Ladwarów? powiat Wilno. Wykształcenie 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 14.V.1934 r., posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (220) 220 Żyśko Andrzej, syn Stanisława i Józefy. Ur. 16.X.1904 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Maciejów, powiat Krasnystaw. Wykształcenie 2 klasy gimnazjum. Przyjęty do policji 14.V.1934 r., posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (221) 221 Żyra Walentyn, syn Tadeusza i Marii. Ur. 14.II.1897 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Powodowa, powiat Sambor. Wykształcenie 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1919 r., st. posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (222) 222 Żmijewski Franciszek, syn Wojciecha i Antoniny. Ur. 7.X.1895 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Mostki, powiat Iłża, Kieleckie województwo. Wykształcenie 3 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.III.1922 r., st. posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (223) 223 Żelezik Wojciech, syn Jana i Rozalii. Ur. 7.XII.1900 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Kurzelów, powiat Jędrzejów. Wykształcenie 3 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.V-1924 r., st. posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (224) 224 Żak Franciszek, syn Wojciecha i Agnieszki. Ur. 29.VIII.1901 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Chodów, powiat Miechów. Wykształcenie 3 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1924 r., posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (225) 225 Żaba Jan, syn Matwieja [Mateusza] i Agnieszki. Ur. 3.VII.1890 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Ułina Wielka, powiat Miechów. Wykształcenie 3 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1919 r., st. przodownik Kieleckiego województwa.
- (226) 226 Żurakowski Jan, syn Stefana i Józefy, ur. 7.V.1904 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kołomyja, Stanisławowskie województwo. Wykształcenie 6 klas gimnazjum. Przy-

- jęty do policji 16.XI-1929 r. st. posterunkowy śled.[czej] służby Kieleckiego województwa.
- (227) 227 Żenko Maksymilian, syn Stanisława i Marianny. Ur. 21.X.1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Zawiercie, Kieleckie województwo. Wykształcenie 2 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII-1924 r., st. posterunkowy śled.[czej] służby Kieleckiego województwa.
- (228) 228 Żytelewski Alojzy Teodor /Fiodor/, syn Teodora i Joanny. Ur. 26.II.1915 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Bydgoszcz /Szwedowo/. Wykształcenie 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 23.VIII.1937 r. Posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (229) 229 Życiński Leon, syn Józefa i Zofii. Ur. 11.IV.1907 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Piotrków?. Wykształcenie 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.VI-1933 r., posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (230) 230 Żuryło Michał, syn Konstancyna i Katarzyny. Ur. 29/IX-1898 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Kołomyja, Stanisławowskie województwo. Wykształcenie 2 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.XI-1929 r., posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (231) 231 Żurek Franciszek, syn Idziego? i Bronisławy. Ur. 25.XI.1891 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Konopiska, powiat Częstochowski. Wykształcenie 3 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 10.IV.1922 r., st. posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (232) 232 Żaliński Ignacy, syn Stanisława i Julianny. Ur. 22.XII.1899 r. m.[iejsce] u.[rodzenia]

- Świebodzin, powiat Tarnów. Wykształcenie 3 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1923 r., st. posterunkowy Wileńskiego województwa.
- (233) 233 Żabicki Stanisław, syn Własa /Błażeja/ i Emilii. Ur. 30.X.1911 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kielce. Wykształcenie 5 klas pow.[szechnej] szkoły i 2 kursy wieczorowej szkoły. Przyjęty do policji 25/IV.1936 r. Posterunkowy Wileńskiego województwa.
- (234) 234 Żochowski Stanisław, syn Piotra i Aleksandry. Ur. 28.III.1893 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Czernin, powiat Ostrołęka. Wykształcenie 6 klas realnej szkoły. Przyjęty do policji 29.I.1921 r., st. przodownik Wileńskiego województwa.
- (235) 235 Żelezny Jan, syn Stanisława i Elżbiety. Ur. 10/VII-1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wojcin, powiat Strzelno /Stzelno/. Wykształcenie 1 kl.[asa] pow.-[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.VII.1923 r. St. posterunkowy Wileńskiego województwa.
- (236) 236 Żeleznicki Kleofas, syn Jana i Anieli. Ur. 21.IX.1895 r., m.[iasto] Wilno. Wykształcenie 3 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 10.VI-1921 r. st. posterunkowy Wileńskiego województwa.
- (237) 237 Żelaziński Józef,³⁶ syn Jakuba i Antoniny. Ur. 29.X.1896 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Grąblin, powiat Konin. Wykształcenie 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 14.II.1921 r., st. posterunkowy Wileńskiego województwa.

³⁶ Fig. Ostaszaków, *tamże*, s. 198; Tucholski, *op. cit.*, s. 375.

- (238) 238 Żarniecki Mikołaj, syn Antoniego i Marianny. Ur. 5.XII.1891 r. w.[ieś] Jankowo, powiat Kalisz. Wykształcenie 6 kl.[as] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1918 r., st. posterunkowy Wileńskiego województwa.
- (239) 239 Żywno Józef, syn Wikentija /Wincenta/ [Wincentego] i Anny. Ur. 29/I-1906 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Kruchłe [Krugło], Sokólski powiat /Białystok/. Wykształcenie 3 kursy ekonomicz.[nego] instytutu. Przyjęty do policji 16.IV.1930 r., st. posterunkowy Wileńskiego województwa.
- (240) 240 Żyźniewski Michał, syn Antoniego i Ewy. Ur. 2.VI-1896 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Łuczyno, Czerepski /Rosja/. Wykształcenie 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VIII.1921 r., przodownik Wileńskiego województwa.
- (241) 241 Żukowski Piotr, syn Józefa i Katarzyny. Ur. 15.IX.1899 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Orany, powiat Wileńsko-Trocki. Wykształcenie pow.[szehne] szkoła. Przyjęty do policji 1.XI-1922 r., st. posterunkowy Wileńskiego województwa.
- (242) 242 Żukowski Franciszek, syn Jana i Heleny. Ur. 29.X.1905 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Nowa Wilejka, powiat Wileńsko-Trocki. Wykształcenie rzemieś.[lnicza] szkoła. Przyjęty do policji 20.XII.1928 r. Posterunkowy Wileńskiego województwa.
- (243) 243 Żuk Władysław,³⁷ syn Aleksandra i Feliksy. Urodził się 12.XII.1889 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Smorgonie, powiat Oszmiana. Wykształcenie 6 klas gimnazjum. Przyjęty do policji 1.IV.1924 r. Posterunkowy Wileńskiego województwa.
- (244) 244 Żochowski Stefan, syn Jana i Katarzyny. Ur. 26.VII.1907 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Warszawa. Wykształcenie 5 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 22.II.1932 r., st. posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (245) 245 Żmorkiewicz Wasyli,³⁸ syn Jana i Marii. Ur. 15.XI-1885 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Dolina. Wykształcenie 6 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 12.II.1920 r., st. przodownik Łódzkiego województwa.
- (246) 246 Żmuda Lucjan, syn Jana i Jadwigi. Ur. 4.VIII.1895 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Węgrowiec, Poznańskie województwo. Wykształcenie 6 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 22.VII.1923 r., posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (247) 247 Żebrowski Bolesław, syn Adama i Łucji. Ur. 21.VIII.1895 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kosierz /Kosież/. Wykształcenie 5 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.X-1922 r. St. posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (248) 248 Żbikowski Józef, syn Leona i Anny. Ur. 8.I.1899 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Czarny Bryńsk?. Wykształcenie 2 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.II.1923 r., st. posterunkowy Łódzkiego województwa.

³⁷ Fig. *tamże*, s. 226, spis...

³⁸ Fig. Ostaszów, *tamże*, s. 198., w tekście Żmurkiewicz.

- (249) 249 Żaboliński Jan, syn Antoniego i Anieli. Ur. 7.III.1885 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Gutów. Wykształcenie 4 klasy pow.-[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 17.I.1919 r., st. posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (250) 250 Żułkiewicz Marian – Stanisław, syn Jana i Heleny. Ur. 15.V.1911 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wygnanka, powiat Czortków. Wykształcenie 3 kl.[asy] gimnazjum. Przyjęty do policji 25.VIII.1936 r., posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (251) 251 Żuk Bronisław, syn Antoniego i Franciszki. Ur. 19.II.1908 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Pieliszka?. Wykształcenie 7 kl.[as] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 26.IX.1932 r., st. posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (252) 252 Żółnierkiewicz Mikołaj, syn Leona i Natalii. Ur. 22.II.1900 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Miechacze–Nowogródzkie. Słuchacz 2 kursów Politechniki w Mińsku. Przyjęty do policji 1.VII.1925 r. St. posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (253) 253 Żytkiewicz Jan, syn Kazimierza i Józefy. Ur. 21.XI.1898 r., m.[iasto] Łódź. Wykształcenie 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VIII.1924 r., posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (254) 254 Żywotek Franciszek, syn Tomasza i Anny. Ur. 8.VI–1886 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Piekary. Wykształcenie 4 klasy pow.-[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 18.I.1921 r., posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (255) 255 Żygalski Henryk,³⁹ syn Michała i Leokadii. Ur. 26.VI–1903 r., m.[iejsce] u.[rodze-

³⁹ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 198.

- (256) 256 Żyłka Józef, syn Juliana i Zuzanny. Ur. 17.II.–1899 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Bałuty. Wykształcenie 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 18.V.1930 r., posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (257) 257 Żak Franciszek, syn Feliksa i Anny. Ur. 25/IX.1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Zagaje, powiat Łęczycza. Wykształcenie 2 kursy nauczycielskiego seminarium. Przyjęty do policji 2.XII.1934 r. Posterunkowy Warszawskiego województwa.
- (258) 258 Żabski Stanisław, syn Antoniego i Tekli, ur. 17.VII.1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Czernochovice?, powiat Zbaraż. Wykształcenie 3 klasy gimnazjum. Przyjęty do policji 2.XII.1935 r. Posterunkowy Warszawskiego województwa.
- (259) 259 Żak Jan, syn Jana i Agnieszki. Ur. 11.I.1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Pełkinie, powiat Jarosław. Wykształcenie 4 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.IV.1924 r., st. posterunkowy Tarnopolskiego województwa.
- (260) 260 [Żółtowski?] Aleksander, syn Mikołaja i Wiktorii. Ur. 25.II.1899 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Łowicz, wykształcenie 4 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VIII.1922 r., st. posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (261) 261 Zybura Klemens,⁴⁰ syn Ignacego i Jadwigi. Ur. 20.XI–1900 r., m.[iejsce] u.[rodze-

⁴⁰ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 197.

- nia] Łuszczanowice. Wykształcenie 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 6.IX.1923 r., st. posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (262) 262 Żmudzki Franciszek, syn Jana i Agnieszki. Ur. 4.V.-1894 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Ispina?, powiat Bochnia. Wykształcenie 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.V.1924 r., st. posterunkowy Warszawskiego województwa.
- (263) 263 Żmuda Konstanty, syn Józefa i Antoniny. Ur. 4.XI.1915 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kutais Kaukaz. Wykształcenie 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 25.IV.1936 r., posterunkowy Warszawskiego województwa.
- (264) 264 Żbikowski Leonard, syn Pawła i Marianny. Ur. 6.XI-1903 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Jabłonna, Warszawski powiat. Wykształcenie 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII-1929 r., posterunkowy Warszawskiego województwa.
- (265) 265 Żelnowski Czesław, syn Piotra i Józefy. Ur. 13.I.1895 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Rydzewo, powiat Sierpc. Wykształcenie 3 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 22.III.1920 r. Posterunkowy Warszawskiego województwa.
- (266) 266 Żukowski Stefan,⁴¹ syn Stanisława i Wiktorii. Ur. 31.VIII-1894 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Dąbrowa Górnicza, powiat Będzin. Wykształcenie 6 klas pow.-[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VIII.1921 r., st. przodownik Warszawskiego województwa.
- (267) 267 Żukowski Władysław, syn Józefa i Marianny. Ur. 2.IX-1900 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Dubowo, Białostockie województwo. Wykształcenie 2 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1923 r., st. posterunkowy Warszawskiego województwa.
- (268) 268 Żurawski Edward, syn Michała i Franciszki. Ur. 13.X.1889 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Białobrzegi, Kieleckie województwo. Wykształcenie 4 kl.[asy] gimnazjum. Przyjęty do policji 1.IX.1919 r., st. przodownik Warszawskiego województwa.
- (269) 269 Żurek Adam, syn Franciszka i Franciszki. Ur. 20.XI.1892 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Pajatowice?, powiat Miechów. Wykształcenie 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1919 r., przodownik Warszawskiego województwa.
- (270) 270 Żyliński Józef, syn Piotra i Anny. Ur. 24.III.1897 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Tobołowo, Białostockie województwo. Wykształcenie 2 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 15.XI-1921 r. Posterunkowy Warszawskiego województwa.
- (271) 271 Żyra Stanisław, syn Franciszka i Marianny. Ur. 25.XII.1901 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Zaręby, powiat Przasnysz. Wykształcenie - samouk. Przyjęty do policji 1.IV.1934 r., przodownik Warszawskiego województwa.
- (272) 272 Żywno Józef, syn Tomasza i Anny. Ur. 18.III-1881 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Prochalino?, Białostockie województwo. Wykształcenie 7 kl.[as] pow.[szechnej] szkoły. [Przyjęty do policji] 1.VII.1925 r., przodownik Warszawskiego województwa.

⁴¹ Fig. Ukraina, Ukraiński, *op. cit.*, s. 43; Listy, *op. cit.*, s. 114.

- (273) 273 Żyznowski Teodor /Fiodor/, syn Franciszka i Wiktorii: Ur. 15.XI-1891 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Szczuki, powiat Ciechanów. Wykształcenie 3 klasy pow.[szachnej] szkoły. Przyjęty do policji 15.IV.1920 r., st. posterunkowy Warszawskiego województwa.
- (274) 274 Żak Gustaw-Jan, syn Walentyna i Joanny. Ur. 3.VII.1902 r., w Sosnowcu, powiat Będzin. Wykształcenie 4 klasy pow.-[szachnej] szkoły. Przyjęty do policji 3.XI-1932 r. Posterunkowy Tarnopolskiego województwa.
- (275) 275 Żuk Stefan, syn Józefa i Salomei. Ur. 19.II-1890 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Rybie powiat Chełm?. Wykształcenie 4 klasy pow.[szachnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.II.1925 r., posterunkowy Tarnopolskiego województwa.
- (276) 276 Żakiewicz Wikenty /Wincenty/ syn Franciszka i Stanisławy. Ur. 24.V.1905 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kisielew /Rosja/. Wykształcenie 4 klasy pow.[szachnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.XI-1932 r., posterunkowy Tarnopolskiego województwa.
- (277) 277 Żurawski Józef,⁴² syn Jakuba i Jadwigi. Ur. 31.X.1901 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Podkamień, powiat Brody. Przyjęty do policji 1.VI.1923 r., ukończył 4 klasy pow.[szachnej] szkoły. St. posterunkowy Tarnopolskiego województwa.
- (278) 278 Żukiewicz Zygmunt-Eugenii, syn Adolfa i Wiktorii. Ur. 13.XI.1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Jedlicze, powiat Krosno. Wykształcenie 7 klas pow.[szachnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.IV-1938 r., posterunkowy Tarnopolskiego województwa.
- (279) 279 Żurawski Bolesław, syn Kazimierza i Anny. Ur. 18.XI-1913 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Jeżbszczyń?, powiat Ciechanów. Wykształcenie 7 klas pow.[szachnej] szkoły. Przyjęty do policji 11.VII.1938 r. Posterunkowy Tarnopolskiego województwa.
- (280) 280 Żurawicz Leon, syn Piotra i Bronisławy. Ur. 10.II.1903 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kocewo, powiat Kutno. Wykształcenie 4 klasy pow.[szachnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.I.1928 r., st. posterunkowy Tarnopolskiego województwa.
- (281) 281 Żur Jan,⁴³ syn Szymona i Marianny. Ur. 19.VI.1887 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Bitkówce?, powiat Kościan. Wykształcenie 2 kl.[asy] pow.[szachnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.V.1920 r. st. posterunkowy Tarnopolskiego województwa.
- (282) 282 Żebrowski Stanisław, syn Klemensa i Apolonii. Ur. 21.IV-1912 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Czerwonki, Płoński powiat, wykształcenie 6 klas pow.[szachnej] szkoły. Przyjęty do policji 5.IV.1939 r., kontraktowy kandydat Krakowskiego województwa.
- (283) 283 Żurawik Leon, syn Stanisława i Marii. Ur. 30.IV.1914 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Równe. Wykształcenie 7 klas pow.[szachnej] szkoły. Przyjęty do policji 15.I.1939 r., kontraktowy kandydat m.[iasta] Warszawy.

⁴² Fig. Ostaszków, Lista, *op. cit.*, s. 199; Tucholski, *op. cit.*, s. 375.

⁴³ Fig. Ostaszków, Lista, *op. cit.*, s. 199; Tucholski, *op. cit.*, s. 375, data ur. 1896 ! r.

- (284) 284 Żur Władysław, syn Stanisława i Anieli. Ur. 15.XII.1914 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Małoszów, Miechowski powiat. Wykształcenie 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 4.V.1939 r. Kontraktowy kandydat Kieleckiego województwa.
- (285) 285 Żelkowski Wacław, syn Stanisława i Józefy. Ur. 14.IX.1912 r., w Miszczku, powiat Sierpecki, Warszawskie województwo. Wykształcenie 5 klas pow.-[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 15.IV.1939 r., kontraktowy kandydat Lubelskiego województwa.
- (286) 286 Żyłka Józef, syn Walentego i Karoliny. Ur. 1.V.1914 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Jaćmierz, gmina Zarszyn, powiat Sanok. Wykształcenie 7 klas pow.-[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 31.XII-1938 r. kontraktowy kandydat Białostockiego województwa.
- (287) 287 Żelezna Kazimiera, córka Władysława i Józefy. Ur. 18.VI-1899 r. m.[iasto] Warszawa. Wykształcenie 6 klas gimnazjum. Przyjęta do policji 1.VI-1932 r. Posterunkowy śled.[czej] służby mia.[sta] Warszawy.
- (288) 288 Żukowska Galina /Halina/-Roberta, córka Konstancyjna i Aleksandry. Ur. 7.IV.1914 r. w Warszawie. Wykształcenie 5 klas gimnazjum. Przyjęta do policji 1.VII.1936 r., posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (289) 289 Żyzińska Maria, córka Michała i Katarzyny. Ur. 23.IX-1907 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Suszno, powiat Radziechów. Wykształcenie 7 kl.[as] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 14.VI-1929 r., st. posterunkowy śled.[czej] służby Lwowskiego województwa.

- (290) 290 Żypowska Maria Łucja, córka Karola i Łucji. Ur. 15.II.1915 r. Nowy Jork /Ameryka/. Wykształcenie - ukończyła 3 kursy nauczycielskiego seminarium. Przyjęta do policji 1.V-1938 r., posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (291) 291 Żarczyńska Jolanta i Władysława, córka Władymira-Ludomira i Janiny. Ur. 11.VII.1916 r. Odessa /Rosja/. Wykształcenie ukończyła seminarium. Przyjęta do policji 1.V.1938 r. Posterunkowy śled.[czej] służby Pomorskiego województwa.
- (292) 292 Żakieta Henryk, syn Jana i Franciszki. Ur. 26.VII.1913 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Pasięka. Wykształcenie 6 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęta do policji 20.X.1938 r., kontraktowy kandydat grupy rezerwy.
- (293) 293 Żmijewski Józef, syn Aleksandra i Anny. Ur. 20.III.1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Grudnik - Borowo, ciechanowski powiat, Warszawskie województwo. Wykształcenie 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 25.X.1938 r.
- (294) 294 Żarnicki Antoni, syn Józefa i Marianny. Ur. 22.IX.1914 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wierzbica, Krasnostawski powiat. Wykształcenie 6 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1939 r., kontraktowy kandydat Łódzkiego województwa.
- (295) 295 Żukowski Piotr, syn Szymona i Petroneli. Ur. 8.II.1915 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Konstancyńówka, Suwalski [powiat]. Wykształcenie 7 kl.[as] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 31.I.1938 r., kontraktowy kandydat Warszawskiego województwa.

- (296) 296 Żol Władysław, syn Matwieja [Mateusza?], i Salomei. Ur. 15/28.XI. . m.[iejsce] u.[rodzenia] Papiernia, Lidzki powiat. Wykształcenie 5 kl.[as] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 31.I.1939 r., kontraktowy kandydat Warszawskiego województwa.
- (297) 297 Żybura Leon, syn Antoniego i Marianny. Ur. 19.IV.1917 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Rudniki ?, Wesołowski powiat?. Wykształcenie 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 26.IX.1938 r., kontraktowy kandydat Wołyńskiego województwa.
- (298) 298 Żurek Tadeusz, Syn Stanisława i Marianny. Ur. 26.X.1914 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Rybczewice, powiat Krasnystaw. Wykształcenie 6 kl.[as] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VIII.1938 r., kontraktowy kandydat Wołyńskiego województwa.
- (299) 299 [Żółtowski?] Henryk, syn Jana i Stanisławy. Ur. 2.I.1916 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Piecki, Warszawski powiat. Wykształcenie 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 20.II.1939 r., kontraktowy kandydat Wołyńskiego województwa.
- (300) 300 Żaczek Józef, syn Jana i Bronisławy. Ur. 9.III.1900 r., Wodynie, powiat Siedlecki. Wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 15.VII.1923 r., st. przodownik, Lubelskie województwo.
- (301) 301 Żak Józef, syn Franciszka i Józefy. Ur. 31.XII.1904 r., Snopków, powiat Puławy. Ukończył rzem.[ieślniczą] szkołę. Przyjęty do policji 1.VII.1927 r., st. posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (302) 302 Żak Wawrzyniec, syn Jana i Marianny. Ur. 6.VIII.1889 r., Kępiec, powiat Kozienice. Ukończył 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1920 r., st. posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (303) 303 Żarnowski Bronisław, syn Wawrzyńca i Katarzyny. Ur. 1.IX.1897 r. Karsznia?, powiat Sieradz. Ukończył 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.I.1923 r., st. posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (304) 304 Żuliński Jan, syn Piotra i Marii. Ur. 24.II.1908 r. Lwów. Ukończył 6 kl.[as] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 19.IX.1934 r., posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (305) 305 Żurawski Józef,⁴⁴ syn Ignacego i Agnieszki /Agniesza/. Ur. 8.VIII-1890 r. Radzyń Podlaski, ukończył 4 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.IV.1922 r., posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (306) 306 Żuk Jan, syn Stefana i Jadwigi. Ur. 29.VI-1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Mosty. Ukończył 7 kl.[as] pow.[szechnej] szkoły; 1 kurs handlowej szkoły. Przyjęty do policji 12.XII.1937 r., posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (307) 307 Żydek Witold, syn Jana i Ludwika. Ur. 14.IV.1911 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Bełżyce, powiat Lublin, ukończył 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 25.IV.1938 r., posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (308) 308 Żukiewicz Leopold, syn Władysława i Efrozyny. Ur. 1.XI-1898 r. Lwów. Ukończył 3

⁴⁴ Fig. Tucholski, *op. cit.*, s. 375 - Ostaszów.

- kl.[asy] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1919 r., przodownik Stanisławowski województwa.
- (309) 309 Żaboklicki Zdzisław-Jan,⁴⁵ syn Aleksandra i Marianny. Ur. 3.VI.1908 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Warszawa. Ukończył 3 kl.[asy] rzemieślniczej szkoły. Przyjęty do policji 3.IV.1934 r., posterunkowy Białostockiego województwa.
- (310) 310 Żmijewski Mieczysław,⁴⁶ syn Karola i Joanny. Ur. 24.VIII.1892 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Świądziebna?, Warszawskiego województwa. Ukończył 2 klasy pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.X.1922 r., st. posterunkowy Białostockiego województwa.
- (311) 311 Żochowski Józef, syn Antoniego i Feliksy. Ur. 29.I.1896 r., Szymony Białostockiego województwa. Ukończył 2 klasy pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.X.1925 r., st. posterunkowy Białostockiego województwa.
- (312) 312 Żochowski Władysław,⁴⁷ syn Stanisława i Józefy. Ur. 25.VIII.1897 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Niezbudka, Białostockiego województwa. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.IV.1919 r., st. posterunkowy Białostockiego województwa.
- (313) 313. Żuk Józef, syn Antoniego i Marianny. Ur. 24.X.1892 r., m.[iejsce] u.[rodzenia]

⁴⁵ Fig. Ostaszków, Żaboklicki Zdzisław s. Aleksandra data ur. 1908, WPH 3-4/1991, s. 441; Lista, *op. cit.*, s. 198, jak również s. 249 lista... Żaboklicki Zdzisław Jan, s. Aleksandra data ur. 1908; Tucholski, *op. cit.*, s. 375.

⁴⁶ Fig. Ostaszków, Lista, *op. cit.*, s. 198, Żmijewski Bartłomiej Mieczysław.

⁴⁷ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 198; Tucholski, *op. cit.*, s. 375.

- Kniażewicze, Białostockie województwo. Ukończył 2 klasy pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.III.1921 r., posterunkowy Białostockiego województwa.
- (314) 314 Żuk lub Żukowski Władysław, syn Franciszka i Anny. Ur. 23.VIII-1890 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Grodno, Białostockie województwo. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.II.1919 r., przodownik, Białostockie województwo.
- (315) 315 Żukiewicz Franciszek,⁴⁸ syn Jana i Aleksandry. Ur. 19.V-1897 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Białystok. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 15.VIII.1924 r., posterunkowy Białostockiego województwa.
- (316) 316 Żurek Władysław, syn Józefa i Anny. Ur. 20.II.1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Zawo?, województwo Krakowskie. Przyjęty do policji 1.VII.1923 r., st. posterunkowy Białostockiego województwa.
- (317) 317 Żuliński Aleksander, syn Aleksandra i Heleny. Ur. 29.I-1902 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Piotrograd /Rosja/. Ukończył 2 klasy pow.[szecznej] szkoy. Przyjęty do policji 1.VII.1923 r., posterunkowy Białostockiego województwa.
- (318) 318 Żywiecki Ryszard,⁴⁹ syn Walentego i Franciszki. Ur. 30.III.1982 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Zgierz, Łódzkiego województwa. Ukończył 2 klasy handlowej szkoły. Przyjęty do policji 2.VII.1919 r., st. przodownik Białostockiego województwa.

⁴⁸ Fig. Ostaszków, lista, *op. cit.*, s. 199.

⁴⁹ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 199.

- (319) 319 Żak Józef-Ryszard, syn Józefa i Franciszki. Ur. 18.VIII.1903 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Pabianice, Łódzkiego województwa. Ukończył 5 kl.[as] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.XI-1928 r., st. posterunkowy Nowogródzkiego województwa.
- (320) 320 Żelazko Czesław, syn Wojciecha i Bronisławy. Ur. 15.VII.1899 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Karczew, Warszawskiego powiatu. Ukończył 3 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.VII.1923 r., st. posterunkowy Nowogródzkiego województwa.
- (321) 321 Żerko Jan, syn Izydora i Pauliny. Ur. 18.VIII.1888 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Dukora /Rosja/. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XI.1920 r., przodownik Nowogródzkiego województwa.
- (322) 322 Żmijewski Henryk, syn Franciszka i Marii. Ur. 14.III.1913 r. Chmieszewo Małe?. Ukończył 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 13.III.1937 r., posterunkowy Nowogródzkiego województwa.
- (324) 324 Żołnowski Jan, syn Mariana i Bronisławy. Ur. 23.VI-1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wierzbnik, powiat Lipno. Ukończył 3 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 30.I.1928 r., st. posterunkowy Nowogródzkiego województwa.
- (325) 325 Żudro Antoni,⁵⁰ syn Gwidona i Adeli. Ur. 25.II.1989 r., m.[iejsce] u.[rodzenia]

⁵⁰ Fig. Ostaszaków, *tamże*, s. 198; Tucholski, *op. cit.*, s. 375.

- Zascianien? Borezczyna, powiat Igumień?. Ukończył 2 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 15.II.1924 r., st. posterunkowy Nowogródzkiego województwa.
- (326) 326 Żukowski Józef, syn Michała i Anny. Ur. 13.XII.1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Zasz Łumino?, powiat Igumień?. Ukończył 6 kl.[as] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 26.IX-1929 r., posterunkowy Nowogródzkiego województwa.
- (327) 327 Żukowski Józef, syn Władysława i Wiktorii. Ur. 15.VIII-1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Janowice, powiat Chełm. Ukończył 3 kl.[asy] gimnazjum. Przyjęty do policji 25.IV.1936 r., posterunkowy Nowogródzkiego województwa.
- (328) 328 Żukowski Mieczysław,⁵¹ syn Stanisława i Wiktorii. Ur. 19.VII.1911 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Będzin, Kieleckiego województwa. Ukończył 4 kl.[asy] gimnazjum. Przyjęty do policji 25.IV.1936 r., posterunkowy Nowogródzkiego województwa.
- (329) 329. Żydowicz Jan, syn Antoniego i Józefy. Ur. 25.IX.1897 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Mińsk Litewski /Rosja/. Ukończył 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VIII.1925 r., posterunkowy Nowogródzkiego województwa.
- (330) 330. Żyłuk Piotr, syn Bolesława i Stefanii. Ur. 10.V-1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wilno. Wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 1.IV.1923 r., posterunkowy Nowogródzkiego województwa.

⁵¹ Fig. Lista, *op. cit.*, s. 226 spis...

- (331) 331 Żywicki Adam, syn Antoniego i Michaliny. Ur. 2.V.1897 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Szachowszczyzna?, powiat Stołpce. Ukończył 4 klasy powszechnej szkoły. Przyjęty do policji 1.VII-1921 r., st. przodownik Nowogródzkiego województwa.
- (332) 332 Żukiewicz Józef, syn Pawła i Marii. Ur. 9.V.1889 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kundzicze, Białostockie województwa. Wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 19.VII.1919 r. Przodownik, Białostockie województwa.
- (333) 333 Żołdak Józef, ur. 25.III.1886 r. Ukończył 7 kl.[as] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1919 r., posterunkowy Lwowskiego województwa /na emeryturze od 31.I-1933 r./
- (334) 334 Żołnowski Zygmunt, syn Mariana i Bronisławy. Ur. 11.X.1897 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Łępiczyzna?, powiat Lipno. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.II.1923 r., posterunkowy Warszawskiego województwa.
- (335) 335 Żukowski Józef, ur. 13.III.1898 r., wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 1.VIII.1919 r., st. posterunkowy Warszawy.
- (336) 336 Żułtowski Ignacy,⁵² syn Michała i Agnieszki /Agniessa/. Ur. 5.I.1877 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Niżny Tagił /Rosja/. Ukończył 6 klas pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 29.X.1920 r., przodownik Wołyńskiego województwa.
- (337) 337 [Żółtowski?] Fiodor /Teodor/, syn Ignacego i Anieli. Ur. 6.I.1890 r. Mtkszewy? powiat Lipno, samouk. Przyjęty do policji 1.III.1920 r., posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (338) 338 Żurawicz Jan, ur. 11.V.1876 r., ukończył nauczycielską szkołę. Przyjęty do policji 30.XI.1918 r., komisarz Białostockiego województwa /przeniesiony na emeryturę 31.VII.1936 r./
- (339) 339 Żurek Jan, ur. 4.II.1889 r., ukończył 3 kl.[asy] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 16.IX.1920 r., przodownik. Kieleckie województwo.
- (340) 340 [Żurkowski?] Henryk, ur. 5.IX.1892 r., ukończył 3 kl.[asy] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XI.1920 r., posterunkowy Kieleckiego województwa.
- (341) 341 Żurman Antoni, syn Ludwika i Marii. Ur. 25.V-1890 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Markuszów, powiat Puławy. Ukończył 3 kl.[asy] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.V.1920 r., st. posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (342) 342 Żurowski Wacław, syn Józefa i Marii. Ur. 11.III.1907 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Gierczów? [Hierczów?], Lubelskie województwo. Ukończył 7 kl.[as] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 16.IV.1930 r., posterunkowy Białostockiego województwa.
- (343) 343 Żurych Aleksander, syn Stiepana i Anny, ur. 1.I.1886 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kuźmicze, powiat Wilejka. Ukończył powszechną szkołę. Przyjęty do policji 1.XII.1920 r., posterunkowy Wileńskiego województwa.
- (344) 344 Żychalski Jan, syn Ignacego i Stanisławy. Ur. 24.XII.1901 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Łódź. Ukończył 4 kl.[asy]

⁵² Fig. Ukraina, Ukraiński, *op. cit.*, s. 129; Listy, *op. cit.*, s. 113.

- pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.III.1924 r., posterunkowy Łódzkiego województwa.
- (345) 345 Żyszkiewicz Edmunt syn Antoniego i Katarzyny. Ur. 2.X.1910 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Urzędów /Urzędów/, Janów. Ukończył 2 kl.[asy] gimnazjum. Przyjęty do policji 3.XI.1935 r., posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (346) 346 Żytomirski Jan, syn Józefa i Katarzyny. Ur. 23.I.1903 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Radawiec, powiat Lubelski. Ukończył 3 kl.[asy] nauczycielskiego seminarium. Przyjęty do policji 4.II.1929 r., posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (347) 347 Żyźniewski Wacław-Olgierd, ur. 17.IV.1892 r. wykształcenie — samouk. Przyjęty do policji 1.VI.1922 r., posterunkowy Lubelskiego województwa. /przeniesiony na emeryturę 30.VI.1936 r./
- (348) 348 Żyźniewski Piotr, syn Ludwika i Marianny. Ur. 9.II.1913 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Dołginów /Dołhinów/, powiat Wileński. Ukończył 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 20.IV.1938 r., kontraktowy kandydat.
- (349) 349 Żaboronok Feliks, syn Wincentego i Michaliny. Ur. 3.XII.1910 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Łotwa, ukończył 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 7.VII.1936 r., posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (350) 350 Żebrowski Jeronim /Hieronim/⁵³ Ur. 23.VII.1895 r., wykształcenie domowe. Przyjęty do policji

⁵³ Fig. Ukraina, Ukraiński, *op. cit.*, s. 105; Listy, *op. cit.*, s. 113.

- 1.VIII.1919 r., przodownik Lwowskiego województwa. /zwolniony z pracy 13.IX.1937 r./
- (351) 351 Żelazko Aleksander⁵⁴, syn Antoniego i Wiktorii. Ur. 26.II.1893 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Augustów, Białostockie województwo. Ukończył 2 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 28.VIII.1919 r., posterunkowy Białostockiego województwa. /przeniesiony na emeryturę 28.II.1939 r./
- (352) 352 Żelobowski Ignacy. Ur. 21.I.1881 r. Ukończył 4 klasy nauczycielskiego seminarium. Przyjęty do policji 21.I.1881 r.,^a przodownik Wileńskiego województwa. Przeniesiony na emeryturę 30.IX.1936 r.
- (353) 353 Żerzoń Ludwik, syn Józefa i Karoliny. Ur. 17.VII.1890 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Stare miejsce?, powiat Fryszta? Ukończył 6 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.V.1920 r., st. przodownik Tarnopolskiego województwa /przeniesiony na emeryturę 31.I-1938 r./
- (354) 354. Żabski Mieczysław, syn Michała i Anny. Ur. 29.VI-1879 [r.], m.[iejsce] u.[rodzenia] Pantalicha, powiat Trembowola. Ukończył 6 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.V.1920 r., st. posterunkowy Tarnopolskiego województwa /przeniesiony na emeryturę 31.X.1938 r./
- (355) 355. Żak Feliks-Stanisław syn Pawła i Józefy. Ur. 18.V.1897 r. w Warszawie, wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 1.VI-1924 r., posterunkowy Pomorskiego województwa. /zwolniony 17.II.1936 r./

^a W tekście błąd maszynowy, powtórzono datę urodzenia.

⁵⁴ Fig. Lista, *op. cit.*, s. 249, listy...; Tucholski, *op. cit.*, s. 375.

- (356) 356 Żak Jan, Ur. 2.VI.1891 r., wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 1.VIII-1919 r., st. posterunkowy m.[iasta] Warszawy. /przeniesiony na emeryturę 28.II.1939 r./
- (357) 357 Żaliwski [Żaliwski?] Bronisław, ur. 30.XI-1897 r., ukończył 4 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 21.VI.1923 r., posterunkowy Stanisławowskiego województwa. /przeniesiony na emeryturę 28.II.1937 r./
- (358) 358 Żarnecki [Z?]bigniew, ur. 3.XI.1912 r., ukończył 6 kl.[as] gimnazjum w 1930 r. Przyjęty do policji 2.I.1935 r., posterunkowy mia.[sta] Warszawy. /zwolniony/
- (359) 359 Żarnowski Józef, syn Jana i Teresy. Ur. 4.III.1894 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Skawina, powiat Krakowski. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1919 r., przodownik Krakowskiego województwa. /przeniesiony na emeryturę 31.X.1937 r./
- (360) 360 Żabniak Wojciech, syn^b i Zofii. Ur. 20.IV.1889 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wirkowice, powiat Zamość. Wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 15.VIII.1919 r., posterunkowy Lubelskiego województwa.
- (361) 361 Żaboklicki Bronisław, ur. 3.IX.1896 r., ukończył 4 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII-1923 r., st. posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (362) 362 Żak Aleksander, syn Franciszka i Józefy. Ur. 23.VIII.1889 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Spoków?, powiat Puławy. Ukończył 2 kl.[asy] przygotowawcze. Przyjęty do policji 15.III.1922 r., przodownik Lubelskiego województwa.
- (363) 363 Żytomirski Wawrzyniec /Ławrentij/, Ur. 26.V.1907 r., ukończył 7 kl.[as] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.II.1932 r., st. posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (364) 364 Żurek Ludwik, ur. 29.VII-1900 r., ukończył 3 klasy szkoły. Przyjęty do policji 5.X.1927 r., st. posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (365) 365 Żochowski Kazimierz, ur. 4.III.1897 r., wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 1.VII.1922 r., przodownik mia.[sta] Warszawy.
- (366) 366 Żelaźnicki Zygmunt, Ur. 14.II.1901 r. Wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 1.VII.1927 r., st. posterunkowy mia.-[sta] Warszawy.
- (367) 367 Żawryd Józef, syn Wijecenta /Wicentija/ [Wincen-tego] i Józefy. Ur. 17.II-1902 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Kołososzczyszna? wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 15.V.1922 r., przodownik m.[iasta] Warszawy.
- (368) 368 Żak Jan, ur. 28.I.1899 r., wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 15.IV.1924 r., st. posterunkowy m.[iasta] Warszawy.
- (369) 369 Żurawski Stanisław, syn Baltazara i Rozalii. Ur. 8.XII-1890 m.[iejsce] u.[rodzenia] Jelgiszewo?, powiat Wąbrzeźno /Wąbżeźno/. Ukończył 5 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1920 r., przodownik Pomorskiego województwa.

^b W tekście brak imienia ojca.

- (370) 370 Żmuda-Przebiatowski /Trzebiatowski/ Jan,⁵⁵ syn Wincenta /Wikentija/ [Wincen- tego] i Marty. Ur. 31.VIII.1903 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Parszczenica, Pomorskiego województwa. Ukończył 1 kl.[asę] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.II.1929 r., st. posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (371) 371 Żylis Franciszek, syn Franciszka i Anny. Ur. 31.III.1905 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Ustroń, powiat Wileńsko - Trocki. Wykształcenie 4 kl.[asy] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 27.IX.1929 r., st. posterunkowy Poleskiego województwa.
- (372) 372 Żyliński Józef, syn Kazimierza i Dominiki, ur. 18.VIII.1901 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Różana, powiat Kossów. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 15.I.1921 r., posterunkowy Poleskiego województwa.
- (373) 373 Żurek Franciszek, syn Józefa i Konstancji. Ur. 11.I.1896 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kobyle, powiat Strzyżów. Ukończył 1 klasę pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 9.I.1924 r., posterunkowy Poleskiego województwa.
- (374) 374 Żurawski Józef, syn Andrzeja i Emilii. Ur. 21.III.1989 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Łusko?, powiat Lubartów. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.III.1923 r., st. posterunkowy Poleskiego województwa.
- (375) 375 Żuliński Romuald,⁵⁶ syn Albina i Konstancji. Ur. 7.II.1898 r. m.[iejsce] u.[rodzenia]

⁵⁵ Fig. Ostaszków, Lista, *op. cit.*, s. 177.

⁵⁶ Fig. Ostaszków, *tamże*, s. 199.

(376) 376 Żuk Jan,

Piskowic /Rosja/. Wykształcenie pow.[szeczna] szkoła. Przyjęty do policji 1.VII.1923 r., st. posterunkowy Poleskiego województwa.

syn Józefa i Karoliny. Ur. 27.I.1896 [r.], m.[iejsce] u.[rodzenia] Janów Podlaski, powiat Biała Podlaska. Ukończył 2 klasy pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 16.VIII.1922 r., st. posterunkowy Poleskiego województwa.

(377) 377 Żrobek Jacęty,

syn Franciszka i Józefy. Ur. 30.VIII.1892 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Gałków, powiat Brzeziny, Łódzkie województwo. Wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 1.VIII.1923 r., przodownik Poleskiego województwa.

(378) 378 Żelichowski Jan,

syn Stanisława i Wiktorii. Ur. 15.III.1909 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Chycza. Ukończył 4 kl.[asy] gimnazjum. Przyjęty do policji 14.XII.1936 r., posterunkowy Poleskiego województwa.

(379) 379 Żelazny Franciszek,⁵⁷

syn Bogumiła i Teresy. Ur. 13.III.1891 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Marianka, powiat Noworadomski. Ukończył 3 kl.[asy] pow.-[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 20.IX.1920 r., posterunkowy Poleskiego województwa.

(380) 380 Żelazkiewicz Edward

syn Piotra i Łucji. Ur. 15.I.1902 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Cleveland /Ameryka/. Ukończył 2 klasy gimnazjum. Przyjęty do policji 16.III.1928 r., st. posterunkowy Poleskiego województwa.

⁵⁷ Fig. Ukraina, Ukraiński, *op. cit.*, s. 105; Listy, *op. cit.*, s. 113.

- (381) 381 Żelazek Stanisław, syn Andrzeja i Magdaleny. Ur. 10.VII.1890 r. m.[miejsce] u.[rodzenia] Przytoczno, powiat Łuków, ukończył 4 kl.[asy] pow.[szkolej] szkoły. Przyjęty do policji 1.V.1923 r., przodownik Poleskiego województwa.
- (382) 382 Żyła Edward, syn Franciszka i Anny. Ur. 13.X.1904 r., m.[miejsce] u.[rodzenia] Hażlach /Chazlaków/, powiat Cieszyń, województwo Śląskie. Ukończył 7 klas pow.[szkolej] szkoły. Przyjęty do policji 1.I.1929 r., st. posterunkowy Poleskiego województwa.
- (383) 383 Żurawiecki Antoni, syn Bartłomieja /Warfołamieja/ i Anny. Ur. 17.VIII.1899 r., m.[miejsce] u.[rodzenia] Poddębce powiat Rawa Ruska. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szkolej] szkoły. Przyjęty do policji 1.I.1929 r. st. posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (384) 384 Żurawicz Leon, syn Wincenta /Wikentija/ [Wincentego] i Marianny. Ur. 31.X.1907 r., m.[miejsce] u.[rodzenia] Przedecz, powiat Włocławek. Ukończył 7 klas pow.[szkolej] szkoły. Przyjęty do policji 3.XI.1932 r., st. posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (385) 385 Żukowski Zygmunt, syn Michała i Józefy. Ur. 21.IX.1908 r., m.[miejsce] u.[rodzenia] Knihinin?, Stanisławowskie województwo. Ukończył 7 klas pow.[szkolej] szkoły. Przyjęty do policji 16.V.1930 r., posterunkowy Lwowskiego województwa.
- (386) 386 Żak Jan, syn Stanisława i Marii. Ur. 1.IX.1906 r., m.[miejsce] u.[rodzenia] Sambor. Ukończył nauczycielskie seminarium. Przyjęty do policji

(387) 387 Żabski Ludwik,⁵⁸

16.II.1932 r., st. posterunkowy Lwowskiego województwa.

syn Mariana i Pauliny. Ur. 3.X.1899 r., m.[miejsce] u.[rodzenia] Ostrowczyk, powiat Trembowa. Ukończył 4 klasy gimnazjum. Przyjęty do policji 25.VII.1920 r., przodownik Tarnopolskiego województwa.

(388) 388 Żyto
Howard-Michał,

syn Józefa i Marianny. Ur. 29.IX.1910 r. w Częstochowie. Ukończył 7 kl.[as] pow.[szkolej] szkoły. Przyjęty do policji 3.XI.1935 r., posterunkowy m.[miasto] Warszawy.

(389) 389 Żurawski
Władysław,

ur. 8.VI.1891 r. Ukończył 4 kl.[asy] lokalnej szkoły. Przyjęty do policji 1.VIII.1919 r., przodownik mia.[miasto] Warszawy.

(390) 390 Żurawski Czesław,

ur. 5.VII.1896 r. Ukończył 4 kl.[asy] lokalnej szkoły. Przyjęty do policji 1.II.1922 r., st. posterunkowy m.[miasto] Warszawy.

(391) 391 Żurawski Antoni,

ur. 25.III.1897 r. Wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 26.VI-1923 r., posterunkowy mia.[miasto] Warszawy.

(392) 392 Żur Franciszek,

ur. 8.IV.1903 r., ukończył 7 kl.[as] pow.[szkolej] szkoły. Przyjęty do policji 5.X.1927 r., posterunkowy m.[miasto] Warszawy.

(393) 394 Żułciński
[Żułciński?]
Kazimierz,

ur. 28.II.1897 r., ukończył 4 klasy realnej szkoły. Przyjęty do policji 1.II.1922 r., przodownik m.[miasto] Warszawy.

⁵⁸ Fig. Ukraina, Ukraiński, *op. cit.*, s. 134; Listy, *op. cit.*, s. 113 s. Marcina!

- (394) 395 Żukowski Stanisław, syn Kazimierza i Walerii. Ur. 24.V.1909 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Łódź. Ukończył średnią handlową szkołę. Przyjęty do policji 3.XI.1935 r., posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (395) 397 Żukowski Konstanty, syn Władysława i Józefy. Ur. 23.II.1896 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Kamionek [Kamion?], powiat Skiernewicki. Ukończył 4 kl.[asy] rzemieś.[lniczej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XI.1923 r., posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (396) 398 Żreda Franciszek, ur. 22.I.1899 r., wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 1.IV.1923 r., st. posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (397) 399 Żmijski Wikenti /Wincenty/ [Wincenty],⁵⁹ syn Andrzeja i Marii. Ur. 15.IV. 1891 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Radoszyce?, powiat Końskie. Ukończył 2 klasy pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.V 1923 r., posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (398) 400 Żmijewski Stanisław, ur. 9.V.1885 r., wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 1.VIII.1919 r., posterunkowy m.[iasta] Warszawy.
- (399) 401 Żmijewski Julian, ur. 24.II.1901 r., wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 1.XI.1928 r., posterunkowy m.[iasta] Warszawy.
- (400) 402 Żerański Jan, ur. 23.X.1899 r., ukończył pow.[szehną] szkołę. Przyjęty do policji 1.XII.1923 r., st. posterunkowy m.[iasta] Warszawy.
- (401) 403 Żemojtel Stanisław, syn Jana i Weroniki. Ur. 20.X.1907 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Dukszty, ukończył 4 kl.[asy] gimnazjum. Przyjęty do policji 20.X.1934 r., posterunkowy m.[iasta] Warszawy.
- (402) 404 Żelechowski Roman,⁶⁰ ur. 9.VIII.1899 r., ukończył 4 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.II.1929 r., posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (403) 405 Żelazny Jan, ur. 29.XI.1884 r., wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 20.IX.1919 r., st. posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (404) 406 Żelaźniewicz Ryszard-Mieczysław, syn Władysława i Felicji. Ur. 19.XI.1911 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Sarny, Wołyńskie województwo. Ukończył 5 klas gimnazjum. Przyjęty do policji 3.IV.1939 r., posterunkowy m.[iasta] Warszawy.
- (405) 407 Żebrowski Stanisław, syn Jana i Emilii. Ur. 10.VII.1902 r. w Kołakach?, powiat Łomżyński, ukończył 7 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1930 r., posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- 406) 408 Żbikowski Zdzisław, ur. 7.XII.1896 r., wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 1.I-1921 r., st. posterunkowy m.[iasta] Warszawy.
- (407) 409 Żbikowski Stefan-Jacek ur. 27.VIII.1902 r. Wykształcenie 4 kl.[asy] gimnazjum. Przyjęty do policji 9.VII.1934 r., posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (408) 410 Żbikowski Norbert, ur. 10.VI-1887 r., wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 1.VIII.1919 r., posterunkowy m.[iasta] Warszawy.

⁵⁹ Fig. Ostaszów, Lista, *op. cit.*, s. 198; Tucholski, *op. cit.*, s. 375.

⁶⁰ Fig. Ostaszów, Lista, *op. cit.*, s. 198

- (409) 411 Żbikowski Mieczysław, ur. 1.XI.1896 r., ukończył 2 kl.[asy] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 10.VII.1921 r., posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (410) 412 Żbikowski Lucjan, ur. 10.X.1889 r., ukończył 2 klasy lokalnej szkoły. Przyjęty do policji 1.VIII.1919 r., posterunkowy mia.-[sta] Warszawy.
- (411) 413 Żbikowski Jan, ur. 2.IX.1878 r., ukończył 4 kl.[asy] gimnazjum. Przyjęty do policji 1.VIII.1919 r., przodownik mia.[sta] Warszawy.
- (412) 414 Żakowski Józef, ur. 25.II.1897 r., ukończył 4 kl[asy] lokalnej szkoły. Przyjęty do policji 25.V.1921 r., przodownik mia.[sta] Warszawy.
- (413) 415 Żak Jan, ur. 7.I.1895 r., ukończył 2 klasy lokalnej szkoły. Przyjęty do policji 15.IX.1919 r., st. posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (414) 416 Żak Jan, ur. 18.V.1897 r., wykształcenie domowe. Przyjęty do policji 1.VI.1924 r., st. posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (415) 417 Żabczyński Marian, ur. 17.XI.1902 r., ukończył 4 klasy gimnazjum. Przyjęty do policji 1.VI.1925 r., st. posterunkowy mia.[sta] Warszawy.
- (416) 418 Żyzda Leon, syn Karola i Marii. Ur. 23.IV.1896 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Skała. Przyjęty do policji 1.III.1923 r., st. posterunkowy Stanisławowskiego województwa.
- (417) 419 Żytyński Karol-Ludomir, syn Gustawa - Brunona? i Marii. Ur. 16.II.1915 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Sejnierynki?, gmina Szczuczyn, powiat Łucki. Ukończył 4 kl.[asy] gimnazjum. Przyjęty do policji 28.VI.1937 r., posterunkowy Stanisławowskiego województwa.
- (418) 420 Żybaczynski Stefan, syn Konrada i Anny. Ur. 2.IX.1887 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Czerniowce /Rumunia/. Ukończył 6 kl.[as] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.V.1920 r., st. posterunkowy Stanisławowskiego województwa.
- (419) 421 Żurawicz Bolesław, syn Józefa i Katarzyny. Ur. 12.VII-1885 [r.], m.[iejsce] u.[rodzenia] Lubawa. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 10.VI.1920 r., st. posterunkowy Stanisławowskiego województwa.
- (420) 422 Żuk Włodzimierz, syn Aleksa i Barbary /Warwary/. Ur. 23.III.-1902 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Jarosław. Ukończył 3 kl.[asy] pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1927 r., posterunkowy Stanisławowskiego województwa.
- (421) 423 Żołnierkiewicz Józef,⁶¹ syn Jana i Marianny. Ur. 24.VII.1908 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Lubień. Ukończył 7 klas pow.[szecznej] szkoły, st. posterunkowy Stanisławowskiego województwa.
- (422) 424 Żołnowski Władysław, syn Łukasza /Łuki/ i Franciszki. Ur. 28.IV.1899 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Brochocin. Ukończył 3 klasy pow.[szecznej] szkoły. Przyjęty do policji 1.IX.1923 r., posterunkowy Stanisławowskiego województwa.
- (423) 425 Żochowski Aleksander, syn Franciszka i Zofii. Ur. 9.IX.1898 r. m.[iejsce] u.[rodzenia]

⁶¹ Fig. Ostaszaków, *tamże*, s. 198; Tucholski, *op. cit.*, 375.

- Elżbietów. Ukończył 4 kl.[asy] pow.-[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.IV.1922 r., przodownik Stanisławowskiego województwa.
- (424) 426 Żerlak Aleksander-Teofil, syn Emiliana i Zofii. Ur. 5.VIII.1916 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Dobromil. Ukończył 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Posterunkowy Stanisławowskiego województwa.
- (425) 427 Żaba Bolesław, syn Szymona /Simona/ i Marianny. Ur. 17.IV.1909 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Krasniow?, powiat Pińczów, Kieleckiego województwa. Ukończył 5 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.II.1933 r., posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (426) 428 Żbikowski Stanisław, syn Wojciecha i Agnieszki /Agnieszki/. Ur. 13.VII.1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Ostrowąs, powiat Niezawski. Wykształcenie 4 klasy pow.-[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 26.VII.1939 r., kontr.[aktowy] kandydat Wołyńskiego województwa.
- (427) 429 Żyliuk Adolf, syn Adama i Julii. Ur. 5/18.XII.1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Bierozna, powiat Lida. Ukończył 3 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 26.IX.1938 r., kontr[aktowy] kandydat Pomorskiego województwa.
- (428) 430 Żelazowski Marian, syn Ignacego i Marianny. Ur. 21.XII-1917 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Szczucice, powiat Opatów. Ukończył 5 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 15.II.1939 r., kontraktowy kandydat Pomorskiego województwa.

- (429) 431 Żelejko Stefan, syn Stefana i Anieli. Ur. 14.III.1915 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Warszawa. Ukończył 6 klas gimnazjum. Przyjęty do policji 1.III.1939 r., kontr[aktowy] kandydat Pomorskiego województwa.
- (430) 432 Żaba Jan-Stanisław, syn Stanisława i Magdaleny. Ur. 21.V.1916 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Adamowice. Ukończył 5 klas pow.-[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 20.X.1938 r., kand.[ydat] kontrakt.[owy] Poznańskiego województwa.
- (431) 433 Życiński Henryk, syn Józefa i Marianny. Ur. 28.II.1918 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Suchowola, powiat Stopnicki. Ukończył 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 25.IV.1939 r., kontraktow.[y] kandydat, grupa rezerwy.
- (432) 434 Żurek Antoni, syn Franciszka i Marii. Ur. 18.VI.1914 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wieprz, powiat Wadowicki. Ukończył 7 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 10.VI.1939 r., kontr.[aktowy] kandydat, grupa rezerwy.
- (433) 435 Żuraw Stefan, syn Jana i Józefy. Ur. 18.XI-1914 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Mielanowo, powiat Garwoliński. Ukończył 5 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VI.1939 r., kontraktowy kontroler, grupa rezerwy.
- (434) 436 Żyto Edward, syn Józefa i Marii. Ur. 29.IX.1910 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Częstochowa. Ukończył 7 klas pow.[szechnej] szkoły, przyjęty do policji 3.XII.1935 r., posterunkowy Poznańskiego województwa.
- (435) 437 Żak Józef, syn Stanisława i Katarzyny. Ur. 26.II.1891 r., m.[iejsce] u.[rodzenia]

- Rytwiany, Kieleckiego województwa. Ukończył 2 klasy pow.-[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 26.X-1920 r., st. posterunkowy Poznańskiego województwa.
- (436) 438 Żmudziński Feliks,⁶² syn Jana i Katarzyny. Ur. 16.XI-1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Niewolno, województwo Poznańskie. Ukończył 4 klasy pow.-[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.VI-1924 r., przodownik Poznańskiego województwa.
- (437) 439 Żytkowiak Wincenty /Wikenty/, syn Wojciecha i Katarzyny. Ur. 23.XII.1880 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Lusówko, Poznańskie województwo. Ukończył 4 klasy pow.-[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 24.XI-1919 r., st. posterunkowy Poznańskiego województwa.
- (438) 440 Żyła Jan, syn Stanisława i Adeli. Ur. 31.VIII.1906 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Tursko-Wielkie, Kieleckie województwo. Ukończył 7 klas pow.-[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 9.VII-1934 r., posterunkowy Poznańskiego województwa.
- (439) 441 Żydek Jan, syn Jana i Marianny. Ur. 12.XI.1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Elźbiec [Elźbiecin?], Kieleckie województwo. Ukończył 7 klas pow.-[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 9.VII.1934 r., posterunkowy Poznańskiego województwa.
- (440) 442 Żurko Antoni, syn Konstantyna i Marii. Ur. 12.II.1910 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Plebanowce, ukończył 2 kursy nauczycielskiego seminarium. Przyjęty do policji 3.XI.1935 r., posterunkowy Poznańskiego województwa.
- (441) 443 Żurawski Stanisław-Ignacy, syn Franciszka i Karoliny. Ur. 12.XII.1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Krńsk?, Kieleckiego województwa. Przyjęty do policji 9.VII.1934 r., posterunkowy Poznańskiego województwa.
- (442) 444 Żuchowski Antoni, syn Wojciecha i Małgorzaty. Ur. 23.XII-1896 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Piekarzew. Ukończył 1 klasę pow.-[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.X.1921 r., st. posterunkowy Poznańskiego województwa.
- (443) 445 Żok Bronisław, syn Michała i Weroniki. Ur. 2.X.1894 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Chorzemin, Poznańskie województwo. Ukończył 4 kl.[asy] pow.-[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.II.1924 r., posterunkowy Poznańskiego województwa.
- (444) 446-a Żukowski Stanisław,⁶³ syn Jana i Anastazji. Ur. 2.XII.1888 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Przybysław, powiat Inowrocław. Wykształcenie 3 klasy pow.-[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 20.V.1919 r., posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (445) 447-a Żurek Stanisław, syn Adama i Anny. Ur. 13.VII.1901 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Jakać Stara, powiat Łomża. Wykształcenie 5 klas pow.-[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.II.1928 r., posterunkowy Pomorskiego województwa.
- (446) 448-a Żychski Jan, syn Antoniego i Łucji. Ur. 8.XII.1901 r., m.[iejsce] u.[rodzenia]

⁶² Fig. Ostaszków, Lista, *op. cit.*, s. 198; Tucholski, *op. cit.*, s. 375, data ur. 11!.XI.1900 r.

⁶³ Fig. Lista, *op. cit.*, s. 249 lista...; Tucholski, *op. cit.*, s. 375 prawdopodobnie Ostaszków, s. Jana i Marianny.

- Rytel, powiat Chojnice. Wykształcenie powszechna szkoła. Przyjęty do policji 1.VIII.1924 r., przodownik Pomorskiego województwa.
- (447) 449-a Żyliński Marian, syn Jana i Marianny. Ur. 1.14?. XII.1912 r. m.[iejsce] u.[rodzenia] Trofimówka, powiat Sokalski, Białostockie województwo. Wykształcenie 7 klas pocz.[ątkowej] szkoły. Przyjęty do policji 25.I.1939 r., kontraktowy kandydat Tarnopolskiego województwa.
- (448) 450-a Żyrakowski Władysław,⁶⁴ syn Edwarda i Anastazji. Ur. 14.XII.1898 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Pypianka, Stanisławowskie województwo. Ukończył 4 kl.[asy] pocz.[ątkowej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1923 r., posterunkowy Stanisławowskiego województwa.
- (449) 446 Żak Jan, syn Wojciecha i Jadwigi. Ur. 17.II.1896 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wólka Turebska, powiat Tarnobrzeg. Ukończył 7 klas pocz.[ątkowej] szkoły. Przyjęty do policji 15.V.1925 r., st. posterunkowy Wołyńskiego województwa.
- (450) 447 Żywicki Wikentij /Wincenty/ syn Andrzeja i Katarzyny. Ur. 7.IX.1898 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Rymanów, powiat Sanok. Ukończył 5 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1919 r., st. posterunkowy Wołyńskiego województwa.
- (451) 448 Żybura Stanisław, syn Antoniego i Marii. Ur. 12.X.1904 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Miechaniew, powiat Nowy Tomyśl. Ukończył 1 klasę pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 26.IX.1929 r., st. posterunkowy Wołyńskiego województwa.
- (452) 449 Życki Jan,⁶⁵ syn Piotra i Zofii. Ur. 11.VII.1891 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Snarki, powiat Opoczno, ukończył 4 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 25.IX.1920 r., st. posterunkowy Wołyńskiego województwa.
- (453) 450 Żygała Stanisław, syn Mateusza /Matwieja/ i Rozalii. Ur. 21.VII.1901 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Żurawica, powiat Przemyśl.
- (454) 451 Żomdło [Żądło?] Piotr, syn Wojciecha i Joanny. Ur. 13.VI.1901 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Kamionka?, powiat Dębica, ukończył 4 kl.[asy] pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.I.1925 r., st. posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (455) 452 Żbik Feliks, syn Jana i Antoniny. Ur. 21.VII.1897 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Wola Filipowska, powiat Chrzanów. Ukończył 3 klasy pow.-[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1919 r. St. posterunkowy Krakowskiego województwa.
- (456) 453 Żak Jan,⁶⁶ syn Franciszka i Konstancji. Ur. 17.VI-1912 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Makowiec, powiat Kielce. Ukończył 5 klas pow.[szehnej] szkoły. Przyjęty do policji 3.IV.1934 r., posterunkowy Wołyńskiego województwa.
- (457) 454 Żebrowski Adam, syn Bronisława i Józefy. Ur. 17.IV.191. r. m.[iejsce] u.[rodzenia]

⁶⁴ Fig. Ostaszaków, Lista, *op. cit.*, s. 199.

⁶⁵ Fig. Ostaszaków, *tamże*, s. 199.

⁶⁶ Fig. Ukraina, Listy, *op. cit.*, s. 113, s. Franciszka, ur. 1912 r.; natomiast w Ukraiński, *op. cit.*, s. 129, został rozpoznany jako Żak Jan, ur. 10.IX.1911 r., ppor. rez, PKU Kowel, 21 p. uł.

- Krewo, powiat Oszmiana. Ukończył 4 kl.[asy] gimnazjum. Przyjęty do policji 18.V.1935 r., posterunkowy Wołyńskiego województwa.
- (458) 455 Żelazkiewicz Józef, syn Michała i Marianny. Ur. 15.III.1893 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Książ Wielki, powiat Miechów. Ukończył 3 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.X.1920 r., st. posterunkowy Wołyńskiego województwa.
- (459) 456 Żmudzki Leopold, syn Jana i Agnieszki /Agniessy/. Ur. 7.XI.1899 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Teresówka, powiat Hrubieszów. Ukończył 4 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 3.I.1919 r., posterunkowy Wołyńskiego województwa.
- (460) 457 Żołyński Jan, syn Walentego i Anny. Ur. 15.VIII.1900 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Białoznica?, powiat Jarosławski. Ukończył 4 kl.[asy] pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 16.III.1924 r., posterunkowy Wołyńskiego województwa.
- (461) 458 Żuchowski Wojciech, syn Czna? i Józefy. Ur. 1.X.1898 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Stara Słupia, powiat Kielce, ukończył 2 klasy pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.VII.1922 r., st. posterunkowy Wołyńskiego województwa.
- (1) 459 Żurawski Aleksander,⁶⁷ syn Eugeniusza i Rozalii. Ur. 27.IV.1894 r., m.[iejsce] u.[rodzenia] Stary Sambor, powiat Lwowski. Ukończył 6 klas pow.[szechnej] szkoły. Przyjęty do policji 1.XII.1919 r., st. posterunkowy Wołyńskiego województwa.

⁶⁷ Fig. Ostaszków, Lista, *op. cit.*, s. 199, data ur. 1896! r.

(2) 460 Żaczekiewicz Kazimierz.

Ur. 6.I.1897 r., wykształcenie – 6 klas kupieckiej szkoły. Przyjęty do policji 2.II.1920 r., przodownik śled.[czej] służby m.[iasta] Warszawy.

Nacz.[elnik] 6 Oddziału 3 Wydziału GUGB⁶⁸ NKWD
St. lejtnant Państ.[wowego] Bezpieczeństwa⁶⁹ – Szewielew
Peł.[nomocnik] Oper.[acyjny]⁷⁰ 6 Oddz.[iału] 3 Wydziału GUGB NKWD
Lejtnant Pań.[stwowego] Bezpieczeństwa⁷¹ – Romaszko.

Za zgodność:^a Peł.[nomocnik] Oper.[acyjny] 3 oddz.[iału] 2 wydz.[iału] UGB NKWD BSRR sierżant⁷² Ub⁷³ – Garieszi...^a

⁶⁸ GUGB (Głównoje Uprawlenije Gosudarstwowinnoj Biezopasnosti) – Główny Zarząd Bezpieczeństwa Państwowego.

⁶⁹ St. lejtnant bezpieczeństwa państwowego – stopień oficerski w organach bezpieczeństwa ZSRR w końcu lat trzydziestych, odpowiednik stopnia pułkownika w Armii Czerwonej.

⁷⁰ W tekście oper. upożn. – brak polskiego odpowiednika.

⁷¹ Lejtnant bezpieczeństwa państwowego – stopień oficerski w organach bezpieczeństwa ZSRR w końcu lat trzydziestych, odpowiednik stopnia majora w Armii Czerwonej,

^{a-a} Teks napisany odręcznie ołówkiem.

⁷² Sierżant bezpieczeństwa państwowego – stopień oficerski w organach bezpieczeństwa ZSRR w końcu lat trzydziestych, odpowiednik stopnia st. lejtnanta w Armii Czerwonej.

⁷³ Ub (Uprawlenije biezopasnostii) – Zarząd bezpieczeństwa.

UCHWAŁA
Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
z dnia 9 czerwca 1995 roku
upamiętniająca 55 rocznicę zbrodni katyńskiej

W 55 rocznicę zbrodni katyńskiej Sejm Rzeczypospolitej Polskiej składa hołd pamięci Polaków zamordowanych w Katyniu i innych miejscach zagłady na terenie ZSRR.

Sejm wyraża podziękowania wszystkim, którzy w latach zmowy milczenia i zakłamywania naszej historii przypominali światu o losie polskich oficerów i wskazywali sprawcę katyńskiej tragedii: zbrodniczy system radzieckiego komunizmu łamiący prawo międzynarodowe i powszechnie przyjęte w cywilizowanym świecie normy moralne.

Sejm wyraża również przekonanie, że wyjawienie pełnej prawdy o Katyniu, ustalenie odpowiedzialności oraz godne upamiętnienie miejsca tragicznej śmierci polskich oficerów będzie dobrze służyło wzajemnym stosunkom między wolną Polską a demokratyczną Rosją.

Niezależny Komitet Historyczny
Badania Zbrodni Katyńskiej

8 listopada 1995 roku

„Katyń to symbol zbrodni tak, jak Oświęcim”

MEMORANDUM
OBCHODY ROKU KATYŃSKIEGO —
OCZEKIWANIA, NADZIEJE, EFEKTY

Obchody Roku Katyńskiego dostarczyły niewątpliwie wielu refleksji i przeżyć, lecz nie rozwiązały ważnych kwestii sprawy katyńskiej i tylko w części spełniły oczekiwania.

Niezbyt dobrze przemyślana organizacja obchodów doprowadziła do powstania napięć między instytucjami odpowiedzialnymi za prowadzenie sprawy katyńskiej, spowodowała działalność polskiej prokuratury jako posiłkującej śledztwo prowadzone w Rosji, spowodowała, przez przyjęcie koncepcji „niedrażniona wschodniego sąsiada”, iż zbrodnia katyńska w 1995 roku traktowana była wyłącznie jako sprawa między Polską i Rosją, choć jest ona zbrodnią przeciw ludzkości. W tej mierze międzynarodowy charakter obchodów 50 rocznicy tragedii Getta Warszawskiego, Powstania Warszawskiego czy wyzwolenia Oświęcimia rodzi pytanie, czyżby kryteria moralne wobec niemieckich zbrodni ludobójstwa były inne niż wobec zbrodni rosyjskich? Obchodom Roku Katyńskiego brakowało idei głównej, której opracowanie i ogłoszenie należało do Komitetu Honorowego, powołanego przez prezydenta RP. Oświadczenie tego Komitetu z 3 marca 1995 roku jest niestety dokumentem mało wyrazistym, który mógł być ogłoszony jednako-wo dobrze dziś, co i 25 czy 40 lat temu. Nie wskazuje on ani winy, ani odpowiedzialności prawnej i obowiązku zadośćuczynienia państwa rosyjskiego. Brak w nim przesłania określającego stan sprawy katyńskiej i kierunek działalności ruchu katyń-

skiego w kraju i na świecie. Odnosi się z niego wrażenie, że Polska wstydzi się wystąpić zdecydowanie na arenie międzynarodowej w obronie czci i godności pomordowanych i zadośćuczynienia dla skrzywdzonych.

Trzy instytucje zapisały w swoim programie koordynowanie obchodów katyńskich, a w rzeczywistości koordynacji było niewiele. Obchody i uroczystości mimo to miały w zewnętrznym wyrazie bardzo godny i patriotyczny charakter, za co Rodziny Katyńskie złożyły organizatorom stosowne podziękowanie. Szczególnie sprawnie i godnie przeprowadzone były w Miednoje. Niestety, wystąpiły również rażące zaniedbania, formalizm i niekompetencja. Wmurowanie przez prezydenta kamienia węgielnego pod cmentarz w Katyniu było w istocie mistyfikacją, gdyż po wyjeździe prezydenta trzeba było zabrać ów „kamień” i ukryć w kościele w Smoleńsku, gdzie znajduje się do dziś. Odlot delegacji i rodziny na pochowanie szczątków generałów Bohaterewicza i Smorawińskiego w Katyniu przez niedbalstwo organizatorów trzeba było w ostatniej chwili odwołać. Uroczystości w Charkowie w ogóle nie doszły do skutku. I co najgorsze, w oficjalnych wywiadach przedstawiciele instytucji odpowiedzialnych za obchody Roku Katyńskiego mówią, iż w Charkowie powstanie wspólny międzynarodowy cmentarz ofiar stalinizmu, na którym oficerowie polscy będą mieli autonomiczną kwaterę. Nie taki był cel walki o polskie cmentarze wojenne.

Analiza stanu sprawy katyńskiej po obchodach Roku Katyńskiego nasuwa kilka wniosków, które Niezależny Komitet Historyczny Badania Zbrodni Katyńskiej kieruje na ręce prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, marszałków Sejmu i Senatu oraz prezesa Rady Ministrów, domagając się podjęcia stosownych decyzji.

1. Zwracamy się, aby Sejm i Senat na połączonym posiedzeniu Izb wyraził podziękowanie Kongresowi Stanów Zjednoczonych, który w latach 1951–1953 doprowadził do przeprowadzenia dochodzenia ustalającego sprawców zbrodni katyńskiej i zobowiązał prezydenta Stanów Zjednoczonych do przedstawienia materiałów dowodowych na forum Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych, lub Międzynarodowej

Komisji, w celu wydania zalecenia, jakiego wymaga sprawiedliwość. Decyzja Kongresu Stanów Zjednoczonych wciąż czeka na realizację przez prezydenta USA.

Zwracamy się, aby Sejm i Senat na połączonym posiedzeniu Izb wystąpił do Dumy Federacji Rosyjskiej z wnioskiem o uznanie przez nią decyzji najwyższych władz państwowych ZSRR z 5 marca 1940 roku nakazującej wymordowanie jeńców polskich za decyzję zbrodniczą, a jej wykonanie za ludobójstwo.

2. W walce o prawdę o Katyniu wielu polityków i uczonych z zagranicy położyło duże zasługi. Biorąc pod uwagę, iż nie zaproszono ich ani ich potomków do wzięcia udziału w obchodach Roku Katyńskiego, zwracamy się, aby prezydent wystosował do nich podziękowanie w imieniu wolnej i suwerennej Rzeczypospolitej Polskiej.

3. W związku z zakończeniem obchodów Roku Katyńskiego i potrzebą przywrócenia normalnych prac związanych z upamiętnieniem ofiar zbrodni katyńskiej zwracamy się do prezydenta RP o rozwiązanie Komitetu Honorowego i Komitetu Organizacyjnego Obchodów Roku Katyńskiego, zwłaszcza iż działalność tych organów w niewielkim stopniu wpłynęła, poza organizacją uroczystości, na rozwiązanie problemów katyńskich. Etatowe instytucje rządowe (ROPWiM, MSZ, MSpr.) mają obowiązek prowadzić sprawę katyńską, należy tylko wzmocnić egzekwowanie od nich tej powinności i przeznaczyć odpowiednie środki na budowę cmentarzy.

4. W związku z tym, iż kompetencje powołanej przez preza Rady Ministrów Komisji ds. upamiętnienia ofiar zbrodni katyńskiej pokrywają się całkowicie z kompetencjami Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa zwracamy się do premiera RP z wnioskiem o przekształcenie Komisji w urząd pełnomocnika rządu ds. zbrodni katyńskiej, który zajmować się będzie nie tylko upamiętnieniem ofiar, ale całym kompleksem problemów, w tym także śledztwem i zagadnieniami zadośćuczynienia, oraz zainteresuje się postępowaniem polskich sądów wobec wnoszonych przez obywateli spraw związanych ze zbrodnią katyńską.

5. Powtarzające się sygnały o zgodzie polskiej strony na budowę w Charkowie wspólnego cmentarza ofiar stalinizmu napawają poważnym niepokojem i mogą stać się pretekstem do podobnego potraktowania cmentarzy w Katyniu i Miednoje. W związku z tym zwracamy się do premiera rządu RP o spowodowanie, aby polskie stanowisko zdecydowanie opowiadało się za ideą polskich cmentarzy wojennych.

Niezależny Komitet Historyczny
Badania Zbrodni Katyńskiej
Bożena Łojek, Jerzy Jackl,
Stanisław Jankowski, Adam Macedoński,
Marek Tarczyński, Wojciech Ziemiński

OŚWIADCZENIE W SPRAWIE ROSYJSKICH ATAKÓW NA POLSKĘ

Od dnia nie spowodowanej napaści Rosji Sowieckiej na nasz Kraj 17 września 1939 roku jej siły zbrojne rozpoczęły na ziemiach polskich, i wkrótce na terytorium własnym, pasmo permanentnych zbrodni wobec Narodu Polskiego – zbrodni wojennych i przeciwko ludzkości, dotąd nie przedawnionych i nie osądzonych, wymagających zadośćuczynienia.

W ciągu kilkunastu lat funkcjonariusze państwowej policji NKWD zgładzili zbrodniczo setki tysięcy obywateli polskich, doprowadzili do ich tragicznej śmierci w więzieniach i łagrach poprzez masowe deportacje w głąb Rosji, wyniszczającą, niewolniczą pracę, zwłaszcza na dalekiej polarnej Północy.

Najwyższe władze Rosji Sowieckiej powzięły 5 marca 1940 roku decyzję wymordowania blisko 22 tysięcy Polaków, w tym około 15 tysięcy jeńców wojennych, głównie oficerów, więzionych w Kozielsku, Ostaszkowie i Starobielsku. Ich ciała zakopano w dołach śmierci w lasach Katynia, Miednoje i Charkowa. Mord ten otrzymał wspólne określenie zbrodni katyńskiej.

W dniu 13 kwietnia 1990 roku szef państwa sowieckiego, Michaił Gorbaczow, przyznał w końcu wobec całego świata, że zbrodni katyńskiej dokonały formacje NKWD – a nie oddziały niemieckie, jak głosiła oficjalna propaganda. Od kilku lat toczy się w Moskwie śledztwo w sprawie decyzji z 5 marca 1940 roku i jej skutków. Po rozpadzie Związku Sowieckiego śledztwo przejęła Naczelna Prokuratura Wojskowa Federacji Rosyjskiej. Na początku grudnia 1995 roku pełnomocnik rządu Rosji, min. Briagin, stwierdził, że dalszy postęp w tej sprawie zależy

będzie od stanowiska nowo wybranego parlamentu Rosji – Dumy Państwowej.

W ostatnim czasie na terenie Dumy została rozpowszechniona paszkwilancka książka J. Muchina *Katyński detektyw*, ponownie przypisująca Niemcom zbrodnię katyńską. Wbrew oczywistym faktom i dokumentom Muchin znów haniebnie fałszuje historię, a na domiar opluwa swoich rodaków, którzy stanęli po stronie prawdy; obraża też Państwo Polskie, lży pomordowanych oficerów WP.

Aktualny stosunek Rosji do Polski w świetle sprawy katyńskiej budzi nasze głębokie zaniepokojenie. Książka Muchina stanowi jedynie fragment szerszego procesu – jest jeszcze jedną próbą sterowania świadomością historyczną społeczeństwa rosyjskiego, oznaką powrotu stalinizmu, także poprzez powtarzanie kłamstw tzw. komisji Burdenki ze stycznia 1944 roku. Zastanawiający przy tym jest brak odpowiedniej reakcji opiniotwórczych środowisk demokracji rosyjskiej. Dopuszczanie do rewanżyzmu w historii kończy się zazwyczaj rewanżyzmem w polityce.

Niepokój nasz budzi ewidentne zahamowanie śledztwa w sprawie katyńskiej, odsunięcie od niego takich prokuratorów, jak pułkownik A. Trietieckij i A. Jabłokow, którzy ze wielką rzetelnością od początku prowadzili; ciągły brak listy zamordowanych – znamy zaledwie część list konwojowych; brak wiarygodnej informacji o teczkach osobowych ofiar, stanowiących podstawowy materiał dowodowy dla śledztwa i badań naukowych; brak wreszcie jakiegokolwiek postępu w poszukiwaniach „białoruskiej” listy straconych na mocy decyzji z 5 marca 1940 roku.

Jesienią 1995 roku ukazał się w języku polskim pierwszy tom dokumentów dotyczących zbrodni katyńskiej, opracowany przez Państwową Służbę Archiwalną Federacji Rosyjskiej w Moskwie i Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych w Warszawie. Jego odpowiednik w języku rosyjskim, mimo umowy, dotąd się nie ukazał, a prof. R. Pichoja został odwołany z funkcji dyrektora archiwów w Moskwie.

W tej sytuacji rodzi się inne pytanie, czy wiosną br. będą mogły być kontynuowane właściwe prace ekshumacyjne związane z budową polskich cmentarzy wojennych w Katyniu, Miednoje...

Prowokacyjna książka Muchina została rozpowszechniona przed zaplanowanymi polsko-rosyjskimi rozmowami w Warszawie. Dotychczas nie spotkała się z oficjalnym potępieniem władz Rosji, tak jak nie zostało oficjalnie potępione skandaliczne wystąpienie konsula B. Szardakowa w Krakowie z listopada 1994 roku. W świetle tych wydarzeń, ubliżających godności Rzeczypospolitej Polskiej, podniesienie w dniu 2 lutego br. przez ambasadora J. Kaszlewa incydentu na warszawskim Dworcu Wschodnim do rangi skandalu międzynarodowego – jest politycznym wyzwaniem. Brak reakcji ze strony polskiej na te wydarzenia stanowi rażące zaniechanie obrony polskiej racji stanu.

Sprawa 17 września 1939 roku jest sprawą honoru Rzeczypospolitej i jej Armii, sprawą spłacenia długu wobec ofiar największej zbrodni wojennej dokonanej na Narodzie Polskim.

Warszawa, 2 lutego 1996 roku

Za Niezależny Komitet Historyczny Badania Zbrodni Katyńskiej
(00-373 Warszawa, ul. Nowy Świat 28 m. 20;
tel 26.18.26)

(-) dr Bożena Łojek

(-) dr Marek Tarczyński

Za Instytut Katyński w Polsce

(-) Adam Macedoński

Za „Biuletyn Katyński”

(-) Stanisław M. Jankowski

Za Polską Fundację Katyńską

(-) dr Jerzy Jackl

(-) prof. dr hab. Jacek Trznadel

Za Fundację Poległym

i Pomordowanym na Wschodzie

(-) Wojciech Ziemiński

U STÓP KATYŃSKIEGO KRZYŻA

Przemówienie Prezydenta RP Lecha Wałęsy na uroczystościach w Katyniu 4 czerwca 1995 roku

Stoimy na ziemi męki i śmierci. Tu leżą kości naszych bliskich, zamordowanych pięćdziesiąt pięć lat temu.

Odgłos wystrzałów, które ich zabiły, przykryła gruba warstwa czasu. Tajemną zbrodnię zasypano piachem i gliną. Nad dolami śmierci wyrosły drzewa. Szumią jak w każdym zwyczajnym lesie. Cicho tu i spokojnie.

Ale my słyszymy, jak ta ziemia krzyczy! Słyszeliśmy ten niemy krzyk przez ponad pół wieku! Przebijał się przez kłamstwo, przez terror, przez zмовę milczenia. Był dla nas przypomnieniem i zobowiązaniem. Przewodnikiem, który pomaga odróżnić dobro od zła, honor od służalstwa, prawdę od cynicznej manipulacji. Uczył, czym jest wierność Bogu i służba Ojczyźnie. Był wyznaniem polskości.

Ten krzyk brzmiał głosami naszych bliskich. Poruszał każdego uczciwego Polaka, ale zbrodnia katyńska pozostała także bolesnym sygnałem dla każdego ludzkiego sumienia. Powszechnym i ponadczasowym ostrzeżeniem, rozlegającym się w dramatycznym wołaniu o sprawiedliwość.

Ci, którzy leżą w ziemi Katynia, Miednoje i Charkowa, przeszli przez piekło. Tragedia wojny i machina stalinowskiego systemu udręczyły ich ciała i dusze. Byli polskimi żołnierzami, sędziami, policjantami. Służyli, jak umieli najlepiej, swemu Narodowi i odrodzonemu państwu. Służyli honorowi i prawu.

We wrześniu 1939 roku zawałił się ich świat. Wszystko rozsypało się w gruzy: niepodległość, prawo, radość z budowania kraju, spokój domu. Na samotną Polskę runęła nawała z zachodu, a zaraz potem ze wschodu. Honor nakazywał walczyć

i trwać. Nadzieja kazała wierzyć, że jeszcze Polska nie zginęła, że trzeba czekać jutra i nowej sposobności. Przyjęli więc los sowieckich jeńców z godnością. Wielu, jak obrońcy Lwowa, słyszało zapewnienia, że nic złego ich nie czeka. Że internowano ich tylko chwilowo. Że będą mogli odejść do swych domów, a nawet próbować przedrzeć się do Francji i Anglii. Płynęły dni niewoli. W coraz większej niepewności, w coraz gorszych warunkach, coraz dalej od rodziny i ojczystej ziemi. Skąd mogli wiedzieć, że kiedy oni cierpią w więzieniach i łagrach – w gabinecie Stalina i Berii dojrzeje straszliwa decyzja. Skąd mogli wiedzieć, że piątego marca 1940 roku kilka podpisów na lakonicznym dokumencie skazało na śmierć ponad dwadzieścia tysięcy niewinnych ludzi. Dokument ten polecał: „sprawy rozpatrzyć bez wzywania aresztowanych i bez przedstawiania zarzutów, decyzji o zakończeniu śledztwa i aktu oskarżenia”. Przesądzał o wyroku: „rozstrzelanie”.

Wniosek Berii zaakceptowali Stalin, Woroszyłow, Mołotow i Mikołaj, poparli Kalinin i Kaganowicz. NKWD wykonało ich rozkaz dokładnie i metodycznie. Dla każdego skazanego była oddzielna kula. Za każdym razem człowiek podchodził do człowieka tak blisko, że mógł go dotknąć – i zabijał swego bliźniego. Godzina za godziną, dzień za dniem ciągnął się korowód śmierci, na końcu był wspólny, bezimienny dół. Nie mogło być krzyża, nazwiska ani modlitwy. Mieli umrzeć zostawiając po sobie czarną ciszę. Całkowitą pustkę po ich człowieczeństwie.

A potem były dziesięciolecia ukrywania prawdy. Kłamstwa, matactwa i prześladowania. Słowo KATYŃ było w totalitarnej Polsce słowem antypaństwowym. Za świeczkę postawioną pod krzyżem z takim napisem groziły represje. Rodziny Katyńskie musiały skrywać pamiątki po zamordowanych. Naród nie mógł opłakiwać jednego z najbardziej tragicznych momentów swej współczesnej historii.

Prawda straszyla i uwierała. Nie tylko totalitarną władzę, ale i demokratycznych sojuszników Stalina. W burzy wojennej, w dyplomatycznych zmaganiach o strefy wpływów, dwadzieścia tysięcy zamordowanych polskich oficerów zawadzało, mieszało rachunki, przeszkadzało w aliansach i układach. Doniesienia o Katyniu z trudem przedzierały się przez zachodnie gazety

i wydawnictwa. Podczas rozmów w ważnych gabinetach ten temat ucinano. Na wielkiej scenie polityki nie było miejsca dla prawdy o zbrodni katyńskiej.

Szanowni Zgromadzeni!

Przemijają władcy, przemijają systemy – prawda pozostaje. Prawda zwycięża, tak jak wolność przełamuje okowy.

Bardzo pragniemy być w tym miejscu. Chcieliśmy odpowiedzieć na ten milczący krzyk Katynia. Odpowiedzieć modlitwą i zapewnieniem, że pamiętamy. Nieszczęsnym prochom dać godny pochówek. Odnaleźć w naszych sercach drogę do przebaczenia. Spojrzeć z nadzieją w przyszłość, zbudowaną na prawdzie i pojednaniu. Pragniemy tego, ale trudno było uwierzyć, że tak się stanie.

A jednak jesteśmy tutaj. Zawdzięczamy to wolności. Katyń był strasliwym cierniem, który kaleczył polsko-rosyjskie sąsiedztwo i związki naszych narodów. Lata kłamstwa rozjątrzały tę ranę. Trzeba było wielkiej wyobraźni i odpowiedzialności, aby ten cień odważnie wydobyć.

Polscy oficerowie nie byli jedynymi ofiarami totalitarnego systemu. Po siedemnastym września 1939 roku od stalinowskich represji ucierpiało około dwóch milionów Polaków. Ten nieludzki system ugodził też w Rosjan. Uśmiercił około dziesięciu milionów istnień. Cała ta bezkresna ziemia była ziemią bólu i cierpienia. W koszmarze łągrów wspólnie cierpieli Rosjanie i Polacy. Połączyło nas tragiczne braterstwo męczeństwa. Pochylamy ze czcią głowy przed wszystkimi ofiarami totalitarnych zbrodni. Tu, w samym Katyniu, oprócz Polaków leży dziewięć tysięcy innych zabitych różnej narodowości. Wszystkim ofiarom zbrodni chcemy przyrzec, że w imię człowieczej solidarności będziemy o nich pamiętać. Że zrobimy wszystko, aby ich cierpienie było przestrożą dla świata i nakazem do budowania lepszej przyszłości.

Kiedy w maju 1992 roku dane mi było stanąć u stóp katyńskiego krzyża, mówiłem o tym, co patrząc na krzyż, czuje każdy chrześcijanin. Że ten najświętszy znak ma wymowę podwójnego symbolu. Oznacza poniżenie i mękę, ale jednocześnie zmartwychwstanie i nadzieję. Dziś czujemy, że tu właśnie rośnie i potężnieje nadzieja pojednania naszych narodów. Sąsiedzkiej przyjaźni. Że wspólnie – wolna, demokratyczna Polska

i wolna, demokratyczna Rosja – przewyciężą złą przeszłość. Że nie będziemy ustawać w odślanianiu prawdy i nagrodzeniu krzywdy. Damy Europie przykład budowania międzyludzkich mostów. Umiejętnie podejmiemy wyzwanie, jakie przed naszymi słowiańskimi narodami stawia trzecie tysiąclecie.

Przyszliśmy tu, prowadzeni ich niemym krzykiem, aby ten krzyk ukoić. Wierzimy, że żołnierze z Katynia są już w świecie wolnym od bólu i strachu. Teraz chcemy dać godne odpoczywanie ich doczesnym szczątkom. Ziemię męczeńskiej śmierci uczynić ziemią cmentarną. Niech cisza nad ich grobami już nie drażni, ale obdarza spokojem.

Prosimy Cię, Boże Wszechmogący, niech tak się stanie.

PRZEMÓWIENIE EWY GRUNER-ŻARNOCH
Wygłoszone w imieniu Rodzin Katyńskich na uroczystości
4 czerwca 1995 roku w Katyniu

Szanowny Panie Prezydencie Rzeczypospolitej Polskiej

Szanowni przedstawiciele Prezydenta i Władz Federacji Rosyjskiej

Szanowni przedstawiciele najwyższych Władz Państwowych, Kościelnych i Wojskowych Rzeczypospolitej Polskiej

Dostojni Goście

Drogie Rodziny Katyńskie, w których imieniu mam zaszczyt przemawiać

W kwietniu i maju minęła już 55 rocznica zbrodni katyńskiej, ale dopiero 5, którą możemy wspólnie obchodzić.

Czuję się w obowiązku podziękować obecnym Władzom Federacji Rosyjskiej za odwagę ujawnienia prawdy o zbrodni, co na pewno nie było łatwe, za pomoc w odnalezieniu większości dokumentów związanych z tą tragedią, wreszcie za podpisanie umowy między naszymi państwami z 22 lutego 1994 „o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji”. Na podstawie tej umowy powstaną polskie wojskowe cmentarze w Katyniu i Miednoje, a także w Charkowie na Ukrainie.

W Polsce mamy ponad 600 cmentarzy żołnierzy radzieckich. W Dniu Zmarłych palą się na ich grobach świece, a w Dniu Zwycięstwa składane są kwiaty.

Przed niespełna 4 tygodniami wraz z Konsulem Generalnym Federacji Rosyjskiej składałam kwiaty na pięknym cmentarzu wojskowym żołnierzy radzieckich w Szczecinie. Chciałabym bardzo, aby w następnej takiej uroczystości w roku 1996

uczestniczył również Pan Gubernator Obwodu Smoleńskiego i abyśmy również wspólnie mogli złożyć kwiaty i zapalić znicze na grobach 4421 polskich oficerów w Katyniu. Jest to nasz wspólny obowiązek wobec pamięci o tragicznej przeszłości.

My, Polacy, jesteśmy narodem szczerym, serdecznym i romantycznym. Ceniemy odwagę i honor oraz dotrzymywanie obietnic. Umiemy też wybaczać doznane krzywdy. Natomiast nienawidzimy przemocy i nigdy się jej nie poddajemy. Wzmacnia ona jedynie naszego ducha. Dowodem tego jest właśnie ponad półwieczna pamięć o zamordowanych, która przetrwała zsyłki, więzienia, łagry i prześladowania – i wciąż jest w nas bardzo bolesna i żywa.

Mamy głębokie przekonanie, że żadnej trwałej więzi – wzajemnego szacunku czy przyjaźni nie można zbudować na fałszu i nielojalności. Przychodzi bowiem czas i budowla ta przewraca się jak domek z kart. Natomiast najboleśniej nawet prawda może stać się podstawą przyszłej więzi między naszymi narodami.

Nic nie przywróci już życia naszym Bliskim, ale niech krew 21 857 naszych oficerów i policjantów nie będzie przelana na darmo. Niech stanie się przestrogą dla przyszłych pokoleń – że żadna zbrodnia nie uchodzi bezkarnie, bo karą może być również życie z takim ciężarem – i że zawsze kiedyś zostanie ona ujawniona.

Może to powstrzyma w przyszłości kogoś, kto chciałby pójść w ślady zbrodniarzy.

Może ta świadomość uchroni od podobnego losu następne pokolenia.

Nikt wówczas nie będzie musiał tak tragicznie tracić życia, ani opłakiwać przez ponad pół wieku swoich Bliskich, jak to czynimy my – Rodziny Katyńskie.

Pomódlmy się teraz wspólnie za tych, którzy nigdy się nie poddali.

POLEGLI NIEPOKONANI

OŚWIADCZENIE POSELSKIE
złożone przez posłankę Marię Dmochowską
na 73 posiedzeniu Sejmu 15 lutego 1996 roku

Pani Marszałek! Wysoka Izbo! Prasa polska podała niedawno wiadomość o kolportowaniu w Dumie Państwowej Federacji Rosyjskiej książki Jurija Muchina pt. „Katyński detektyw”. Jej treść obraża Polskę i Polaków oraz fałszuje historię. Miałam tę książkę w ręku, mogłam się z nią zapoznać.

Parlamentarny Zespół Tradycji Niepodległościowych podjął inicjatywę napisania w tej sprawie listu do deputowanych do Dumy. Do naszej kilkunastoosobowej grupy dołączyła się duża grupa posłów Unii Wolności, Unii Pracy oraz KPN. List został przekazany przez Biuro Stosunków Międzyparlamentarnych Kancelarii Sejmu za pośrednictwem Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Moskwie przewodniczącemu Dumy. 2 lutego ambasada przejęła list, miała przetłumaczyć go na język rosyjski i przekazać. Odpowiedzi oczywiście jeszcze nie ma, bo za wcześnie.

Oto jego treść: Szanowny Pan Giennadij Sielezniow Przewodniczący Dumy Państwowej Federacji Rosyjskiej. Moskwa.

Szanowny Panie Przewodniczący! Członkowie Parlamentarnego Zespołu Tradycji Niepodległościowych Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej zwracają się do Pana i Deputowanych do Dumy Państwowej Federacji Rosyjskiej z apelem o przeciwstawienie się pełnej kłamstwa i nienawiści do Polski i Polaków treści książki o Katyniu autorstwa Jurija Muchina, która kolportowana jest w Dumie. Treść tej publikacji jest niezgodna z opartą na dokumentach wiedzą historyczną o zbrodni, popełnionej w 1940 r. z rozkazów ówczesnych władz ZSRR

w Katyniu, Ostaszkowie i Miednoje na polskich oficerach, policjantach i cywilnych funkcjonariuszach państwowych. Dokumenty w tej sprawie przekazane Polsce przez władze rosyjskie, a także i inne nie budzą wątpliwości obu stron. Oba nasze narody, ciężko doświadczone przez totalitaryzmy XX w., czują potrzebę pojednania, współpracy, odbudowy zaufania. Warunkiem niezbędnym do zaspokojenia tej potrzeby jest mówienie prawdy, choćby bolesnej. Obrażające Polskę i Polaków oceny oraz kłamstwa historyczne zawarte w książce Muchina budzą nasz niepokój i stoją na drodze wzajemnych stosunków.

Chciałam zapoznać Wysoką Izbę z tym apelem, listem podpisanym przez bardzo wielu posłów.

Maria Dmochowska

AUTORZY

Zdzisław Jagodziński, dyrektor Biblioteki Polskiej w Londynie, krytyk literacki, autor pierwszej bibliografii katyńskiej i licznych artykułów poświęconych zbrodni katyńskiej. Londyn.

Stanisław Broniewski, przewodniczący Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, żołnierz Polski Podziemnej, komendant Szarych Szeregów ps. „Orsza”, dr, promotor prac nad upamiętnieniem ofiar zbrodni katyńskiej. Warszawa.

Andrzej Przewoźnik, sekretarz generalny Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, historyk, autor prac z historii wojskowości, organizator ekspedycji ekshumacyjno-sondażowych w Katyniu, Miednoje i Charkowie w latach 1994 i 1995. Warszawa.

Marian Głosek, pracownik naukowy Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, doc. dr hab. archeolog, członek i kierownik ekspedycji ekshumacyjno-sondażowych w Katyniu, Charkowie i Miednoje w latach 1991, 1994 i 1995. Łódź.

Marek Dutkiewicz, pracownik naukowy Zakładu Historii Medycyny Wojskowej Akademii Medycznej, dr historyk medycyny i wojskowości. Łódź.

Erazm Baran, pracownik naukowy Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej Akademii Medycznej w Krakowie, dr, medyk sądowy, uczestnik ekspedycji ekshumacyjno-sondażowych w Katyniu, Charkowie, i Miednoje w latach 1991 i 1995, autor licznych prac historycznych i medyczno-sądowych dot. zbrodni katyńskiej. Kraków.

Andrzej Kola, pracownik naukowy Instytutu Archeologii i Etnografii UMK, prof. dr hab. archeolog, kierownik ekspedycji ekshumacyjno-sondażowych w Charkowie w latach 1994 i 1995. Toruń.

Anna Drązkowska, pracownik naukowy Instytutu Archeologii i Etnografii UMK, spec. w dziedzinie konserwacji zabytków archeologicznych. Toruń.

Małgorzata Grupa, pracownik naukowy Instytutu Archeologii i Etnografii UMK, spec. w dziedzinie konserwacji zabytków archeologicznych. Toruń.

Marian M. Drozdowski, pracownik naukowy Instytutu Historii PAN, prof. dr hab. historyk, badacz najnowszych dziejów Polski i dziejów Warszawy, prezes Towarzystwa Miłośników Historii. Warszawa.

Natalia Lebediewa, historyk, prof. dr, jedna z pierwszych dotarła do dokumentów rosyjskich dotyczących zbrodni katyńskiej, autorka prac o mordzie w Katyniu i losach polskich jeńców wojennych. Moskwa.

Antoni Tomczyk, inż. płk. WP w st. sp. z pasją odtwarza dramatyczne dzieje rodziny i środowiska osadników wojskowych na Kresach Wschodnich w 1939 r. Warszawa.

Nadzieja Krassowska, pedagog, we wrześniu 1939 r. nauczycielka na Kresach Wschodnich. Toruń.

Jędrzej Tucholski, wicedyrektor Centralnego Archiwum MSW, inż., pisarz, historyk, autor m.in. monografii *Mord w Katyniu*, członek ekspedycji sondażowo-ekshumacyjnej w 1991 r., prezes Zarządu Polskiej Fundacji Katyńskiej. Warszawa.

Marek Tarczyński, członek Rady Polskiej Fundacji Katyńskiej i Niezależnego Komitetu Historycznego Badania Zbrodni Katyńskiej, dr, historyk wojskowości. Warszawa.

Adam Macedoński, szef Instytutu Katyńskiego w Polsce, członek Niezależnego Komitetu Historycznego Badania Zbrodni Katyńskiej, dziennikarz i poeta, inicjator pierwszego wydania polskiego książki J.K. Zawodnego *Death in the Forest*, współredaktor „Biuletynu Katyńskiego”. Kraków.

Andrzej Kostrzewski, redaktor, historyk, członek Instytutu Katyńskiego w Polsce, członek redakcji „Biuletynu Katyńskiego”, autor licznych prac z historii wojskowości i dziejów zbrodni katyńskiej. Kraków.

Maria M. Blombergowa, pracownik naukowy Katedry Archeologii UŁ, dr hab. uczestniczka ekspedycji ekshumacyjno-sondażowych w Katyniu w 1994 i 1995 r. Łódź.

Bożena Łojek, wiceprzewodnicząca Warszawskiej Rodziny Katyńskiej, członek Rady Polskiej Fundacji Katyńskiej i Niezależnego Komitetu Historycznego Badania Zbrodni Katyńskiej, dr historii teatru, pedagog. Warszawa.

Ryszard Wojtkowski, pracownik Archiwum Państwowego M.St. Warszawy, mgr historii, autor artykułów poświęconych eksterminacji policjantów polskich na Wschodzie po 17 września 1939 r.

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Zdzisław Jagodziński — Pamięć trwać musi	7
Stanisław Broniewski-Orsza — Upamiętnienie ofiar zbrodni katyńskiej w programie działania ROPWiM	10
Andrzej Przewoźnik — Cmentarze w Katyniu, Miednoje i Charkowie — stan i zaawansowanie prac, perspektywy	13
Marian Głosek — Wstępne wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w Lesie Katyńskim w 1995 roku	20
Marek Dutkiewicz — Badania nad mobiliami odnalezionymi przy szczątkach polskich oficerów w Katyniu	37
Erazm Baran — Opinia medyka sądowego o ekshumowanych szczątkach generałów Bronisława Bohaterewicza i Miecysława Smorawińskiego	46
Andrzej Kola — Wstępne wyniki prac sondażowo-ekshumacyjnych przeprowadzonych w 1995 roku w Charkowie	60
Anna Drażkowska, Małgorzata Grupa — Uwagi o konserwacji przedmiotów znalezionych w grobach oficerów polskich w Katyniu i Charkowie	78
Marian Marek Drozdowski — Polska Podziemna i Rząd polski wobec zbrodni katyńskiej	91
Natalia Lebediewa — „Operacyjno-czekistowska obsługa” jeńców wojennych (wrzesień 1939– maj 1940)	108

Antoni Tomczyk — Przebaczenie	123
Nadzieja Krassowska — Relacja o masowym mordzie w Taklinowie	147
Jędrzej Tucholski — Straty wśród polskich oficerów i policjantów w świetle materiałów litewskiego Centralnego Archiwum Państwowego	151
Marek Tarczyński — Obchody Roku Katyńskiego. Instytucje, programy, efekty	166
Adam Macedoński — Historia Instytutu Katyńskiego w Polsce	188
Andrzej Kostrzewski — Prawo wobec odszkodowań dla rodzin po osobach zamordowanych w Katyniu, Twerze i Charkowie	193
Maria M. Blombergowa — Katyń i Kuropaty dwa cmentarzycka wspólny problem	196
Bożena Łojek — Warszawa rozstrzelana w Katyniu. Wystawa	198
Ryszard Wojtkowski — Listy proskrypcyjne funkcjonariuszy Policji Państwowej sporządzone przez NKWD	201
Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 czerwca 1995 roku upamiętniająca 55 rocznicę zbrodni katyńskiej	468
Memorandum. Obchody Roku Katyńskiego — oczekiwania, nadzieje, efekty	469
Oświadczenie w sprawie rosyjskich ataków na Polskę	473
U stóp katyńskiego krzyża. Przemówienie Prezydenta RP Lecha Wałęsy na uroczystościach w Katyniu 4 czerwca 1995 roku	476
Przemówienie Ewy Gruner-Żarnoch wygłoszone w imieniu Rodzin Katyńskich na uroczystości 4 czerwca 1995 roku w Katyniu	480
Oświadczenie poselskie złożone przez posłankę Marię Dmochowską na 73 posiedzeniu Sejmu 15 lutego 1996 roku	482
Autorzy	484